

Doktori értekezések 15.

POGÁCSÁS ANETT

KÜLÖNBÖZŐSÉG AZ EGYSÉGBEN

*A szerzői jogi szabályozás
differenciálódásának hatása
a jogterület szerepére és hatékonyságára*

PÁZMÁNY PRESS

Pogácsás Anett

Különbözőség az egységben

*A szerzői jogi szabályozás differenciálódásának hatása
a jogterület szerepére és hatékonyságára*

A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KARÁNAK
KÖNYVEI

DOKTORI ÉRTEKEZÉSEK 15.

Sorozatszerkesztő: *Frivaldszky János*

POGÁCSÁS ANETT

KÜLÖNBÖZŐSÉG AZ EGYSÉGBEN

*A szerzői jogi szabályozás
differentiálódásának hatása
a jogterület szerepére és hatékonyságára*

PÁZMÁNY PRESS
Budapest 2017

A kötet kézírata az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében jött létre.

Külön köszönet illeti Tattay Leventét kitartó témavezetői támogatásáért, Grad-Gyenge Anikót és Faludi Gábort a kézirat szövegének alakítása során nyújtott pótolhatatlan szakmai segítségükért, valamennyi kollégámat és barátomat, akik türelemmel viseltettek irántam a kézirat lezárásáig vezető hosszú időszak alatt, és legfőképp a családomat, akik a kezdetektől rendületlenül hittek ennek a disszertációnak a megszületésében.

© Pogácsás Anett, 2017

© PPKE JÁK, 2017

ISSN 2064-1907

ISBN 978-963-308-318-5

Kiadja:

a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kara
1088 Budapest, Szentkirályi u. 28–30.
www.jak.ppke.hu

Felelős kiadó: Dr. Szabó István dékán

Szerkesztés, nyomdai előkészítés: Szakaliné Szeder Andrea

Készült a Vareg Kft. nyomdájában
www.vareg.hu

TARTALOM

I. Bevezetés	9
II. A szerzői jog rendeltetése	15
1. A szerzői jog szerepe születése idején.....	17
1.1. A kezdetek	18
1.2. A modern szabályozás gyökerei Európában.....	25
1.2.1. <i>A szerzői jogi védelem tárgya</i>	30
1.2.2. <i>Vagyoni és személyhez fűződő jogok</i>	31
1.2.3. <i>Eleve korlátozott kizárólagos jog</i>	32
1.3. Kitekintés Európán kívül.....	33
1.4. Magyarország.....	36
2. A szabályozás továbbfejlődése – az első kihívások	45
2.1. A nemzetközi és az európai uniós porond	46
2.2. Európai fejlődés	52
2.3. Néhány mozgatórugó Európán kívül.....	54
2.4. A magyar szerzői jog szerepének alakulása és a differenciálás fokozódása	57
3. Következtetések.....	64
III. A jelenleg alkalmazott differenciálás és okai	71
1. A védelem tárgyában rejlő okok	73
1.1. A törvény által kiemelt sajátos műfajok	75
1.1.1. <i>Szoftver</i>	76
1.1.2. <i>Adatbázis</i>	80
1.1.3. <i>Reklámozás céljára megrendelt művek</i>	81
1.1.4. <i>Audiovizuális művek (filmalkotások)</i>	83
1.1.5. <i>Képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotások, műszaki létesítmények tervei</i>	86
1.2. Egyéb sajátos alkotástípusok	89

1.3. Kapcsolódó jogi teljesítmények	91
1.3.1. Előadóművészek	92
1.3.2. Hangfelvétel-előállítók	94
1.3.3. Filmelőállítók	95
1.3.4. Rádió- és televízió-szervezetek	97
1.3.5. Adatbázisok előállítóinak védelme	100
2. A felhasználás fogalma kapcsán kialakult differenciálás	103
2.1. Mitől szabad a szabad mű?	104
2.1.1. Eredendő szabadság	104
2.1.2. Felszabadító időmúlás	105
2.1.3. Jogosulti felszabadítás	107
2.2. Tilos-e a nem szabad?	109
2.2.1. A műélvezet lehetővé tétele	110
2.2.2. Szabad is, meg nem is	112
2.2.3. A jogosítás módjai	115
2.2.3.1. A jogosult akarata	116
2.2.3.2. Egyedi jogosítás	118
2.2.3.3. Nem egyedi jogosítás – közös jogkezelés	121
3. Következtetések	126
 IV. A szerzői jog útkeresése és szerepe a XXI. században	131
1. Az örök egyensúlykeresés	133
1.1. Egyensúlykeresés és a jog	134
1.2. A felgyorsult vérkeringésű szerzői jog szerepe	137
1.2.1. Az alkotó elismerése, a befektetések védelme	137
1.2.1.1. Mennyiség – minőség – kulturális sokszínűség	138
1.2.1.2. Személyhez tartozás	143
1.2.1.3. Vagyoni jogok mint ösztönzők	150
1.2.2. A hozzáférés biztosítása	167
1.2.2.1. A szerzői jog hatásának átalakulása	168
1.2.2.2. A hozzáférés új jelentéstartalma	171
1.3. Egy egyre nyúló átmeneti időszak margójára	183
 2. Hova tovább, szerzői jog?	189
2.1. Paradigmaváltás?	190
2.2. További differenciálás – bonyolítás	
vagy egyszerűsítés?	194
2.2.1. Janus analóg és digitális arca	194

2.2.2. <i>Hangsúlyeltolódás a differenciáló tényezőkben</i>	196
2.2.2.1. Alkotó és akarata.....	197
2.2.2.2. Mű- és teljesítménytípus.....	199
2.2.2.3. A felhasználás módja.....	202
2.2.2.4. A felhasználás célja.....	203
2.2.3. <i>Változások a jogviszonyban</i>	204
2.2.3.1. „Közkinccsé tétetik!”	213
2.2.3.2. Az egyre szabadabb felhasználás.....	228
2.2.3.3. Új sávok a jogosítás és jogérvényesítés útjain	238
3. Következtetések	264
3.1. A szerzői jog szerepe kapcsán tett megállapítások	264
3.2. Hatékonyság és differenciálás.....	266
3.3. Vissza a szerzőhöz? Eszmei és vagyoni elismerés a XXI. században.....	268
V. Zárszó	273
Hivatkozott források jegyzéke	
Irodalomjegyzék	277
Jogforrások	325
<i>Magyar jogforrások</i>	325
<i>Nemzetközi jogforrások</i>	327
<i>Unió jogforrások</i>	328
<i>Jogesetek</i>	331
<i>SzJSzT szakvélemények</i>	336

„Az én elképzelésem szerint a szerzői jog azért létezik, hogy felszabadítson bennünket a tudatlanságból és gazdagítsa kultúránkat: ezáltal a *szerzői jog ideája* és a *szabadság* egymás mellett, partnerként való létezése természetes dolog, nem pedig aberráció.”

Brian Fitzgerald¹

¹ FITZGERALD (2011b) i. m. 21. (fordítás tőlem, P.A.)

I.

BEVEZETÉS

„A szerzői jog hazafelé tendál, szívósan visszatörekszik a szerző személyéhez, hiszen kizárólagossága a szerzői alkotómunkában gyökerezik.”

Boytha György²

1. A szerzői jog mára nemcsak hogy szinte mindannyiunkat *közvetlenül* érint, de egyre többeknek határozott véleménye is van szerepéről, működéséről. Ezek a vélemények más és más megközelítésben, más és más oldalát kidomborítva mutatnak képet a szerzői jogról, sokszor egy-egy terület működésének és működőképességének tanulságait általánosítva, az egész jogterület szerepére nézve irányadónak vélt kritikákat megfogalmazva. A szerzői jog jövőbeli feladatának tisztázásához szükségesnek látszik megvizsgálni, hogy a szerzői jog *eredeti szerepe* mennyiben változott mára, a jogterület folyamatos változása mellett maga is átalakult, avagy differenciálódott-e.

2. A szerzői jog számára a jogalkotó által megfogalmazott *egyensúlyozó* szerepnek nem csak a jogterület ernyője alá tartozó bonyolult jogviszonyok összetettsége, de az érintettek gyakran erősen széthúzó érdekei okán sem könnyű megfelelni. Az értekezés egyik fő kutatási iránya, hogy feltárja, hogy a látszólagos ellentétek mögött milyen valódi érdekösszeütközések fedezhetők fel, és valóban ellentétes irányba mutatnak-e a szerzői jog jövőjét vázoló különböző elképzelések, avagy valódi kompromisszum érhető el.

Míg a szerzői jog soha nem kívánta a ‘tudás fáját őrizni’, mára mégis a hozzáférés egyik közkeletű akadályaként gondol rá a társadalom jelentős hányada. A szerző érdekeinek védelme mellett sorakozó más érdekek figyelembe vétele

² BOYTHA (2001) i. m. 74.

számos korlátot, kivételt, határvonalat formált a szerzői jog rendszerében, a jogalkotó az egyensúlyra törekvés jegyében egyre több és több *differenciálási* pontot iktatott be a szabályozásba. Ezek feltérképezése a kutatás egyik fő célkitűzése, mégpedig annak érdekében, hogy látható legyen: megfelelő helyeken húzódnak-e – a szerzői jog ‘tektonikai lemezeihez’ képest – a jelenlegi töréspontok.

Ezzel összefüggésben alapvető kérdés, hogy a szerzői jog hatékonyságának fokozásához, a jogterület modernizálásához *paradigmaváltásra* van-e szükség, avagy a szerzői jogi paradigmát ‘kiszolgáló’ eszközrendszer állandó változása a paradigma lényegéből fakad, így a gazdasági és társadalmi trendek nyomán haladva bizonyos differenciálási tényezők megjelenésére, vagy legalábbis hangsúlyosabbá válására, más tényezők eltűnésére, háttérbe szorulására kell a szabályozásnak is reagálnia. Kérdés, hogy mindez megvalósítható-e a jogterületre vonatkozó szabályozás túlbonyolítása nélkül – pontosabban károsan hat-e a szabályozás bonyolultsága a jogterület hatékonyságára.

3. Mindezekon keresztül az értekezés további vizsgálati szempontja a szerző *személyéhez* való viszonyulás differenciáltsága, az eredeti jogosult és műve/teljesítménye, valamint az eredeti jogosult és a közvetítők, a közönség viszonyának (viszonyrendszerének) szerepe, jelentősége. Ennek keretében – és a XXI. század digitális tömegtermelése által felvetett problémák tükrében – vizsgáljuk Boytha György azon megglátását, mely szerint „[a] szerzői jog hazafelétendál, szívóosan visszatörekszik a szerző személyéhez, hiszen kizárólagossága a szerzői alkotómunkában gyökerezik.”³

„Az anyagi haszon azonban, melyet az alkotás a szerzőnek biztosít és biztosítani hivatva van, nem egyedüli rugója tevékenységének; ahhoz ideális célok is fűződnek, melyek megvalósítása, a legtöbb esetben, sokkal fontosabb az anyagiaknál. A szellemi munkás hírre, dicsőségre törekszik; nevének a tudomány, vagy a művészet történetében maradandó helyet és alkotásaiban emléket kíván biztosítani, mely nevét századokon át hirdeti és részére a késő utókor csodálatát és háláját fenntartja. E mellett az alkotó, legyen ez akár író, akár művész, saját ideális érdekén túlmenő célok megvalósítására is törekszik; egyúttal ő munkása nemzetének és munkása lehet az emberiségnek, melynek

³ Uo.

legjobb erejét és nem ritkán életét szenteli, midőn a nemzeti vagy az általános művelődés előmozdításán fáradozik.”⁴

A szerzői joggal érintett valamennyi területhez közel sem közelíthetünk ezzel a fennkölességgel, azonban Apáthy szavai mégis rávilágítanak arra, hogy a szerzői jog vagyoni oldala fontos ugyan, és foglalkoznunk is kell a kulturális és kreatív ágazatok gazdasági jelentőségével, sem a szerzői jog, sem az alkotófolyamatok lényege nem ragadható meg *pusztán* ezzel a megközelítéssel. Mire ösztönözhet tehát a szerzői jog? Egyáltalán szükség van-e még rá a közjó eléréséhez, vagy a ‘kulturális termékeknek’ a technológia által lehetővé tett, szinte automatizált áramlásában csupán felesleges akadály? Az alábbiakban ezekre a kérdésekre keressük a választ.

⁴ APÁTHY i. m. 5–6.

II.

A SZERZŐI JOG RENDELTETÉSE

„[A] társadalom saját érdekei ellen vétene, ha a szellemi alkotó kettős érdekének jogosultságát el nem ismerve, azt a kellő védelemben nem részesítené.”

Apáthy István⁵

Arra nézve, hogy miért is létezik szerzői jog, és hogy milyen okok idézték elő a szerzői jogi szabályozás elmúlt háromszáz évben tapasztalható változásait, eltérő nézetek alakultak ki. Abban sincs egyetértés, hogy alapjaiban megváltozott-e a szerzői jog rendeltetése a kezdetekhez képest, hatékony-e még jelenlegi formájában, és hogy egyáltalán hatékony volt-e valaha. A fejlődés ívét, mozgatórugóit és következményeit többféleképpen értelmezik a jogirodalomban, de a szerzői joggal valamiképpen foglalkozó egyéb tudományos, illetve publicisztikai jellegű írásokban is. A ‘szerzői jogi társasjáték’ minden szereplője igyekszik a saját meggyőződésének, érdekeinek igazolását megtalálni a történelmi események megfelelő magyarázatával, ráadásul az évszázadokkal ezelőtti történéseket óhatatlanul áthatják mai foglaimink, elképzeléseink, előítéleteink a szerzői jogról.

A visszatekintés mégsem felesleges – sőt, igen tanulságos. Több mint háromszáz éve beszélünk ‘szerzői jogról’, szerepére nézve azonban az egyes korszakokban különféle elképzelések alakultak ki. Ahhoz, hogy mai szerepét és jövőbeni sorsát, mibenlétét érdemben elemezni tudjuk, a gyökerekig kell hatolnunk. A szerzői jog társadalmi elfogadottsága napjainkban szokatlanul alacsony – vajon ez azt jelzi, hogy a szerzői jog szerepe változott meg, vagy arra utal, hogy a szabályozás hatékony módját nem sikerül megtalálni a mai viszonyok között? Egyáltalán elfogadott, hatékony és a számára kijelölt rendeltetést betölteni képes volt-e valaha a szerzői jog? Ahhoz, hogy ezekre a kérdésekre választ kaphassunk, először is a szerzői jog *eredeti szerepét* kell megvizsgálunk.

⁵ APÁTHY i. m. 32.

1. A SZERZŐI JOG SZEREPE SZÜLETÉSE IDEJÉN

„... a szerző jogának törvényes védelme abból a megfontolásból fakad, hogy a közigenyeknek megfelelő élénk szellemi produkció csak akkor van jól biztosítva, ha a szerzők is biztosítva vannak a munkájuk után várható vagyoni hasznok és személyes előnyök birtokában.”

Kenedi Géza⁶

Hagyományosan Stuart Anna statútumának⁷ kiadásától számítjuk a – többé-kevésbé – mai értelemben vett *szerzői jog* létét. A jogirodalomban azért uralkodott el ez a nézet, mert Anna királynő dekrétuma volt az első olyan dokumentum, amely a korábbi megközelítést áttörve már nem a „könyvészek céhe”,⁸ hanem a szerzők javára biztosított fellépési jogot tizennégy évre az utánnyomások ellen.⁹

Persze az a megállapítás, hogy szerzői jogunk ennek megfelelően háromszáz éves, leegyszerűsítőnek, sőt akár csúsztatásnak is tűnhet. De még ha a Statute of Anne célja valójában nem is az volt, hogy a szerzőket védje (hanem az első kiadás piacát kívánta megőrizni) – ettől függetlenül mégiscsak elmondhatjuk, hogy új korszakot nyitott a rá épülő bírói gyakorlattal együtt.¹⁰

Bármekkora szerepet is tulajdonítunk a statútumnak, az megállapítható, hogy a különféle alkotásokat létrehozók védelme, elismerése, támogatása – aminek a statútum valóban lökést, sőt érdekest irányt is adott – jóval korábban kezdődött. Természetesen nem ‘csupán’ a szerzői jog eszközeivel lehetünk képesek biztosítani a szerzők védelmét és ezzel párhuzamosan a társadalom érdekeit: mint ahogyan más jogterületek esetében, itt is igaz, hogy a (mai értelemben vett) szerzői jog ‘beavatkozása’ előtti helyzetet is tanulságos megvizsgálnunk, hiszen az alkotók és a közönség közötti szoros kapcsolat mindig is jelen volt

⁶ KENEDI i. m. 23.

⁷ Statute of Anne, 1709. (Act of 8 Anne C 19)

⁸ BOYTHA (1994) i. m. 48–49.

⁹ TÓTH P.–SZINGER i. m. 13.

¹⁰ FALUDI (2012) i. m. 14.

az emberiség történetében. A szerzői alkotás jellegénél fogva nem öncélú, eredményeképpen valamennyi ember fejlődését, művelődését, szórakozását előmozdítani képes művek születnek.

Az ókor és a középkor történetét áttekintve sajátos pozíciókban láthatjuk az alkotókat (ld. e pozíciókat alább), majd hosszú vajúdas, évszázadokon át húzódo fejlődés, formálódás után jelentek meg az első, a mai értelemben vett szerzői jogi rendelkezések. Az alkotók és a (széles értelemben vett) felhasználók közötti egyensúlyt – melynek alakításába egy idő után a jog sajátos eszközei is bekapcsolódtak – időről időre megbolygatta valamilyen tényező: technikai fejlődés, alkotói igények, társadalmi elvárások, politikai, piaci és egyéb érdekek stb. A szabályozás folyamatosan újabb (rész)célokat kapott a már kialakultak mellé, szerepe is formálódott, alakult. Az alábbiakban e mozgatórugókat tekintjük át.

1.1. A kezdetek

Közösségi alkotómunkáról, társadalmi összkincsről, a szellemi alkotómunka által kínált örömmel megelégedő szerzőkről, a művek ösztönös elismerésről és mecénások támogatásáról olvashatunk, ha az alkotók kezdeti helyzetét vizsgálva fellapozzuk a vonatkozó kultúrtörténeti, jogtörténeti, szociológiai szakirodalmat.

„A művészet és az irodalom az egyre differenciálódó munkamegosztás folytán már a korai ókorban viszonylag önálló kategóriákká váltak a társadalmi tudatformák szövevényes rendszerében”¹¹ – írja Boytha György, rögtön hozzátéve, hogy „a szerzői jognak még csak elemeit sem fedezhetjük fel, nemhogy a korai ókorból ránk maradt adalékokban, de a római jog fejlett justinianusi rendszerében sem”.¹² Persze az, hogy a kezdetekben nem voltak meg az alkotások kereskedelmi hasznosításának technikai és társadalmi előfeltételei, amelyek majd magának a szerzői jognak a fejlődését indítják be, nem jelenti azt, hogy a *szerzőség* fogalma és társadalmi elismerése valamilyen formában ne lett volna jelen ebben az időszakban. A szerzők önbecsülésére és a szerzőket megbecsülő közösségre nézve is számos érdekes és tanulságos történetet tártak fel a témával foglalkozók, melyekből képet kaphatunk a korszakra jellemző alkotói és befogadói kölcsönhatásról, valamint a kapcsolódó mechanizmusok-

¹¹ BOYTHA (1973) i. m. 9.

¹² Uo. 11.

ról.¹³ Maga a szellemi alkotás mindig elválaszthatatlanul kötődött az emberhez. Ha közelebről megvizsgáljuk a hozzá kapcsolódó viszonyrendszert, az alábbi megállapításokat tehetjük.

Apáthy István Horatius – az ókori viszonyok érzékeltetésére sokak által előszeretettel idézett – gondolatait tartja beszédesnek: „[...] költeményeiről azt mondja, hogy azok Sosius testvéreknek – a kiadóknak – pénzt, neki pedig századokra terjedő hírt és nevet biztosítanak.”¹⁴

Tóth János úgy fogalmaz, hogy „az antik szemlélet számára a mű volt a fontos. Ugy is mondhatnánk talán, hogy a műnek volt joga szerzőre, nem a szerzőnek a műre.”¹⁵ E megállapítás ugyan találó, bár leegyszerűsítő leírását adja az ókori állapotoknak, hiszen a *szerzőség* tudata és megbecsülése a korabeli források alapján már az ókorban körvonalazódott, melyet különösen a szerzői minőség elismerésére vonatkozó igény és a név feltüntetésére kialakult szokások mutatnak.¹⁶ Egy Kr. u. 77-ből származó forrásból ismerhetjük meg az alábbi méltatlankodó sorokat:

„Mert tudd meg, hogy összehasonlítva a különböző szerzők munkáit, és főleg azokét, akik eredetiségüket a legjobban hangoztatták, és a jelenhez a legközelebb állanak, lelepleztem őket, hogy elődeink írásait szóról szóra lemásolták, anélkül, hogy legalább megnevezték volna őket. [...] Bűnös lelkületű és szerencsétlen gondolkodású az, ki inkább vállalja, hogy a lopáson rajtakapják, mintsem hogy adatainak kölcsönzését feltüntesse úgy, amint azt a kialakult gyakorlat megköveteli.”¹⁷

Azt az állítást, miszerint a szerzői öntudat már ekkor „a szerzői személyiségi érdekek differenciált kikristályosodásához vezetett”¹⁸, mégis óvatosan kell kezelnünk. Nem az egész ókort jellemző általános következtetésként, hanem inkább bizonyos kultúrák bizonyos alkotói rétegének helyzetét leíró megállapításként fogadhatjuk el. „A szóhagyomány személytelen névtelenségéhez mérten a szerző individualizálódott... Már nem személytelen, mint a szóhagyomány,

¹³ POGÁCSÁS (2014a) i. m.

¹⁴ „Hic meret aera liber Sosiis, hic et mare transit. Et longum noto scriptori prorogat aevum. Art. poet. 345.” APÁTHY i. m. 5.

¹⁵ TÓTH J. i. m. 7.

¹⁶ LENDVAI i. m. 75.

¹⁷ PLINIUS SECUNDUS i. m. 43–44.

¹⁸ BOYTHA (1973) i. m. 12.

még nem az a tudatos személyiség, amely a fejlődés későbbi folyamán alakul belőle, hanem átmenet a kettő között.”¹⁹

Látványos azonban, hogy míg a szerzői jog előtti időkben a mai személyhez fűződő jogok részét képező névfeltüntetés joga által körvonalazott pozícióhoz hasonló erkölcsi elismerésben részesültek a szerzők (vagy legalábbis a szerzők egy része), addig – ahogyan Lendvai Zsófia összefoglalja – „a mű jogi értelmezése mint vagyoni értékkel rendelkező dolog vagy jog szükségtelen volt. Néhány, a műpéldányra vonatkozó dologi jogi szemponttól eltekintve, a jogászok nem is foglalkoztak ezzel a kérdéssel.”²⁰ Azaz a mai értelemben vett vagyoni jogok gyökereit nem az ókorban kell keresnünk.²¹ Ennek oka igen összetett, sőt, többféleképpen is magyarázható.²² Egyrészt az alkotók többsége (legalábbis közvetlenül) nem függött művei kiaknáztatóságától: egy részük azért nem, mert rendelkeztek a megélhetésüket biztosító vagyonnal, mások mecénások támogatását élvezték.²³ Másrészt magára a művek vagyoni kiaknáztatóságára sem nyílt olyan széles körben lehetőség, mint azt később, a technikai lehetőségek fejlődésével láthatjuk. De nem vezetett a vagyoni jogok kialakulásának irányába az alkotóknak a művekhez, illetve a közönséghez való viszonya sem.²⁴

Bizonyos műalkotások – mint a szájhagyomány útján terjedő versek, mesék, dalok – esetében gyakran még csak a szerző kilétére sem is derült fény, nemhogy az alkotót érintő vagyoni kérdések merültek volna fel velük kapcsolatban.²⁵ Más műtípusok, például különféle szobrok, festmények gyakran viselkedtek egyszerű áruként, melyet ismert mesteremberek és az anonimitás homályában maradó segítők sokszor megrendelésre készítettek – ekkor azonban a művet megtestesítő első műpéldány értékesítése bírt jelentőséggel.²⁶ A nagyobb terjedelmű irodalmi művek helyzete ugyancsak sajátos volt: egyes szerzők ugyan utalnak rá, hogy az írók már az ókorban pénzért árulták kézírataikat a kiadók-nak,²⁷ azonban a rendelkezésre álló források alapján ez csak jóval későbbi műalkotások kapcsán jelenthető ki egyértelműen.²⁸ Még akkor is, ha – ahogyan

¹⁹ BALÁS (1938a) i. m. 18.

²⁰ LENDVAI i. m. 73.

²¹ BODÓ B. (2011) i. m. 52.

²² BALÁS (1938a) i. m. 7–8.

²³ BOYTHA (1973) i. m. 14.

²⁴ MEZEI (2004) i. m.

²⁵ PETKÓ (2003) i. m. 231.

²⁶ TÓTH–SZINGER i. m. 12.

²⁷ Pl. Kohler, ld. BALÁS (1938a) i. m. 7.

²⁸ LENDVAI i. m. 72.

az a korábban már idézett, Horatiustól származó gondolatból is leszűrhető – ugyan a szerzők és a könyvkereskedők között az üzleti szokásokhoz igazodó megállapodások létre is jöttek, erre a sajátos jellegű viszonyra a jog nem reagált speciális rendelkezésekkel, inkább csak az egyszerű adásvétel keretei között értelmezték ezeket.²⁹

Az alkotáshoz, a művek felhasználásához és a műélvezethez összetett, koronként és kultúránként folyton változó társadalmi viszonyok kötődnek, ráadásul a szerzői jog kialakulási folyamatának „a szellem és a dologiség egyaránt jellemzője”,³⁰ így nem csoda, ha kezdetekben ezt a viszonyt a jog eszközeivel a dologi viszonyoktól elválaszthatóan nem tudták megragadni, de erre az adott viszonyok között valóban nem is volt szükség. Persze Apáthy azon kijelentése, mely szerint „[...] a szellemi alkotás védelmének jogi alapja minden időben elismertetett”³¹, meglehetősen leegyszerűsíti a mai értelemben vett szerzői jog előtti időszak leírását. Bár bizonyos kultúrákban, bizonyos műtípusok kapcsán valóban létezett az alkotás erkölcsi elismerése és megvalósult az alkotók megbecsülése, az általánosítás sem a szerzők igénye, sem a társadalom hozzáállása és szükségletei, sem az egyes műfajokhoz társuló technikai lehetőségek alapján nem szerencsés.

Ugyan sem a rabszolgatartó társadalmak, sem a feudalizmus viszonyai között nem álltak fenn a szerzői jog kialakulásához vezető *alanyi feltételek*. A művészet „teljesen egybeolvadt az élettel”, és mivel „többé kevésbé minden művészet alkalmazott művészet volt, művészek és kézművesek között még nem tettek különbséget.”³² A középkor végére azonban – kultúránként változó ütemben, de – egyre szélesebb körben megfogalmazódott „az alkotók azon igénye, hogy művükkel kapcsolatban őket szerzőként nyilvánosan elismerjék.”³³ Legalábbis ami a világi művészetet illeti – elenyésző rögzítettségük ellenére is azt valószínűsíti a kultúrtörténeti szakirodalom, hogy vonatkozásukban egyre inkább erősödik az individualizáció, ami az egyházi művészetre még sokáig nem volt jellemző.³⁴

Az alkotók jelentős része lassan „névhez jutott”, és ezzel párhuzamosan a szerzőtől elkülönülő közönség is megjelenik.³⁵ A tudományos és művészeti

²⁹ MEZEI (2004) i. m.

³⁰ BALÁS (1938a) i. m. 3.

³¹ APÁTHY i. m. 9.

³² HUIZINGA i. m. 242–245.

³³ TÓTH–SZINGER i. m. 13.

³⁴ GÜLKE i. m. 30.

³⁵ BALÁS (1938a) i. m. 19.

megújulást is hozó reneszánsz nem csak az individualizmus megjelenését, hanem a közönség részéről jelentkező, az alkotások iránt fellépő keresletet mint a szerzői jog kialakulásához vezető egyik fontos tényezőt, a *fogyasztási oldalt* is magával hozta.³⁶

A legtöbbször magának a könyvnyomtatásnak a megjelenésében, illetve ezzel együtt a piaci szereplők alkotásokhoz való viszonyulásában, befektetési igényében látják azt a hatalmas lökést, amely végül az irodalmi művek, majd később más műfajba tartozó alkotók szerzői *vagyoni jogainak* kialakulása irányába indította a fejlődést – még ha kerülő úton, vagy mondhatni „véletlenül” is jutottunk el ehhez a végeredményhez. A képlet már csak azért sem egyszerű, mert szociológiai, gazdasági és politikai tényezők, alulról és felülről jövő változások együttthatójaként állt össze. Az írói művek keresett árucikkékké, a kiadók versenytársakká váltak, a terjesztés módjában és lehetőségeiben az addigiakhoz képest óriási változás következett be.³⁷ Egy kiadó közönsége, „amelyet képvisel és amelyen hasznát keresi, oly nagy, hogy az egyes ember elvész benne: névtelen és személytelen tömeg, amelyet a maga teljességében az író soha át nem tekinthet és meg nem ismerhet.”³⁸ Világossá vált, hogy a szerzői alkotások – vagy kezdetben legalábbis bizonyos művek – komoly gazdasági értéket képviselnek, és azokra egész iparág kezdett kiépülni. Ahogyan a szerzőknek, ennek az iparágnak sem álltak rendelkezésre az érdekeik érvényesítéséhez szükséges *jogi normák*. A befektetések védelme azonban már ekkor erős szempontként jelent meg, így az újkor kezdetére számos olyan – főként kiadókat, változatos tartalmú jogokkal felruházó – privilégiumról tudunk,³⁹ amelyek meglehetősen tökéletlenül és sok szempontból kritizálható módon, de átmenetileg támogatták a bimbózó kulturális iparágat.⁴⁰

³⁶ A védelem kialakulásának három fontos tényezőjéről ld. MEZEI (2004) i. m.

³⁷ MEZEI (2010) i. m. 20.

³⁸ BALÁS (1938a) i. m. 21.

³⁹ Velence Johan von Speyernek 1469-ben öt évre adott privilégiumot.

⁴⁰ A KKI-k (kulturális és kreatív iparágak) körét mára nem könnyű elhatárolni, hiszen erős átfedés van közöttük. A Bizottság a kulturális és kreatív iparágak potenciáljának felszabadításáról szóló Zöld Könyvében (Brüsszel, 2010. 4. 27. COM (2010) 183 végleges) mégis meghatározza fogalmukat:

Kulturális iparág: ágazat, amely olyan árut vagy szolgáltatást állít elő vagy terjeszt, amely létrehozása idején sajátos jellege, felhasználása vagy végcélja szerint kulturális kifejezést testesít meg vagy közvetít, függetlenül attól, hogy kereskedelmi értékkel bír-e. A hagyományos művészeti ágazatok mellett (előadóművészetek, képzőművészetek, kulturális örökség – többek között az állami szektor) ide tartozik a film, a DVD és a videó, a televízió és a rádió, a videojátékok, az új média, a zene, a könyvek és a sajtó is. Ezt a fogalmat a kulturális kifejezésekkel kapcsolatban a kulturális kifejezések sokszínűségének védelméről és előmozdításáról szóló 2005-ös UNESCO-egyezmény definiálja.

Az, hogy a szerzők érzékenyebbé váltak műveik sorsával kapcsolatban, nem csupán az „öntudatuk erősödésének” volt betudható. Egyes alkotástípusok hasznosítására egyre szélesebb körben nyílt lehetőség, és egyre komolyabb vagyoni érdeket (is) képviseltek. Míg évszázadokon át a „békés ipari vagy irodalmi munkának” „csekély jogképző erőt”⁴¹ tulajdonítottak, az újkor kezdetére *bizonyos típusú művek kapcsán a status quo felborult*. Ráadásul a technikai fejlődés azt is lehetővé tette, hogy olyan szereplők oldalán is profit keletkezzen, akik a befektetett munkából nem, vagy csak kevésbé vették ki a részüket.⁴²

Az alkotók e változással érintett része hallatni kezdte a hangját. Az Apáthy által a „nemzet napszámosainak”⁴³ nevezett szerzőkről a legkülönbélebb panaszos történeteket olvashatjuk: „Kunoss panaszosan szólalt fel »Szófüzér« című kötetének jogosulatlan utánnyomása ügyében. [...] De ugyanilyen visszaélésnek lett áldozata Szenvey is, aki Schiller verseit fordította, s mikor odajutott, hogy publikálhatott volna, már jött Erdélyből a kötet: »Schiller Fridrik versei, kiadta magyarul Soproni Fidler Ferencz«.”⁴⁴ Természetesen a panaszos felszólalások nem a könyvnyomtatás betiltásához vezettek, hanem a szabályozási környezet fokozatos átalakulásához. Luther 1525-ben maga is „útonálló rablókhoz és tolvajokhoz” hasonlítja az „egymás romlását előidéző utánnyomó kiadókat”, nem maga, hanem az eredeti kiadó érdekeit védve.⁴⁵ Bodó Balázs összegző megállapítása szerint „a világi hívságokat nem ismerő irodalom és költészet magasztos képe” uralja ezt a kort, ahol általános eszme az „anyagi motiváltság visszautasítása.” Ugyanakkor maga Bodó is úgy fogalmaz: „Defoe ugyanúgy az általa írt szövegek megcsonkítása ellen tiltakozik a leghevesebben, mint Luther. Ehhez képest a szövegű másolatok miatt kieső jövedelmek problémája másodlagos.”⁴⁶ Luther is relativizálja a problémát: a jogosulatlan utánnyomások által okozott kárt „még elviseltem volna”, ha „nem úgy bántak volna könyveimmel, ahogy – sietve és hibásan kinyomtatva őket – olyannyira, hogy mire kezemhez érnek, aligha ismerhetek rájuk.”⁴⁷ Azaz a vagyoni motiválás gondolatát az

Kreatív iparág: ágazat, amely a kultúrát használja alapanyagként (input), és kulturális dimenzióval bír, jöllehet az általa előállított eredmény (output) gyakran funkcionális. Ide tartozik az építészet és a dizájn, amely szélesebb folyamatokba integrálja a kreatív elemeket, valamint az olyan alágazatok is, mint a tervezőgrafika, a divattervezés vagy a reklámszakma.

⁴¹ BALÁS (1938a) i. m. 7.

⁴² MEZEI (2010) i. m. 20.; POGÁCSÁS (2013) i. m.

⁴³ APÁTHY i. m. 4.

⁴⁴ MEZEI (2004) i. m.

⁴⁵ BOYTHA (1973) i. m. 19.

⁴⁶ BODÓ B. (2011) i. m. 101.

⁴⁷ Uo. 100.

alkotók ekkor is össze tudták volna egyeztetni az elveikkel, azonban sokuk számára ennek hiánya jelentette a kisebb problémát a személyiségi jogsértésekhez képest. Ahogyan Boytha György emlékeztet, maguk a nyomdászok is rájöttek arra, hogy az „írói becsvágy mellett az anyagi érdek is lényeges mozgató erő, s ezért fokozottabban törekedtek arra, hogy nevesebb szerzőket anyagilag is ösztönözzenek műveik átadására.”⁴⁸ Part Krisztina Katalin Beaumarchais szavait idézi: „A színházak előcsarnokaiban az emberek arról beszélnek, hogy nem illő dolog az ismertséget kereső szerzőknek a mindennapi szükségleteikért küzdeniük. Az igaz, hogy az ismertség felmentő ok, de az emberek elfelejtik azt, hogy a természet arra kárhoztatott minket, hogy 365-ször ebédeljünk, hogy tudjuk élvezni a sikert egy éven át.”⁴⁹ Haydn is felcsattan: ha a kereskedőknek joga van hasznot húzni műveiből, neki is jár némi részesedés.⁵⁰

A panaszos megnyilvánulások elszaporodása természetesen nem jelentett egyet azzal, hogy ebben a korszakban nem születtek irodalmi, tudományos vagy művészeti alkotások, de már sem az alkotókra, sem – mint később kiderült – a kiadókra nem hatott ösztönzőleg az egyre inkább igazságtalanabbnak érzett modell. S bár a privilégium-rendszer a szerzők számára is igyekezett biztosítani némi érdekvédelmet (úm. a széles körű ismertség biztosítását, az utánnyomás tilalmából fakadó hamisítási, torzítási lehetőségek csökkenését, a kéziratokért kapott egyszeri anyagi ellentételezést),⁵¹ egyre inkább világossá vált, hogy maga a szerző kell legyen a beszámítási pont. Már csak azért is, mert – ahogyan a következő alfejezetben látjuk majd – a szerzők igényeivel egybecsengett a kiadók által a szabadpiaci verseny fenntarthatósága érdekében javasolt új modell.⁵²

Tovább árnyalja a képet, hogy a *cenzúra* – bár korábban is létezett – mostanra érdemi forgalmat befolyásoló erejűvé vált, „intézményesített, hivatszerű működése” is „a nyomtatott könyvtermékek megjelenésével veszi kezdetét.”⁵³

⁴⁸ BOYTHA (1973) i. m. 19.

⁴⁹ PART i. m.

⁵⁰ VÉKÁS (2002) i. m.

⁵¹ BOYTHA (1973) i. m. 19. A szerzők egy része az adott körülmények között azzal igyekezett saját érdekvédelméről gondoskodni, hogy maga szerzett kiadói privilégiumot műveire vonatkozóan. Ld. például: CSEHI (1993–94) i. m.

⁵² BORONKAY–BOYTHA–CSEPELY–KNORR–SZILÁGYI i. m. 8.

⁵³ PRUZSINSZKY i. m. 11. 35. „XIII. Kelemen pápa 1766. november 25-én kibocsátott, Christianae Republicae salus kezdetű brévéjében lángoló szavakkal ítélte el a felvilágosodás, »a libertinizmus« egyre szaporodó könyvtermését, és felhívta a püspököket, hogy a világi hatalommal karöltve vegyék fel a küzdelmet »a mételtyek«.”

Nem véletlen, hogy a sajtószabadság és a szerzői jog gyökerei közösek,⁵⁴ a privilégium-rendszer bukásával kibontakozó „szerzői jog maga is egy része volt a szabad gondolatközlés jogában foglalt különféle jogosítványoknak”.⁵⁵ (Sőt, ahogyan John Adams fogalmaz, a szerzői jog nem más, mint a cenzúra véletlen mellékterméke.⁵⁶)

Ahogyan Balás P. Elemér – saját elmondása szerint ténymegállapításként, és nem kritikaként – összefoglalta az újkor kezdetére jellemző markáns változásokat:

„A szerzői jog kialakulása épen a legvilágosabb példája annak, hogyan alakul át a primitív fokon a közösségben immanens, a személyiségek összhangjában elevenen élő, népi szóhagyomány útján továbbadódó kultúra civilizációvá, hogyan dologiasodik el a szellem, hogyan adnak helyet az ösztönös kapcsolatok a dolog közbeiktatásával és szerepének mind jelentősebbé fokozódásával a racionális, reflektált, tudatos, dolog-közvetítette, mennyiségi elven nyugvó, elkülsőlegesező kapcsolatoknak.”⁵⁷

1.2. A modern szabályozás gyökerei Európában

Az európai polgárosodás megérlelte a mai értelemben vett szerzői jog kifejlődéséhez szükséges táptalajt. A megváltozott tárgyi és alanyi körülmények hatására könnyen értékesíthető írásművek és a hozzájuk kapcsolódó forgalmazási érdek megjelenése, a komoly befektetéssel járó nyomdai vállalkozások védelmi igénye jellemezte a Gutenberg-galaxis első évtizedeit. Boytha György sommázata szerint „szerzői jog is csak azóta van, amióta az árupiaci szabad verseny kényszerűen magával hozta létesítését.”⁵⁸ Évszázadokon keresztül *jogi szabályozás nélkül* működött és működhetett az alkotások létrehozásának és felhasználásának folyamata, az újkorra azonban világossá vált, hogy minden út a *szerzői jog* kialakulásához vezet. Ennek az új típusú jogvédelemnek a termé-

⁵⁴ GRAD-GYENGE–SARKADY (2012) i. m. 13.

⁵⁵ KENEDI i. m. 15.

⁵⁶ ADAMS i. m. 5.

⁵⁷ BALÁS (1938a) i. m. 4.

⁵⁸ BORONKAY–BOYTHA–CSEPELY–KNORR–SZILÁGYI i. m. 5.

szetjogi gondolkodás által kidolgozott elméleti alapjai, a szerző és műve közötti kapcsolat kifejezése és annak magánjogi védelme új távlatokat nyitott.⁵⁹

Az okok között szereplő társadalmi, gazdasági, technikai, politikai és alanyi tényezők felismerése és elemzése mellett a jövedelmek igazságosabb elosztása kapcsán felmerülő viták során fő kérdéssé vált, hogy a *szerző* és *alkotása* milyen kapcsolatban állnak egymással. A befektetett alkotómunka eredménye alapján megilletik-e bizonyos *jogok* az alkotót?

A mű vagyoni, később pedig modern tartalommal személyiségi értelemben is erősen kötődni kezdett megalkotójához. Az e tendenciát előidéző számos tényezőnek egyenként igen félrevezető lenne túlzott jelentőséget tulajdonítanunk: mintegy mozaik darabjaira, úgy kell tekintenünk az okokra. Ezt a korszakot nevezhetjük az „anyagi függetlenedés”⁶⁰ vagy a termelt profit igazságosabb elosztására való törekvés korszakának, beszélhetünk a cenzúra elleni küzdelemben aktívan résztvevő és az alkotásáért felelősséget vállaló „szerző születéséről”, vagy a szerzői jog kialakulásához vezető filozófiai gondolatok erős hatásáról. S ha mindeközben a szerző pusztán véletlenül is találta meg a helyét „a kulturális piacok mechanizmusában,”⁶¹ mind az alkotók, mind az egymással versengő kiadók, mind az állam érdekei egy irányba, mégpedig a mai értelemben vett *szerzői jog* irányába mutattak. Látnunk kell, hogy bár a szabályozásra való törekvés során – lévén, hogy a piaci szereplők viszonyait kellett rendezni – a *közönség* közvetlenül a szabályozás alanyaként nem (vagy csak néhány kivételes esetben) jelent meg,⁶² pont azért lehetett hosszútávon életképes az új modell (vagy helyesebben modellek), mert a többi szereplő mellett végső soron épp a *közönség* érdekeit szolgálta (szolgálták), de az általa végzett cselekményeket végső soron érintetlenül hagyta. Az alkotások könnyedén válhattak az ‘információs közkinccs’ (sőt, meghatározott idő után a ‘közkinccs’)⁶³ részévé, az alkotók és a befektetők ösztönzése révén több alkotás születhetett és kerülhetett hozzájuk közvetítésre, a kulturális piac tiszta kereteket és élénkítést kapott.

A versenyjogi és beruházásvédelmi szempontok, mint „gyakorlati ösztökék” mellett a „személyes ösztönzés elve”, valamint a „jutalmazás elve”⁶⁴ is

⁵⁹ VÉKÁS (2002) i. m. 397.

⁶⁰ BODÓ B. (2011) i. m. 102.

⁶¹ BODÓ B. (2011) i. m. 51–52. 96.

⁶² GRAD-GYENGE-SARKADY (2012) i. m. 57.

⁶³ BOBROVSKY (2008) i. m. 10.

⁶⁴ BOYTHA (2006) i. m. 18.

alátámasztotta az új modell alapjául a szerzőnek biztosított *kizárólagos jogot*.⁶⁵ Rögtön hozzá is kell tennünk, hogy már a kezdetektől kizárólagos, de nem abszolút, tehát időben és tartalomban *eleve korlátozott* jog biztosítására került sor. A tulajdoni elméletből kiinduló magyarázatok, a természetjogi levezetések, az erkölcsi alapokon nyugvó érvelések és az emberi, illetve személyiségi jogokra épülő okfejtések eltérő megközelítéssel ugyan, de a szerzők számára biztosított kizárólagos jogot tekintették kiindulópontnak. Többek között John Locke, Jacob és Christian Thomasius, Immanuel Kant, Fichte, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Friedrich Carl von Savigny, William Blackstone, Bantham, majd később Ulmer, Kohler, Gierke⁶⁶ munkássága nélkülözhetetlen szempontokat adtak a jogalkotók számára. Közben éles viták alakultak ki arra nézve, hogy pontosan milyen típusú, miből levezethető, a jogrendszerbe hogyan illeszkedő jogról is van szó, és tekintve, hogy a szerzői jog már születésekor területiális jellegű volt, e viták országonként eltérő módon zárultak le, illetve folytatódtak tovább.

A common law országok vagyoni jogi alapokon nyugvó *'copyright'* rendszere, valamint a személyhez fűződő jogokat is erőteljesen szabályozó, kontinentális *'Urheberrecht'* és *droit d'auteur* ugyan más dogmatikai felépítéssel és tartalommal fejlődött ki, de számos ponton már a kezdetektől kölcsönösen hatottak egymásra.⁶⁷

E kölcsönhatás első elemének a *Stuart Anna által 1709-ben* kiadott statútum tekinthető, mely egyrészt a könyvek első kiadását követő tizennégy évre utánnomási tilalmat állapított meg, ezzel *törvénybe* foglalva a copyright intézményét.⁶⁸ Másrészt ezt a jogot az írott művek *szerzői vagy az általuk szabadon megválasztott kiadók mint jogszerzők* javára biztosította, azzal, hogy az első tizennégy év után a mű többszörözésének a joga visszaszállt a szerzőre (amennyiben életben volt), aki a többszörözés jogát a következő tizennégy évre az ad-digi, vagy az általa választott új kiadó számára is átruházhatta.⁶⁹ Harmadrészt a céhmonopólium (azaz a céhtagot haláláig illető kiadói kizárólagosságot biztosító stationers' copyright intézményének) idejét is korlátozta huszonegy évben.⁷⁰ Az e jogforrás megszületéséhez vezető, a jogirodalomban részletesen

⁶⁵ Az ipari tulajdon tárgyaira modellezett elméletek (hatékonyság elmélet, az oltalom különlegessége, versennyitási elmélet, inherencia elmélet) a szerzői jogra is alkalmazhatóak voltak. Lásd bővebben: TATTAY (1998) i. m. 22–23.

⁶⁶ Ld. bővebben: UJHELYI (2014) i. m.; JAKAB i. m. 57–58.

⁶⁷ BOYTHA (2001) i. m. 55.

⁶⁸ Részletesen ld. pl. CORNISH–LLEWELYN i. m. 375–379.

⁶⁹ PATTERSON (1968) i. m.

⁷⁰ BOYTHA (1973) i. m. 22.

tárgyalt, összetett okokról nem elfeledkezve, érdemes rögtön megvizsgálunk magának a jogszabálynak a deklarált célját. Ugyanis miközben megalkotásának fő mozgatórugójaként a leggyakrabban a könyvek előállításának és forgalmazásának szabályozása kerül meghatározásra, ezzel *párhuzamosan* más célok is megfogalmazódtak: szándéka volt, „hogyan tudós embereket hasznos könyvek írására bátorítson...”⁷¹, mégpedig azzal, hogy biztosítja az alkotók vagyoni elismerését, mindezzel alapvetően a tudás fejlesztését szolgálva.⁷²

Azaz a könyvpiaci szabad verseny és a – vállalkozókon kívül a közönség érdekeit is szolgáló – időkorlátok biztosításán túl célként fogalmazódik meg az alkotó bevonása a mű ipari hasznosításának menetébe,⁷³ ezzel ösztönözve a közjavát szolgáló további művek létrehozását is. Még ha egyes vélemények szerint ennek során a szerző „véletlenül is vált beszámítási ponttá” – vagy még cinikusabban vélemények szerint: még ha csupán „ürügyül is szolgált a rendelkezés megideologizálásához” –, a Statute of Anne-nel kezdetét vevő folyamat éppen azért vezethetett a modern szerzői jog kialakulásához, mert sikerült egy minden szereplő érdekeit számításba vevő modell *alapjait* leraknia. Erre az alapra országunként eltérő módon történt a továbbépítés, de jelentős áthatásokkal.

A kölcsönhatás következő elemét a *francia jogalkotásban* találjuk, ahol az angol jogfejlődés tanulságait levonva és azokat saját forradalmi eszmékkel ötvözve a nyomdaipari keretektől jóval nagyobb mértékben függetlenedett szerzői érdekvédelem került kiépítésre a XVIII. század végén. Nem csak a szabályozás mögött húzódó eszmerendszer volt eltérő az angol megoldástól, de már az újonnan létrehozott jogintézmény elnevezése is az írói műveket tartalmazó kötetek többszörözési jogánál messzebbre mutató volt és tartalma szerint is a szerzőnek a művével kapcsolatos általános jogára épült.⁷⁴ Ráadásul itt már az írói műveken jóval túlmutató védelemről volt szó: az 1791-es, színpadi előadásokról szóló dekrétum, majd az 1793-as, zeneművekre, rajzokra, festményekre is kiterjedő törvény is szorosabbra fűzte a szerző és

⁷¹ TÓTH J. i. m.

⁷² Statute of Anne, 1709. (Act of 8 Anne C 19)

„An Act for the Encouragement of Learning, by Vesting the Copies of Printed Books in the Authors or Purchasers of such Copies, during the Times therein mentioned.

Whereas Printers, Booksellers, and other Persons, have of late frequently taken the Liberty of Printing, Reprinting, and Publishing, or causing to be Printed, Reprinted, and Published Books, and other Writings, without the Consent of the Authors or Proprietors of such Books and Writings, to their very great Detriment, and too often to the Ruin of them and their Families: For Preventing therefore such Practices for the future, and for the Encouragement of Learned Men to Compose and Write useful Books.”

⁷³ BOYTHA (1973) i. m. 23.

⁷⁴ VÉKÁS (2002) i. m.

műve közötti kapcsolatot. Az alkotóknak biztosított jog azonban itt sem egy általános szerzői jog volt (hiszen műfajtákhoz rendelte a jogsértésnek minősülő magatartásokat), és nem is korlátlan, azonban a különféle alkotások védelme már a mű születésétől kezdve állt fenn, és a további védelmi időtartamot a szerző halálától – és nem a mű megjelenésének időpontjától – számították. A különbségek ellenére a francia szabályozás is alapvetően a szerzőt helyezte a kiindulópontba, a számára biztosított jogok tartalmának meghatározásakor pedig ugyancsak messzemenőig tekintettel volt a közérdek, a művekhez való hozzáférés és a szabad verseny kívánalmaira – már csak azért is, mert magának a szabályozásnak a létrehozását itt is a kereskedelmi, ipari szereplők sürgették a leginkább és a leghatásosabban.

A „sablon” más európai országokban is hasonló volt: a kereskedelem szabályozásának igénye, a szerző mint individuum gondolatának megjelenése és alkotómunkájára tekintettel jogokkal felruházása, a közérdek biztosítása a művekhez való hozzáférés és a kínálat növekedése révén. A rendszer ösztönzőleg hatott az alkotókra és a közvetítőkre egyaránt: tiszta viszonyok között a verseny és a kereskedelem is tiszta, és az alkotó is tudhatta előre, mire számíthat művével kapcsolatban, milyen feltételek mellett juttathatja el a közönséghez, és milyen jogokkal rendelkezik ezt követően. Ez a komplex modell egész Európában elterjedt. A *Német Szövetség* államai ugyan jóval később, de végül ezt a megoldást választva egymás után alkották meg a modern, felvilágosult, szerzőt (is) védő jogszabályukat.⁷⁵ A sort Poroszország nyitotta 1837-ben, majd Bajorország zárta huszonnyolc évvel később, immár nem csak tartalmában, de a jogintézmény elnevezésében is kifejezésre juttatva, hogy a dologi jogi értelemben vett tulajdonjoghoz képest eltérő tartalmú, sajátos jogról van szó.⁷⁶ A német egység kialakulását megelőző évben létrehozott szövetségi szerzői jogi törvény is már a *szerzői jog* terminológiát használta, a magánjogi jelleget öltő, polgári szerzői jog egyik forrásává válva.⁷⁷ 1846-ban már egy valamennyi műtípusra kiterjedő – és ebben az értelemben egyedülálló – osztrák páatens is megszületett.⁷⁸

Azon túl, hogy a kontinensen a tulajdoni metafora helyett a *szerzői jog* kifejezés terjedt el a XIX. századra (ld. pl. Urheberrecht, derecho de autor, diritto d'autore, vagy az először belga jogforrásban megjelenő droit d'auteur), a rendelkezéseken már a *jogdogmatikai fejlődés* és a különféle *szerzői jogi*

⁷⁵ VOGEL i. m.

⁷⁶ BORONKAY–BOYTHA–CSEPELY–KNORR–SZILÁGYI i. m. 10.

⁷⁷ BOYTHA (1973) i. m. 28.

⁷⁸ MEZEI (2004) i. m.

*elméletek*⁷⁹ hatása is világosan látszik – minél későbbi jogforrásról van szó, annál markánsabban. Ebben a korszakban a *szerzői jog deklarált szerepére* számos tényező volt hatással – az alábbiakban néhány, a témánk szempontjából leginkább releváns szempontot emelünk ki.

1.2.1. A szerzői jogi védelem tárgya

Tekintve, hogy közvetlenül a könyvpiac „termelte ki” az első, szerzői joginak mondható rendelkezéseket, a védelem tárgyai közé kezdetben csupán az írásművek tartoztak. Más típusú alkotásokra nézve akkor merült fel a jogszabályi védelem szükségessége, amikor azok is hasonló funkciót kezdtek el betölteni a társadalomban, a kultúrában, illetve a gazdaságban.⁸⁰ Ehhez főként az adott műtípus piacának élénkülése, kiterjedése vezetett, mely leginkább a felhasználási lehetőségek bővülésének, új közönség, új piacok megjelenésének volt köszönhető. Ez a bővülés az egyes alkotásfajták kapcsán egészen eltérően alakult: függött attól, hogy adott műtípus esetében az anyagi formában (pl. többszörözés, terjesztés), vagy a nem anyagi formában (pl. nyilvános előadás, kiállítás) történő felhasználási módok voltak-e jellemzőbbek, és főként hogy többszörözhetőek voltak-e, és ha igen, mennyire egyszerűen és milyen minőségben. Ennélfogva a könnyedén nyomtatható írói és kottában rögzített és hangzó zeneművek nyertek a legkorábban védelmet, mely oltalom az angoloknál hamarosan a rézmetszetekre és térképekre, valamint más művészeti tárgyakra, később a nyilvános előadásokra és színművekre is kiterjedt,⁸¹ a franciáknál pedig már a XVIII. század végén a színpadi előadásokra, rajzokra, festményekre is vonatkoztak a rendelkezések.⁸² A XIX. század végére a német jogalkotás már a fényképeket, és az ún. muestra vagy mintaoltalom iránti intézkedéseket is a szerzői jog körébe vonta.⁸³

Míg kezdetben a jogforrások csupán a kiadásra került művekhez társítottak védelmet, később jellemzően a rendelkezések által meghatározott műtípusok valamennyi alkotása a törvény erejénél fogva, megalkotásuk pillanatától védelemben részesült. Ennek már csak azért is óriási volt a jelentősége, mert a

⁷⁹ TATTAY (szerk.) (2010) i. m. 45–49.

⁸⁰ GRAD-GYENGE-SARKADY (2012) i. m. 55.

⁸¹ Pl. Engraving Copyright Act 1734; Sculpture Copyright Act 1814; Fine Arts Copyright 1862. Ld. még KENEDI i. m. 8.

⁸² BOYTHA (1973) i. m. 26.

⁸³ MEZEI (2004) i. m.

szerzői jog formálódásával párhuzamosan zajló cenzúra elleni küzdelem is ezt a megoldást preferálta a válogatott műveknek biztosított kiváltságok helyett. Ennek megfelelően az az olasz rendelkezés sem lehetett már hosszú ideig életképes, mely csak a király által arra érdemesnek tartott művek számára biztosított privilégiumot.⁸⁴

A szerzői jog tehát az írói művektől indulva egyre több alkotástípus kapcsán kapott szerepet.

1.2.2. Vagyoni és személyhez fűződő jogok

Az első szerzői jogi rendelkezésekben a vagyoni jogokon volt a hangsúly, ami több okra vezethető vissza.

Egyrészt – ahogyan láttuk – a piaci, kereskedelmi szempontok jelentős szerepet játszottak a szabályok kialakítása során, melyeket tulajdonjogi koncepciók támogattak (ld. pl. Fichte, Hegel vagy Schopenhauer elméleteit). Ugyanakkor nem csak a versenyjogi, gazdasági ösztönzők váltak egyre markánsabbá, de maguk a szerzők is hallatni kezdték a hangjukat a szerzői alkotások segítségével termelt profitból való részesedést követelve (ld. pl. Friedrich Schiller sokat emlegetett, A föld felosztása c. versét).⁸⁵ A XVIII. századra az alkotások felhasználása fejében követelt díjat nem valamiféle „világi hívságként”, hanem igazságos ellentételezéseként, sok alkotó nyomorban töltött napjainak a végét jelentő megoldásként kezdték felfogni.⁸⁶ Ezzel párhuzamosan ugyan az alkotók személyiségét érintő sérelmek is egyre gyakrabban kerültek terítékre (így az integritás sérelmével vagy a névfeltüntetés hiányával kapcsolatos cselekmények értékelése), ugyanakkor ezek kezdetben továbbra is a jog körén kívül eső eszközökkel kerültek rendezésre. A szerzői művek egyre szélesebb körű piaci használhatósága a vagyoni kérdések rendezését is égetővé tették, sőt, a kiadók tevékenysége vonatkozásában középpontban is helyezték.

Másrészt a személyhez fűződő jogok tulajdonjogtól (itt: a vagyoni jogoktól) való leválásához vezető társadalmi és filozófiai háttér később alakul ki. A két nagy jogcsalád közötti elméleti és szabályozásbeli különbségek más megköze-

⁸⁴ KNORR i. m. 7.

⁸⁵ PART i. m.

⁸⁶ „Luthernek azt válaszolom, tegyetek néha különbséget. Legnagyobb részt nem is igaz az, hogy az író ingyen kapja azt, amit nem akar ingyen adni. Sokszor talán az egész vagyona ráment arra, hogy most képes a világot tanítani és szórakoztatni.” LESSING i. m. 689. Idézi: LENDVAI i. m. 78.

lítést, de tartalmában hasonló eredményt hoztak, két önmagában jól működő, komplex rendszer született. Ugyanakkor míg az angolszász szerzői jogban – a mai napig – a kizárólagos vagyoni jogosultságok állnak a szabályozás középpontjában, és kezdetben nem, majd csak elenyésző mértékben vetődött figyelem a személyhez fűződő jogokra (olyannyira, hogy pl. a névjog még ma is opt-in rendszerű, akkor kell a szerzői minőséget elismerni, ha ezt a szerző nyilatkozatban kifejezi), a kontinentális szerzői jog a személyhez fűződő jogoknak is viszonylag hamar nagy figyelmet szentelt.⁸⁷

A vagyoni és a személyhez fűződő jogok szerepére és eredetére vonatkozó különböző elméletek (így főként Kohler, Gierke, Elster és Ulmer okfejtései) alapján eltérő modellek születtek az egyes országokban, melyek főként a személyhez fűződő jogok funkciójában, a vagyoni és személyhez fűződő jogok egymáshoz való viszonyában, a kizárólagos jog átruházhatóságát és az átruházás ellenére a szerzőnél maradó jogok (díjigények) megítélését illetően mutattak alapvető különbségeket.⁸⁸ Mégis általánosságban elmondható, hogy a szerzői jog már a XIX. század kezdetére mind a vagyoni, mind a személyhez fűződő jogok védelmében szerepet kapott.

1.2.3. Eleve korlátozott kizárólagos jog

A szerzői jog szerepének tisztázásához nélkülözhetetlen annak hangsúlyozása, hogy már a szerzői jog születésekor világos volt: a dologi jogi tulajdonjoghoz képest alapjaiban eltérő, eleve korlátokkal, határokkal rendelkező jogról van szó. Sőt, a szerzői jog többek között éppen a szabad verseny és a közönség érdekeinek a biztosítását (is) szolgáló korlátok iránti igénynek köszönheti a létét.

A *védelmi idő* meghatározása mellett fontos korlátként fogalmazódott meg rögtön a kezdetekkor, hogy a szerzői jogi védelem *nem* szolgálhat eszközül a műbe foglalt ötlet, információ kisajátításához. „A tudás mezeje elég nagy ahhoz, hogy a világon mindenki találjon termőföldet rajta, melyen ültethet, és melyet feljavíthat. Hadd tegyen így mindenki, biztassuk és védjük őket; hadd írjanak és nyomtassanak ugyanabban a tárgyban. De ne hagyjuk, hogy lustán kölcsönvegyenek egy olyan művet, mely más munkájának eredménye, hogy így okozzanak kárt és hátrányt kiváló szerzőknek.”⁸⁹ A művek alapjául

⁸⁷ MEZEI (2010) i. m. 22.

⁸⁸ BOYTHA (2008a) i. m. 104.

⁸⁹ GÁCS (2002) i. m. 32.

szolgáló ötlet, elképzelés átvételének és továbbgondolásának megakadályozása nemhogy nem szerepelt a szerzői jog céljai között, de a rendelkezések épp az alkotások hiteles, gyors és olcsó terjedését kívánták elősegíteni. Az más kérdés, hogy a szerzők vagyoni jogainak elismerésével és a terjesztésben résztvevők befektetésének védelmével számolni kellett: az új és gyors terjesztési lehetőségek mindig becsatornázásra kerültek a szerzői jog rendszerébe, azaz nem jelentettek automatikusan egyet az ingyenes műélvezet biztosításával. Ahogyan arra Apáthy felhívta a figyelmet, már Juvenalis úgy fogalmazott: „scire volunt omnes, mercedem solvere nemo” – azaz tudni mindenki szeretne, de senki nem szeretne fizetni ezért.⁹⁰ Ezzel kapcsolatban mára komoly viták alakultak ki, melyre a következő fejezetekben részletesen kitérünk. E ponton azt érdemes rögzítenünk, hogy *maguk az első szerzői jogi rendelkezések* már a kezdetekben fontos szerepet játszottak a közönség, a társadalom kiszolgálásában is. Nem arról volt tehát szó, hogy az addig széles körben használt és létező irodalmi, művészeti és tudományos közkincre „egyszercsak rátelepedett” a szerzői jog: a szerzőknek és a befektetőknek biztosított jogok *együttal* épp a műélvezet, a tudomány és az oktatás lehetőségeinek bővülését, valamint a közkinccs gyarapodását hozták magukkal.⁹¹

1.3. Kitekintés Európán kívülre

Nem véletlen, hogy a szerzői jog gyökereit kutató történeti visszatekintések jórészt Európára korlátozódnak a szakirodalomban. A világ más tájain a XIX–XX. századig vagy az európai szerzői jogot megelőző korszakhoz hasonló viszonyok voltak jellemzőek: azaz maga az alkotói folyamat jogi értékelést nem kapott, az az adott társadalomra jellemző, sajátos kulturális, szociológiai, társadalmi közegben zajlott; vagy történelmi, hatalmi függőségi okokból az európai gyökerek jelentették az adott állam szerzői jogi történetének gyökereit, szabályozásának előzményeit is (és jelentik ma is sok esetben).

Az *Egyesült Államok* néhány államában (Connecticut, Massachusetts, Maryland) már a XVIII. század elején születtek szerzői jogi törvények, nem meglepő módon a Statute of Anne mintájára. Később csaknem valamennyi állam rendelkezett szerzői jogi törvénnyel, az igazi áttörést azonban az 1790-ben hatályba lépett össz-szövetségi rendelkezés jelentette, amely az angol

⁹⁰ APÁTHY i. m. 5.

⁹¹ Vö. DEAZLEY i. m. 23.

védelmi időkkal egyezően biztosított oltalmat a helyi bíróságokon bejegyzett művek számára.⁹² A territorialitáson túllépve szövetségi ügynek tekintették a szerzői jogi védelmet (mint ahogyan a műforgalom is tipikusan államok közötti). Akárcsak Európában, itt is a társadalmi, gazdasági átalakulás, és a forradalom által hozott új eszmék hozadéka volt ez a jogforrás. Itt azonban már az 1787. évi Alkotmány I. cikk (8) szakasza megfogalmazta azt a sajátos, összetett célt, melyben hangsúlyosan megjelent a társadalmi hasznosság, a közjó szempontja, hiszen az Alkotmány szintjén rögzítésre került, hogy a kizárólagos jogok biztosítása révén a közösség javát, a tudomány és a hasznos művészetek fejlődését kívánta elősegíteni.⁹³ Ez a megközelítés, és az össz-szövetségi szerzői jogi törvény később a közép- és dél-amerikai államok szerzői jogára is nagy hatással volt.

Ausztráliában – a kontinensen zajló történelmi eseményekből fakadóan – egészen későn, 1905-ben született meg az első önálló szerzői jogi törvény, amelynek egyben az állam függetlenedésének folyamatában is jelentős szerepet szántak.⁹⁴ A körülményekből fakadóan a törvényen magán erősen érződött az ellenállás minden külföldi befolyással, még az akkor már megalkotott Berni Unió Egyezményével szemben is. Ez a korszak nem tartott sokáig: egy 1912-ben elfogadott törvény az akkor egy éve hatályos brit szerzői jogi törvényt léptette életbe Ausztráliában.

Hasonló volt a helyzet Új-Zélandon is, ahol egy évvel később, 1913-ban vált alkalmazandóvá az Egyesült Királyság legújabb szerzői jogi jogszabálya. Ezt megelőzően – szintén gyarmatról lévén szó – nem beszélhetünk túl nagy mozgásterről, melyet az 1842-ben kibocsátott szerzői jogi rendelet is bizonyított.⁹⁵ *Kanada* brit gyarmatként írta alá a Berni Unió Egyezményt is – anélkül, hogy a tárgyalások során önállóan hallathatta volna a hangját –, az ezt megelőző korszakban szintén a brit befolyás jellemezte szerzői jogát is. Első rövid, szerzői jogi rendelkezéseket (is) tartalmazó saját törvénye 1832-ből származik, melynek célja a helyi érdekek, így a helyi sajtó és a könyvkereskedések támogatása, az irodalmi és művészeti közösség felemelkedésének szolgálata volt. A későbbiekben azonban a helyi rendelkezések érvényesülésének a brit jogszabályok nem engedtek teret.⁹⁶

⁹² PART i. m.

⁹³ BOYTHA (1973) i. m. 24.

⁹⁴ ATKINSON i. m. 33.

⁹⁵ FRANKEL i. m. 74.

⁹⁶ BANNERMAN (2011) i. m. 80.

Az orosz szerzői jogot az európaihoz hasonló motivációk és célok formálták, nagyrészt az erős nyugati kapcsolatoknak is betudhatóan. A XVI. század második felében helyezték üzembe az első nyomdagépeket, a nyomtatás folyamata a cár szigorú felügyelete alatt állt. Az első privát nyomdai privilégiumot II. Katalin adományozta Szentpéterváron, 1771-ben, erős cenzúra mellett.⁹⁷ Az első szerzői jogi rendelkezéseket is tartalmazó jogforrás az 1828-as cenzúra törvény volt, mely már a szerző számára biztosította a többszörözés és a terjesztés engedélyezésének jogát. 1845-ben a zeneművek, egy évvel később pedig a vizuális alkotások is a szabályozás tárgyává váltak.⁹⁸ A szerzői jog – akárcsak Európában – a művek terjesztése felett gyakorolt kontrollra való igénynek köszönheti létét, az orosz alkotók is e törekvések során váltak beszámítási ponttá.⁹⁹

Kína kulturális, társadalmi, politikai szempontból (is) sajátos ösvényen fejlődött, amely megmagyarázza azt is, hogy a ‘nyugati világ’ viszonyaira modellezett szerzői jog idegenül hatott és megnemértéssel találkozott.¹⁰⁰ A papír és a nyomtatás őshazájáról lévén szó nem meglepő, hogy a többszörözésre vonatkozóan már 835-ből maradt ránk jogforrás: a Tang dinasztia rendeletét azonban – az európai privilégiumokhoz hasonlóan – a különféle eszmék terjedésének szabályozása, és nem az alkotók, a közvetítők vagy a közönség érdekeinek figyelembe vétele inspirálta.¹⁰¹ A nyugatról érkező nyomás hatására – a kereskedelmi kapcsolatok élénkülésével együtt – a XX. század elejére jelentek meg az első szerzői jogi rendelkezések.¹⁰² Az erős külső hatások mellett ugyan belső okok is közrejátszottak a kínai szerzői jog alakulásában, azonban a mai napig érezhető a szerves fejlődés hiánya, a külső minták átvételéből, és a különböző kínai filozófiákból (melyekből fakadóan nem csak hogy átvehető az értékes tartalom, de annál értékesebbnek számít, minél inkább, minél pontosabban követik, átveszik) fakadó erősen negatív társadalmi hozzáállás.¹⁰³

Japán is hasonló helyzetben van: a káros külföldi behatástól tartó sógunátus döntése nyomán a Tokugava-kort az izoláltság jellemezte a XVII. századtól egészen a XIX. század közepéig, így a nyugati értelemben vett szerzői jog intézménye sem férközött be a szigetországba. Ez távolról sem jelenti azt, hogy

⁹⁷ NEWCITY i. m. 4–6.

⁹⁸ ELST i. m. 66.

⁹⁹ Puskin özvegyének nagy szerepe volt abban, hogy már 1857-ben a szerző halálát követő ötven évre emelkedett a védelmi idő. MILLER–VANDOME–McBREWSTER i. m. 1.

¹⁰⁰ OCKO i. m.

¹⁰¹ Ld. bővebben: YU (2004) i. m.

¹⁰² QU i. m.

¹⁰³ ALFORD i. m. 123.

az alkotók ne lettek volna erkölcsileg elismertek, az alkotások a társadalom féltve őrzött kincsei voltak.¹⁰⁴ A szerzői jog hiányát talán a magas szintű önuralomra épülő japán jogi kultúra is indokolta.¹⁰⁵

1.4. Magyarország

A Magyarok Krónikája, az első Magyarországon nyomtatott könyv megjelenését¹⁰⁶ követően hazánkban is beindultak azok a folyamatok, amelyek végül a nyomdaipar és a privilégiumrendszer kialakulásához vezettek.¹⁰⁷ A tárgyi, az alanyi és a fogyasztási feltételek biztosítottak voltak ahhoz, hogy az utánnyomás általános tilalmát, és egyben a szerzői jog alapjait tartalmazó, egészen a reformkor végéig hatályban lévő 1793-as királyi rendelet – az 1775-ös osztrák rendelet mintájára – megszülethessen.¹⁰⁸ Akár csak a Statute of Anne, ez a rendelet sem csak azért volt jelentős, mert az engedély nélküli utánnyomás megítélése kapcsán már a szerzőkre is tekintettel volt (a javukra megítélhető kártérítés előírásával), hanem mert elindította az alkotások társadalomban betöltött szerepével, a szerzők jelentőségével és jogaival, valamint a befektetők és a közönség igényeivel kapcsolatos gondolkodást és jogalkotási folyamatot (elsősorban a könyvpiacot illetően, az 1831-es kiegészítő rendelet már a rajzolatokra és a rézmetszetekre is kiterjesztette a védelem tárgyi hatályát).¹⁰⁹

A reformkorra élénk, kifejezetten igényes és haladó szemléletű vita bontakozott ki a szerzői jog kialakításáról, pontos tartalmáról, elméleti megalapozásáról is.¹¹⁰ Toldy Ferencz (a korabeli kritika szerint még kezdetleges, de a törvényhozás folyamatát elindító¹¹¹) 1840-re elkészült, az írói alkotásokról szóló műve – angol, francia, illetve főként porosz minta szerint – erősen a tulajdoni elméletre épült,¹¹² ám leginkább abban az értelemben, hogy a szerzői jogot

¹⁰⁴ JCO i. m.

¹⁰⁵ VARGA Cs. (1998) i. m. 105–107.

¹⁰⁶ *Chronica Hungarorum* „Befejeződött Budán az Úr 1473. esztendejében pünkösöd előestéjén Hess András által.”

¹⁰⁷ Mária Terézia korabeli helytartótanácsi rendelet a *kiadót* már védte a jogosulatlan utánnyomástól, a *szerzőt* azonban nem. Ld. VARGA S. i. m. 28.

¹⁰⁸ 12157. sz. királyi rendelet, 1793. november 3. Ld. még MEZEI (2004) i. m.

¹⁰⁹ ALFÖLDY (1936a) i. m.

¹¹⁰ HORVÁTH A. (1999) i. m. 254.

¹¹¹ SZALAI E. i. m. 592.

¹¹² NÓTÁRI (2009) i. m.

egy eredendően a szerzőt megillető jogként fogta fel, amellyel szabadon rendelkezhetett. Bár alapvetően ugyanez a szemlélet jellemezte Szemere Bertalan négy évvel később benyújtott törvényjavaslatát is, egy „sok tekintetben új, előremutató és egyéni tervezetről” volt szó, mely „tartózkodóbb volt a tulajdoni felfogással szemben”.¹¹³ Ráadásul már nem csupán az írói művekre koncentrált: az *irodalmi és művészeti* jogok biztosításáról szólt, s ez utóbbi körben a szín- és zeneművek, rajzok és festészeti művek védelmére is kitért.¹¹⁴ Szemere szerint „[...] „a jutalom reménye gerjeszti nagy munkára az embereket.” Az írónak bátor kitartást ad „annak tudása, hogy midőn ő felső hivatása szerint az emberiség örömeire s javára fáradozik, siker esetében egyszersmind nejről és gyermekeiről is gondoskodva lesz.”¹¹⁵

A XIX. század derekán járunk: Toldy Ferencz és Szemere Bertalan, majd Jászay Pál elvetett tervezete helyett az 1846-ban elfogadott, a korszakban alkotott hasonló törvények színvonalának egyébként messze megfelelő minőségű (szintén az 1837-as porosz szerzői jogi törvényt mintának tekintő) osztrák szerzői jog volt alkalmazandó 1853-tól.¹¹⁶ Hatálya ugyan csak az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok elfogadásáig állt fenn (Erdélyben pedig egészen 1884-ig), azonban az ITSZ olyan szűkszavúan rendelkezett a szerzői jogról, hogy ezt követően „valósággal nem is fejlődött számottevő bírói gyakorlat az 1861. évi elvi kijelentés alapján”.¹¹⁷ Ez a kijelentés, mely így szólt: „az ész szüleményei is oly tulajdont képeznek, mely a törvény oltalma alatt áll”, mégis fontos szereppel bír a szerzői jog szerepének alakulása kapcsán.¹¹⁸ Egyrészt egyértelművé tette, hogy nem csak az írói művekre, hanem az ész valamennyi szüleményére vonatkozik a védelem, ilyenformán az iparjogvédelem (műszaki alkotások védelme) alapját is jelenti, másrészt a polgári jog körébe utalta a kérdést. Szerzői jogi törvénytervezetekben a következő években sem szűköltünk, az első szerzői jogi törvényünkre azonban még jócskán várni kellett. A Kiegyezés évében becikkelyezett, Franciaországgal kötött, a „szellemi és művészeti munkák tulajdonjogát kölcsönösen biztosító” nemzetközi szerződés

¹¹³ BOYTHA (1973) i. m. 49.

¹¹⁴ BALOGH i. m. 152.

¹¹⁵ BOYTHA (1994) i. m. 57.

¹¹⁶ A szabályozás egyik érdekessége, hogy különböző védelemi szinteket alkalmazott a felhasználás egyes módjai esetére. Így a zeneműveket hosszabb ideig (tíz helyett harminc évig) illet meg a védelem, ha nem csak előadásuk, de kottában történő kinyomtatásuk is lehetséges volt.

¹¹⁷ KENEDI i. m. 11. Ezen az általános helyzeten nem segített a kereskedelmi törvényről szóló 1875. évi XXXVII. törvénycikk sem, hiszen az a kiadói jogra nézve tartalmazott rendelkezéseket.

¹¹⁸ HORVÁTH A. (2006) i. m. 64.

kapcsán is érezni lehetett ennek a felemás helyzetnek a hatását, de még így is „általa jogunkba a szerzői jogoknak számos új intézménye bemenetelt talált s a szellemi forgalom gyors fellendülésével egyesülve, egy rendszeres magyar szerzőjogi törvény elkészítését siettette.”¹¹⁹ 1867 ugyan nem hozta el a saját szerzői jogi törvényünket, azonban az áprilisi törvényekhez, köztük a cenzúra etörléséről szóló szabályozáshoz történő visszakanyarodás jó táptalajt jelentett a modern szerzői jogi szabályozás megszületéséhez.¹²⁰

Ebben a felélénkült szellemi életben már a számos ismert, szerzői jogra vonatkozó elmélet alapos elemzésére és továbbgondolására is sor kerülhetett. 1876-ra elkészült a Kisfaludy-társaság újabb, ezúttal Arany László által megszövegezett javaslata, amelyet a következő években többször átdolgozatak. A hazai elmélkedők ebben az időszakban jórészt a tulajdontól különböző, de lényegét tekintve vagyoni intézményben gondolkodtak. A javaslat képviselőházhoz beterjesztett, továbbgondolt verzióját végül az Apáthy István vezette igazságügyi bizottság jelentése alapján fogadta el az országgyűlés. Megszületett az első „valódi” szerzői jogi törvényünk, az *1884. évi XVI. törvény*, amely maga sem a tulajdoni elméletre, hanem – porosz mintára – egy sajátos, önálló szerzői jogra épült, a szerzőt helyezve a középpontba:

„[...] nem nehéz azt a következtetést levonni, hogy a szellemi alkotásnál az ideális és a reális érdekek egymással egyensúlyban állanak. Ezt természetesen nem ismerik el azok, a kik a szellemi alkotásnál a vagyoni érdeket tekintik irányadónak, és az ideális érdeknek csak alárendelt jelentőséget tulajdonítanak.¹²¹ Én részemről az érdek duplicitását ezekkel szemben is fentartom, mert a történelem épúgy, mint a mindennapi élet, határozottan nézetem mellett tanúskodnak.”¹²²

Mindezzel együtt a jogszabály vagyoni jogi keretek között maradt, de „rámutatott a szerzői jog személyhez fűződő jellegére is”¹²³ (bár külön személyhez fűződő jogokat nem biztosított, ahogyan még következő szerzői jogi törvényünk sem). Tulajdoni jellegű, elidegeníthető, de a szerző személyében keletkező

¹¹⁹ KENEDI i. m. 12–13.

¹²⁰ RÉVÉSZ i. m. 9.

¹²¹ „Ezek közé tartozik: Jolly, Wächter, Klostermann, Mandry, Gerber és mások. Az ellenkező nézet hívei közé sorozhatók: Lange, Volkman, Orloff, Dambach és főleg Harum.”

¹²² APÁTHY i. m. 6.

¹²³ BOYTHA (1973) i. m. 52.

szerzői jog jött létre. Ez a nézet meghatározta a jogszabály *szerepét* is, mely a *kezdetektől összetett* volt: nem csak a gazdasági életre, de *egyben* közvetlenül a szerzőkre és a közönség tagjaira is jó hatással kívánt lenni.

Magának a törvényi szabályozásnak a kialakulásához hazánkban is a társadalmi, gazdasági, piaci körülmények változása szolgáltatott okot: „A szellemi alkotás egyfelől az emberi szellem szimbolikus önkifejezése, másfelől pedig jórészt olyan dologi szubsztrátumot kíván, amely maga is a személyi és dologi szemlélet szintézisének alapul, maga is dinamikus dologi szemlélet alkalmazásának eredménye. [...] A dologi dinamizmus kialakulása nélkül a szerzői jog nem is jöhetett volna létre. [...] egyéb tényezői is voltak természetesen a szerzői jog kifejlődésének, de a legfontosabb a modern sokszorosítási technika megismerése volt.”¹²⁴ Ezen egyéb tényezők között szerepelt, hogy az új értékesítési és befogadói közegben szükségessé vált érvényesíthető *jogokat* is biztosítani az alkotók számára. Az elismerésnek ugyan hazánkban is léteztek jogon kívüli formái, vagy ahogyan Apáthy fogalmazott: „a szellemi alkotás védelmének jogi alapja minden időben elismertetett.”¹²⁵ Csak hogy néhány példát említsünk: az, hogy a kisebb műtárgyakra az alkotók már a korai időkben is odaírták, vésték, hímezték, szőtték a nevüket, nem csak az írásbeliség terjedésének egyik jele volt, hanem az alkotói öntudat jelenlétéé is.¹²⁶ Még a folklór alkotások esetében is elmondható, hogy ugyan a hagyományos motívumokat köztulajdonnak tekintették, de „ha valaki tud egy mesét, mondát, nagyon megneheztené érte, ha más eltanulja tőle, és nevének említése nélkül továbbadja: »hát azért haragszik mindenki, ha az övét elsajátítják«”.¹²⁷ Fél Edit gyűjteményében olvashatjuk az alkotók önértéztetése utaló alábbi mondást is: „az én kalapommal ne köszönjön más”.¹²⁸

A szerző és a műve közötti kapcsolat tehát már a XIX. század végi jogalkotási hullám előtt is létezett valamilyen formában, azonban – ahogyan Grad-Gyenge Anikó fogalmazott – „az alkotónak a művével való semmi másához nem hasonlíthatóan szoros, már-már elszakíthatatlan kapcsolatának ideája a felvilágosodás filozófiai gondolkodásában jelent meg először olyan kiforrott formában, hogy kiindulópontjává válhatott a kérdésről való jogi gondolkodás átalakulásának.”¹²⁹ Már csak azért is, mert ugyan Kenedi Géza szerint a közszó-

¹²⁴ BALÁS (1941) i. m. 675–676.

¹²⁵ APÁTHY i. m. 11.

¹²⁶ TÁRKÁNY SZÜCS i. m. 220.

¹²⁷ FÉL i. m. 52.

¹²⁸ Uo.

¹²⁹ GYENGÉ (2003a) i. m. 649.

kás és a plágiumról való szigorú közfelfogás gyalázatosnak bélyegezte a szerzői jogok megsértését,¹³⁰ mégis egyre több és több sérelmesnek érzett és ítélt helyzet került felszínre. „A művészetek virágoznak, de a művészek sanyarognak. Ilyen abszurdum van nálunk” – fakadt ki Ürmössy Lajos 1887-ben. „Festőink világhírt szereznek: [...] Munkácsy, Zichy, Than, Benczúr, Wagner, Ligeti, Markó, stb. Benn az országban hasonlóan jó hírnévnek örvidenek: Spányi, Fesztai, Keleti, Greguss, Vastagh, Sikó, Gyárfás, Kőváry, Sárdi, Lótz, stb., oly nevek, melyek a képviselőház nevei mellett jobban ragyognak, akik mégis azt hiszik, hogy ők a híres emberek, s nem amazok, a festők.”¹³¹ A szokásjogi és az erkölcsi szabályok egyre kevésbé találtak követésre. Apáthy István rosszállóan jegyzi meg, hogy külföldi szerzők szellemi alkotásának elsajátítása sokak számára egyenesen tisztességes tevékenységnek számít.¹³² Világossá vált, hogy hazánkban is törvényi szabályozás szükséges ahhoz, hogy az új környezetben is biztonságosan történjen a művek értékesítése és biztosítva legyenek az alkotó tevékenység anyagi és erkölcsi feltételei,¹³³ különösen, ha lépést kívánunk tartani az európai tendenciákkal és kulturális fejlődéssel.

„a mi perczeink megszámlálván, ha alszunk és késünk, nem eszmélve, hogy a világ folyása gyorsabb ma, mint valaha; hogy a nagy népek haladása minden téren a szédülésig hatalmas, s hogy e hatalom csak egy erőt tisztel a kisebb népekben, a *hala-dást*, mely ha nincs, elsepri vagy beolvasztja magába azokat.”

A történelmi eredetű – főként hatalmi és nyelvi – akadályok elhárultával meg-lódult kulturális fejlődésnek volt mit bepótolnia. A XIX. század elején egyáltalán nem voltak hivatásos könyvkereskedőink, és még 1841-ben is csupán nyolc mes-ter foglalkozott ezzel a szakmával (miközben az ország népessége a tízmilliót is meghaladta).¹³⁴ Nem csak a magyar nyelvű könyvek széles befogadótáborá nem létezett még ekkor, de tevékenységük jogi keretei sem voltak rendezettek.

¹³⁰ KENEDI i. m. 12.

¹³¹ ÜRMÖSSY i. m.

¹³² APÁTHY i. m. 4.

¹³³ BOYTHA (1994) i. m. 48–49.

¹³⁴ RÉVAY i. m. 5. Uitt írja: „A könyvkiadó és kereskedő ideálista, inkább kultúrtényező, mint iparos vagy kereskedő. Egy jó könyv megjelenése és megfelelő terjesztése még akkor is örömet szerez neki, ha anyagi haszonnal egyáltalában nem jár. Csak így volt lehetséges, hogy könyvkiadói és kereskedelmi tevékenységünk révén ennyire be tudunk kapcsolódni a magyar kulturális életbe. [...] Minden szerénységünk mellett megállapíthatjuk, hogy a kultúrával szemben mindenkor híven teljesítettük köteleességünket.”

Tekintve, hogy a magyarul olvasók száma ekkor még igen kevés volt, a magyar írókkal nem, vagy hátrányosabb feltételek mellett szerződtek a kiadók. „Arany Toldijáért pl. Emich 100 Ft-ot kínált az írónak. Petőfi 1848. január 2-án írt levelében számolt be barátjának erről miután közbenjárt érdekében Emichnél. Ő maga is kevesellhette az árat, mert ezt írta: »A könyvvarus nem a munka becsét, hanem keletét nézi, és ezt kereskedőtől nem is vehetni rossz néven.«”¹³⁵ Szerencsére – ahogyan Mezei Péter is utal rá – a szűk esztendőkből is mindig voltak, akik megpróbálkoztak a könyvkiadással, és az igazán elhivatottakat a negatív körülmények sem riasztották el a foglalkozástól.¹³⁶

A szerzői művekkel kapcsolatos etikai bizonytalanság közepette és a kulturális fejlődés meglódulásával pedig egyre égetőbb szükség volt egy tiszta, egyértelmű és igazságos helyzetet teremtő jogszabályra. A magyar szerző jog fejlődésében kardinális szerepe volt a kiadói szerződés, mint kiadói ügylet első jogszabályi megjelenésének a Kereskedelmi Jogi Törvényben.¹³⁷ Később, első szerzői jogi törvényünk rendelkezései a szerzőnek biztosított kizárólagos jogból indulnak ki, de ez nem jelenti azt, hogy e jogszabály kizárólag a szerzők érdekeit követve készült volna. Ahogyan Apáthy fogalmazott, ha „[a legislatio] az egyéni és a társadalmi elvet egyesíteni akarja, – az erre alkalmas módokkal előbb-utóbb meg kellend barátkoznia.”¹³⁸ Ez a „barátkozás” *hat különböző kategóriába* sorolt alkotástípus helyzetének, felhasználhatósága feltételeinek, valamint alkotói, felhasználói és befogadói jogának, szerepének *jogszabályban* történő rögzítésével indult. Hogy a jogalkotó valóban az „erre alkalmas módot” találta-e meg, illetve hogy volt-e más út, amin elindulhatott volna, a körülmények és az akkori társadalmi viszonyok ismeretében válaszolható meg. Az, hogy a miniszteri indokolás szerint „[...] a törvény célja a szellemi munkát védelmezni”,¹³⁹ a közönség „elnyomását” jelentette volna? Apáthy erről messze nem így vélekedett:

„A szerző érdeke, hogy művéről mindenkit kizáró joguralommal rendelkezzen s a közzététel gazdasági feltételeit is egyedül szabja meg. A társadalom fejlődési érdeke azonban a szellemi javak minél gyorsabb és könnyebb elterjedését kívánja. E két

¹³⁵ T. ERDÉLYI i. m.

¹³⁶ MEZEI (2004) i. m.

¹³⁷ Az 1875. évi XXXVII. törvénycikk nyolcadik címe (515. §–533. §) szabályozta részletesen a kiadói ügyleteket.

¹³⁸ APÁTHY i. m. 11.

¹³⁹ Az 1884. évi XVI. tc. miniszteri indokolása.

ellentétes érdek közt a szerző jogának törvényes védelme abból a megfontolásból fakad, hogy a közügyeknek megfelelő élénk szellemi produkció csak akkor van jól biztosítva, ha a szerzők is biztosítva vannak a munkájuk után várható vagyoni hasznok és személyes előnyök birtokában.”¹⁴⁰

Az első törvényjavaslatok készítésekor felmerült, hogy más módon, esetleg az íróknak juttatott állami fizetés útján lehetne megoldható a helyzet, azonban mint általános megoldás – már csak a kiválasztás nehézségei és a költségvetésre rótt terhe okán is – ez az ötlet elvetésre került.¹⁴¹ A művek feletti kizárólagos jog biztosítása helyett, a szabad felhasználhatóság mellett egyfajta forgalomarányos „osztalék” fizetése is a lehetőségek között szerepelt, azonban a technikai kivitelezhetősége ezen elképzelésnek is lehetetlennek bizonyult (már akkor is). Levonva a következtetéseket, a szerzői jog formálódásakor Toldy Ferenc arra a megállapításra jutott, hogy a szerzőnek biztosított kizárólagos jog az egyetlen lehetséges megoldás, és „a közönség – a vox populi – fogja ez úton íróit jutalmazni.”¹⁴²

A szerzői jog tehát végül a magánjog körében találta meg a helyét,¹⁴³ és az ösztönzési és *elismerési elméletre* épülve vált jogrendszerünk részévé. Már a kezdetekben az volt a rendezőelve, hogy az alakulására hatással lévő „két ellentétes érdek” kibékíthető és kibékítendő. Az abszolút szerkezetű alapjogviszony biztosítása mind a szerzők, mind a befektetők számára tiszta helyzetet teremtett.¹⁴⁴ Ez a szerző és műve közötti erős kötődést elismerő kiindulópont azonban nem csak az alkotók és a művek felhasználására épülő iparág szemszögéből volt indokolható, de az adott technikai lehetőségek mellett *együttal* a széles közönség kulturális termékekhez történő gyors, olcsó hozzájutását is magával hozta. Mindeközben a művekbe foglalt idea szabadon továbbgondolható volt, és a védelmi idő, valamint más korlátok (pl. az idézés, mint szabad felhasználási mód) segítettek beállítani a mérleg nyelvét. A *meghatározott műfajokba* tartozó alkotások,¹⁴⁵ így az írói művek, a zeneművek, a színművek, zeneművek és zenés

¹⁴⁰ KENEDI i. m. 23.

¹⁴¹ TOLDY i. m. 161.

¹⁴² Uo. 162.

¹⁴³ Bár a törvényben rögzített alapjogviszony egyértelműen a magánjog körébe vonta a szerzői jogot, a védelemhez magánjogi és büntetőjogi eszközök is rendelkezésre álltak (ez utóbbi körbe tartozó, sőt eljárásjogi és nemzetközi magánjogi rendelkezéseket is tartalmazott első szerzői jogi törvényünk). Ld. bővebben: KISS T. (2011) i. m.

¹⁴⁴ LONTAI–FALUDI–GYERTYÁNFY–VÉKÁS i. m. 31.

¹⁴⁵ A nyilvántartással kapcsolatos szabályokról is rendelkező 1887. évi IX. tv. értelmében „irodalmi vagy művészeti művek alatt értendők: könyvek, röpiratok és más írói művek;

színművek nyilvános előadása, a képzőművészet alkotásai, a föld- és térképek, a természettudományi, mértani, építészeti és más műszaki rajzok és ábrák, valamint a fényképek kapcsán a jogalkotó *taxatív módon felsorolt vagyoni jellegű jogokat* biztosított alkotóik számára, s bár a törvényben a *személyiségi jogokról* kifejezetten nem esik szó, tartalmában már kitér ilyen jellegű jogosítványokra is.¹⁴⁶ (Megjegyzendő, hogy a taxatív felsorolás ellenére a bírói gyakorlat a törvényben még előre nem látható új felhasználási módok kapcsán is elismerte a szerző jogait.¹⁴⁷)

Első szerzői jogi törvényünk számos alkotástípust, különféle műfajokba tartozó műveket jelölt meg szabályozása tárgyaként, és arra az álláspontra helyezkedett, hogy a dolgok természete által indokolt különbségek nem zárják ki általános szabályoknak „nagyban és egészében” történő alkalmazását. Ezzel együtt *differenciált szabályokat* tartalmazott:

„a védelem, a szellemi alkotás minden nemére nézve egyenlő nem lehet, általános és egyenlő szabályok szerint nem rendezhető, egyrésztől azért, mert míg pl. a költők művei, úgyszólván, kizárólagos védelemben részesíthetők, – a tudósok munkái nagy részben közvetlenül köztulajdonná válnak; másrésztől azért, mert a szellemi tevékenység legfontosabb és legnagyobb részénél, a materiális haszon csak mellékesen jöhet tekintetbe, vagy egészen figyelmen kívül szokott hagyatni.”¹⁴⁸

Hozzá kell tennünk, hogy bizonyos esetekben a „magyar termékek” védelme is szempont volt a differenciált megközelítéshez, így pl. a törvény indokolása szerint a fordítások esetében „hazánk irodalmának helyzetére” is tekintettel került jóval rövidebb védelmi idő meghatározására.¹⁴⁹

A XIX. századra a szerzői jog olyan sokrétű eszközzé vált, amellyel az állam valamennyi érintettre tekintettel *rendezte* az egyre élénkülő „kulturális piac” viszonyait, és a szellemi alkotás ösztönzése jegyében vagyoni (és egyes konti-

színművek, zeneművek, zenés színművek, rajzművészeti, festészeti, szobrászati művek, metszetek; könyvotatok; illusztrációk; földtani és földrajzi térképek; földrajzi, helyrajzi, természettani, mértani, építészeti és más műszaki rajzok, tervek, vázlatok és domborművek, valamint általában minden tudományos irodalmi vagy művészeti termék.”

¹⁴⁶ 1884. évi XVI. tc. 1. §-a a nyilvánosságra hozatal jogát, a 24. §-a a névfeltüntetési jogát (is) tartalmazza.

¹⁴⁷ PETKÓ (2002) i. m.

¹⁴⁸ APÁTHY i. m. 12.

¹⁴⁹ KISS T. (2002) i. m.

mentális országokban, így hazánkban is tartalmában már személyhez fűződő jogokat ismert el a szerző javára, hozzájárulva mindezzel a nemzeti – majd egyre inkább az európai és az egyetemes – *kultúra* értékeinek megbecsüléséhez.¹⁵⁰

A szerzői jog célja tehát nem íróasztal mellett fogalmazódott meg – *egymásba gyűrűző folyamatok*, igények alakították, melyek aztán egy összetett rendszert alakítottak ki. A különféle célok egymáshoz való viszonyát egy saját farkába harapó kígyóhoz lehetne hasonlítani: a technikai fejlődés által generált megváltozott helyzet (újra)rendezett jogi környezetet kívánt, amelyet bár gazdasági és versenyjogi szempontok motiváltak, de azzal, hogy a szerző vált a beszámítási ponttá, és *jogokat* kapott alkotására tekintettel, nem csak az alkotók és a befektetők helyzete tisztázódott, de a közönség is élvezhette a felélénkült kulturális élet előnyeit. A vagyoni, kereskedelmi szempontok tehát már a szerzői jog születésénél erőteljes szerepet játszottak – ez nem a XXI. század sajátossága. Ahogyan viszont Balás P. Elemér fogalmazott, bár a technikusan kidolgozott szabályok a dologi joggal mutatnak rokon vonásokat, a szerzői jog gyökere mégis a személyiségi jogba nyúlik le. „Paradoxonnal kifejezve, a szerzői jog nem egyéb, mint a személyiség dologi joga.”¹⁵¹

A két nagy jogcsaládban ugyan – természetükből fakadóan – eltérő módon csapódtak le a változás eredményei, de mégis mindkettőre jellemző, hogy egyensúlyozási céllal,¹⁵² a befektetőkre, közvetítőkre, és a közönségre is tekintettel kaptak *jogokat* a szerzők. Az alkotót megillető kizárólagos jog pedig természete szerint nem lehet, és soha *nem* is volt *korlátlan*: a határok pontos meg- és átrajzolására viszont újra és újra szükség volt (és van): a szerzői jog az elmúlt két évszázadban a változó körülményekhez igazodva alakult, differenciálódott (hozzátéve, hogy a technikai, közvetítési lehetőségek nem egyforma sebességgel változtak a szerzői jog fejlődése során.)

¹⁵⁰ CSÉCSY (2002) i. m. 27.

¹⁵¹ BALÁS (1941) i. m. 675.

¹⁵² Még akkor is, ha ez az egyensúlyozás kezdetben a kiadók között működött. GRIFFIN (2013) i. m.

2. A SZABÁLYOZÁS TOVÁBBFEJLŐDÉSE – AZ ELSŐ KIHÍVÁSOK

„»A füre lépni tilos!« táblák között alaposan kitaposott gyalogutak kanyarodnak a pázsiton keresztül. ... Nagy a valószínűsége annak, hogy ahol ilyen ösvények kialakulnak, ott szükség is van rájuk. Elsősorban nem az arra járók hibáztathatók tehát, hanem jóval inkább azok, akik tiltó táblákkal bíbelődnek ott, ahol utakat kellene építeniük.”

Ficsor Mihály¹⁵³

A romantika korán is túllépünk: az egyén méginkább előtérbe kerül, az önkifejezés szabadsága jegyében minden művészeti ágban alkotások sora születik. Új műfajok, új technikák, új igények jelennek meg, melyekre a különböző jogcsaládok, sőt jogrendszerek (részben) eltérő válaszokat adnak, miközben a felhasználások egyre inkább nemzetközi jellegűek – a territorialitásból fakadó problémák erősödnek. Annak rendje és módja szerint a szerzői jog is elkezdte természetes adaptációját az élethez: ez az alkalmazkodás – a jog természetéből is fakadóan – már a kezdetekkor sem gyorsan, ám folyamatosan zajlott. „Vallom, hogy az élő jog, még a kódexek vaskerete közé szorított jog is, bír bizonyos autonóm fejlődési képességgel a gyakorlatba. Mint ahogyan az élet sincs soha megkövülve, amelynek a jog szolgálni tartozik.”¹⁵⁴

A szerzői jogban (is) óriási szerepe volt a bíróságok jogfejlesztő gyakorlatának, miközben időről időre az alapul szolgáló rendelkezések is megújultak. A jogszabályokkal szemben támasztott azon kíváncsiság, hogy ne csak a valós problémákra reagáló, kellően rugalmas keretet nyújtsanak, de egyúttal a jogbiztonságot is szolgálják, a szerzői jog területén különösen nagy kihívás elé állította a jogalkotókat. A nemzetközi egyeztetések megkezdésekor a külön-

¹⁵³ FICSOR M. (1982) i. m.

¹⁵⁴ KENEDI i. m. 6.

böző jogcsaládok eltérő módszerei, eltérő megoldásai sem könnyítették meg a törekvéseket, de végül komoly nemzetközi, majd európai uniós aktivitás mellett léptünk be a XXI. századba.

Kétségtelen, hogy „a szellemi alkotások joga [...] elválaszthatatlanul összekapcsolódik a technikával. Ezért kell a technikai fejlődés egy-egy új állomásánál a szellemi alkotásra vonatkozó joganyagot is újra rendezni.”¹⁵⁵ Minden egyes új jogforrás, minden egyes módosítás létrehozása a szerzői jog társadalmunkban, kultúránkban, gazdaságunkban betöltött *szerepének* átgondolását igényli a jogalkotótól, a „rohamosan sarjadzó felhasználási formák és az azokra szükségszerű lépéshátránnyal reagáló jogvédelmi válaszok”¹⁵⁶ pedig *egyre differenciáltabbá* tették e jogterületet.

Az alábbiakban nem két évszázad szerzői jogi szempontból releváns történéseinek hű ismertetésére vállalkozunk, sokkal inkább célunk a szerzői jog szerepére leginkább hatást gyakorló események, szempontok kiemelése, és ezzel párhuzamosan a differenciálódás fő irányainak felvázolása.

2.1. A nemzetközi és az európai uniós porond

Az, hogy a szerző számára az általa létrehozott műre vonatkozóan jogokat biztosított a jogalkotó, magánjogi mederbe terelte a kérdéskört, a közjogi körülményekből fakadó *territorialitás* azonban – az egyenlőtlen jogfejlődés következtében – egyre nagyobb gondokat okozott. Nem csak a jogcsaládok megoldásai voltak eltérőek: már csak az egyes jogrendszerek által meghatározott védelmi idő is komoly különbségekhez vezetett. Egy-egy állam ugyan a külföldi szerzőket is a saját állampolgáraikkal egyező módon ítélte meg, de ezek az „egyirányú” megoldások nyilvánvalóan nem vezettek univerzális eredményre. Egymás után születtek a kétoldalú, az alaki viszonyosság elvére épülő szerzői jogi megállapodások, mígnem ezek olyan hálózata jött létre, hogy valós igény keletkezett többoldalú egyezmények által megrajzolt keretek meghatározására.

A *Berni Unió*s Egyezményt¹⁵⁷ létrehozó nemzetközi diplomáciai konferenciát összehívó Nemzetközi Irodalmi Társaság alapító elnöke, Victor Hugo a nemzetközi szerzői jog kialakításával és fejlesztésével látta elérhetőnek a nemzeti

¹⁵⁵ TÓTH J. i. m. 8.

¹⁵⁶ BOYTHA (2008a) i. m. 101.

¹⁵⁷ Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény (a továbbiakban: BUE).

irodalom, kultúra előmozdítását, ezért olyan multilaterális megállapodást álmódott meg, amelyet valamennyi állam aláír.¹⁵⁸ Ez azonban a XIX. század végén sem számított egyszerű vállalkozásnak. Mégis, bár 1886. szeptember 9-én mindössze tíz állam írta alá,¹⁵⁹ alapvető jelentőségű megállapodássá vált. Az *unióhoz tartozó, folyamatosan bővülő számú államok számára a belföldiekkel azonos elbírálás elve* vált kiindulóponttá, a részletszabályok pedig folyamatosan változtak a technikai fejlődésre és a felhasználási területek szélesedésére reagálva.¹⁶⁰ Maga az Egyezmény a *szerzőt az irodalmi és művészeti művekre vonatkozóan megillető jogok védelmét* határozta meg saját céljául,¹⁶¹ de a határok, korlátok pontosan körülrajzolták ezt a kizárólagos jogot. Az időről időre megtörtént felülvizsgálatok során folyamatosan differenciálódó szabályozás mellett már az első szövegben megjelent egy másik irányú folyamat eredménye: a – piaci és felhasználói szemmel értékkessé és használhatóvá váló – újabb és újabb műfajok látótérbe kerülésével az *absztrakció* magasabb foka vált indokolttá. Így az egyes műfajok felsorolása már csak példálózó jelleggel szerepelt a megállapodásban, és a szerzői jog fontos alapvetése került rögzítésre: a védelem körébe tartozik „[...] egyáltalán az irodalom, tudomány és művészet körébe tartozó minden alkotás, amely nyomtatás vagy bármely egyéb sokszorosítás útján közzé tehető.”¹⁶²

A másik irányú folyamatot, azaz a folyamatos *differenciálódást* maga az egyezmény is előrevetíti, amikor előírja, hogy időnként a fejlesztés, revízió érdekében értekezletek tartandók.¹⁶³ Így az alakszerűtlenség elve, és az elméleti háttér kibontakozásának hatására bizonyos „erkölcsi jogok” is rögzítésre kerültek a XX. század elején, de a technikai fejlődés is folyamatos változtatásokat igényelt (pl. a sugárzási jog, a követő jog, vagy a törvényi engedély jogintézményének bevezetését). Minden egyes változás során nem csak a ‘szerzői jogi társasjátékot’ irányító különböző, ám összemosódó érdekekre és a jogrendszerek megközelítésbeli különbségeire kellett tekintettel lenni, hanem a fejlődő országok, az egyes régiók sajátos igényeire, szempontjaira is.¹⁶⁴ Nem véletlen,

¹⁵⁸ HEMMUNGS WIRTÉN i. m. 219.

¹⁵⁹ Belgium, Egyesült Királyság, Franciaország, Haiti, Libéria, Németország, Olaszország, Svájc, Spanyolország és Tunézia. BOGSCH i. m. 27.

¹⁶⁰ RICKETSON–GINSBURG i. m.

¹⁶¹ BUE 1. Cikk.

¹⁶² BUE 4. Cikk.

¹⁶³ BUE 17. Cikk.

¹⁶⁴ Ilyen sajátos igények, nevezetesen az Egyesült Államoknak a védelmet lajstromozáshoz kötő szerzői joga, valamint az újonnan önállósuló, fejlődő államok helyzetéből fakadó különbsé-

hogy mind a mai napig – sőt egyre inkább – az egyik legnehezebb kérdés a territorialitásból és az eltérő igényű területek helyzetéből fakadó problémák kezelése.¹⁶⁵

Időközben a differenciálódás egy új korszakát jelentette a *kapcsolódó jogi jogosultak* önálló oltalmának megjelenése a szerzői jogi jogterületen belül. Az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről a – távolról sem univerzális – 1961. évi Római Egyezmény¹⁶⁶ rendelkezett (a negyedik szomszédos jogi jogosult, a filmelőállítóra vonatkozóan a Bérlet irányelv¹⁶⁷ biztosította az EU-n belüli hatállyal a filmalkotás első rögzítésén elismert önálló jogot, illetve rendelkezései lehetővé tették a filmelőállítók eredeti jogi védelmét), tizenegy évvel később pedig hatályba lépett a hangfelvétel-előállítók védelmére létrejött genfi egyezmény,¹⁶⁸ majd három évvel később a műholdegyezmény.¹⁶⁹

A Berni Unióhoz tartozó országok az 1971-ben kezdett párizsi módosítás munkálatait annak jegyében kezdték meg, „hogy az irodalmi és művészeti művekre vonatkozó szerzői jogokat a lehető leghatékonyabban és legeggyöntetűbben védelmezzék”.¹⁷⁰ Ennek során azonban egyre *komplexebb érdekhálózatra* kellett tekintettel lenni, különösen, hogy ‘a szerzői jogi értelemben vett felhasználók’ széles tábor (országokként, de egy adott országon belül nézve is) már jó ideje nem egységes érdekcsoportot testesített meg. Érdekes tendencia jellemezte ezt az időszakot: míg a XVIII. században éppen a szabad verseny biztosítása érdekében volt szükség a kizárólagos szerzői jogra, a technikai, társadalmi körülmények változásával most ezt a kizárólagos jogot kezdték a köz legnagyobb ellenségének tekinteni. Míg a szerzői jog születésekor a közönség

gek vezettek az Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény megalkotásához, mely 1954-ben lépett hatályba. Jelentőségét akkor veszítette el, amikor tagjainak nagy része – köztük az Egyesült Államok – belépett a BUE-ba.

¹⁶⁵ Az erre kialakult korábbi módszerek evolúcióját ld. BOYTHA (2015) i. m.

¹⁶⁶ Az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló, 1961. október 26-án aláírt Római Egyezmény (RE).

¹⁶⁷ A bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról szóló, 1992. november 19-i 92/100/EGK tanácsi irányelv, későbbi, kodifikált verziója: az Európai Parlament és a Tanács 2006/115/EK irányelve (2006. december 12.) a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joghoz kapcsolódó egyes jogokról (Bérlet irányelv). Hozzáteesszük, hogy a filmelőállítók eredeti jogi védelme a BUE alapján is lehetséges, szerzőként.

¹⁶⁸ A hangfelvételek előállítóinak védelmére, hangfelvételeik engedély nélküli sokszorosítása ellen Genfben, az 1971. évi október hó 29. napján létrejött Egyezmény (HFE).

¹⁶⁹ Brüsszeli egyezmény a műholdas műsort hordozó jelek védelméről, 1974.

¹⁷⁰ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 25.

érdekei egybecsengtek a jogosultakéval, a kulturális iparágak kiépülésével és a többszörözési, terjesztési lehetőségek egyszerűsödésével a közönség egyre kevésbé kívánta a közvetítők anyagi ösztönzését magára vállalni.

„A népek szabadságának és felvilágosodásának ideálja szempontjából azt kellene ugyan kívánnunk, hogy a szellemi alkotások terjesztése tekintetében szűnjék meg minden korlátozás; hogy az a szép és igaz gondolat, mely egy ember agyában megfogamzott, anyagi érdekek teljes kiküszöbölése mellett azonnal az egész emberiség közkincsává váljék.”¹⁷¹

Új kompromisszum kialakítására volt szükség, amely során a szerzői jog szerepe, funkciója és megítélése is újra terítékre került: egyszerűen a „nemzetközi kereskedelem tulajdoni természetű jogi eszközéről”¹⁷² van szó, vagy helyesebb az a megközelítés, amely az alkotót megillető, eleve korlátozott szerzői jogot a kulturális jogból levezetett emberi jognak tekinti? Ez utóbbi utat az 1948. december 10-én kinyilvánított Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata¹⁷³ nyitotta meg, amelyet később a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya¹⁷⁴ is megerősített. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének I. kiegészítő jegyzőkönyve, a WIPO-t létrehozó nemzetközi egyezmény, majd a Lisszaboni Szerződés és az Alapjogi Charta alapján szintén van helye a szerzői jog emberi jogi védelmének, itt azonban a tulajdonhoz való emberi jog jelenti a kiindulópontot, ami nem csak megközelítésbeli különbséget jelent a gyakorlatban.¹⁷⁵ Emellett a véleménynyilvánítás szabadsága is alapul szolgál, a vonatkozó joggyakorlat azonban itt hol az alkotó, hol más személy véleménynyilvánítási joga kerül előtérbe.¹⁷⁶

Miközben egyes kutatók önmagában már azt is veszélyesnek és már csak retorikájában is erőszakosnak tartják, ha a szerzőket megillető jogot emberi jognak tekintjük,¹⁷⁷ nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a szerzői jog nem egy ‘mindenek felett álló, kiemelt emberi jog’, hanem illeszkedik a többi alapjog

¹⁷¹ RANSCHBURG (1901) i. m. 21.

¹⁷² FALUDI (2008b) i. m. 186.

¹⁷³ 27. cikk (2) bekezdés: „mindenkinek joga van minden általa alkotott tudományos, irodalmi és művészeti termékkel kapcsolatos erkölcsi és anyagi érdekeinek védelméhez.”

¹⁷⁴ Magyarországon kihirdette az 1976. évi 8. tvr.

¹⁷⁵ Ld. részletesen: BOYTHA (2007) i. m.; FALUDI (2008b) i. m.

¹⁷⁶ GYENGE (2010) i. m. 28–29.

¹⁷⁷ DEAZLEY i. m. 161.

(így például a közönség és a felhasználók érdekeit is szolgáló véleménynyilvánítás szabadsága, az információszabadság vagy a művészeti szabadság) sorába, és időről időre, esetről esetre összemérendő velük.¹⁷⁸ (Sőt, a kérdés igen összetett: a véleménynyilvánítás szabadsága például hol a szerzőt megillető jogok egyik alapja, hol jogainak korlátja, hiszen sosincs kizárva, hogy azonos alapjogok ütközzenek több személy oldalán.¹⁷⁹) A külső és belső határok így napról napra finomodnak, alakulnak: nagy szerepe van ebben az Emberi Jogok Európai Bíróságának és ma már az Európai Unió Bíróságának is – még akkor is, ha „az Unió hatásköreire és feladataira tekintettel a szellemi tulajdon uniós szabályozása alapvetően a szellemi termékeken garantált vagyoni jogokra korlátozódik, függetlenül attól, hogy ki válik azok jogosultjává. Ezért szűkebb hatósugarú, mint az ENSZ által biztosítani rendelt, személyhez fűződő jogokra is kiterjedő alkotói emberi jog tartalma.”¹⁸⁰

A folyamatos fejlődést nem csak az esetjog biztosította. A XX. század második felében olyan alapvető jelentőségű új jogforrások születtek – tovább pontosítva (és egyben még komplexebbé téve) a hatályos szerzői jogi rendszert –, mint a WIPO 1996-ban elfogadott két ún. internet-szerződése (WCT és WPPT)¹⁸¹, vagy a nemzetközi kereskedelmi szempontokra fókuszáló TRIPS Egyezmény,¹⁸² nem is beszélve az Európai Unió meghatározó jogforrásairól.¹⁸³ Ezek révén nem csak a rendelkezések *további differenciálódása* történt meg (részletesen ld. a hatályos rendelkezések ismertetésénél a III. fejezetben), de a *szabályozás szerepe*, és így a hangsúlyok megfogalmazása kapcsán is kiegyensúlyozott a vita. A BUE szerzőközpontúságának vádjá után a ‘90-es évek végére épp a másik véglet képe vetült előre: azzal, hogy a TRIPS preambulumban a nemzetközi kereskedelmi szabályrendszert helyezte a középpontba, egyes álláspontok szerint látványos változást hozott, hogy „a szellemi javak védelméről szóló diskurzus így kikerül az autonóm szerző/egyedi mű kontextusból.”¹⁸⁴

¹⁷⁸ GYENGE (2010) i. m. 14. 229.

¹⁷⁹ SARKADY (2011) i. m.

¹⁸⁰ BOYTHA (2007) i. m.

¹⁸¹ A Szellemi Tulajdon Világszervezetének 1996. december 20-án Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződése és az Előadásokról és Hangfelvételekről szóló Szerződése. Magyarországon kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény.

¹⁸² A szellemi tulajdonjogok kereskedelmi aspektusairól 1994. április 15-én aláírt Marrakesh-i Egyezmény (a továbbiakban: TRIPS). Magyarországon az 1998. évi IX. törvény hirdette ki. Ld. VON LEWINSKI i. m.

¹⁸³ Elemzésüket ld. WALTER–VON LEWINSKI i. m.; TATTAY (2014a) i. m.; MILASSIN i. m.

¹⁸⁴ BODÓ B. (2011) i. m. 137.

Ezek a hangsúlyeltolódások vajon *tartalmilag* is érezhetőek, és valóban azt jelentik, hogy időről időre *más volt* a szerzői jog szerepe? A szerzői jogra már egyáltalán nem mindegy, hogy honnan (melyik földrésről, milyen országból, melyik érdekcsoport tagjaként) nézünk: más és más arcát mutatja. Egyre többekben merül fel a kérdés: vajon elegendő-e a folyamatos „finomhangolás”, a kompromisszumok újra és újrafogalmazása, avagy radikális változásra van szükség. Boytha György az alábbi sorokat akár ma is írhatta volna: „Az eddigi töretlen mennyiségi fejlődés sem a nemzetközi védelem szintjének emelése, sem pedig a védelem körének területi bővítése vonalán nem folytatható a hagyományos módon. Az eddig kialakult megoldások mellett minőségileg új rendező elvek elfogadására is szükség van a nemzetközi szerzői jog rendszerében és fegyvertárában egyaránt.”¹⁸⁵ Ez éppúgy helytálló megállapítás a jelenlegi helyzetben, mint 1969-ben volt. A XX. század második felében, de ma is kérdés, hogyan érhető el *Pareto-javulás*,¹⁸⁶ és vajon elérhető-e, hogy a szerzői jog társadalmi elfogadottsága *valamennyi érdekcsoportban* javuljon? Szélsőségek közötti kompromisszumot ajánló jogterületként a kínált megoldás mindig elfogadhatatlan lesz a szélsőségekhez ragaszkodóknak. Láttuk, hogy a szerzői jog kialakulására számos sajátos ok (indok) volt hatással, de a modern, emberi jogként értelmezett szerzői jog sem kevésbé összetett: indokoltsága, hatékonyabbá tétele, ösztönző erejének fenntartása egyre nehezebb feladatot jelent, főként, hogy a szabályrendszer egyre beláthatatlanabbá, bonyolultabbá vált az idők során. A globalizáció korában jellemzően „a piac szerepe immár nemcsak a gazdasági szférára korlátozódott, hanem hatása kiterjedt az emberi együttélés más formáira, így a szellemi életre, a kultúrára vagy a szabadidő eltöltésére is.”¹⁸⁷ Komoly közgazdasági, szociológiai és jogpolitikai elemzést kíván minden egyes apró elmozdulás (erről részletesen ld. a IV. fejezetet).

Lássuk, hogy a nemzeti porondokon hogyan csapódtak le a történelmi, kulturális és gazdasági változások hatásai, milyen irányba mozdult el az első szerzői jogi rendelkezések tartalma.

¹⁸⁵ BOYTHA (1969b) i. m.

¹⁸⁶ SZALAI Á. i. m. 33.

¹⁸⁷ PÉTERI i. m. 228.

2.2. Európai fejlődés

Angliában az 1911-ben, majd az 1956-ban megalkotott szerzői jogi törvények az *elidegeníthető* szerzői jog vagyoni jogi alapjait megtartva, de a szerzőnek és az új típusú szerzői jogi felhasználásoknak nagyobb figyelmet szentelve formálták tovább a jogterületet. A XX. századra a művek regisztrálásának kérdésében is az európai sodorvonalba került az Egyesült Királyság: azaz megszűnt a védelem feltételéül történő jegyzékbe vételre vonatkozó előírás.¹⁸⁸ A kontinens többi országában a *személyhez fűződő jogok* szabályozásáról és a vagyoni jogokhoz való viszonyáról szóló elméleti viták eredményei lassan a jogforrásokban is megjelentek: a monista és a dualista megoldások különbségei ellenére egységes volt a megközelítés abban, hogy a személyiségi jogok törvényi védelmére is szükség van.

Ennek megfelelően az 1957-ben újrakodifikált *francia* szerzői jogi törvényben a – bírói gyakorlatban már kimunkált – *droit moral* személyhez kötött, örökös jogként került rögzítésre.¹⁸⁹ A *német* megoldás némiképp eltérő – monista – alapon, de szintén a személyiségi jogok törvényi szabályozása mellett döntött. Ez elmondható az *osztrák*, az *olasz*, a *spanyol* jogrendszerről is, míg végül egész Európában jellemzővé vált az alkotók személyiségi jogainak megfogalmazása.

Ezzel egyidejűleg nem csak az új műfajok és felhasználási módok gyorsították fel a differenciálódás folyamatát, de annak új elemeiként megjelent a *szomszédos jogi jogosultak* önálló védelme is. Az érdekeknek a szerzői jogi szabályozás kialakulásakor jellemző ‘szerencsés együttállása’, egy irányba mutatása egyre kevésbé volt elmondható a XIX-XX. században: valamennyi országban világossá vált, hogy egyre nehezebb közös nevezőre jutni. A szerzői jog kialakulásával megteremtett status quo ismét felborult: a – szerzői jogi értelemben vett – felhasználók közül sokan igen erőteljes pozícióba kerültek, és a XX. század második felére a formális jogegyenlőség elvére épülő rendszerben a gyengébb fél törvényi védelmének szükségessége is kiütközött.¹⁹⁰

Míg a védelmi időt – a kezdeti igen eltérő megoldásokhoz képest – egyre egységesebben határozták meg Európában (amiben a nemzetközi jogforrásoknak nem elhanyagolható szerepe volt), addig a vagyoni jogok átruházhatósága kapcsán fennálló jelentős különbség fennmaradt a common law és a kontinen-

¹⁸⁸ DEAZLEY–KRETSCHMER–BENTLY i. m. 171.

¹⁸⁹ RIDEAU i. m. 397.

¹⁹⁰ LONTAI–FALUDI–GYERTYÁNFY–VÉKÁS i. m. 15.

tális országok között.¹⁹¹ Azonban az alkotónak biztosított kizárólagos vagyoni jogokra építő kontinentális országokban sem a felhasználóktól való elzárkózás volt a cél, sőt, a felhasználások ösztönzése kiemelt szempont volt. Így hamar felértékelődött a *felhasználási szerződések* szerepe, és egyre több állam szánt helyet magában a szerzői jogi jogszabályában az e megállapodásokra vonatkozó speciális rendelkezéseknek.¹⁹²

Az, hogy a szerzőt megillető vagyoni jog átruházható-e vagy sem az adott országban, részben az adott jogrendszer szerzői jogának deklarált céljában látható megközelítésbeli különbségekből is fakadt.¹⁹³

„[...] míg a copyright rendszerben a szerző egy autonóm gazdasági érdekekkel rendelkező individuum, akiknek a szövegek felett gyakorolt tulajdonjogát a monopóliumok elkerülése végett szükséges korlátozni, addig a francia forradalomban megszületett szerző a felvilágosodás által megteremtett és a felvilágosodás értékeivel átitatott nyilvánosság főhőse, akit épp csak annyi anyagi ösztönzővel kell ellátni, amennyi képes e nyilvánosság gazdasági fennmaradását biztosítani.”¹⁹⁴

Később, a differenciálódás jegyében egyes kontinentális országok is elismerték a vagyoni jogok átruházásának lehetőségét *bizonyos műtípusok* kapcsán (így pl. hazánk mérsékelt monista rendszere is). A XX. századra a terjesztés gyökeresen megváltozott módszerei új közeget teremtettek, ami az egyes műfajokra eltérő hatással volt ugyan, de a szerzői alkotások nagy része (még inkább) ‘egyszerű áruként’, termékként kezdett viselkedni (pl. szoftver, reklám céljára készített filmek stb.). Az alkotásokhoz mindig is kötődő kulturális iparág egyre kiterjedtebbé, színesebbé, heterogénebbé vált, műfajonként – mind az alkotók, mind a felhasználók és a közönség oldaláról – eltérő igényeket megjelenítve.

Újrafogalmazódott a kérdés, ami az áruként viselkedő alkotások és alkotójuk viszonyát firtatta. Míg a felvilágosodás és a romantika kora is a szerző és alkotása közötti kapcsolat szorosra fűzését tartotta természetesnek, az évezred utolsó századában számos műfaj kapcsán (újra) megkérdőjeleződött ez a viszony. Évtizedekig csiszolgattunk egy rendszert, ami arra a hamis képre épül, mintha

¹⁹¹ BOYTHA (2008a) i. m. 101.

¹⁹² BOYTHA (2000) i. m. 13.

¹⁹³ GYERTYÁNFY (1994) i. m. 93.

¹⁹⁴ BODÓ B. (2011) i. m. 109.

az alkotó „valami eredetit hozott volna létre”?¹⁹⁵ A szerzőt teljesen lefokozó, és a neki túlzott szerepet tulajdonító szélsőséges nézetek között a középút is megjelent: „A kultúrát a tömegek teremtik, a művész feladata az, hogy az így megteremtett kultúrát visszatükrözze. A lángész nem azzal tűnik ki – mint azt az idealisták tartják –, hogy isteni vagy egyéb ihlet révén »saját magából« valami »még nem voltat« hoz napvilágra, hanem azzal, hogy a tudományban, a műszaki fejlődésben vagy a művészetben már meglevőben felismeri a lényegét, azt rendezi, kialakítja, formába önti, és így saját műveként »visszaadja« a társadalomnak és az utókornak.”¹⁹⁶

Európa bármennyire is kis kontinens, nem csak kulturális iparága, de a mögötte álló jogrendszerek szabályozási megoldásai is igen változatos képet mutatnak. Az, hogy a sokszínűségben megmutatkozik-e az egység, illetve hogy – a másik oldalról megközelítve – az egység elnyomja-e a sokszínűséget, napjainkban is releváns kérdések. Egy európai szerzői jogi kódex lehetősége ma inkább tartozik az idealisztikus elképzelések közé, de a globalizáció korában féltő, hogy még megvalósulása is kevésnek bizonyulna, sőt, más jellegű kihívásokat hozna magával.¹⁹⁷ Mindeközben ugyanakkor az uniós szerzői jogi harmonizáció komoly eredményeket ért el, de teendő bőven akad még mind az uniós, mind a nemzetközi porondon, miközben a nemzetközi magánjogra egyre komolyabb szerep hárul.¹⁹⁸

2.3. Néhány mozgatórugó Európán kívül

Az *Egyesült Államok* szerzői jogának sajátos fejlődésére két fontos tényező volt kiemelten nagy hatással.

Egyrészt az új technikai és társadalmi körülményekre is a szabályozás *eredeti deklarált célját* szem előtt tartva reagált. „Az alkotmányos szerzői jogi szabályozás eredeti célja ugyanis az volt, hogy a szerzőknek juttatott, értékesíthető kizárólagos jogokkal megteremtődjék a gazdasági ösztönzés az egyéni-eredeti formába öntött eszmék szabad, csak a piactól függő terjesztése.”¹⁹⁹ Ennek megfelelően az alkotók kreatív munkájának elismerése bár a tengerentúlon is szem-

¹⁹⁵ Uo. 102.

¹⁹⁶ Martin Andersen NEXØ-t idézi BENÁRD (1960) i. m.

¹⁹⁷ STAMATOUDI–TORREMANS (szerk.) i. m. 1135.

¹⁹⁸ Ld. például BOYTHA (2008a) i. m. 108.; MATULIONYTE i. m.

¹⁹⁹ FALUDI (2006b) i. m. 178.

pont volt az 1831-es, az 1909-es jogszabályban, majd a későbbi, így az 1947-ben a szövetségi kódexbe beépülő változatban is,²⁰⁰ de a közönség, a felhasználók szempontjai kiemelt helyet foglaltak el a meghatározott célok között.²⁰¹ Ezzel együtt – Angliához hasonlóan – megtartották az alkotások árujellegét mint kiindulópontot. Ahogyan Boytha György fogalmazott, „az európai elméletnek a szerzői jog lényegét érintő századfordulós erjedése hatástalan maradt az angol és az amerikai szerzői jog alakulása szempontjából.”²⁰²

Másrészt gazdasági, külkereskedelmi szempontjaik okán, és a jogcsaládi eltérésekre hivatkozva nem siettek el a Berni Unióhoz való csatlakozásukat, melyre végül csak 1989-ben került sor – bár addigra sok tekintetben közelítettek már a nemzetközi szabályozáshoz. Így a csatlakozást előkészítő 1976. évi reform megszüntette a művek letétbe helyezésének, regisztrálásának kötelezettségét mint a védelem előfeltételét, a „copyright” jelzés²⁰³ ettől kezdve a bizonyítás során nyert jelentőséget (a felhasználó jóhiszeműségét kizárva).

Az említett külkereskedelmi szempontok nem csak az Egyesült Államok esetében voltak jelentősek. A XX. század közepére a *fejlődő országok* számára a szerzői jogi védelem kérdése nem egyszerűen az alkotói folyamatok ösztönzéséről, a művével szoros kapcsolatban álló szerző számára biztosított jogokról, a felhasználók és a közönség igényeinek biztosításáról szólt – a nemzetközi kereskedelem tendenciái erősen behatárolták szerzői joguk fejlődését, így a szabályozás célját, szerepét is.

Kína részben társadalmi, szociológiai, részben gazdasági okokból csak 1992-ben csatlakozott a BUE-hoz. Sajátos viszonyát a szerzői joghoz ugyan nem lehet leegyszerűsítően pusztán azzal magyarázni, hogy a kulturális tartalmakat illetően nettó importőr ország, de kétségtelen, hogy e tény nagyban befolyásolja a nemzetközi szerzői jogi rendszerben elfoglalt helyét. 1990-től, az első szerzői jogi törvény hatályba lépésétől kezdődően hatalmas fejlődést mutatott a jogterület, azonban a jogérvényesülés és a jogérvényesítés problémái rányomták bélyegüket Kína szerzői jogára.²⁰⁴ Abban, hogy a századfordulóra a legnagyobb távolkeleti ország már óriási aktivitást mutatott szerzői jogi rendszerének fejlesztésében, nem kis szerepe volt a szerzői jognak a kulturális ipar-

²⁰⁰ KARJALA–SUGIYAMA i. m.

²⁰¹ MEZEI (2010) i. m. 22.

²⁰² BOYTHA (1973) i. m. 40.

²⁰³ © első megjelenés éve, a mindenkori kiadás idején jogosult személy neve.

²⁰⁴ TORREMANS–SHAN–ERAUW i. m.

ágra gyakorolt gazdasági előnyei felismerésének (illetve elérésének),²⁰⁵ azonban a kulturális és szociológiai sajátosságok²⁰⁶ a mai napig éreztetik hatásukat.²⁰⁷

Japán elzárkózottsága a Meidzsi-restaurációval véget ért – ami egyet jelentett a japán kultúra számára idegen, külső hatások megjelenésével.²⁰⁸ A hirtelen és kényszerű változás során „egyetlen generáció életideje alatt tették magukévá a Nyugat addig elért eredményeit.”²⁰⁹ Ebben a közegben született meg 1869-ben az európai nyomdász-privilegiumokhoz hasonló rendelet, amely még közjogi jellegű, és főként a kiadói folyamatok kontrollját célozta. Az 1887-re elkészült jogszabály már e rendelet szerzői jogi vonatkozásait gondolta tovább, a japán hagyományoktól és jogi kultúrától idegen megoldás befogadása azonban semmilyen szempontból nem volt könnyű. Japán tizenkét évvel később csatlakozott a BUE-hoz, melynek hatására a XIX. század utolsó évében megszületett az átdolgozott, a nemzetközi kereskedelmi szempontokat is mérlegelő, ‘modern’ szerzői jog alapjait tartalmazó szerzői jogi törvénye, mely – módosításokkal – egészen 1971-ig volt alkalmazandó.²¹⁰ A WIPO 2002-es Internet-szerződéséhez már elsők között csatlakozott.

Ausztrália szerzői jogát nem csak a nemzetközi kereskedelem új viszonyai, de az önállósodás folyamatát végigkísérő angol hatás is befolyásolta (még az 1968-ben elfogadott szerzői jogi törvénye az 1956-os angol jogszabály mintájára készült).²¹¹ Hasonló helyzetben volt Új-Zéland is.²¹² Számos hasonló helyzetben lévő távolkeleti országgal együtt szerzői jogát a nemzetközi kereskedelemben való helykeresés és érdekegyeztetés nagyban alakította.

Kanada történelmi okokból nem csak a fejlődő országokra jellemző problémákkal küzdött, de az önálló, szerves fejlődés hiányával is. A XX. század második felében e két kihívás mellett az új technikai környezet támasztotta igények is Kanada szerzői jogának gyors fejlődését hozták magukkal.²¹³

²⁰⁵ YU (2004) i. m.

²⁰⁶ Konfuciusz egyik híres mondása – „I transmit rather than create – I believe in and love the Ancients” – gyakran kerül idézésre a „nyugati szerzői jogtól” való idegenkedés magyarázataként. QU i. m.

²⁰⁷ FITZGERALD–MONTGOMERY i. m.

²⁰⁸ REISCHAUER i. m.

²⁰⁹ MAROS i. m. 39.

²¹⁰ TAMÁS i. m.

²¹¹ RICKETSON (2011) i. m. 98.

²¹² FRANKEL i. m. 73.

²¹³ BANNERMAN (2011) i. m. 82.

Oroszországban a XX. század kezdetére függetlenedtek a szerzői jogi szabályok a cenzúra intézményétől. II. Miklós cár 1911-ben szentesítette az ország első modern szerzői jogi törvényét, melynek célja már az alkotások ösztönzése volt a szerzőknek biztosított vagyoni és személyiségi jogok révén.²¹⁴ A szovjet berendezkedés alatt a szerzői jog újabb módosításokon esett át, és a cenzúra eszközévé vált azáltal, hogy kizárólag a ‘hasznosnak ítélt’ művek számára biztosított védelmet. A ‘90-es években munkacsoport alakult a szovjet szerzői jog piacgazdasághoz történő igazítására, az eredményeképpen megszületett 1993-as szerzői jogi törvényre a BUE már erős hatással volt.²¹⁵

2.4. A magyar szerzői jog szerepének alakulása és a differenciálás fokozódása

Alighogy – hosszú viszontagságok után – megszületett hazánk első szerzői jogi törvénye, máris változásra volt szükség: a XX. század rögtön technikai újdonságokkal tette próbára a friss szabályozást (pl. mozgófényképészet, mechanikai rögzítés). A Berni Unióhoz való tervezett csatlakozásunk – melyet heves vita kísért²¹⁶ – is módosításokat tett szükségessé. A kérdés már akkor is összetett volt: mind a csatlakozás mellett, mind az ellene érvelők Magyarország sajátos gazdasági és kulturális helyzetével indokolták nézeteiket, s bár sokan osztották²¹⁷ az Unió nélkülözhetetlenségével és hasznosságával kapcsolatos véleményeket, a kérdést végül az döntötte el, hogy a trianoni kötelezettségek között megfogalmazásra került a csatlakozás kívánalma is.²¹⁸

²¹⁴ MILLER–VANDOME–MCBREWSTER i. m. 3.

²¹⁵ Oroszország 1995-ben csatlakozott a BUE-hoz.

²¹⁶ A csatlakozás kapcsán kialakult tudományos vitákról és a mögötte álló szempontokról részletesen ld. MUNKÁCSI–KISS Z. i. m. 285–380.

²¹⁷ Ld. különösen RANSCHBURG (1906) i. m.

²¹⁸ Az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről címet viselő 1921. évi XXXIII. törvény-cikk 222. cikk szerint: „Magyarország kötelezi magát, hogy a megszabott alakszerűségek mellett, s a jelen Szerződés életbelépésétől számított tizenkét hónap eltelté előtt csatlakozni fog az irodalmi és művészeti művek védelme tárgyában Bernben 1886. évi szeptember hó 9-én kötött, Berlinben 1908. évi november hó 13-án módosított és a Bernben 1914. évi március hó 20-án aláírt pótjegyzőkönyvvel kiegészített nemzetközi egyezményhez.”

Az ebben a történelmi és kulturális közegben megszületett *1921. évi LIV. törvény* ugyanakkor a várható gyors technikai fejlődés ellenére még az egyes műfajokra és felhasználási esetekre meghatározott vagyoni jogok felsorolásából állt (igaz a technikai fejlődésre atekintetben reagált, hogy a fényképekre és a mozgófényképeszeti művekre is tartalmaz rendelkezéseket²¹⁹), így szükség-szerűen rövid időn belül újabb joghézagokat termelt ki.²²⁰ Az elméleti háttér fejlődése és a BUE 1928-as római felülvizsgálata²²¹ ellenére az 1921-es szerzői jogi törvénybe később sem került belefoglalásra a személyhez fűződő jogok védelme, bár a BUE módosított szövegét kihirdető törvénycikk²²² alapján a Kúria döntései már határozottan megjelenítették a személyiségi jogokat.²²³ Balás P. Elemér „az áruvá minősülés kedvező oldalaként” beszélt arról, hogy

„a szellemi alkotás vagyoni értékesítésének joga éppúgy a modern kor vívmánya, mint a személyiségi jog elismerése. Amint a személyiség jog a személyes felelősségnek megfelelője, a személyes felelősség ellensúlyozója irodalmi és művészeti téren is, a közvélemény előtt való személyes felelőssége: addig a szellemi alkotás vagyoni hasznának élvezése a modern felfogás velejárója a munka megbecsülését illetően.”²²⁴

Már 1934-re elkészült az a szerzői jogi törvényjavaslat, amely számos kérdésben új megközelítést használt: főként a szerzői jogi védelem kiindulópontjának a technikai fejlődéshez alkalmazkodó meghatározásában, további differenciált rendelkezések megalkotásában és a személyiségi jogok előtérbe helyezésében hozott új szemléletet.²²⁵ A Balás P. Elemér nevével fémjelzett javaslat azonban a történelmi események sodrásában nem válhatott törvénné, viszont nagy hatás-

²¹⁹ A szerzői jogról szóló 1921. évi LIV. törvény VI. és VII. fejezetei.

²²⁰ EÖRSI-VILÁGHY i. m.

²²¹ A felülvizsgált szöveg 6bis Cikke szerint: „(1) Függetlenül a szerző vagyoni jogaitól, sőt még azoknak az átruházása esetén is, a szerző megtarthatja azt a jogát, hogy annak elismerését követelhesse, hogy ő a mű szerzője, továbbá azt a jogát, hogy ellenezze a mű minden eltorzítását, megcsontítását, vagy más olyan megváltoztatását, amely becsületére vagy hírnevére sérelmes lehetne. (2) Az Unió országainak hazai törvényei hivatottak megállapítani a jogok gyakorlásának feltételeit. E jogok megóvására szolgáló jogi eszközöket annak az országnak törvényei szabályozzák, amelyben a védelmet élvezik.”

²²² 1931. évi XXIV. törvénycikk az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló római nemzetközi egyezmény becikkelyezése tárgyában.

²²³ Ld. különösen a Kúria P. I. 348/1932. sz. ítéletét.

²²⁴ BALÁS (1941) i. m. 693–694.

²²⁵ BALÁS (1947) i. m. 60–61.

sal volt harmadik szerzői jogi törvényünk tartalmára.²²⁶ A harmincas, negyvenes években sajnos nem a szerzői jog fejlődésére esett a figyelem, a történelmi események a szerzői jog területére is erős korlátozásokat és cenzúrát hozott.²²⁷

A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény a szocialista szerzői jogi gondolkodás jegyeit, valamint a BUE 1967-es stockholmi felülvizsgálatának eredményeit is beépítette szövegébe.

A jogalkotó a szerzői jog *célját* a törvényben is megjelenítve úgy fogalmazott, hogy „ez a törvény védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat. A Magyar Népköztársaság támogatja azokat az intézményeket, amelyek feladata az alkotó munka ösztönzése és a szerzői alkotások társadalmi felhasználásának előmozdítása.”²²⁸ Ahogyan Timár István fogalmazott: „társadalmi rendeltetésének megfelelően [...] bizonyára eléri a kitűzött célt: segíteni fogja hazánkban az irodalom, a művészetek és a tudomány fejlődését.”²²⁹ A szocialista szerzői jog „az alkotás társadalmi jellegének felismerésére” és „a közérdek és az egyéni érdek összhangjára”²³⁰ épített:

„Az alkotómunka – ez a sokak által a legindividuaisabbnak tekintett tevékenység – valójában mindig, minden társadalomban, *társadalmi jellegű*. Az alkotó nem Robinzon. Azért alkotja művét, hogy abban embertársai gyönyörködjenek, rajta okuljanak [...]. De ha nem ilyen emelkedetten szemléljük az alkotó folyamatot, a közvetlen érdekeltség is az eredménye „társadalmiasítására” ösztönzi az alkotót: abból gyarapszik a szerző jogdíja, ha könyvét minél többen megvásárolják, darabját-zeneművét előadják [...]. Ezek a *társadalmi mozzanatok* – a technikai-tudományos forradalom korszakában s különösen a társadalmi tulajdon alapján álló szocialista társadalomban hallatlanul megerősödtek.”²³¹

Ezek a törekvések az adott rendszerben a vagyoni jogok gyakorlásának erős állami kontrollját, árszabályozási tartalmú díjigényre szorítását „termelték

²²⁶ RUSZTHI i. m.

²²⁷ GÉRA–CSATÁRI i. m.

²²⁸ A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény 1. § (1) bek.

²²⁹ TÍMÁR i. m.

²³⁰ BENÁRD (1960) i. m.

²³¹ BENÁRD (1969) i. m.

ki”. A megnyírbált vagyoni jogok mellett a szerző *személyhez fűződő jogai*²³² hangsúlyosabbnak látszottak, és a vagyoni jogoktól megkülönböztetve szerepeltek magában a szerzői jogi törvényben.²³³ Ám egyrészt a korlátozások és a cenzúra jelenléte ezeket a deklarált jogokat sem hagyták érintetlenül, másrészt a személyhez fűződő jogok megnövelt szerepe a monista állásponttal együtt éppen a szerző vagyoni érdekeinek érvényesülését segítette elő. Ez a – többek között Boytha György nevéhez köthető – megoldás lehetőséget biztosított arra, hogy az alkotó és az alkotása közötti személyes, individuális kapcsolatából kiindulva a szerzőnek az állami kézben lévő felhasználói szervezetekkel szemben is legyen eszköze (amely szervezetek a cenzúra és az árszabályozás útján nem csak a szerzői jog érvényesíthetőségét korlátozta, de politikai eltító határozatok végrehajtására is szolgált).²³⁴

Míg Szladits Károly – „Eszmei javak” címszó alatt tárgyalva a szerzői jog rendelkezéseit – az 1921-es szerzői jogi törvény megoldását elemezve így fogalmaz: „az eszmei javak egyúttal gazdasági javak is, a rájuk vonatkozó jogok forgalomképes, vagyonértékű jogok, vagyis lényegükben vagyoni jogok”²³⁵, harmadik szerzői jogi törvényünkben a jogalkotó a jogok *elidegeníthetlensége* mellett (és egyúttal a szabad kereskedelmi forgalma ellen) foglalt állást. Ugyanakkor – ahogyan fentebb már kifejtettük – bár az új alapokra helyezkedve az állami szerepvállalás nélkülözhetetlen elemévé vált a szabályozásnak,²³⁶ éppen az elidegeníthetlenség elve akadályozta meg „a szerzői jogok kollektívizálását”.²³⁷ Tekintve, hogy az alkotások minél szélesebb körű társadalmi felhasználása alapvető célként fogalmazódott meg, az eleve korlátozott tartalmú, abszolút szerkezetű alapjogviszonyt teljessé tevő *felhasználási szerződésekre* egyre nagyobb szerep hárult. A felhasználási szerződések egyes típusaira vonatkozó szabályok műfaj- és felhasználás-specifikus rendeletekben kerültek meghatározásra, és rögzített jogdíjakat és egyéb felhasználási feltételeket írnak elő (éreztetve az említett állami szerepvállalás, a politikai, ideológiai beágyazottság hatását).²³⁸

²³² Ahogyan Grosschmid kifejtette, a ‘kíható’, ‘materiális’ nem dologi abszolút jogként meghatározott szerzői jogot meg kell különböztetnünk a ‘beható’, ‘immateriális’, az embernek saját személyére vonatkozó jogoktól. GROSSCHMID i. m. 1278.

²³³ A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény 7–12. §

²³⁴ GYERTYÁNFY (2015) i. m.

²³⁵ SZLADITS (1937) i. m. 380.

²³⁶ BENÁRD (1961) i. m.

²³⁷ FICSOR M. Z. i. m.

²³⁸ BACHER i. m.

Az új szabályozás *célja* az volt, hogy változtasson az addigi helyzeten, amikor is „elsikkadt gyakran az élet viszontagságai között a törvénynek az a szándéka, hogy az alkotó művészeket segítsen.”²³⁹ Ennek okát abban látták, hogy az – alkotóművészek intézményes oltalmát teljesen nélkülöző korszakhoz képest haladásként felfogható – kezdeti szerzői jogi szabályok szórványosan, rendszertelenül és a vállalkozók érdekeit szem előtt tartva születtek meg.

„Minél több vállalkozó foglalkozott a szellemi alkotások értékesítésével, minél több könyvkiadó, zeneműkiadó, színházi vállalkozó keletkezett, annál jobban szorgalmazták ezek a vállalatok is a szerző jogainak oltalmát. [...] Mert a szerzők jogait az idők folyamán jelentős részben a vállalkozók szerezték meg. Lehetőleg szerény átalányösszegért, és lehetőleg a védelmi idő egész tartalmára, minden értékesítési lehetőséggel. A szerző így mérsékelt átalányösszeggel végleg letörlesztettnek tudhatta műveinek minden anyagi eredményét. Tehetetlenül szemlélhette, hogyan folyt be a könyvkiadóhoz, zeneműkiadóhoz és egyéb vállalatokhoz, a szerény szerzői jogdíj kifizetése ellenében, gyakran igen tekintélyes pénzösszeg.”²⁴⁰

Ezen a helyzeten egyrészt a személyhez fűződő jogok előtérbe helyezésével, másrészt a vagyoni jogok elidegeníthetlenségének kimondásával, és a felhasználási szerződések részletes szabályozásával kívánt javítani a jogalkotó. Ebben a korszakban az volt a vélekedés, hogy a közvetítők, a szerzői jogi értelemben vett felhasználók javára billent meg az egyensúly: így ennek helyreállítására törekedtek, összhangot teremtve a társadalom kulturális érdekei, és a szerzők méltányos szempontjai között.

A *technikai fejlődés* még egy fontos módosítást követelt meg: a XX. század második felére tarthatatlannak bizonyult a korábbi jogforrások által alkalmazott megoldás, mely szerint azok a felhasználási módok kerültek (műfajonként) meghatározásra, amelyek a szerző előzetes hozzájárulásához voltak kötve. A bíróságok a hatályos jogforrások alapján nem juthattak más következtetésre, mint hogy „az emberi munkának minden eredménye – bármily szellemi és anyagi áldozatot igényel is, – amennyiben külön jogszabály által védve nincsen,

²³⁹ PALÁGYI (1957) i. m. 7.

²⁴⁰ Uo. 5–6.

az emberiség közkincsévé válik, és így bárki által szabadon felhasználható.”²⁴¹ Az pedig, hogy „milyen értékesítési módok esnek a szerző vagyoni jogkörébe,”²⁴² még az 1921-es Szjt. is az egyes művekről szóló rendelkezések körében határozta meg.²⁴³ Ennek a kiindulópontnak a megváltoztatását a kutatók egy része a mai szerzői jogi problémák kezdetének, a közkincs körének tudatos csökkentésére létrehozott szabálynak tekinti, az alkotók mohóságának és a befektetők telhetetlenségének fő bizonyítékát látva benne. A képlet azonban ennél sokkal egyszerűbb: maga a technikai fejlődés követhetősége, és a társadalom érdekében alkotó szerzőket megillető emberi jog műfajtól nem függő nemzetközi egyezményes elismerése indokolta az általános védelem meghatározását. A szakirodalomban megjelent az az álláspont, hogy – más jogrendszerek, így a belga, a bolgár, a görög, az angol, a lengyel, a portugál és a román jogrendszerek modern megoldásait követve – hazánkban is célszerű lenne „a mű minden irányú kihasználására jogot adó szerzői jogot” biztosítani.”²⁴⁴

A kazuisztikus és rugalmatlan szabályozást elkerülendő az 1969. évi III. törvény már – a szerző és a mű kapcsolatát is hangsúlyozva – abból indult ki, hogy *bármely*, az irodalom, a tudomány és a művészet körébe tartozó egyéni, eredeti alkotás *bármilyen módon* történő felhasználása csak a szerző hozzájárulásával lehetséges.²⁴⁵ A felhasználás feltételeinek általános meghatározása mellett a szerzői jog korlátai kerültek taxatív módszerrel meghatározásra.²⁴⁶ Ezt a módszert – azaz a kivételek ‘kerítésének’ felépítését a kivételek felsorolása nélkül – a TRIPS megállapodás is követte.²⁴⁷ (Arra, hogy a rugalmasság jegyében lehetőség van-e a korlátok általános meghatározására is, a IV. fejezetben térünk ki.) Időközben – az 1980-as évek végére – az árszabályozás lebomlott, és a felhasználó jogszerzésének korlátjai (az átruházhatatlanság mellett) megszűntek. Ez a törvény már valamennyi, a felhasználási módokat és műfajokat érintő technikai kihívásra választ adott, így került szabályozásra a szoftver, a kábeles továbbközvetítés, a műholdas sugárzás, vagy az üres hordozó díj.

²⁴¹ Kúria 1937. II. 24. P. IV. 30. Ld. BALÁS (1941) i. m. 677.

²⁴² BALÁS (1941) i. m. 694.

²⁴³ Részletesen ld. NÓTÁRI (2010a) i. m.

²⁴⁴ SZENTE i. m. 3.

²⁴⁵ A bírói gyakorlat pedig egységes volt abban, hogy a szerző által adott felhasználási engedélyt nem tekintette olyan felhasználási módokra is kiterjedőnek, amelyek az *engedély megadásának időpontjában* a technika állása szerint ismeretlenek voltak.

²⁴⁶ TÍMÁR i. m. 450.

²⁴⁷ A FIMLA (Fairness In Music Licensing Act 1998) kapcsán indult WTO (World Trade Organization) vitarendezési ügy (DS160) jól mutatja a főszabály-kivétel viszonyt, részletesen elemezve a szabad felhasználás kérdéskörét. <https://goo.gl/Y1xBRw>

Harmadik szerzői jogi törvényünk valóban hosszú ideig lépést tudott tartani a technikai, társadalmi igényekkel,²⁴⁸ azonban a terjesztési és adatátviteli technikák fejlődése, a teljesen új műtípusuk és teljesítmények megjelenése, a jogviszonyok egyre összetettebbé válása, a vagyoni jogok kapcsán keletkező viták, a gazdasági törvényszerűségek, a piaci szemléletmód érvényesülése, a nemzetközi és (akkor még közösségi) jogfejlődés eredményei és beillesztésük követelménye új szerzői jogi törvény megalkotását tették szükségessé. Ebben a közegben született meg negyedik, ma is hatályos szerzői jogi törvényünk, az 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.), mely tematikusan, a következő fejezetekben kerül elemzésre. Szerepét illetően azonban elmondható, hogy a szellemi alkotás ösztönzése és a nemzeti és az egyetemes kultúra értékeinek megóvása érdekében biztosít időbeli és tartalmi korlátokkal körülhatárolt kizárólagos jogot az alkotóknak, aminek pragmatikus oka – az ösztönzés és az elismerés elvére épülve – annak felismerése, hogy „szerzői jogvédelem nélkül a megalkotott és kiadott művek száma az optimálisnál alacsonyabb lenne, másoknak az alkotók és kiadók erőfeszítéseinek szabad meglovagolására nyíló lehetősége és a befektetések megtérülésének megakadályozása folytán.”

²⁴⁹ Mindez nem csak a szerzői jogi törvény rendelkezéseinek naprakész, az új kihívásokhoz igazodó módon történő meghatározásával, új jogintézmények megalkotásával, a szerzői jog tartalmának pontos kijelölésével érhető el, de a bíróság jogfejlesztő, és a Szerzői Jogi Szakértő Testület jogértelmezést segítő munkájával is.²⁵⁰ A jogviszonyok egyre bonyolultabb hálózata, és az a „történelmi fejlődés is, amelynek során folyamatosan bővül – napjainkban is – a szerzői jog által védett művek, teljesítmények köre, alakul ki új felhasználási mód”,²⁵¹ sőt a már ismert felhasználási módon belül sajátos kezelést igénylő üzleti modell (videomegosztás, közösségi oldal, reklámmal és/vagy előfizetői díjjal ellentételezett online, on demand szolgáltatás stb.), dinamikus jogalkotói és jogalkalmazói hozzáállást igényel.

²⁴⁸ NÓTÁRI (2011) i. m.

²⁴⁹ BORONKAY–BOYTHA–CSEPELY–KNORR–SZILÁGYI i. m. 14.

²⁵⁰ LEGEZA (2014b) i. m.; KISS Z. (2009) i. m.

²⁵¹ LEGEZA (2014a) i. m. 12.

3. Következtetések

„[...] más volt Árpád ideje alatt a’ Magyarnak hasznos, más Corvin, megint más Károl alatt, ’s ma megint más, anno 2000 pedig ismét más leend.”

Széchenyi István²⁵²

1. Több mint háromszáz éve beszélünk ‘szerzői jogról’ – kialakulásának mozgatórugóit és megfogalmazott szerepét az egyes korszakokban különféleképpen értékelték és az adott kor társadalmi, gazdasági és kulturális helyzetéhez igazodva más és más *részcelokra* helyeződött a hangsúly. Bár alkotások mindig is körülvettek bennünket, az utóbbi három évszázadban viszont egyre inkább fokozódott az *alkotói és közvetítői folyamat gazdasági jelentősége*. A jogalkotó az *elismerés* és a méltányos *elosztás* szempontjai szerint igyekezett rendezett körülményeket teremteni a kulturális piacon, és biztosítani a *cenzúra-mentes, szabad versenyen alapuló* környezetet a szellemi alkotások szabad, gyors, olcsó és modern terjedéséhez. Világossá vált, hogy állami szerepvállalás nélkül az alkotók – a felhasználók – és a közönség egyre bonyolódó viszonyai nem rendezhetőek megnyugtatóan, már csak azért sem, mert az állam felelősége és létérdeke a társadalom kulturális életének védelme és fejlesztése, valamint a kapcsolódó piac egészséges működéséhez szükséges előfeltételek biztosítása.

Erkölcsei és vagyoni érdekeik jogi elismerése iránti igény az alkotók oldaláról is megfogalmazódott már, azonban a műveket a társadalom irányába közvetítők részéről érkezett az első olyan kellően erős lökés, amely a szerzői jog megalkotásához szükséges volt. Valóban nevezhetjük pusztán véletlennek, hogy a kialakult jogi szabályozás középpontjába a szerző került, de a szerzői jog életképessége zálogának is: a kulturális piac születésekor a három nagy (akkor még viszonylag homogén) érdekcsoport igényei *egy irányba mutattak*.

A szerzői jog fokozatosan egyre több és több embert érintett *közvetlenül* a társadalomban. Mind a művek *létrehozását*, mind azok széleskörű *elterjedését, felhasználását* azzal kívánta ösztönözni, hogy *rendezett viszonyokat*, valamint *erkölcsi és vagyoni elismerést* biztosított az alkotók és a művek közönséghez juttatásában valóban nélkülözhetetlen szerepet játszó befektetők számára. Bár a közönség közvetlenül nem volt a szabályozás alanya, érdekeit már az első jogforrások deklarálták, és tartalmukban kifejezésre juttatták.

²⁵² SZÉCHENYI i. m. 153.

2. A különféle alkotások *létrehozását elsősorban* nem a szerzői jog ösztönzi – tegyük hozzá gyorsan: szerencsére. De azt nem mondhatjuk, hogy a többi eszköz és mozgatórugó mellett a gazdaságilag és jogilag rendezetté váló viszonyok, az alkotói szabadság deklarálása, valamint az erkölcsi és vagyoni elismerés lohasztólag hatott volna az alkotókedvre, sőt. Adott alkotó erkölcsi és anyagi megbecsülésének hiánya – még elementáris alkotókedv mellett is – nem csak rá, de az utókor leendő alkotói számára is negatívan hatott. Ahogyan Haydn írja Mozartról: „Prágának meg kell tartania a drága embert, de meg is kell fizetnie. Mert e nélkül a nagy zseni sorsa szomorú, s további törekvésekre aligha szolgál bátorításul az utókornak; ennek hiánya az, ami oly sok reményteljes szellemnek szárnyát szegi.”²⁵³

Az alkotások egyre több műfajban megvalósult *kommercializálódásával* különösen kiéleződött a helyzet: az alkotó tehetetlenül és rossz szájjal nézett a mások számára nyereséget termelő saját alkotására. Az áruként viselkedő művek terjesztése révén elért hírnév önmagában, és vagyoni hozadékaival együtt is kompenzálást jelentett *bizonyos műfajok* esetében, ugyanakkor az alkotók – és a közönség tagjai is – egyre gyakrabban adtak hangot annak, hogy az alkotások révén mások által termelt profitból a szerző méltányos részesedését tartják *igazságosnak*. De Kohler nyomán Tóth János is arra hívja fel a figyelmet, hogy szerzői jog kialakulását ‘kiprovokáló’ kiadói privilégiumot is „azért kapja meg Egregius Jure Consultus Dominus Petrus Franciscus de Ravenna Velencében, 1492-ben, [...] hogy fáradságának, éjjeli virrasztásainak gyümölcsét ne más tegye zsebre”.²⁵⁴ Világossá vált, hogy az egyéni, eredeti alkotások már nem ‘csak’ hírnevet, a halhatatlanság forrását, önkifejezési lehetőséget, a kultúra fejlődését és a társadalmi össztudás gyarapodását, hanem – értékesítésük, illetve használatuk révén – az alkotáshoz szükséges anyagi háttérrel is biztosítani képesek.

Ennek eszközéül a *kizárólagos engedélyezési jogot* választotta a jogalkotó (és tegyük hozzá: más jogi eszköz a leírt paradigma szintű célokhoz máig sem rendelkezhető), ami nem egyfajta öncélú kiváltság, hanem a *kezdetektől meghatározott korlátaival együtt* épp a művek terjedését kívánta elősegíteni. Az angolszász és a kontinentális rendszer más megközelítéssel, de végeredményben hasonló eredményre jutott. Az *angolszász jog* az alkotásoknak a társadalom tagjaihoz való, csak a szerzőtől függő, minél szélesebb körben történő, szabad versenyen alapuló eljuttatásának gazdasági ösztönzése érdekében biztosított átruházható

²⁵³ VÉKÁS (2002) i. m.

²⁵⁴ TÓTH J. i. m. 5.

kizárólagos jogokat a szerzőnek. A *kontinentális* rendszer a szerző vagyoni és erkölcsi érdekeinek, érdemeinek elismeréseként biztosított kizárólagos vagyoni (majd később személyhez fűződő) jogok révén kívánja ösztönözni az alkotások létrehozását, az alkotókészség és az alkotótevékenység fejlődését, nem csak a szerzők, hanem a kulturális ipar, a közönség és a társadalom egésze érdekében. E magasztos célokat sajnos többször korlátozták diktatórikus törekvésekkel együtt járó korlátok.

A szerzőnek biztosított kizárólagos jog előfeltétele volt, hogy elismerjük az alkotó és műve közötti kapcsolatot, a szerző egyéni, eredeti jellegű alkotótevékenységét. A mű és a szerző viszonyát középpontba állító szerzői jogi védelem²⁵⁵ kezdetben műfajonként, majd a technikai fejlődéssel való lépéstartás érdekében általános definíció segítségével meghatározott oltalmi tárgyra irányul. Maga a szerzői jogi jogviszony tehát *személyek közötti viszony* (igaz Grosschmid Béni szerencsésebbnek tartotta az ‘egyszemélyes jogi helyzet’ kifejezést a szerzői jogviszony helyett, mely meglátásból kiindulva Szladits Károly – bár nem tartotta elvetendőnek a szerzői jogviszony megnevezést, de – azt a szerző és a műalkotás mint közvetett jogviszony tárgy között fennállónak tekintette²⁵⁶). A szerzői jog az *abszolút* szerkezetű alapjogviszonyhoz számos ponton kötődő, és mind a művek létrejöttének ösztönzése, mind a közönséghez való eljuttatás során tömegesen létrejövő *relatív* szerkezetű jogviszonyokkal együtt tudja betölteni szerepét.

A szerzői jog rész céljai között kezdetben (is) hangsúlyosan szereplő gazdasági, versenyjogi megfontolások mellett a személyiségi jogi szempontok is előtérbe kerültek. A XX. század második felében a II. világháború által megtépázott emberi méltóságból kiindulva szárba szöktek a gazdasági és szociális emberi jogok, ennek keretében a szellemi tulajdonjogokra is figyelem esett, de később az is kiderült, hogy a szerzői jog számos alapjog (így a véleménynyilvánítás joga, az alkotói szabadság) érvényesülését is elősegítheti. A befektetések védelméről – a dogmatikai háttér erősödésével – a szellemi teljesítmény védelméig jutott el a szabályozás. A ‘szerzői jogi társasjátékban’ érdekelték a szerzők védelmének nemzetközi megállapodásban történő rögzítését és alapjogként történő megfogalmazását – még ha haszonélvezői is voltak – bizalmatlanul fogadták: a végső soron a közönség érdekében biztosított kiváltságok túlzott megerősödésétől, a kezdetben kialakult status quo felborításától tartva. A műélvezet drágulását,²⁵⁷

²⁵⁵ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 88.

²⁵⁶ Vö. LÁBADY (2002) i. m. 249.

²⁵⁷ APÁTHY i. m. 32.

az alkotásokhoz való hozzáférés bonyolódását nem üdvözlötték örömmel – jogi, gazdasági, kulturális és erkölcsi szempontból is *megfelelő alternatíva* azonban nem mutatkozott.²⁵⁸ Az emberi joggá erősödött szerzői jog ellensúlyozására azonban *maga a közönség is emberi jogokkal* felvértezve lépett a kulturális színtérre.

A különböző, a szerzők védelmének szükségességét alátámasztó és jogaik forrásait kutató elméletek, a jogcsaládok sajátos megközelítése ugyan eltérő indokokat és szempontokat *emeltek ki*, de végső soron valamennyiben közös, hogy összetett módon, *egyszerre* kíván valamennyi érdekelt számára pozitív hozzáadékkal járni. „Valószínűleg nem lehet és talán nem is kell egyetlen helyes elméleti megoldásra jutni, ugyanis zökkenőmentes, valamennyi nemzetközi kötelezettségvállalásnak eleget tevő szellemi alkotás/szellemi tulajdon védelem létezik bármely elméleti alapra állított rendszerben a világ különböző államaiban.”²⁵⁹ (Az új távlatokat nyitó technikai lehetőségek, a kreatív ágazat virágzása, a társadalmi, szociológiai változások, az alkotók, a felhasználók és a közönség új igényei valódi kihívássá teszik ennek a célnak az elérését. Ennek a küzdelemnek a jelenlegi helyzetéről és nehézségeiről ld. a IV. fejezetet.)

3. Szélsőségek között *kompromisszumot* ajánló *magánjogi* jogterületként nyilván bármelyik pólus irányába el lehet mozdulni, a hangsúlyok eltolhatóak, ez jogalkotói döntés kérdése. „[...] A]lapjában ma is ugyanazt kell mondanunk, mint a nyomdász-privilégiumból éppencsak kifejlődött kiadói jog tekintetében kellett: anyagilag ösztönözni kell a szerzőt, és teljesítményét meg kell fizetni, biztosítani kell a kulturális beruházások megtérülését, végül biztosítani kell az új meg új művekhez való rendezett hozzájutást a nagyközönségnek.”²⁶⁰ Ugyanakkor a szerzői jog születésekor kialakult status quo önmagában a változó technikai, gazdasági, társadalmi, szociológiai körülmények hatására is időről időre felborult. Új és új kompromisszumokra volt szükség: ennek elérése a *jogalkotók/államok felelőssége* – különös tekintettel arra, hogy a szerzői jog számos alapjog érvényesüléséhez nélkülözhetetlen eszköz.

„A technikai fejlődéssel lépést tartó, korszerű szerzői jogi szabályozás meghatározó szerepet tölt be a szellemi alkotás ösztönzésében, a nemzeti és az egyetemes kultúra értékeinek

²⁵⁸ BLAIR–COTTER i. m. 30–31.

²⁵⁹ FALUDI (2003) i. m. 3–14.

²⁶⁰ GYERTYÁNFY (1998) i. m.

megóvásában; egyensúlyt teremt és tart fenn a szerzők és más jogosultak, valamint a felhasználók és a széles közönség érdekei között, tekintettel az oktatás, a művelődés, a tudományos kutatás és a szabad információhoz jutás igényeire is; gondoskodik továbbá a szerzői jog és a kapcsolódó jogok széles körű, hatékony érvényesüléséről.”

Hazánk szerzői jogi törvényének itt idézett preambulumból egyrészt az is világos, hogy a szerzői jogot a jogalkotó sem tekinti a szellemi alkotás ösztönzésére rendelkezésre álló *egyetlen* eszközhöz. Másrészt kompromisszumról lévén szó, az egyensúlyi helyzet áldozatokkal is járhat: a jogalkotó feladata, hogy a *választható lehetőségeket* mérlegelje, melyet nem könnyített meg a kulturális piac *nemzetközivé* válása. (A szerzői jog történetét végigtekintve láthatjuk, hogy a XX. századra a szabályozás szerzőközpontúságának, a nemzetközi kereskedelem farkastörvényeinek, a befektetők gazdasági érdekei túlsúlyának vádjai fogalmazódott meg a legmarkánsabban. Mindeközben azonban épp a szerzők és a közvetítői láncolat oldaláról is panaszos hangokat hallhattunk – mely ellentmondásos helyzetre szintén a IV. fejezetben térünk ki részletesen.)

A szerzői jog története nem szemlélhető a *gazdasági* vonatkozások nélkül – a kezdetektől meghatározta létét, az évszázadok során pedig az egyéni, eredeti alkotásokra hatalmas kulturális és kreatív iparág épült. Ám a szerzői jog indokltsága végső soron mégiscsak *kulturális*, és az *alkotói személyiség* védelmének szempontjaira vezethető vissza. A *hatékonyság* kérdése tehát sajátos, összetett képlettel határozható csak meg, melyre az 1960-as éveket – azon belül is a chicagói iskola tevékenységét – megelőzően nem is láthatunk komoly kísérletet.

4. Az összetett életviszonyokra reagáló bonyolult *nemzeti* szabályozások – globális kérdésről lévén szó – a kialakult *nemzetközi*, illetve Európát illetően *uniós* szabályozás rendszerébe illeszkednek. A *territorialitás*ból fakadó problémák felerősödtek a XIX-XX. századra: „kielégítő megoldása végeredményben csak a nemzetek közti megegyezéstől várható. [...] Az eszmei javaknak a nemzetek között mindinkább élénkülő forgalma [...] mégis csak *közelebb viszi egymáshoz a nemzeteket*, mindinkább útját egyengeti közöttük az igazságon alapuló megértésnek, s így talán el fog jönni egy jobb kor, mely után buzgó imádság epedez százezrek ajkán.”²⁶¹ A XX. század első felében még számos szerzői jogász gondolta úgy, hogy míg az „egységes világmagánjog utópia”, addig az egységes

²⁶¹ ALFÖLDY (1936b) i. m. 491.

szerzői jog nem az, „hiszen ez fiatal, még meg nem csontosodott joganyag. Nem színezik táji, történelmi, nemzeti vonások, mint pl. a tulajdonjog vagy a családi jog intézményeit. Az az életviszony pedig, amit szabályoz, a szerző viszonya közönségéhez, a kerek világon mindenütt azonos.”²⁶² Ma – bár a nemzetközi megállapodások fontossága vitathatatlan – úgy tűnik, nem kerültünk közelebb ennek a vízióhoz a képéhez,²⁶³ és ezzel párhuzamosan a *nemzetközi magánjog* egyre fontosabb szerepet tölt be a szerzői jogban.

A kompromisszum időről időre történő újrahangolásához ráadásul műfajonként, területenként, felhasználási módonként, országonként is eltérő szempontok és érdekek figyelembe vétele volt szükséges. Bár a történelmi fejlődés során az általános védelem vált a kiindulóponttá, a „közös alapelvek szem előtt tartásával kell az élet által megkívánt sokféleséget kialakítanunk”.²⁶⁴ Az egyre modernebb terjesztési technikák, valamint az új műfajok és felhasználási módok a szabályozás folyamatos *differenciálását* tették szükségessé, ami egyúttal egyre *bonyolultabb* képet eredményezett. A kellő absztrakciós szintre emelt közös alapok mellett – a kazuisztika csapdáját elkerülve – megfelelő specifikálás szükséges a hatékony szabályozás eléréséhez. Lássuk, a XXI. századra milyen okból és milyen megoldásokkal történt differenciálás hazánk szerzői jogában.

²⁶² TÓTH J. i. m. 16.

²⁶³ Ld. pl. a Wittem-projekt kudarcát, amely már csak azért sem lehetett sikeres, mert a szabad felhasználásokat a jogok harmonizációja nélkül próbálta meg egységesíteni. Ld. még: DREIER i. m.

²⁶⁴ BENÁRD (1960) i. m. 221.

III.

A JELENLEG ALKALMAZOTT DIFFERENCIÁLÁS ÉS OKAI

„Bizonyos eltérések, a dolog természete szerint szükségesek [az egyes szerzői jogi területek szabályozásában], a nélkül, hogy azok az általános szabályoknak nagyban és egészben alkalmazását kizárnák.”

Apáthy István²⁶⁵

Sem a technikai körülmények meghatározó hatása, sem a gazdasági, kereskedelmi megfontolások jelentősége, sem a differenciálás szükségessége nem újkeletű szempontok a szerzői jogban. Már első szerzői jogi törvényünkben látható volt, hogy az írói mű, mint a szerzői jog ‘szülőanyja’ ugyan sok tekintetben hasonlít más egyéni, eredeti művekhez, azonban szükségképpen számos ponton különböznek is. Mind szerzőikkel való viszonyukban, mind a társadalom velük kapcsolatos igényeiben, mind felhasználási lehetőségeikben és gazdasági jelentőségükben markáns eltéréseket láthatunk az egyes műfajok között. A digitális környezet és általában véve a technikai fejlődés is eltérő módon hatott az egyes műtípusokra, és végső soron nem csak műfajonként, de egyéb határvonalak mentén is *differenciált megközelítés* vált szükségessé a szabályozás hatékonyságának biztosításához.

Az egyre differenciáltabb szabályozással a határterületek, elhatárolási problémák száma is nő, ami ugyan messze nem kizárólag a szerzői jogra jellemző tendencia (ld. pl. a médiajogi aspektusokat²⁶⁶, vagy az iparjogvédelmi oltalmi tárgyak differenciálódását), ám ettől még komoly kihívás. Az azonos jogi alapon álló *szerzői alkotások* kategóriája mára óriási és igen heterogén halmaz,

²⁶⁵ APÁTHY i. m. 28.

²⁶⁶ KOLTAY–NYAKAS (szerk.) i. m. 529.

az egyes részhalmazokon belül pedig a szerzői jog összetett célrendszeréből is más és *más elemek hangsúlyosabbak*. A művek terjedését, terjesztését könnyítő előírások és az alkotót védő, rendelkezési, hasznosítási lehetőségeit fenntartó szabályok aránya másképpen kerül meghatározásra az egyes halmazokban, és mindegyikben *sajátos igényekre tekintettel megalkotott kompromisszumokra* van szükség, melyek kialakítása során csak az adott terület sajátosságait figyelembe véve támaszkodhatunk a szerzői jogra.

1. A VÉDELEM TÁRGYÁBAN REJLŐ OKOK

„Ha az alkotandó törvény nem egyes kifejezetten felsorolt alkotásfajoknak adná meg a szerzői jogi oltalmat, a szellemi alkotás fogalmát általánosságban kellene meghatároznia. Ez a meghatározás a szellemi alkotás egységéből indulhat csak ki és a különféle műveket csak a szellemi alkotás egyes alakjainak tekintheti annak a felfogásnak megfelelően, mely erre nézve immár kialakultnak tekinthető.”

Balás P. Elemér²⁶⁷

A szerzői jog a védelem *első* közvetett tárgyaira, az írói művekre modellezett rendelkezésekből indult ki és differenciálódott tovább, bár ezek kiemelkedő jelentősége még ma is megmutatkozik. A jogalkotó az irodalmi alkotások *jogi* védelmét gazdasági jelentőségük fokozódása miatt látta szükségesnek, éppen ezért a védelem tárgyát nem irodalmi értékére, hanem gazdasági jelentőségére tekintettel határozta meg. Ebbe a körbe kezdetben a könnyen többszörözhető és terjeszthető írói művek tartoztak, de hamar más – ugyancsak szellemi alkotótevékenységre épülő és kulturális, gazdasági, kereskedelmi, üzleti szempontból jelentős – műfajokat is bevont a jogalkotó. A szerzői jogi védelemre ma számot tartó alkotások körére kiváló magyarázatul szolgál az a tény, hogy a jogalkotó nem akart, de nem is tudott volna²⁶⁸ az egyes műveknek *irodalmi, tudományos vagy művészeti* értékük szerint védelmet biztosítani, ugyanis ez pontosan oda vezette volna vissza a szabályozást, mint amely ellen született: a cenzúrához.²⁶⁹

(Potenciális) vagyoni értékük indokolta a szabályozást – azzal, hogy a védelemhez minimálisan az szükséges, hogy a mű a szerzői jog által kezelt műfajokba tartozó információs kincshez hozzáadott értéket tartalmazzon, más szóval

²⁶⁷ BALÁZS (1938b) i. m. 21.

²⁶⁸ A jogi eszközök nem alkalmasak arra, hogy esztétikai, tudományos vagy akár funkcionális értékeket összemérjünk a segítségükkel.

²⁶⁹ KNORR i. m. 7., NÓTÁRI (2010a) i. m. 149.

ne legyen szolgai másolás, azaz kizárólag az egyéni, eredeti jellegű alkotások tartoznak e jogterületre.²⁷⁰ Ez a *szint műtípusonként igen eltérő*, az általánosan megfogalmazott szabály a bírói gyakorlattal (és az SzJSzT munkájával) együtt rajzolja ki a pontos határvonalakat – szem előtt tartva, hogy a minőségi, mennyiségi, esztétikai értékkételek nem befolyásolhatják a döntést. Ahogyan Bobrovsky Jenő fogalmaz: „az egyéni-eredeti mű követelménye [...] nem minőségi-értékelő mérce, hanem szellemi tulajdoni bináris küszöbérték.”²⁷¹

Az egyre változatosabb alkotások és alkotástípusok világában csak kellő absztrakciós szinten megfogalmazott rendelkezés lehet igazságos és működőképes. „Mellőzni kell ugyanis a szerzői oltalom alatt álló művek különbözőségére alapított felosztást, amelynek a szerző személyiségi jogának általános elismerése mellett – helyes felfogás szerint – sem jogosultsága, sem célszerűsége nincs.”²⁷² Ez nem jelenti azt, hogy az egyes műfajtak különbözőségeinek ne tulajdonítana jelentőséget a jogalkotó, de – a *kifejezési formát* védve – műfajtól függetlenül *valamennyi egyéni, eredeti alkotást* bevonja a szerzői jog tárgykörébe. Ez mára a kulturális élet fellendülésével, az alkotói szabadság eszméjének úttörésével, az internet térnyerésével, a XX. század önmegvalósító, önkifejező embertípusával, a kulturális termékekre épülő hatalmas iparággal hihetetlen méretű és *heterogén* halmazt eredményezett. Miközben éppen a kulturális élet pezsgésének elérése a szerzői jog egyik célja, mégis minél szövevényesebb hálózatban és minél gyorsabban áramlanak a színes masszát alkotó kulturális termékek, annál nehezebb pontosan illeszkedő részletszabályokat alkotni és egyre jobban el is szakadunk a személyiségi jogi megközelítéstől.

A szerzői jog tárgyi hatályának ún. *kiterjesztése*²⁷³ tulajdonképpen annyit tesz, hogy a XIX. századi állapotokhoz képest a szerzői mű fogalmának időről időre egyre több sajátos, új műfajba, illetve kevert műfajokhoz tartozó alkotás felelt meg, majd a szomszédos és később a kapcsolódó jogi jogosultak teljesítménye is elismerésre került. Míg azonban kezdetben az volt a törekvés, hogy a gyors ütemű fejlődés mellett se rekedjenek a szerzői jogon kívülre bizonyos alkotások és teljesítmények,²⁷⁴ mára a túl széles tárgykör okozta problémák elemzése

²⁷⁰ Szjt. 1. § (3) bek.

²⁷¹ BOBROVSKY (2004) i. m. 42.

²⁷² BALÁS (1938b) i. m. 15.

²⁷³ GYERTYÁNFY (2001) i. m. 337–348.

²⁷⁴ GYERTYÁNFY (1984) i. m. 68.

került a gondolkodás középpontjába, noha még mindig vannak kísérletek a bővítésre (ld. a multimédia-műre vonatkozó vitát az elmúlt évekből).²⁷⁵

A valóban rendkívül heterogén rendszerben a műfajok, műtípusok természetes különbözőségei, a létrejöttüket jellemző sajátos alkotói folyamatok és a hozzájuk kötődő felhasználási szokások, igények is komoly differenciálást tesznek szükségessé, amely mind a vagyoni, mind a személyhez fűződő jogokat érinti. E különbségtételek célja, hogy a szabályozás megfelelően igazodjon az eltérő szempontokhoz, figyelemmel arra, hogy a szerzői jog összetett célrendszeréből más és más elemek hangsúlyosabbak az egyes részterületeken. Az alábbiakban nem az egyes sajátos rendelkezések lineáris ismertetésére vállalkozunk, hanem a differenciálás *okait*, a jogalkotó *célját*, valamint az alkotók, a befektetők és más felhasználók, illetve a közönség, a társadalom érdekeinek területenkénti sajátos *kiegyensúlyozását* vesszük górcső alá.

1.1. A törvény által kiemelt sajátos műfajok

A differenciálódás szempontjából már az is beszédes, hogy az egyes műkategóriák esetében tipikusan mi az alkotó szándéka az adott művel, és viszont, a befogadói (és így a közvetítői) oldal is eltérő igényeket támaszt. Ehhez igazodva az egyes műfajok, műtípusok esetében nem csak a védelemhez szükséges *egyéni-eredeti jelleg küszöbértéke* érhető tetten más kritériumokban²⁷⁶ – a jogosultat illető *szerzői jog tartalma* is.²⁷⁷ Az 'időbeli határ' meghatározása is jelentős különbségeket mutat a védelem egyes tárgyait illetően, az egyéb korlátok viszont nem csak az egyes műkategóriák, de az arra jellemző (lehetséges) felhasználás módja szerint is igen eltérő képet mutatnak.

Ennek megfelelően az Szjt. néhány sajátos műfajt külön fejezetben tárgyal. Az e fejezetben található műfajok az 1999-re jellemző technológiai színteret is kirajzolják: a számítógépi programalkotások (szoftverek), az adattár (majd később adatbázis), a reklámozás céljára megrendelt mű, a filmalkotások és más audiovizuális művek, képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti, iparművészeti

²⁷⁵ Ld. különösen: FICSOR M. (2008) i. m.

²⁷⁶ Vö. SzJSzT 7/2004. – Embléma és logó szerzői jogi védelme és felhasználása; SzJSzT 24/13 – Fényképek és a rajtuk szereplő téglafalak, mint építészeti alkotás szerzői jogi védelme; SzJSzT 1/07. – Bútorkatalógusok szerzői jogi védelme; SzJSzT 11/2003. – Építési engedélyezési tervek szerzői jogi védelme; SzJSzT 8/15. – Rézmetszet, rézkarc nyomólemez szerzői jogi oltalma.

²⁷⁷ JOBBÁGYI i. m.

és ipari tervezőművészeti alkotások, műszaki létesítmények tervei igényeltek megkülönböztetést az általános szabályokhoz képest. (1969. évi III. törvényünk még az irodalom, a színpadi művek, a zeneművek, a filmek, a képzőművészeti, építészeti, műszaki és iparművészeti alkotások, valamint a művészi fényképek egyes külön szerzői jogi szabályait határozta meg, 1921-es jogszabályunk számára pedig a fényképészeti és mozgófényképészeti művek jelentettek sajátos szabályozási szükségletet.)

A hatályos Szjt. Első Részének általános szabályai az Szjt. második részében rögzített egyes műfajokra az ott megfogalmazott eltérő szabályokkal vonatkoznak. Az eltérő szabályok alapvető indokait és jellegzetességeit az alábbiakban foglaljuk össze.

1.1.1. Szoftver

A *védelem tárgya* jellegénél fogva olyan nagy mértékben különbözik a hagyományos műkategóriáktól, hogy már a szerzői jogi védelem körébe vonása is máig élénk polémiát váltott ki. Boytha György már 1969-ben a számítógépi programok alkotásjellegére és szerzői jogi relevanciájára hívta fel a figyelmet,²⁷⁸ melyet a későbbi bírói gyakorlat,²⁷⁹ valamint a hazai és a nemzetközi, uniós jogforrások is ekként ismertek el.²⁸⁰ A „*jogterületi honosítás*” bonyolult kérdése kapcsán kifejtette, hogy „nem új terület kell ahhoz, hogy honosítani tudjuk a szoftvervédelmet. A szerzői jog birodalmában, a szellemi alkotások nagy glóbuszán igenis ott a helye a szerzői jogi alkotások között a komputerprogramoknak is. A védelem alkalmazása azonban valóban sui generis szabályokat igényel. Ez a szerzői jog fejlődése során korábban is így volt már. A film védelmére nem lehetett a könyvkiadás szabályait alkalmazni. Ugyanígy különleges szabályok kellenek a komputerprogramokra alkalmazott szerzőijog-védelem végrehajtása során.”²⁸¹ Ennek megfelelően a Szoftver irányelv is *lex specialis*, vagyis az általános szabálytól eltérő speciális rendelkezéseket tartalmaz.

²⁷⁸ BOYTHA (1969a) i. m. 106–108.

²⁷⁹ Az akkor még alkalmazott hézagmentes oltalom elvét segítségül hívva.

²⁸⁰ Ld. Főv. Bír. 25.P.27.228/1972/21.; a szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény végrehajtása tárgyában kiadott 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet módosításáról szóló 15/1983. (VII.12.) MM. rend. 1. §, a számítógépi programok jogi védelméről szóló 1991. május 14-i 91/250/EGK tanácsi irányelv, majd annak kodifikált változata: az Európai Parlament és a Tanács 2009. április 23-i 2009/24/EK irányelve a számítógépi programok jogi védelméről (Szoftver irányelv), majd a WCT és a TRIPS rendelkezéseit.

²⁸¹ BOYTHA (1989) i. m.

A szoftverek funkcionális alkotások, ami már önmagában sajátos megközelítést igényel²⁸² (pl. az egyéni, eredeti jelleg megítélése kapcsán²⁸³), és az átlagosnál gyakoribb igen hasonló alkotások párhuzamos megalkotása is.²⁸⁴ Az irodalom, a tudomány vagy a művészet jellemző alkotásaihoz képest már létrejöttét is egészen más motivációk irányítják, de még lényegesebb sajátossága, hogy a 'tisztá műélvezet' kategóriája is ismeretlen e jogtárgyak esetében (vagy legalábbis csak igen szűk körben képzelhető el, pl. dokumentáció olvasása).²⁸⁵ A BUE szabályaira építve, a WCT és a TRIPS megoldásához hasonlóan Szoftver irányelv²⁸⁶ rögzíti, hogy az irodalmi művekhez hasonló védelmet kell adni a számítógépi programalkotásoknak, azaz a szerzői jogi védelem alá sorolja őket. Ennek megfelelően a magyar szabályozás is önálló műként fogja fel. „A szoftver egyes sajátosságai – természettudományos alkotás, jellemző a kollektív alkotási folyamat, létrehozásának finanszírozása, majd a kész mű felhasználása jellemzően üzleti jellegű, annak során a versenyjogi szempontok jelentősebb szerepet játszanak, mint más műfajok esetén, és az, hogy a műfelhasználás/műérzékelés összemosódik – eltérő megoldásokat kívánt a szerzői jogi szabályozástól.”²⁸⁷ Az eltérő tartalmi szabályok meghatározásának nélkülözhetetlen előfeltétele a fogalmi tisztázottság – amelyet nem könnyít meg az a tény, hogy a szoftver fogalmának pontos tartalmát nem rögzítik az említett jogforrások.²⁸⁸ Az EUB vonatkozó döntései sem mindig koherensek (utalunk itt pl. a grafikus felhasználói felület kapcsán látható besorolási zavarra: egy speciális műnek az *általános* szerzői jogi védelem alá vonása, majd arra nem világos okokból az általánostól mégis eltérő jogkövetkezmények alkalmazása nem segíti elő a következetes jogalkalmazói és jogkövetői magatartást²⁸⁹). Ami

²⁸² Ld. pl. SzJSzT 23/11. – Számítógépi programalkotás jogi védelme. Részletes elemzést ad BÉKÉS i. m. 150.

²⁸³ Ugyan funkcionális alkotásról van szó, a szerzői jogi védelem viszont nem függ a használhatóságtól, vö. pl. SzJSzT 04/14. – Számítógépi program jogi védelme.

²⁸⁴ Ennek okairól ld. pl. SzJSzT 19/13. – Számítógépi program jogi védelme.

²⁸⁵ Az Szjt. 59. § szabályai ezzel összhangban születtek.

²⁸⁶ Szoftver irányelv 1. cikk 1. bek.

²⁸⁷ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 370.

²⁸⁸ TATTAY (2003) i. m.

²⁸⁹ Vö. pl. az EUB C-393/09. sz. Bezpečnostní softwarová asociace – Svaz softwarové ochrany kontra Ministerstvo kultury ügyben hozott ítélettel, ahol a bíróság kimondta, hogy a szoftver grafikus felülete nem a szoftvert illető védelem alapján, hanem önálló alkotásként illetheti védelem az általános feltételek fennállta esetén, ugyanakkor annak *felhasználására mégsem* az általános szabályokat rendeli alkalmazni. Részletes elemzését ld. POGÁCSÁS (2011) i. m.

Az SzJSzT több ügyben is kifejti, hogy ha fennáll a grafikus felületet meghatározó programrész egyéni, eredeti jellege, akkor szoftverműként is védettnek kell tekinteni a

biztosan rögzíthető, hogy a tárgykód és a forráskód is a szoftver fogalmkörébe tartozik, csakúgy, mint a számítógépi program kifejlesztéséhez vezető előkészítő dokumentáció, feltéve, hogy az előkészítő munka jellegénél fogva későbbi fázisában számítógépi programot eredményezhet.²⁹⁰ A programhoz tartozó egyéb dokumentáció nem szoftverként, de a szerzői jogi védelem általános feltételeinek teljesülése esetén szerzői alkotásként védelemben részesülhet (pl. szakirodalmi műként).

A *felhasználás* már önmagában abból a – korábban említett – sajátosságából fakadóan is rendhagyó, hogy a ‘műélvező közönség’ egyúttal szükségszerűen maga is felhasználó (és nincs a művet a közönséghez közvetítő ‘klasszikus felhasználó’: az új Szjt. a felhasználás fogalmát már ehhez a minimumhoz igazította a korábbi ‘közönséghez közvetítés’ fogalmán túllépve).²⁹¹ A hasznosítás a szokottnál gyorsabb ütemű: rövid életciklusokra épül, és az átdolgozás szerepe óriási.²⁹² A Szoftver irányelvvel összhangban a magyar szabályozás is különös hangsúlyt fektet arra, hogy a jogosultnak biztosított kizárólagos jog „a kifejezési formán túlmenő védelem”²⁹³ ellenére ne jelentse akadályát más önálló szoftverek, illetve a szoftverekkel együttműködni képes hardverek fejlesztésének.²⁹⁴ A védelem terjedelmét erősen meghatározza egyfelől a szoftverekre épülő iparág óriási jelentősége, másfelől pedig az a tény, hogy a számítógépi programok napi szinten, jóformán mindenki által használt szellemi alkotások, amelyek mára nélkülözhetetlenné váltak. Ez a határvonalak speciális megrajzolását igényelte.²⁹⁵

grafikus felületet. Ld. SzJSzT 20/2004 – A „font” (betű-, illetve karakterkészlet) szerzői jogi védelme és felhasználása; SzJSzT 38/2004 – „Font” (betű-, illetve karakterkészlet) szerzői jogi védelme; SzJSzT 28/2004. – A számítógépi programalkotás célszerű működése és grafikus felhasználói felületének vizuális megjelenítése közötti funkcionális kapcsolat.

²⁹⁰ Ld. pl. az EUB C-406/10. sz. SAS Institute Inc. kontra World Programming Ltd ügyben hozott ítélete 36. pontját.

²⁹¹ Vö. MEZEI (2014b) i. m. 79.

²⁹² AUER–PAPP i. m.

²⁹³ BOBROVSZKY (2004) i. m. 42.

²⁹⁴ Vö. a T-201/04. sz. Microsoft Corp. kontra Európai Közösségek Bizottsága ügyben 2007. szeptember 17. napján, valamint a T-167/08. sz. Microsoft Corp. kontra Európai Bizottság ügyben 2012. június 27. napján hozott ítélettel, amelyek indokoltnak tartották az erőfölényben lévő Microsofttal szemben kiszabott kényszerítőbírságot, lévén hogy nem engedélyezte ésszerű feltételek mellett a versenytársai számára a szoftver együttműködésére vonatkozó információkhoz való hozzáférést.

²⁹⁵ Ld. a szoftver *kifejezési formájára* vonatkozóan a Bíróság (nagytanács) C-406/10. sz. SAS Institute Inc. kontra World Programming Ltd ügyben hozott ítéletét; a *szerzőség* és a *munkaviszonyban* alkotott szoftverek kapcsán felvetett sajátos kérdéseket, pl. SzJSzT 26/09/1. – Számítógépi programalkotás szerzősége, SzJSzT 22/2005. – Munkaviszonyban alkotott

A szereplők érdekei kiegyensúlyozásának kérdését vizsgálva látnunk kell, hogy a műfelhasználás és műérzékelés összemosódása a mérleget „a jogosult, pontosabban az engedélyköteles felhasználás javára”²⁹⁶ billenti. A felhasználók érdekeire tekintettel ugyan számos szabály született,²⁹⁷ azonban annyira sajátos jogtárgyról van szó, hogy az igények még bátrabb lépésekre sarkallnak. Miközben a témával foglalkozók körében nagyrészt egyetértés mutatkozik abban, hogy az iparjogvédelem eszközei nem nyújtanának megfelelő megoldást,²⁹⁸ többen sui generis szabályozást,²⁹⁹ avagy a vonatkozó szerzői jogi rendelkezések gyökeres átalakítását sürgetik (pl. a védelmi idő újragondolását).³⁰⁰ A jövőbeli lehetőségekre, irányokra bővebben a IV. fejezetben térünk ki, ehelyütt azonban fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy a terület sajátosságai által lehetővé tett nyílt forráskódú, freeware vagy shareware típusú szoftverek léte nemhogy a szerzői jog halálát jelentik,³⁰¹ hanem a szoftver egyes kategóriáinak és az azokhoz kapcsolódó licenzmodellek helykeresése révén éppen a szerzői jog rendszerét teszik tisztábbá és modernebbé.³⁰² A szoftver mint műtípus maga is rendkívül heterogén kategória,³⁰³ így különösen nagy jelentősége van a felhasználói és jogosulti igényeket pontosabban, a sajátosságokhoz igazodó módon kiszolgáló új felhasználási engedélyeknek, az új alkotói, terjesztési, üzleti modelleknek. A különféle számítógépi programok célja, létrejöttének okai és a felhasználók igényei is rendkívül színes képet mutatnak – így öröndetes minden olyan új kezdeményezés, amely az igények egyensúlyozását sikerrel valósítja meg.

szoftverre kötött felhasználási szerződés; a *jogkimerüléssel* kapcsolatos álláspontot a Bíróság (nagytanács) C-128/11. sz. UsedSoft GmbH kontra Oracle International Corp. ügyben hozott ítéletét; a *felhasználási szerződések* sajátosságait, vö. TELEK (2008) i. m.; az átruházás lehetőségét és az átdolgozás jelentőségét, pl. az SzJSzT 09/09/1. – Számítógépi programalkotás átdolgozása, SzJSzT 12/11/1. – Számítógépi program jogi védelme.

²⁹⁶ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 370.

²⁹⁷ Szjt. 58–60. §

²⁹⁸ Bár az Egyesült Államok például más megközelítést alkalmaz. Ld. pl. SZABÓ I. i. m.; LOVAS i. m.; FALUDI (2005) i. m.; DUDÁS (2005) i. m.; JÓZSA i. m.

²⁹⁹ VASUDEVA i. m. Gyertyánfy Péter szerint a szerzői jog és szabadalmi jog „keveréke” lehet megoldás, ld. BOBROVSKY (1990) i. m.

³⁰⁰ CORNISH–LLEWELYN i. m. 8–9.; SOMKUTAS i. m.

³⁰¹ Vö. MOGLEN i. m.

³⁰² TELEK (2010) i. m.; TELEK (2011b) i. m.

³⁰³ Egyes fajtáiról ld. BARZÓ i. m.

1.1.2. Adatbázis

A *védelem tárgya* (korábbi nevén adattár) a gyűjteményes művek egy fajtája, amelyet nem csak funkcionális volta tesz különlegessé, de az a tény is, hogy a XXI. századra nem csak a szerzői alkotások, de az adatok és más tartalmi elemek egyéni, eredeti jellegű összeválogatása, elrendezése vagy szerkesztése is óriási jelentőséggel bír az információ terjedésének és felhasználhatóságának szempontjából.³⁰⁴ Ahogyan Boytha György már 1969-ben megfogalmazta, az írásművek gyűjtését világszerte felváltotta az információgyűjtés.³⁰⁵ Ennek megfelelően az adatbázisok akkor is részesülhetnek szerzői jogi védelemben, ha a tartalmukat képező adatok létrehozásához sem szellemi ráfordításra, sem szakértelemre nincs szükség.³⁰⁶ Az adatbázist képező tartalmi elemek ugyanis lehetnek művek, adatok vagy bármely egyéb tartalmi elemek. További fogalmi feltétel, hogy valamely rendszer vagy módszer szerint legyenek elrendezve, és a tartalmi elemekhez – számítástechnikai eszközökkel vagy bármely más módon – egyedileg hozzá lehessen férni.³⁰⁷ Az, hogy az adatok nyerne-e további jelentőséget adatbázisba rendezésükkel, nem feltétlenül bír jelentőséggel.³⁰⁸ Azt azonban, hogy a gyűjteményből *kinyert* tartalmi elem önálló információs értékkel bír-e, nem az adott gyűjtemény tipikus felhasználója szempontjából, hanem a kinyert tartalmi elem iránt érdeklődő harmadik személyek szempontjából fennálló információs értékre tekintettel kell megítélni.³⁰⁹

A *szerzői jogi* védelem fennálltához az adatbázis-fogalom feltételeinek teljesülése esetén is vizsgálni szükséges a védelemhez szükséges további kritériumok meglétét, így azt, hogy tartalmának összeválogatása, elrendezése vagy szerkesztése egyéni, eredeti jellegű-e. „A szerzői jogi védelmet tehát nem

³⁰⁴ BYGRAVE i. m.

³⁰⁵ BOYTHA (1969b) i. m. 375.

³⁰⁶ Ld. pl. C-444/02. sz. Fixtures Marketing Ltd kontra Organismos prognostikon agonon podosfairou AE (OPAP) ügyben 2004. november 9. napján hozott ítéletet.

³⁰⁷ Sztj. 60/A. §, összhangban az Európai Parlament és Tanács 96/9/EK számú, az adatbázisok jogi védelméről szóló irányelvének (Adatbázis irányelv) (17) preambulumbekkezdésével és 1. cikk (2) bekezdésével. Ld. még a BUE 2. cikk (5) bekezdését, TRIPS 10. cikk (2) bekezdését és a WCT 5. cikkét, melyek tartalmi eltéréseiről részletesen ld. FICSOR M. (2002b) i. m. 483–485.

³⁰⁸ Pl. C-604/10. sz. Football Dataco Ltd és társai kontra Yahoo! UK Ltd és társai ügyben 2012. március 1. napján hozott ítélet; SzJSzT 38/2006. – Szerzői jogi védelem fennállása műholdas televízióprogramok térképe és frekvencia táblázat esetében; SzJSzT 23/08/1. – Adatbázis szerzői jogi és sui generis védelme; SzJSzT 16/10 – Adatbázis szerzői jogi és kapcsolódó jogi (sui generis) védelme.

³⁰⁹ C490/14. sz. Freistaat Bayern kontra Verlag Esterbauer GmbH ügyben 2015. október 29-én hozott ítélet 27. pontja.

az egyes adatok (mint a gyűjteményes mű részei) specialitása, hanem a részeket magába foglaló gyűjtemény felépítésének egyedi jellege alapozza meg.”³¹⁰

A *felhasználás* módja és a jogosultat illető jogok tartalma erősen meghatározott azon jellemzők által, hogy az adatbázisok – hasonlóan a szoftverekhez – igen nagy kereskedelmi jelentőséggel bírnak, és az alkotó személyiségéhez lazábban fűződnek.³¹¹ Ez abban is megmutatkozik, hogy lehetőség van a szerzői vagyoni jog átruházására, de ezek a sajátosságok a *szereplők érdekei kiegyensúlyozásakor* is hatással vannak a mérleg beállítására. A vagyoni szempontok erős jelenléte³¹² mellett ugyanis kiemelt figyelmet kell fordítani az adatbázist felhasználó személyek érdekeire, főként arra, hogy az adatbázis oltalma ne akadályozza az információhoz való hozzájutást.³¹³

Az adatbázis sajátosságai igen erőteljes differenciálást jelentenek a szerzői jog rendszerében, amelyet tovább árnyal az adatbázis-előállítónak biztosított sui generis védelem (ld. a III.1.3.5. alpontban).

1.1.3. Reklámozás céljára megrendelt művek

A kifejezetten reklámozás céljára született művek esetében a *védelem tárgya* nem attól sajátos, hogy különleges jellemzőkkel bíró műfajba tartozó alkotásokról van szó – a legkülönfélébb műtípusba sorolható alkotások (pl. audiovizuális művek, grafikai alkotások) sajátos felhasználási céljából, kereskedelmi kommunikációs jellegéből fakad a részletszabályok különbsége. Ugyan az Szjt. elsősorban a kifejezetten jövőben megalkotandó reklámművekre nézve határoz meg az általánostól eltérő szabályokat, lehetőség nyílik arra is, hogy egy már meglévő alkotásról kössék ki a felek szerződésükben, hogy azt annak reklámcélú felhasználása körében reklám céljára megrendelt műnek tekintik.³¹⁴

A hagyományostól igencsak eltérő alkotói és *felhasználási* cél kihatással van a – tipikusan irodalmi, képzőművészeti, zenei, fotóművészeti, film- és más audiovizuális – alkotások mennyiségi és minőségi jellemzőire is, ezek azonban

³¹⁰ SzJSzT 39/2004/1-2. – Adatbázisok összehasonlítása.

³¹¹ NIMMER i. m.

³¹² FALUDI (2003) i. m.

³¹³ TOFALIDES–COLLIER i. m.

³¹⁴ Szjt. 63. § (4) bekezdés.

(az egyéni, eredeti jelleg megléte esetén) a szerzői jogi védelem fennálltát nem,³¹⁵ annak tartalmát viszont befolyásolják.

Egyrészt mindez erősen kihat a személyiségi jogok gyakorlására. Alkotóikat nem (vagy legalábbis elsősorban nem) a ‘halhatatlanság iránti vágy’ hajtja, mind a névfeltüntetés joga,³¹⁶ mind a művek integritásához fűződő jog gyakorlása igazodik az alkotás funkcionalitásához, áru-jellegéhez (ugyanakkor a személyhez fűződő jogok – a vagyoni jogoktól eltérően – ez esetben sem forgalomképesek). A nem reklámozás céljára létrejött művek reklámcélokra való felhasználása viszont annál élesebben érintheti a szerzők személyiségi jogait, amelyekre természetesen a közkincs körébe tartozó művek ilyen jellegű felhasználása során is ügyelni kell. Ilyenkor ugyanis tipikusan átdolgozásra kerül sor, amely felhasználásnak a szerzőt megillető integritásvédelem viszont igen erős korlátját jelentheti.³¹⁷

Másrészt a mű létrehozatalának és felhasználásának célhoz kötöttségéből eredően a jogalkotó ésszerűnek tartotta a vagyoni jogok átruházhatóságának³¹⁸ biztosítását is a reklámcélú felhasználás tekintetében. Annak „nincs akadálya, hogy a reklámcéltól eltérő felhasználásokra is felhasználási jogot szerezzen a reklámszolgáltató külön erre irányuló megállapodás alapján”³¹⁹. A szoftverhez és az adatbázishoz hasonlóan már eleve a mű létrejöttét is annak funkcionalitása határozza meg, az alkotó eszmei és vagyoni jellegű mozgatórugói közül is jellemzően ez utóbbiak vannak túlsúlyban.³²⁰ A gazdasági reklámokhoz, különféle plakátokhoz, valamint politikai hirdetésekhez készülő művek egyszerű áruként viselkednek,³²¹ gyakran kérész-életűek, de akár hosszabb szünet után is újra sor kerülhet érzékelhetővé tételükre. Forgalomképességüket az is indokolja, hogy gyakran hosszú utat tesznek meg a média-értéklánc hálózataiban³²² – ezt segíti, hogy „a vagyoni jogokat átruházó szerző és a vagyoni jogokat megszerző

³¹⁵ Ld. pl. SzJSzT 16/08. – Reklámozás céljából megrendelt mű felhasználása: „A szerzői jogi védelmet ugyanis nem érinti, ha a mű nem esztétikai, hanem funkcionális alkotás”

³¹⁶ „A névfeltüntetéshez fűződő jog ... a felhasználás jellegétől függő, ahhoz igazodó módon gyakorolható. A reklámfilmek területén általános gyakorlat, hogy – elsősorban az időbeli korlátok miatt – a szerző(k) neve nem, csupán a reklámfilm előállító ügynökség megjelölése látható rövid időre.” SzJSzT 20/2005. – Reklámozás céljából megrendelt mű felhasználása.

³¹⁷ SzJSzT 12/2005. – Grafikák jogosulatlan felhasználása.

³¹⁸ Lehetőségként, és nem automatikus módon, ld. pl. SzJSzT 44/2000. – Embléma módosításához szükséges szerzői engedély.

³¹⁹ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 393.

³²⁰ KOLTAY–NYAKAS (szerk.) i. m. 522.

³²¹ SzJSzT 11/09. – Áru csomagolásán, reklámján felhasznált fotográfiai mű szerzői jogdíja.

³²² GRAD–GYENGE–SARKADY (2012) i. m.

jogutód között a vagyoni jogok vonatkozásában további kapcsolat nem áll fenn, amennyiben az átruházással kapcsolatos kötelezettségeket a felek teljesítették.”³²³ Ugyanakkor fontos szempont, hogy „nem tekinthetők átruházottaknak az olyan jogosultságok, amelyekre a felek a szerződés megkötésekor nem is gondolhattak, amelyek lehetőségével nem is számolhattak, hacsak a szerződés tartalmából s a fennforgó körülményekből a feleknek ezzel ellenkező akaratára nem lehet következtetést levonni.”³²⁴

A sajátos felhasználás nélkülözhetetlenné tette azt a szabályt is, mely szerint a reklámozás céljára rendelt művekre a közös jogkezelés nem terjed ki, sőt, a közös jogkezelő szervezet értesítése esetén ez előzetesen meglévő művek reklámozás céljára történő felhasználása esetén is igaz lehet.

A *szereplők érdekei kiegyensúlyozása* során tehát az alkotó és a megrendelő motivációja és szándéka erősen nyom a latba. A szerző a szokotthoz képest eltérő jellegű védelmet igényel, és előfordulhatnak olyan esetek, amikor a szerző jogai sajátos módon kerülnek összeütközésbe az alkotást megrendelő, avagy azt valamilyen speciális célra felhasználó személy érdekeivel (pl. a reklámban szereplő alkotás módosítása, átdolgozása kapcsán).³²⁵ A szereplők helyzetét hálózatba kapcsolódásuk, az egyéb jogterületek jogforrásai is erősen meghatározzák (ld. pl. a reklámszolgáltatókra, a reklámot közzevetőkre vonatkozó rendelkezéseket). Mindezekkel együtt elmondható, hogy e műtípusok kapcsán a szerzői jogi kérdések jelentősége gyakran eltölpül más – így például versenyjogi, fogyasztóvédelmi – szempontok mellett.³²⁶

1.1.4. Audiovizuális művek (filmalkotások)

Ahogy Balás P. Elemér fogalmazott az audiovizuális műtípus megjelenése kapcsán, nem a jogalkotó dolga gondolkozni azon, hogy a ‘mozgófényképészeti alkotásokra’ szükség van-e vagy sem, hasznosak-e vagy sem: „[...] ezt a jelenséget készen találja és számolnia kell vele, így a szerzői jog szabályozása

³²³ Vö. SzJSzT 30/2001. – Logó plakáton való felhasználása, SzJSzT 4/2004. – Emblématerv felhasználó általi megváltoztatásának kérdése.

³²⁴ SzJSzT 36/2006. – Grafikák jogosulatlan felhasználása diafilmben.

³²⁵ Pogácsás (2014b) i. m.

³²⁶ Ld. pl. SzJSzT 16/08. – Reklámozás céljából megrendelt mű felhasználása; SzJSzT 26/2003. – Filmalkotás címének és betűtípusának felhasználása más termék reklámozására; SzJSzT 29/2006. – Reklámcélra készített művekre fennálló szerzői vagyoni jogok átruházása, illetve ilyen művekre adott felhasználási szerződések.

körében is.”³²⁷ Az első audiovizuális mű megjelenése óta jelentős jogszabályi változásra volt szükség a *védelem* e speciális *tárgya* vonatkozásában. Mára a filmgyártás nem csak kiemelkedő művészeti és erős gazdasági hatása miatt, de a műélvező közönség nagy érdeklődésére is tekintettel kiemelt figyelmet vívott ki magának. Az angolszász és a kontinentális szabályozás közötti lényegi eltérések kiválóan mutatják, hogy a szerzői jogi rendelkezések jellege milyen hatással van a filmek létrehozására, a rá épülő befektetések, iparág helyzetére, és a felhasználók, valamint a közönség hozzáállására, elvárásaira.³²⁸ A számos szerzői jogi teljesítményből összeálló audiovizuális alkotások sokszínűsége lenyűgöző, az egyes típusok kulturális életben betöltött szerepe, gazdasági jelentősége igen változatos képet mutat. Nem csak az egyes műnemek szerzői jogi védelme fennálltának megállapítása bizonyul időnként nehéz feladatnak,³²⁹ de a szerzői jog jogosultjának a meghatározása is műfajspecifikus definíció meghatározását igényelte e tipikusan többszerzős művek esetében.³³⁰ Ráadásul a Filmtv. szűkebb kört³³¹ tekint filmalkotásnak, hiszen csak a támogatható filmalkotásokra van tekintettel (a filmalkotás eltérő szerzői jogi fogalma magyarázhatja azt is, hogy az Szjt. vonatkozó fejezetének címe „filmalkotások és más audiovizuális művek”, mint ahogyan az Szjt. 1. § (2) bekezdésének g) pontja³³² is utal arra, hogy a filmalkotás fogalmának lehet egy tágabb és egy szűkebb értelme).

Az audiovizuális művek *felhasználásának* folyamatát és sajátosságait nagyban meghatározza a filmelőállítókkal való viszonyrendszer, a komplex jogviszonyok által kirajzolt, kiterjedt felhasználói hálózat, valamint a kapcsolódó ágazati jogszabályok rendelkezései (így az audiovizuális médiaszolgáltatásokra

³²⁷ BALÁS (1938b) i. m. 25–26.

³²⁸ TAKÓ i. m.

³²⁹ Ld. pl. SzJSzT 42/2000. – Dokumentumfilm közreműködői mint szerzők, illetve előadóművészek; SzJSzT 25/2002/1-2. – Filmalkotás látvány-, illetve fényterveinek szerzői jogi védelme; a szerzőség kérdése; SzJSzT 31/2002. – Forgatókönyv és irodalmi mű közötti szerzői jogi kapcsolat; SzJSzT 23/2003. – Filmalkotás jogosulatlan bemutatása közgyűjteményben; SzJSzT 6/2006. – Előadóművészi jogok gyakorlása szinkronizálás esetén; SzJSzT 5/14. – Szakindítási dokumentáció szerzői jogi védelme.

³³⁰ SzJSzT 28/2005. – Rajzfilmek szerzői jogai. Ld. még FINANCSEK i. m.

³³¹ A mozgóképéről szóló 2004. évi II. törvény (a továbbiakban: Filmtv.) 2. § 2. pontja szerint: „*filmalkotás*: a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) szerinti filmalkotás, ideértve a számítógépes vagy bármilyen platformon hozzáférhető játékprogram előzeteseként készülő filmalkotást, ide nem értve a hírműsort, az aktuális és szolgáltató magazinműsort, a sportközvetítést, a beszélgetőműsort (talk-show), a játék- és vetélkedőműsort, és a gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló törvény hatálya alá tartozó reklámfilmeket.”

³³² Szjt. 1. (2) bekezdés g) pontja szerint „a filmalkotás és más audiovizuális mű (a továbbiakban együtt: filmalkotás).”

vonatkozó jogforrások és a filmtörvény).³³³ A közös jogkezelés szerepe az audiovizuális művek kapcsán is jelentős,³³⁴ az egyes filmtípusok megalkotásának célja, a létrehozott mű rendeltetése és a készítéshez szükséges források jellege (befektetők, állami támogatások, alapok stb.)³³⁵ szintén kihatással van a felhasználás sajátosságaira, valamint a vagyoni és a személyhez fűződő jogok gyakorlásának módjára, érvényesülésükre.

A *szereplők érdekei kiegyensúlyozása* során sem tekinthetünk el az egyes audiovizuális alkotások közötti óriási különbségektől – mint sajátos védelmi tárgy maga is rendkívül összetett kategória abból a szempontból is, hogy az egyes műtípusoknak hol kulturális, hol gazdasági termék jellege az erősebb (pl. dokumentumfilm, animációs film, televíziós játék, reklámfilm, játékfilm stb.), és a szerzői jogon kívüli eszközök szerepe is eltérő az egyes esetekben. Mindez az audiovizuális alkotások valamennyi életszakaszát érinti: a létrehozatal egyes fázisait, a műélvezetet, a felhasználást és az archiválást is sajátos érdekek befolyásolják.³³⁶

A képet tovább árnyalja, hogy nem csak a kiterjedt felhasználói hálózat egyes tagjai, a műélvező közönség, és a film alkotói képviselnek figyelembe veendő érdekeket, de a filmek létrejöttében közreműködők esetenként eltérő szempontjait is mérlegelni kell. „A filmelőállító jelentős anyagi és szervezési befektetésének védelme és a film szerzőinek jogai védelme közötti egyensúly megteremtését szolgálják az Szjt. IX. Fejezetének szabályai.”³³⁷ (A filmelőállítóról és kettős pozíciójáról ld. a III.1.3.3. alpontot.)

³³³ A filmek tipikusan műsorelemek, így a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (a továbbiakban: Mttv.) 30. §-a a termékelhelyezés kapcsán is sajátos szabályokat fogalmazott meg rájuk nézve. KRICSFALVI–KALOCSAY i. m. 190.; A felhasználás sajátos aspektusa a műsorformátum kapcsán jelenik meg: SzJSzT 24/08. – Televíziós műsor formátumának egyéni, eredeti jellege; SzJSzT 32/10. – Televíziós műsor alapját képező szinopszis szerzői jogi védelme.

³³⁴ FILMJUS. Ld. még: SzJSzT 06/14. – Külföldi szerzői művek védelme.

³³⁵ Ld. a Filmtv. II. fejezetének rendelkezéseit a közvetett és közvetlen állami támogatások rendszeréről, a Magyar Nemzeti Filmalap tevékenységéről.

³³⁶ Vö. főként GRAD-GYENGE (2015a) i. m.

³³⁷ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 395.

1.1.5. Képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotások, műszaki létesítmények tervei

Az Szjt. önálló fejezetet szentel az alkotások egy olyan csokrának is, amely már önmagában is rendkívül heterogén *védelmi tárgyakat* foglal magában. Azonos tartalmú speciális rendelkezések meghatározása nem csak azért indokolt e művek esetében, mert valamennyi ide sorolt műfaj vizuális alkotás, de azért is, mert gyakran összemosódó, vegyes műfajú alkotásokról van szó, amelyek több műtípus jegyeit is magukon viselik,³³⁸ ideértve más kategóriákat is (pl. reklámozás céljára létrehozott művek³³⁹). Ez persze nem jelenti azt, hogy az egyes műkategóriák esetében ne merülnének fel további speciális kérdések, és ne lenne szükség műfajonként sajátos megközelítésre. Így az egyes alkotások létrehozatalának célja, az alkotó szándéka, a felhasználás sajátosságai, a műpéldányok száma, a mű többszörözhetősége, tipikus terjesztési formái, a jogérvényesítés lehetőségei, a műélvező közönség valamint a felhasználók igényei és érdekei esetről esetre sajátos közeget teremtenek. De önmagában a szerzői jogi védelem fennálltához szükséges alkotói mozgástér megléte és nagysága is különbözik az egyes vizuális műkategóriák esetében (is), és különösen az építészeti³⁴⁰ és a fotóművészeti alkotások kapcsán hoz felszínre érdekes határterületi problémákat.³⁴¹

Míg az 1969-es szerzői jogi törvényünk – a vagyoni befektetésre tekintettel – még meghatározott védelmet a tudományos vagy művészi alkotásnak nem minősülő *fényképekre* nézve is, ha rajta a készítő neve és a megjelenés vagy nyilvánosságra hozatal éve szerepelt,³⁴² következő törvényünk már megszüntette

³³⁸ Pl. SzJSzT 34/2002. – Mozaik címer szerzői jogi védelme; a szerzőt megillető jogdíj mértéke.

³³⁹ Egy kereskedelmi forgalomba készült grafikai alkotás esetében például „természetes, hogy reklámozzák. A felhasználó a csomagolóanyagot nem csak az áru védelmére használja, hanem annak eladhatóságát kívánja vele növelni.” SzJSzT 32/2003. – Csomagolóanyag szerzői jogi védelme és felhasználása. De építészeti alkotások esetében is látható az összekapcsolódás: „szolgálhatnak reklámhordozó felületként, szerepelhetnek reklámokban háttérként véletlenszerűen vagy tudatos díszletként, lehetnek a reklámozott dolog (pl. valamely építőanyag – tetőcserép, nyílászáró, vakolat, egyéb burkolat stb.) hordozói, sőt, akár önmagukban vagy védjeggyé alakítva is fokozhatják a reklámozott dolog, szolgáltatás kelendőségét.” BARTA i. m.

³⁴⁰ SzJSzT 38/2001. – Épület átalakítása során felmerülő egyes szerzői jogi kérdések.

³⁴¹ C-145/10. sz. Eva-Maria Painer kontra Standard VerlagsGmbH és társai i. ügyben hozott végzés részletes elemzését ld. SZABÓ S. i. m.; SZINGER i. m. 289–308.

³⁴² 51. § (1) bek.

ezt a – német jogban még ma is létező³⁴³ – oltalmi formát, hiszen nem volt szükség rá (bár a Védelmi idő irányelv ma is lehetővé teszi,³⁴⁴ a védelem küszöbe olyan alacsony, hogy hazánkban gyakorlatilag nincs szükség rá³⁴⁵).

Ugyan a „gyakorlati cél nem zárja ki a szellemi alkotás jelleget, de a jogi rendezés differenciálódását hozza magával” – Tóth János 1947-ben tett megállapítása ma is igaz, azzal, hogy míg kezdetben a szabadalmi jog területére volt jellemző az említett gyakorlati cél, és elmondható volt, hogy „a szerzői jog tárgyát képező alkotás nem céltevékenység eredménye”, ma már messze nem rögzíthető a szerzői jog valamennyi tárgya kapcsán, hogy létrejöttükben „döntő az egyéniség önkifejezése”.³⁴⁶

A felhasználásra vonatkozó rendelkezések ennek megfelelően rendkívül összetett szabályrendszert alkotnak. A vizuális alkotások egy részénél esztétikai jellegük kerül előtérbe, míg másoknál funkcionális voltuk – ami a felhasználási igényekre, módokra és részletszabályokra is erős hatással van. Nyilvánvalóan más megközelítést igényel egy tisztán esztétikai célokat szolgáló képzőművészeti alkotás, pl. egy kerámiaszobor, egy művészi kialakítású kerti bútor, egy teásdobozra készített grafika, egy közösségi oldalra feltöltött fotó, valamint egy épület terve.³⁴⁷ A funkcionalitás előtérbe kerülésén kívül differenciálási szempont az alkotást hordozó műpéldány(ok) száma (korlátozottan rendelkezésre álló, vagy egy példányban létező alkotások esetén nagy jelentősége van a mű bemutatását, illetve a kiállítást lehetővé tevő rendelkezéseknek), valamint a műpéldány tulajdonjogának átruházása is (ebből fakadóan nem csak a tulajdon-

³⁴³ UrhG 72. §

³⁴⁴ Ld. az Európai Parlament és a Tanács 2006/116/EK irányelve (2006. december 12.) a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről (Védelmi idő irányelv) (16) preambulumbekezdését és 6. cikkét: „A tagállamok más fényképeket is védelemben részesíthetnek.”

³⁴⁵ Tekintve, hogy a fotóművészeti alkotásoknál a Szjt. szerint nincs szükség valamilyen speciális „művészi” jellegre, nagyon kevés fotó esik kívül a szerzői jogi védelem, pl. az automatikus közlekedés-ellenőrzési készülékek által rögzített képek, a pénzbedobással működő kamerák útján készített fényképek, a már meglévő fényképekről készült fényképek. SzJSzT 10/07/1. – Fényképfelvétel szerzői jogi védelme.

³⁴⁶ TÓTH J. i. m. 14.

³⁴⁷ Első szerzői jogi törvényünk az építészeti műveket nem sorolta a szerzői jogi védelem tárgyai közé, azonban differenciált rendelkezést tartalmazott az építészeti tervek vonatkozásában. „A föld- és térképekre, természettudományi, mértani, építészeti és műszaki rajzokra és ábrákra, a mennyiben azok rendeltetésöknél fogva képzőművészeti alkotásoknak nem tekinthetők, a jelen törvény 1–44. §-ai, ha pedig rendeltetésöknél fogva képzőművészeti alkotásoknak tekintendők, a jelen törvény 60–66. §-ai megfelelőleg alkalmazandók.” Azaz a műszaki jellegű tervek esetében az írói művekre, az esztétikai jellegűekre a képzőművészet alkotásaira meghatározott szabályokat rendelte alkalmazni. 1884. évi XVI. tc. 67. § Ld. BAKOS–NÓTÁRI (2011b) i. m.

jog és a szerzői jog összeütközésére kerülhet sor, de sajátos vagyoni jog, így a követő jog léte is ebből ered³⁴⁸).

A védelem e sajátos tárgyai a személyhez fűződő jogok kapcsán is eltérő megközelítést igényelnek: mind az integritáshoz való jog, mind a névfeltüntetés joga kapcsán műfaji igazodásra van szükség.³⁴⁹

A *szereplők érdekei kiegyensúlyozása* során a jogalkalmazónak esetről-esetre választ kell adnia olyan kérdésekre, mint hogy az alkalmazott művészet esetében mennyiben mások a küszöbértékek, miként oldható fel az ütközés a tulajdonjog és a szerzői jog között.³⁵⁰ Ez utóbbi vonatkozásában az építészeti alkotásokat szükséges kiemelni, amelyek esetében a szerzői jog gyakorolhatóságát igen intenzíven befolyásolja a vonatkozó közigazgatási környezet és a tulajdonjog.³⁵¹

A jogalkotónak tekintettel kell lennie a felhasználás sajátos módjaira és céljaira is, ami a szabad felhasználás körében is differenciált szabályokat eredményezett (kérdés, hogy ezek fenntartása indokolt lesz-e a jövőben).³⁵² Nem csak e műfaj-csokorba tartozó művek mutatnak heterogén képet, de a velük kapcsolatos felhasználási célok és igények is rendkívül sokfélék. Mindemellett látnunk kell azt is, hogy a vizuális alkotások, illetve a róluk készült – esetenként ugyancsak vizuális alkotásnak minősülő – fotók is sajátosan viselkednek a digitális világban: a könnyű elérhetőség mellé nagy – a magánfelhasználás köréből kilépő – felhasználási igény jelentkezik a korábban egyszerűen csak ‘műélvező’ közönség tagjainak részéről is (erről bővebben ld. a IV. fejezetben írtakat). A jogalkotó viszonylag kevés speciális rendelkezést határozott meg e sajátos alkotástípusok kapcsán, így nem csak a jogalkalmazó jelentősége értékelődik fel az egyensúly kialakításában, de a felek részéről is fokozott körültekintésre van szükség a vonatkozó felhasználási szerződések megkötésekor.

³⁴⁸ Országonként ld. BOESCH–STERPI (szerk.) i. m.

³⁴⁹ FALUDI (2011) i. m.; BARTA i. m. 109–110.; SzJSzT 10/2004. – Fotók szerzői jogi védelme; BODÓ G. i. m.

³⁵⁰ FALUDI (2014a) i. m. 118.; BAKOS–NÓTÁRI (2011a) i. m. 63–64.

³⁵¹ GYENGE (2003b) i. m.; SzJSzT 01/2006. – Építészeti mű átépítése; BDT 2010. 2329.; SzJSzT 5/13. – Uszoda fejlesztésével kapcsolatos szerzői jogi kérdések.

³⁵² Ld. pl. SzJSzT 13/2004. – A képzőművészeti, fotóművészeti, iparművészeti, ipari tervezőművészeti és építészeti alkotások, műszaki létesítmények szabad felhasználása; vagy az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló, 2001. május 22-i 2001/29/EK európai parlamenti és a tanácsi irányelv végrehajtásáról (2014/2256(INI) szóló jelentés (a továbbiakban: Reda-jelentés) kapcsán „panorámaszabadságként” emlegetett, már-már hisztérikusnak mondható vitát követően kialakított elv.

1.2. Egyéb sajátos alkotástípusok

A *jogalkalmazás* során kikristályosodott az az alapelv, mely szerint az egyéni, eredeti jelleg küszöbértéke az egyes alkotástípusokhoz igazodva határozható meg: a művek között tehát az alkotói mozgástér nagysága, és – ezzel összefüggésben is – a kifejezés egyéni, eredeti voltának megítélése kapcsán is jelentős különbségeket tapasztalhatunk. Ugyan a „védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélettől”,³⁵³ a védelem fennálltához megugrandó küszöb magassága viszont esetről esetre határozható meg, így a jogalkalmazó munkája során differenciált megközelítés rajzolódik ki.³⁵⁴

Az előző alfejezetben már említett *funkcionális* alkotások esetében különösen látványos a különbség. Első szerzői jogi törvényünk alapján a Curia még hozott olyan határozatot, amelyben bizonyos funkcionális alkotásokat céljuk alapján kizárt a szerzői jogi védelem köréből.³⁵⁵ Azonban még második szerzői jogi törvényünk hatályba lépése előtt kikristályosodott az a szerzői jogi alapelv, hogy

„[...] a szellemi alkotás alkalmazásának módját a törvény közbönsnek tekinti, tehát az alkotásjellegét a gyakorlati cél nem zárja ki. [...] Így a bírói gyakorlat kiterjeszti a szerzői jogi oltalmat árjegyzékekre, üzleti hirdetésekre, menetrendkönyvekre, lakásjegyzékekre, használati utasításokra, szakácskönyvekre és a mindennapi élet gyakorlati céljait szolgáló egyéb ilyen munkálatokra is.”³⁵⁶

Ugyanakkor „a funkcionális művek elterjedése és a szerzői jogi védelem alá »tűremkedése« miatt (pl. szoftver, gyűjteményes műként minősülő adatbázisok, a védelem alsó szintjét súroló szakirodalmi alkotások, így használati utasítások

³⁵³ Sztj. 1. § (3) bek.

³⁵⁴ HEPP i. m. 72–74.

³⁵⁵ Pl. „A divatlapban foglalt rajzoknak az a céljuk, hogy a legújabb fehérnemű divatot ábrázolják, minden tudományos, illetőleg művészi vagy műszaki iránylaton kívül egyedül a fehérnemű divat legújabb mintáinak ismertetését és terjesztését célozza, ezért az abban foglalt rajzokat olyan iparkészítménynek kell tekinteni, melyet az 1884: XVI. t-cz. 66. §-a a szerzői jogi védelemből kizár.” 714. sz. döntvény, C. 1914. ápr. 22.2313/913. P. sz.; „Nem terjed ki a szerzői jog védelme rajzokra, melyeknek az a rendeltetésük, hogy alakjaik az uri öltönyök és felöltők legújabb stílusát ábrázolják, bármily művészi kivitelűek is.” (Magánjogi Döntvénytár V. 33). Hasonló C. 1922/1910. (Gr. XVII. 230. I.).

³⁵⁶ BALÁS (1941) i. m. 677.

és reklám-művek stb.) a fent leírt védelmi szint mérce, azaz az egyéni-eredeti jelleg egyre alacsonyabbra kerül. Leegyszerűsítve, ha egy »egyszerű« funkcionális mű nem szolgai másolás eredménye, ha alkotó jellegű választási lehetőség állt fenn a mű megalkotása során, és ezzel az alkotó élt, az alkotás már megfelel a szerzői jogi védelem előfeltételeinek.”³⁵⁷ Annak elfogadásával, hogy funkciójától és szerepétől függetlenül védelmet biztosítunk valamennyi, a fogalmi elemeknek megfelelő alkotástípusnak, és nem differenciálunk a mű létrehozásának célja szerint, a kifejezetten esztétikai művek mellett szórakoztatóipari, illetve ‘tisztán piaci’ termékként viselkedő művek is beletartoznak az egyre szélesebb körbe. Kérdés, hogy ez a bővülés valóban azt jelenti-e, hogy a közkincs köréből vonunk ki alkotástípusokat,³⁵⁸ avagy inkább arról, hogy a – szükségszerűen – általánosan meghatározott fogalomnak megfelelő művek közül nem ‘választjuk le’ a célja szerint speciális rendeltetésű alkotásokat. Arról, hogy egy ilyen leválasztás szükséges, és egyáltalán lehetséges-e a jövőben, a IV. fejezetben lesz szó.

Az ötlet – egyéni, eredeti kifejezőmód elhatárolása tehát egyes sajátos, új műfajták esetében végső soron a jogalkalmazóra háruló feladat (pl. lézerjáték, weboldal, font, multimédia alkotások, szabványok), és vita esetén a mű azonosíthatóan egyéni, eredeti része kapcsán is esetről esetre történő elemzést, döntést kíván.³⁵⁹

A védelem bizonyos tárgyait a *jogalkotó* emeli ki az alkotások köréből. Bár nem külön műtípus, de a mű sajátos címe, illetve a műben szereplő jellegzetes alak is védelmet kapott mint a mű része,³⁶⁰ az alkotási módszer sajátosságaira tekintettel pedig az együttesen alkotott művek, illetve más közös művek,³⁶¹ vagy a gyűjteményes művek³⁶² is differenciált védelmet élveznek.

Egyes vélemények szerint bizonyos értelemben önálló műkategóriának tekinthetjük a munkaviszonyban, illetve megrendelésre készülő, jövőben megalkotandó műveket.³⁶³ Lenkovics Barnabás felveti a kérdést, hogy „az előre megrendelt, a tervezett, szervezett, menedzselt alkotás, sőt alkotás-sorozat tekinthető e még egyéni eredeti jellegűnek.”³⁶⁴ A jelenlegi szerzői jogi szabá-

³⁵⁷ SzJSzT 16/08. – Reklámozás céljából megrendelt mű felhasználása.

³⁵⁸ GYERTYÁNFY (2006) i. m.

³⁵⁹ SzJSzT 33/2005. – Pedagógus-továbbképzési programok szerzői jogi megítélése; SzJSzT 36/07/1. – Szakirodalmi mű közzététele és felhasználása az Internet útján.

³⁶⁰ Szjt. 16. § (3) bek.; SzJSzT 28/2005. – Rajzfilmek szerzői jogai.

³⁶¹ Szjt. 5–6. §

³⁶² Szjt. 7. §; SzJSzT 21/2004. – Szakácskönyvek, illetve receptek szerzői jogi védelme.

³⁶³ Szjt. 30. §

³⁶⁴ LENKOVICS i. m. 277.

lyozás viszont ebben a tekintetben – a mű szempontjából – nem tesz (és nem is tehet) különbséget: amennyiben a munkáltató, megrendelő biztosít alkotói mozgásteret a szerző számára, születhet egyéni, eredeti jellegű műalkotás. Az így létrejövő alkotásokra tekintettel fennálló szerzői jog *tartalmát* azonban már valóban nagyban befolyásolják a keletkezés e körülményei.

(Megjegyezzük, hogy a szerzői alkotásokra vonatkozó szabályrendszert más jogterületek, más szempontok alapján is differenciálhatják, így pl. a kulturális javaknak (is) minősülő művekre sajátos rendelkezések vonatkoznak.³⁶⁵)

1.3. Kapcsolódó jogi teljesítmények

A szerzői alkotásnak nem minősülő, ám azokhoz hasonlóan értékes és jellemzően szerzői művekhez kapcsolódó teljesítmények bevonása a szerzői jogi jogterületre egyrészt régen fennálló igényt elégített ki, másrészt viszont éles vitákat váltott ki.³⁶⁶ Míg az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban egyes ilyen teljesítmények is szerzői jogi védelmet élvezhetnek (pl. a filmelőállító szerző, vagy a hangfelvétel-kiadó szerző)³⁶⁷ a kontinentális jogrendszerek amellet tették le a voksukat, hogy e teljesítmények nem csak a szabályozás tartalmában, de rendszertanilag sem kezelhetőek a szerzői alkotásokkal azonos módon.

Míg az első jogforrásaink között találkozhatunk olyan kúriai döntéssel, amely például az előadóművészt „egy, a szerzői jog által elismert átdolgozó tevékenységnek »szerzőjévé« avatja (P. I. 1333/1935.)”, a jogtudomány képviselői a komolyabb differenciálás mellett foglaltak állást: „»sajátos szerzői tevékenységet kifejtő személy« – ez az álláspont téves. Vannak jogai – de ki kell emelni, hogy »aki nem alkot, azt nem illetheti meg szerzői jog.« Ettől persze az előadóművész teljesítménye jogi méltatást érdemel a szerzői jogon kívül.”³⁶⁸

Az e megközelítés jegyében kialakult új kategóriák, így a szomszédos jogi jogosultak és az adatbázis-előállítók sajátos védelme ugyan nagyban különbözik az alkotóknak biztosított védelemtől, szerepét és eredményeit illetően azonban

³⁶⁵ Ld. a Tanács 116/2009/EK rendelete (2008. december 18.) a kulturális javak kivételéről; 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről, 57/2013. (VIII. 7.) EMMI rendelet a kulturális javak védetté nyilvánításának részletes szabályairól. Ld. még: CSEHI (2008) i. m. 153.

³⁶⁶ Vö. TREBITS i. m.

³⁶⁷ Bár az Egyesült Államokban e teljesítmények védelmére formálisan nem alkottak a copyright rendszeréből kiemelt kategóriát, a jogok tartalma kapcsán már megfigyelhető a differenciált megközelítés.

³⁶⁸ PALÁGYI (1957) i. m. 82–83.

igen nagy a hasonlóság, és rendkívül szoros a kapcsolatuk. A jogosultak teljesítményei sokszor nélkülözhetetlenek a különféle alkotások közönséghez történő eljuttatásához, vagy legalábbis sajátos műélvezetet tesznek lehetővé. A szoros kapcsolat mellett azonban a nyilvánvaló különbségek jelentős differenciálást tettek szükségessé (így a vagyoni jogok tartalma taxatív módon meghatározott, főszabály szerint átruházhatóak, és a védelmi idő is eltérő tartamú és kezdetű, de – ahol biztosított – a személyhez fűződő jogok, pl. a névjoggal kapcsolatos rendelkezések is sajátosak).

„A szomszédos jogok megjelenése, majd fokozatos bővülése, illetve kiterjesztése más jogosultakra [... azon] a felismerésen alapul: a szerzői művek közönséghez juttatásának folyamatában, a szerzők mellett indokolt egyes további jogosultaknak is olyan önálló védelmet biztosítani, amellyel teljesítményük felhasználását ellenőrzés alatt tarthatják és engedélyhez, illetve díjfizetéshez köthetik. Mindenekelőtt azért, mert ezzel megakadályozható, hogy e teljesítmények különböző felhasználásai egymást kölcsönösen gyengítve, illetve kioltva, végső soron a teljesítmények létrehozóinak hátrányára versengjenek egymással. Másrészt azért, mert ezek a teljesítmények olyan – az előadóművészek esetében a személyiségből fakadó, kreatív jellegű, a többi szomszédos jogi jogosult esetében pedig gazdasági, szervezési, műszaki és egyéb – értéket képviselnek, amelyeknek megteremtését, a védelem elismerésével ugyanúgy ösztönözni kell, mint a szerzői alkotások létrejöttét. Harmadrészt pedig azért, mert e védelem nélkül a szerzői művek gazdaságos és zavartalan felhasználása sem képzelhető el.”³⁶⁹

1.3.1. Előadóművészek

A sajátos *védelem tárgyává* tett előadóművészi teljesítmény fogalma és terjedelme a vonatkozó nemzetközi egyezmények és nemzeti jogforrások alapján körvonalazódik.³⁷⁰ Annak eldöntése, hogy mi tartozik az előadóművészet

³⁶⁹ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 430–431.

³⁷⁰ RE 3. cikk *a)* pont, WPPT 2. cikk *a)* pont. A Szellemi Tulajdon Világszervezetének 2012. június 24-én Pekingben elfogadott, audiovizuális előadásokról szóló szerződésének (PSZ) 2. cikk *a)* pontja: „»előadóművészek«: színészek, énekesek, zenészek, táncosok és más személyek,

körébe viszonylag egyszerűen, de csak esetről esetre dönthető el (így pl. a folklór körébe tartozó művek előadói³⁷¹ és bizonyos esetekben a színpadi előadás rendezője³⁷² is ide sorolhatóak a körülmények mérlegelése alapján, viszont a sportteljesítmények nem³⁷³). A Pekingi Szerződés alapján már a nemzetközi jog sem vonja ki az audiovizuálisan – azaz nem csak a hangfelvételekben – rögzített előadóművészi teljesítményeket ebből a körből (hasonlóan a nemzeti és uniós joghoz). A jogosultat megillető jogok terjedelmének meghatározása nagy körülményt tekintést igényel a konvergencia, a különféle művek és teljesítmények egymásra épülése és kapcsolata miatt.³⁷⁴

A *felhasználás szabályai* így nagyban igazodnak a sajátos igényekhez: az Szjt. rendelkezései is tekintettel vannak a felhasználói hálózat komplexitására, így az engedélyezés és jogosítás lehetőségei és módja is sajátos.³⁷⁵ Ez nem csak azt jelenti, hogy az előadóművészi teljesítményen fennálló vagyoni jogok kivételesen átruházhatóak (bár itt rögtön hozzátesszük, hogy erre szűk körben kerülhet sor már csak azért is, mert a közös jogkezelés véelme megelőzi az átruházhatóságot), de a jogalkotó jogátszállási véelmeket is indokoltnak tart.³⁷⁶ A közös jogkezelés pedig a jogosítás és jogérvényesítés nélkülözhetetlen kellékévé vált.

Minderre a *szereplők érdekei kiegyensúlyozásakor* figyelembe veendő sajátos szempontok miatt van szükség: az előadóművészek esetenként gyen-

akik az irodalmi vagy művészeti alkotásokat vagy a népművészet kifejeződéseit megjelenítik, éneklnek, elmondják, elszavalják, eljátszzák, tolmácsolják, vagy más módon előadják; ... a 2. cikk a) pontjához fűzött közös nyilatkozat: az »előadóművészek« fogalom meghatározás alatt azon személyek értendők, akik olyan irodalmi vagy művészi munkát végeznek, amelyet az előadás során hoznak létre vagy rögzítenek először.” Vö. FICSOR M. (2002b) i. m.

³⁷¹ FICSOR M. (2002b) i. m. 596.

³⁷² SzJSzT 03/12. – Színpadi mű rendezésének szerzői jogi védelme.

³⁷³ Bár ezzel kapcsolatban ld. a C-403/08. sz. Football Association Premier League Ltd és társai kontra QC Leisure és társai, valamint a C-429/08 sz. Karen Murphy kontra Media Protection Services Ltd egyesített ügyekben meghozott ítélet.

³⁷⁴ Az audiovizuális médiakörnyezetben „konvergencia alatt ... a hagyományos műsorszolgáltatás és az internet fokozatos összeolvadása értendő. Ennek köszönhetően a műsorok ma már az internetkapcsolattal rendelkező TV-től kezdve az online, „over the top” (OTT) videotartalmak elérését lehetővé tévő dekóderon át a PC-n, laptopon, táblagépen vagy egyéb mobil eszközön hozzáférhető médiaszolgáltatásokig számos módon megtekinthetők. A fogyasztók tévézés közben a táblagépeket vagy az okostelefonjukat is kézbe veszik, például hogy utánanézzenek valaminek, amit a tévében láttak, vagy megbeszéljék azt az ismerőseikkel, vagy éppen hozzászólnak magához a tévéműsorhoz.” Zöld Könyv Az egységes audiovizuális világ felé: növekedés, alkotómunka, értékek, COM (2013) 231. final. 1. pont.

³⁷⁵ SzJSzT 27/2006. – Az előadóművészek közreműködésével készült televízió-műsorok ismételt sugárzásának díjazása – Az Szjt. 74. §-a (2) bekezdésének értelmezése.

³⁷⁶ Szjt. 73. § (3) bek. Vö. SzJSzT 6/2006. – Előadóművészi jogok gyakorlása szinkronizálás esetén.

gébb, védendő pozíciója mellett ugyanis a jogalkotónak arra is tekintettel kell lennie, hogy az előadóművészi teljesítmények védelme ne tegye bonyolulttá a műélvezetet, ne legyen gátja szerzői alkotások és más teljesítmények terjedésének, és az esetenként igen komoly befektetések megtérülésének. Ahogyan Nizsalovszky Endre már 1984-ben megfogalmazta, „ebben a vonatkozásban a vállalkozói érdek az előadóművész minél kevesebb jogának elismerése mellett szól a kapitalista rendben, mert a már megszerzett művészi előadás szélesebb körű alkalmazását az előadói jogok restriktója mozdítja elő. Ez marad az érdekállás, ha az előadóművész teljesítményét rögzítik és ismételhetővé teszik ugyan, ennek eszközei azonban a teljesítményt megvásárló tőkés vállalkozó uralmi körében maradnak.”³⁷⁷

A hatályos szerzői jogi rendelkezések a művészek jogállását meghatározó más jogszabályokkal együtt³⁷⁸ igyekeznek ösztönzőként hatni mind az előadóművészek, mind a teljesítményeikre épülő ipar számára, mindeközben nem elnehezítve, hanem éppen megkönnyítve a közönség műélvezetét – mind az előadóművész által „életre hívott” alkotás, mind az előadóművészi teljesítmény vonatkozásában.³⁷⁹ Nem véletlen, hogy a Pekingi Szerződés preambuluma is kiemeli az „egyensúly fenntartásának szükségességét az előadóművészeknek audiovizuális előadásaikra vonatkozó jogai és a szélesebb közérdek, különösen az oktatás, a kutatás és az információhoz való hozzájutás érdekei között.” Ennek egyik eszköze lehet az engedélyezés melletti díjigények alkalmazása.³⁸⁰

1.3.2. Hangfelvétel-előállítók

A hangfelvételek előállítóinak biztosított *védelem* ugyancsak sajátos teljesítmények számára fenntartott,³⁸¹ és e szomszédos jogi védelem alá tartozó felvételek esetében is lényeges kiindulópont, hogy egymásra épülő, a felhasználás során összefonódó teljesítményekre, alkotásokra kell tekintettel lenni a rendelkezések megalkotásakor. A szomszédos jogi védelmet alapvetően a vagyoni befektetés indokolja. (Éppen ezért – ahogyan arról a IV. fejezetben lesz szó – a változó üzleti modellek és zenefogyasztási szokások alakulása miatt eddigi tevékenysé-

³⁷⁷ NIZSALOVSKY (1984b) i. m. 148.

³⁷⁸ TOMORI i. m.

³⁷⁹ LIU i. m.

³⁸⁰ Pekingi Szerződés 12. cikk (3) bekezdés.

³⁸¹ RE 3. cikk b)–c) pontjában, HFE 1. cikk a)–b) pont, WPPT 2. cikk b) és d) pont.

gük háttérbe szorul. Kérdés, hogy a megváltozott körülmények mi lesz pontos szerepük, helyük a kulturális piacon.)

Ez nem csak a védelem tárgyának pontos meghatározására, de a *felhasználás* lehetőségeire, módjára is hatással van. A konvergencia mellett az a tény is jogalkalmazói, sőt jogalkotói igazodást kíván, hogy mára a hangfelvétel-előállítók (lehetséges) köre jelentősen kitágult, és a többszörözési, terjesztési szokások és igények is alapvetően megváltoztak, de a nyilvánossághoz közvetítés értelmezése is kihívásokkal teli az új környezetben.³⁸²

A jogosultak, a felhasználók, illetve a közönség érdekei közötti egyensúly megteremtésére több megoldás is létezhet, az mindenesetre kétségtelen, hogy a lehívások, interaktív nyilvánossághoz közvetítés lehetőségével új korszak kezdődött (az ebből fakadó kihívásokról ld. a IV. fejezetet). Az Szjt. – a nemzetközi egyezményekhez igazodva – jelenleg differenciált vagyoni és személyhez fűződő jogokkal igyekszik biztosítani egy koherens – ám jellegéből fakadóan egyszerűnek nem mondható és közös jogkezelésre szintén nagyban támaszkodó – jogosítási rendszert.³⁸³

1.3.3. Filmelőállítók

A mozgófényképészet megjelenése óta világos volt, hogy a létrejött filmek a szerzői jog körébe tartozó művészeti alkotások speciális altípusai (lehetnek). A jogalkalmazó, majd a jogalkotó rövidesen valóban bevonta a szerzői jogi védelem körébe a filmalkotásokat, de a rendszer továbbra is hiányos maradt. Hazánkban mind a szerzői alkotásnak minősülő, mind az egyéni, eredeti jelleget nem mutató³⁸⁴ filmek esetében világossá vált, hogy az előállítás során nyújtott teljesítmény – mégpedig a vagyoni befektetés és a szervezés – is olyan értéket képviselhet, amely a szerzői jogihoz hasonló, azzal szomszédos

³⁸² SzJSZT 09/14. – A nyilvánossághoz közvetítés kérdése háttérzene esetén; a kiterjesztett hatályú közös jogkezelés feltételei. C-306/05. sz. Sociedad General de Autores y Editores de España (SGAE) kontra Rafael Hoteles SA ügy; C135/10. sz. Società Consortile Fonografici (SCF) kontra Marco Del Corso ügy; C-162/10. sz. Phonographic Performance (Ireland) Limited kontra Írország és társa ügy; C607/11. sz. ITV Broadcasting Ltd és társai kontra TV Catch Up Ltd ügy; C325/14. sz. SBS Belgium NV kontra Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers (SABAM) ügy.

³⁸³ Szjt. 76–79. §

³⁸⁴ Ahogyan más alkotások esetében, itt is igaz, hogy (szerencsére) nem a szerzői jog az egyetlen ösztönző erő a filmek születéséhez. A szakmaspecifikus szabályokat tartalmazó Filmtv. viszont – eltérő megközelítése és szempontjai miatt – kizárólag a szerzői műnek minősülő filmek előállítását tekinti filmelőállítónak.

védelemre tarthat igényt.³⁸⁵ A filmelőállító pozíciója kettős. Hazánkban a filmelőállítók védelmére uniós jogharmonizáció³⁸⁶ eredményeképpen bevezetett *szomszédos jog* látszólag teljessé tette a rendszert, de rendkívül összetetté is: a filmek esetében – általában – a filmelőállító jogosult a szerzők nevében eljárni (tipikusan megszerezve a szerzői jogokat), ugyanakkor a filmelőállítót saját jogán is megilletik egyes vagyoni jogok.³⁸⁷ (Nem véletlen, hogy éppen ezért számos országban csak a szerzői jogi oltalom alatt nem álló filmek esetében nyer jelentőséget.)

A *felhasználás* bonyolult láncolata nem csak a szerzői jog által szabályozott (pl. az ösztönzésről közvetlen és közvetett támogatások is gondoskodnak, a média-értéklánc részeként is sajátos szabályok vonatkoznak rá,³⁸⁸ a jogalkotó különös figyelmet szentel a nemzeti filmvagyonba tartozó alkotásoknak³⁸⁹ stb.), kiindulópontját viszont nem csak a személyhez fűződő, de a vagyoni jogok tekintetében is az alkotók jelentik (legalábbis hazánkban). Éppen ezért a filmek felhasználása során nélkülözhetetlen jelentősége van a megfilmesítési, illetve a különféle forgalmazási szerződéseknek.³⁹⁰

A filmalkotások esetében azért is különösen nehéz valamennyi szereplő *érdekeinek kiegyensúlyozása*, mert már a felhasználói láncolat kiindulópontjánál elhelyezkedő alkotók és előállítók között is sajátos egyensúlyi helyzet megteremtésére van szükség. A kontinentális és az angolszász rendszer különbségei jól mutatják, hogy a filmelőállítók, a befektetések eltérő jellegű védelme milyen különbségeket tud eredményezni az ösztönzőerő kapcsán.³⁹¹ A közönség elvárásai és a terjesztés modern lehetőségei mellett az is indokolja a differenciált megközelítést, hogy

„a filmben valamiképp még viszonylagosabb az időtálló fogalma, mint az irodalomban, nem szólva a szinte már komikusnak ható örökervényűről. Először mert még történelmi aspektusból

³⁸⁵ SzJSzT 28/07. – A filmelőállító fogalmának értelmezése; SzJSzT 8/2002. – Videófelvétel szerzői jogi védelme; filmelőállítói jogok. Bérlet irányelv 2. cikk 1. bekezdés.

³⁸⁶ Bérlet irányelv 9. cikk.

³⁸⁷ SzJSzT 10/14. – Szakvélemény a Cég 1. és Cég 2. közötti szerződésben foglalt filmjogok értékének meghatározásához.

³⁸⁸ GRAD-GYENGE–SARKADY (2012) i. m.

³⁸⁹ Vö. pl. 203/2006. (X. 5.) Korm. rendelet a nemzeti filmvagyonba tartozó filmalkotások terjesztésének részletes szabályairól.

³⁹⁰ PETKÓ (2012) i. m.; SzJSzT 16/11. – Filmalkotás 3D-s feldolgozásának szerzői jogi kérdései.

³⁹¹ Vö. TAKÓ i. m. 47.

valóban kis időt kellett kiállania legmaradandóbb értékűnek tartott filmalkotásoknak is – az irodalmi művek gyakran évszázados klasszikussá szentesítéséhez viszonyítva. Másodszor ez a rövid idő is a művészi elavulás olyan rohamos tempóját diktálta, amely páratlan a hagyományos művészetek komótosan alakuló, és csak századunkban megbokrosodó fejlődéséhez viszonyítva.”³⁹²

1.3.4. Rádió- és televízió-szervezetek

A rádió, majd a televízió páratlan kulturális jelentőségére hamar felfigyelt a társadalom – népszerűségüket annak köszönhatték, hogy gyorsan és olcsón tudományos, művészi, szórakoztató és információs tartalmak tömkelegét (köztük rengeteg szerzői művet és hasonló teljesítményt) jutattak el a közönséghez. Az úttörőnek számító rádió nem csak a nyilvánossághoz közvetítést mint felhasználási módot teremtette meg, de magát a műsorfolyamot (és a bírói gyakorlat értelmében az egyes műsorokat) mint a *védelem* lehetséges új *tárgyát* is a rádió-szervezetek állították össze. Az előadóművészi teljesítményhez hasonlóan a rádió-szervezetek érdekeinek védelme kapcsán is alapvető kérdés volt, hogy szerzői jogról, vagy sajátos, azzal szomszédos jogról lehet-e szó.³⁹³ A jogalkotó célja egyértelmű volt: a nemzetközi szabályozás,³⁹⁴ és ezzel összhangban a hazai jogforrások abba az irányba mutattak, hogy e szervezetek teljesítménye értékes és elismerésre méltó, a szerzői alkotástól azonban lényegileg különböző, így eltérő rendelkezéseket igényel.

Bogsch Árpád 1947-ben úgy fogalmazott, „ha pedig lényegük eltér egymástól, akkor a szerzői jognak rájuk vonatkozó rendelkezései sem lehetnek azonosak, hanem mindkettőt külön-külön, a maga lényegének megfelelő szerzői jogi szabályok uralma alá kell helyezni.”³⁹⁵ Ez a különbségtétel végül a rádió- és televízió-szervezetekre vonatkozó szomszédos jog megalkotásához vezetett.³⁹⁶ A védett teljesítmény közvetlen tárgya a műsorszámoknak a rádió-

³⁹² GYERTYÁN i. m.

³⁹³ ALFÖLDY (1936b) i. m. 476.

³⁹⁴ RIVERS i. m. 483.; FICSOR M. (2002b) i. m. 702.

³⁹⁵ IFJ. BOGSCH i. m. 40.

³⁹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2010. március 10-i, a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról szóló 2010/13/EU irányelve, valamint az Mttv. a szerzői jogi szabályozás-

és televízió-szervezetek által megszerkesztett, nyilvánosan és folyamatosan közzétett sorozata, azaz a műsor.³⁹⁷ Az ‘adásszerkesztés’ során számos – maga a rádió- vagy televízió-szervezet vagy más által előállított – szerzői jogi alkotás, teljesítmény és más tartalom kerül nyilvánossághoz közvetítésre,³⁹⁸ miközben maga az így kialakuló műsor is olyan értékes teljesítménynek számít, amelyre nézve mint szomszédos jogi jogosult és mint médiaszolgáltató is jogokat szerez és kötelezettségei keletkeznek.

A rádió- és televízió-szervezetek által lehetővé tett új műélvezeti módok, majd a digitális rádiózás és televíziózás megjelenése és az új típusú médiaszolgáltatási tevékenységek a *felhasználás* módjára, a jogosítás rendszerére is jelentős hatással voltak.³⁹⁹ Palágyi Róbert már 1959-ben kifejtette, hogy „nem lehet kizárólag a bírói tevékenységre hárítani azt a feladatot, hogy az elmúlt társadalmi viszonyokra szabott jogszabály rendelkezéseit egy új élet új jelenségeire alkalmazza.”⁴⁰⁰ A nemzetközi egyezmények és a hazai szabályozás rövidesen differenciált szabályokat tartalmaztak: egyrészt a rádió- és televízió-szervezeteknek biztosított szomszédos jogot, másrészt az általuk megvalósított felhasználásokra vonatkozó sajátos rendelkezéseket. Tovább árnyalja a képet, hogy a jogosultak körén belül a közszolgálati médiaszolgáltatók szerzői jogi szempontból is sajátos pozícióba kerültek.⁴⁰¹ Ugyancsak sajátos a pozíciója a jelentős befolyásoló erejű lineáris audiovizuális médiaszolgáltatónak is, a számukra 2016 júliusától lehetővé tett műsordíjnak ez a szomszédos jog, illetve díja is része lehet.⁴⁰²

Ugyan ma már az online továbbítás kérdése jelenti a fő problémát, a megoldásnak szánt nemzetközi szabályozás azonban igen lassan formálódik.⁴⁰³ A Broadcasting Treaty nem csak a jog tartalma, de az alanyi oldalt érintő

sal párhuzamosan a rádió- és televízió-szervezetek helyzetét a média-étrekláncban betöltött szerepük szerint, ‘médiaszolgáltatóként’ rendezi. Részletesen ld. GRAD-GYENGE–SARKADY (2012) i. m. 77., valamint KOLTAY–NYAKAS (szerk.) i. m. 515.

³⁹⁷ Mttv. 203. § 44. pont. A fogalmi tisztázás során ugyan támaszkodhatunk a médiajogi fogalmakra, azonban azokat „mindig az adott, tipikusan nyilvánossághoz közvetítési felhasználási cselekményhez igazítva kell alkalmazni, értékelés nélkül átvenni nem lehet.” GRAD-GYENGE (szerk.) i. m. 22.

³⁹⁸ BOYTHA (1965) i. m.

³⁹⁹ SÁR (2004) i. m. 275.

⁴⁰⁰ PALÁGYI (1959) i. m.

⁴⁰¹ GRAD-GYENGE (2015a) i. m. 16., ld. még KISS Z.–SZIVI i. m.

⁴⁰² 86/2016. (IV. 25.) Korm. rendelet a jelentős befolyásoló erejű lineáris audiovizuális médiaszolgáltató legnagyobb éves átlagos közönségarányú lineáris audiovizuális médiaszolgáltatásáért járó programdíjról.

⁴⁰³ Working Document for a Treaty on the Protection of Broadcasting Organizations. WIPO SCCR/27/2 REV March 25, 2014. <https://goo.gl/CLIMTV> (Broadcasting Treaty).

differenciálás kapcsán is vitákat szült, különösen abban a kérdésben, hogy rádió- és televízió-szervezetnek tekinthető-e a ‘webcasting-szerű’ szolgáltató (a vezetékes és az internetes műsorsugárzók).⁴⁰⁴

A különféle érdekek kiegyensúlyozása tehát egyre nehezebb ezen a területen. „Nem vitás, hogy a rádió-televízióknak nyújtandó kedvezmény a szerzői jogok bizonyos korlátozásával jár. De ez a korlátozás olyan természetű és tartalmú, amelyet a technika fejlődése hozott magával, és amely korlátozás elől a szerzők jogainak teljes védelme mellett sem lehet ésszerűen elzárkózni.”⁴⁰⁵ Mint szomszédos jogi jogosult viszont nem csak az alkotók, hanem a (többi) felhasználó és a közönség (mely két kör gyakran erősen összemosódik ezen a területen is) érdekeivel is összeütközésbe kerülhet, különösen az új üzleti modellek kapcsán.⁴⁰⁶ Ugyanakkor az egyre népszerűbb lekérhető szolgáltatások esetében a szabályozás differenciálása ellen ható folyamatok is megfigyelhetők, miközben egyre inkább „bizonytalanná válnak a média felosztását jelentő technikai és intézményes határok.”⁴⁰⁷ A konvergencia erősödésekor megalkotott Zöld Könyv így fogalmazott: „egy átalakult környezetben egy olyan szabályozó modellre van szükség, amely kiterjed a konvergencia által érintett összes ágazatra, egységes elveken nyugszik, de bizonyos eltérő elemeiben igazodik az egyes szolgáltatások jellegéhez.”⁴⁰⁸ Éppen ezért a lekérhető médiaszolgáltatások kapcsán a fogyasztói igényekre, a felhasználás sajátos jellegére figyelemmel van a jogalkotó, azonban az ilyen szolgáltatásban összeállított műsor tekintetében – a lineáris médiaszolgáltatókhoz hasonlóan – szomszédos jogi jogosultnak minősülő rádió- és televízió-szervezetként tekint rájuk.⁴⁰⁹

Érdekes tendencia az is, hogy a műsorsugárzó szervezetek műsora kapcsán újabban felmerült annak az igénye, hogy integritásvédelmet kapjon, különösen arra hivatkozva, hogy a közönség a médiaszolgáltatók műsorainak minősége kapcsán nagyobb elvárásokat támaszt, így az integritás sérelme esetükben mérhető bizalomvesztéssel járhat együtt.⁴¹⁰

⁴⁰⁴ MUNKÁCSI (2004) i. m.

⁴⁰⁵ PALÁGYI (1959) i. m.

⁴⁰⁶ SZJSZT 20/2003. – Kábeltelevíziós hálózat működtetésének szabályszerűsége; SÁR–HORVÁTH i. m. 294.; SÁR (2008) i. m. 313.

⁴⁰⁷ POLYÁK (2002) i. m. 28.

⁴⁰⁸ A távközlési ágazat, a médiaágazat és az információtechnológiai ágazat konvergenciájáról és annak a szabályozására gyakorolt hatásáról szóló zöld könyv. Brüsszel, 1997. december 3. COM (97) 623.

⁴⁰⁹ GRAD–GYENGE–SARKADY (2012) i. m. 77.

⁴¹⁰ RUIJSENAARS i. m. 273.

A szomszédos jogi teljesítményekre vonatkozó rendelkezések eltérő tartalma tehát alapvetően a védelem közvetett tárgyának sajátos jellegén alapul.

„A szerzői, illetve az azzal szomszédos jogoknak biztosított védelem különbözősége, valamint e jogok egymáshoz való viszonya az egész Szjt.-ben erre a lényegi eltérésre épül: a védelem eszközeiben való hasonlóság sem fedheti el, hogy e teljesítmények nem valamilyen korlátozott vagy másodrendű szerzői jogi védelmet, hanem önálló, az adott teljesítmény jellegéhez, mint a védelem tárgyához igazodó szomszédos jogi védelmet élveznek.”⁴¹¹

1.3.5. Adatbázisok előállítóinak védelme

Ha lehet, az adatbázis-előállítóknak biztosított sui generis védelem tartalmának meghatározása még a szomszédos jogokhoz képest is nagyobb mértékű differenciálást igényelt a védelem speciális tárgyhöz való alkalmazkodás során.

A szerzői jogi törvény által biztosított *védelem* többi tárgyhöz képest talán az adatbázis-előállítóknak biztosított sui generis jog tárgya mutatja a legnagyobb különbséget. Az Adatbázis irányelv⁴¹² nyomán hazánkban is bevezetett kategória főként azért számít a szerzői jogterület kakukktójásának, mert „semmilyen kapcsolatot nem mutat alkotás-jelleggel, a jelentős ráfordítás által indokolt jogi oltalom, melynek szerkezete, jellege azonos az alkotások és a teljesítmények védelmével.”⁴¹³ A rendhagyó védelem azt a természetes személyt, jogi személyt (vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságot) illeti meg, aki vagy amely saját nevében és kockázatára kezdeményezte az adatbázis előállítását, gondoskodva az ehhez szükséges ráfordításokról.

A „jelentős ráfordítás” fogalmának értelmezéséhez a joggyakorlat már számos fogódzóval szolgált (pl. ‘spin-off’ elmélet),⁴¹⁴ de az adatbázis *felhasználásának*

⁴¹¹ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 430.

⁴¹² Mely a BUE 2. cikk (5) bekezdésének, illetve a WCT 5. cikkének rendelkezésein alapul. Ld. FICSOR M. (2002b) i. m. 701.

⁴¹³ FALUDI M. (2003) i. m.

⁴¹⁴ C-444/02. sz. Fixtures Marketing Ltd kontra Organismos prognostikon agnon podofairou AE (OPAP) ügy; C-338/02. sz. Fixtures Marketing Ltd kontra Svenska Spel AB ügy; C-203/02. sz. The British Horseracing Board Ltd és társai kontra William Hill Organization Ltd. ügy; C-46/02. sz. Fixtures Marketing Ltd kontra Oy Veikkaus Ab ügy. Ld. még: KABAI i. m. 169–186.

minősítése is hoz magával szokatlan feladatokat a differenciált szabályoknak köszönhetően (pl. 'újrahasznosítás' vagy 'kimásolás' fogalma).⁴¹⁵ Az adatbázis-előállítót megillető (személyhez fűződő jogosítványokat nem tartalmazó) jog sajátos tartalmú, és a határok, korlátok meghatározása során alapvető szempont, hogy a biztosított jogok nem képezhetik akadályát az információhoz való hozzájutásnak.

Ez az érdekek kiegyensúlyozásakor szem előtt tartandó egyik legfontosabb szempont, miközben másfelől a sui generis védelem „a szerzői jogra épülő ipari kereskedelmi érdekek piaci érvényesülését erősítő újabb kizárólagos jog létesítésére példa Cél az európai innovációhoz szükséges befektetésre ösztönzés és a belső piaci, elsősorban online adatbázisok világpiaci versenyképességének erősítése, mindenek előtt az Egyesült Államokbeli információ szolgáltatással szemben.”⁴¹⁶ Amint azt az Adatbázis irányelv első értékelése⁴¹⁷ is mutatja, cseppet sem könnyű a feladat: egyszerre kell biztosítani az információhoz való hozzájutást és a befektetések védelmét, ami csak a határok (különösen a védelmi idő és a kizárólagos jog terjedelme) megfelelő megrajzolásával érhető el.⁴¹⁸ Az ebből fakadó folyamatos igazodást jól mutatja a joggyakorlat is (ld. pl. a korábban említett Esterbauer-ügyet, ahol az EUB úgy foglalt állást, hogy a gyűjtemény valamely eleme információtartalmának értéke nem sérül, ha az érintett gyűjteményből való kinyerése után ezen elem önálló információs értékkel bír. E tekintetben egy tartalmi elem gyűjteményből való kinyeréséhez kapcsolódó információs értékének csökkenése nem zárja ki szükségszerűen azt, hogy ez a tartalmi elem az „önálló tartalmi elem” fogalma alá tartozzon, amennyiben az említett elem megőrzi önálló információs értékét. A gyűjteményből kinyert tartalmi elem önálló információs értékét nem az adott gyűjtemény tipikus felhasználója szempontjából, hanem a kinyert tartalmi elem iránt érdeklődő

⁴¹⁵ C-173/11. sz. Football Dataco Ltd. és társai kontra Sportradar GmbH és társa ügy; C-545/07. sz. Apis-Hristovich EOOD kontra Lakorda AD ügy; C-304/07. sz. Directmedia Publishing GmbH kontra Albert-Ludwigs-Universität Freiburg ügy; SzJSzT 39/2004/1.-2. – Adatbázisok összehasonlítása; SzJSzT 23/08/1. – Adatbázis szerzői jogi és sui generis védelme; SzJSzT 31/08/1. – Interneten közzétett, használatú hirdetésekkel összeállított adatbázis szerzői jogi és sui generis kapcsolódó jogi védelme; SzJSzT 19/09/1. – Jogtár védelme gyűjteményes műként, illetve adatbázisként; SzJSzT 05/10. – Adatbázis kapcsolódó jogi (sui generis) védelme; SzJSzT 12/10. – Elektronikus szótár védelme gyűjteményes műként, illetve adatbázisként; SzJSzT 18/13. – Köztisztviselő által vezetett nyilvántartások/adatbázisok jogi védelme.

⁴¹⁶ BORONKAY–BOYTHA–CSEPELY–KNORR–SZILÁGYI i. m. 18.

⁴¹⁷ Az Európai Bizottság Belső Piac és Szolgáltatások Főigazgatóságának 2005. december 12. napján kelt, az adatbázisok jogi védelméről szóló 96/9/EK Irányelv első kiértékeléséről szóló munkaanyag. Ld. még: MUNKÁCSI (2006) i. m.

⁴¹⁸ SYNODINOU i. m.

harmadik személyek szempontjából fennálló információs értékre tekintettel kell megítélni.⁴¹⁹⁾ A Ryanair ügyben az EUB hangsúlyozza: az Adatbázis irányelv „egyrészt az adatbázist létrehozó személy jogai, másrészt pedig az ilyen adatbázis jogszerű felhasználóinak, azaz azoknak a harmadik személyeknek a jogai közötti egyensúlyon alapul, akik e személytől engedélyt kaptak az említett adatbázis felhasználására.”⁴²⁰⁾

⁴¹⁹⁾ C490/14. sz. Freistaat Bayern kontra Verlag Esterbauer GmbH ügyben 2015. október 29-én hozott ítélet 24. és 27. pontját.

⁴²⁰⁾ C30/14. sz. Ryanair Ltd kontra PR Aviation BV ügyben 2015. január 15-én hozott ítélet 40. pontja.

2. A FELHASZNÁLÁS FOGALMA KAPCSÁN KIALAKULT DIFFERENCIÁLÁS

„[...] a szerzői jogot nem tekinthetjük eleve korlátlan jognak, hanem olyan jogosítványok összességének, amelyeknek terjedelmét e jogok rendeltetése szabja meg.”

Benárd Aurél⁴²¹

Önmagában az a tény, hogy a szerzői jog valamennyi, az irodalom, a tudomány és a művészet területére tartozó, a legkülönfélébb műfajokba sorolható egyéni, eredeti alkotást, és – hasonló okokból – további kapcsolódó jogi teljesítményeket részesít védelemben, komolyan differenciált szabályokat igényel. A *védelem közvetett tárgyának sokszínűsége*, mint a *differenciálás* ‘statikus’ oka mellett a ‘dinamikus’, azaz a *felhasználáshoz kapcsolódó tényezők* tovább árnyalják a képet.

Már aszerint alapvető különbség áll fenn, hogy a jogosult számára biztosított vagyoni jog általános engedélyezési jogot tartalmaz, avagy taxatív módon meghatározott jogokból áll össze. Mind a vagyoni, mind a személyhez fűződő jog pontos tartalma – azaz belső és külső korlátai –, illetve a jogosítás és a jogérvényesítés módja is nem csak az adott műfajhoz, de a felhasználás módjához, a felhasználásra való igényekhez, lehetőségekhez és az azzal kapcsolatos érdekekhez is igazodik.

Egyet kell értenünk Benárd Aurél fent idézett gondolatával, mely szerint a biztosított jogok terjedelmét a jogok rendeltetése kell, hogy megszabja: márpedig a jogok rendeltetése a műfaji különbségek mellett a különféle műélvezeti lehetőségek és a művek rendkívül szerteágazó felhasználása kapcsán rajzolódik ki.

Az alkotók szemszögéből nézve a felhasználás módjai kapcsán – az egyes műfajokhoz is igazodó módon – alapvető különbségeket láthatunk aszerint, hogy a jogosult milyen mértékben gyakorolhat *kontrollt* műve felhasználása

⁴²¹ BENÁRD (1960) i. m. 216.

felett, egyáltalán mennyire kötődik alkotásához,⁴²² mennyire *akarja*, illetve *tudja* követni a felhasználások menetét, és mindezek során szüksége van-e (tág értelemben vett) közvetítőkre, és ha igen, mely típusokra. Ez a fejezet a felhasználó szemszögéből nézve az *akadálytalanságról* szól: azaz hogy a felhasználáshoz szüksége van-e jogosításra, díjfizetésre, ha igen, ezek különféle útja milyen jellegű, mennyire könnyű a művekhez (és a bennük foglalt információkhoz) való hozzáférés és az alkotások felhasználása, és mindehhez milyen infrastruktúrára és közvetítőkre van szükség. A legkülönbélebb tartalmak – köztük szerzői művek – közönséghez, felhasználókhoz való közvetítésében valamilyen módon részt vállalók tevékenységének szerzői jogi megítélése is rendkívül sokszínű.

2.1. Mitől szabad a szabad mű?

2.1.1. Eredendő szabadság

Ugyan a szerzői jogi védelem automatikusan keletkezik az egyéni, eredeti jellegű alkotásokra nézve, az alapkövetelménynek megfelelő bizonyos művek esetében a szerzői jogi védelem indokolatlan lenne. Az ‘abszolút *kizáró okok*’ közé tartozik, ha a védelem tárgyára nézve megfogalmazott követelménynek nem tesz eleget az adott szellemi teljesítmény (pl. ötletről van szó⁴²³ vagy a folklór körébe tartozó kifejeződésről⁴²⁴), de az általános szerzői jogi ‘küszöböt’ megugró alkotások is minősülhetnek szabad műnek közérdekű vagy belső célú rendeltetésüknél fogva és mindaddig, amíg e rendeltetésüknek megfelelően kerülnek felhasználásra (pl. egy AB határozat).⁴²⁵ Ebben az esetkörben alapvető jelentőségű az adott mű *felhasználási célja* (pl. hogy jogforrás, vagy ügyiratként

⁴²² Sőt, a különböző szerzői jogi elméletek a műhöz való kötődés alapját is más és más módon vezetik le.

⁴²³ Szjt. 1. § (6) bekezdés. Megjegyezzük ugyanakkor, hogy e kivétel nem jelenti akadályát annak, hogy például egy reklám- vagy filmötlet hasznosítására a felek szerződést kössenek, ez a jogviszony azonban nem a szerzői jog talaján áll.

⁴²⁴ Szjt. 1. § (7) bekezdése alapján a folklór kifejeződései ugyan szerzői jogi védelemben nem részesülnek, gondozásukra azonban szükség van, melyre pl. kulturális igazgatás keretében kerül sor. Ezzel kapcsolatosan ld. még: KESERŰ (2016) i. m. 254.

⁴²⁵ A BUE 2. Cikk (2) bekezdés és a 2bis. Cikk részben opcionális rendelkezéseit a hazai jogalkotó az Szjt. 1. § (4)–(5) bekezdésben foglaltak szerint határozta meg. GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 87–88.

funkcionál⁴²⁶), azaz a megismeréshez, terjesztéshez fűződő közérdek alapján indokolt a szerzői jog köréből való kivonásuk.

Bizonyos esetekben ‘relatív kizáró ok’ áll a háttérben: ilyenkor a védelem nem kizárt, ám feltételes abban az értelemben, hogy csak bizonyos szituációkban viselkedik az adott alkotás szabad műként. Jó példa erre az építészeti művek köre, ahol is a tulajdonos használati jogának rendeltetésszerű gyakorlásához kapcsolódó átépítés – feltéve, hogy az érdekösszemérésre alapított mérlegelés után erre a következtetésre lehet jutni – nem eredményezheti a tervező szerzői jogainak sérelmét. Ilyen értelemben az építészeti mű szabad műként viselkedik ebben a viszonylatban. Tekintve, hogy ez az esetkör a műélvezet és a felhasználás speciális céljából, jellegéből ered, a III.2.2.1. pontban visszatérünk rá (a tulajdonjoghoz képest a szerzőt egyébként megillető átdolgozáshoz és integritáshoz való jog háttérbe szorulásáról ld. még a III.1.1.5. alpontot).

2.1.2. Felszabadító időmúlás

A szerzői jogi védelem köréből *eleve* kizárt szellemi teljesítmények tehát a tág értelemben vett *közkincs* részei, csakúgy, mint az általános, valamennyi műfaj és felhasználás kapcsán érvényes korlát, a *védelmi idő lejárt*a alapján a közkincs körébe kerülő alkotások.⁴²⁷ Egy idő után ugyanis a – BUE megfogalmazása szerint „szabaddá váló”⁴²⁸ művekre nézve – a jogalkotó nem tartja indokoltnak a kizárólagos jog fenntartását. A védelmi idő lejártá azonban mégsem „szabadítja fel” a műveket valamennyi szerzői jogi korlátuk alól, hiszen bár a vagyoni és (a szerző halála után tartalmában erősen átalakuló) személyhez fűződő jogok szétporladnak a meghatározott idő leteltével,⁴²⁹ a kulturális azonosság, hitelesség érdekében ez után is a szerző személyhez fűződő jogából fakadó, sajátos kegyeleti jog érvényesíthető, bár ez már igen szűk körben érvényesül.⁴³⁰ Ezzel együtt az, hogy egy mű egyre távolabb kerül megalkotásának pillanatától, olyan jogi tény, amely a szerzői vagyoni jog teljes megszűnését, és a személyhez fűződő jog átalakult, speciális továbbélést hozza magával. A jogalkotó tehát különbséget tesz az egyéni, eredeti jellegű alkotások között aszerint is, hogy

⁴²⁶ Vö. pl. SzJSzT 27/2001. – Szakvélemények szerzői jogi védelme, a szerzői jogok gyakorlása.

⁴²⁷ LONTAI–FALUDI–GYERTYÁNFY–VÉKÁS i. m. 95.

⁴²⁸ BUE 18. Cikk (1) bekezdés.

⁴²⁹ A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény 12. § (1) bekezdése szerint még úgy rendelkezett, hogy „a személyhez fűződő jogok időben korlátlanok.”

⁴³⁰ Szjt. 14. § (2) bek.

a közel- vagy régmúltban hozták őket létre: az alkotó és örökösei művel való személyes kapcsolatának megszűnését, lazulását követően a művek „alapvetően a közösséget szolgáló”⁴³¹ jellegüknel fogva új életszakaszukba lépnek. Ez az életszakasz bizonyos körülményektől (territorialitás,⁴³² mű- illetve teljesítménytípus, alkotók száma, élettartama, anonimitás stb.)⁴³³ függően a mű/teljesítmény létrehozásához, azaz a védelem kezdetéhez képest igen eltérő hosszúságú időszakok után érkezhet el (az egyes művekre/teljesítményekre vonatkozó konkrét védelmi idő hossza rendkívüli differenciáltságot mutat). Az erkölcsi és gazdasági okokra egyaránt visszavezethető védelem alapvetően az alkotó művével való személyes kapcsolatára épül, mely kapcsolat vagyoni és személyhez fűződő relevanciája az idő múlásával együtt halványul – hogy melyik az a pont, amely után már „szabad műről” kell beszélnünk, vita tárgyát képezi elméleti szinten,⁴³⁴ és a gyakorlatban is számos bizonytalan helyzetet hoz felszínre.⁴³⁵ A cél ugyanakkor világos: a jogalkotó biztosítani kívánja a rendelkezésre álló idő alatt, hogy a közkincs körébe kerülést megelőzően az alkotó eszmei és vagyoni érdekei – generális hatással⁴³⁶ – elismerésre kerüljenek.

A ‘szabadság’ pillanatának elérését követően is marad ‘nyoma’ az egykor fennállt szerzői jogi védelemnek – így ezt követően sem lehet a szerző emlékét megsérteni sem úgy, hogy nevének feltüntetését mellőzik a műről, sem úgy, hogy más saját alkotásaként tünteti fel, kisajátítva a közkincs körébe tartozó alkotást.⁴³⁷ Sőt, bizonyos – a szerzői joghoz hasonló – jogok a védelmi idő leteltét követően is fennállnak/keletkezhetnek a hátrahagyott művek⁴³⁸ és bizonyos értelemben a fizető köztulajdon⁴³⁹ esetében (bár ez utóbbi adójellegű kötelezettség). Az előbbi, azaz az *editio princeps* jogintézménye újfent felhívja a figyelmet arra, hogy bár a művek a fiók mélyén is szerzői jogi védelemben részesülnek, de alapvetően mégis a közönség számára készülnek: így a nyilván-

⁴³¹ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 235.

⁴³² Akkor is releváns, ha a zavartalan kulturális forgalom érdekében igyekszünk összhangba hozni a vonatkozó rendelkezéseket. Vö. Védelmi idő irányelv (3) preambulumbekkezdés.

⁴³³ Szjt. 31. §, 84. §

⁴³⁴ Vö. GYENGE (2009a) i. m.

⁴³⁵ Pl. C-360/00. sz. Land Hessen kontra G. Ricordi & Co. Bühnen- und Musikverlag GmbH ügy, C-92/92. sz. Phil Collins kontra Imtrat Handelsgesellschaft mbH és társai ügy, Eldred v. Ashcroft 537 U.S. 186 (2003) ügy, Warner v. X One X Production No. 10-1743 (2011) ügy.

⁴³⁶ Az alkotó halálát követően értelemszerűen a társadalom tagjai, illetve az alkotásba befektetők ösztönzéséről van szó.

⁴³⁷ Szjt. 14. § (2) bek.

⁴³⁸ Szjt. 32. §

⁴³⁹ Szjt. 100. §

nosságra hozatalnak⁴⁴⁰ (azon kutatási, anyagi, szervezési teljesítmény mellett, amellyel a művet a közönség számára hozzáférhetővé teszik) jogi relevanciája van.⁴⁴¹ A *fizető köztulajdon* esetében az adott alkotás műpéldányának értékesítése során kimutatható értéknövekedést veszi figyelembe a jogalkotó, sajátos módon nem az alkotó, illetve annak örökösei, hanem az alkotóművészek közössége érdekében.

2.1.3. Jogosulti felszabadítás

A védelmi idő lejártát megelőzően a jogosult közkincsbe bocsátó jognyilatkozata (egyes jogrendszerekben a közkincsbe bocsátó joghatást kiváltó joglemondás) folytán ‘szabaddá váló’ művek egy újabb csoportot képeznek a közkincs körén belül. Ahogyan korábban utaltunk rá, jogrendszerenként eltérőek a lehetőségek ezzel kapcsolatban,⁴⁴² és bár maga a közkincs körébe utalás korántsem újkeletű fogalom, az utóbbi évtizedben új dimenziói és árnyalatai jelentek meg. A szabályozás ekörben is erősen differenciált, hiszen műfaj-, felhasználás- és jogrendszer-specifikus, hogy sor kerülhet-e (teljes) joglemondásra,⁴⁴³ illetve hogy a közkincs körébe utalás milyen módja jogszerű, azokra milyen megoldások kerültek kidolgozásra.⁴⁴⁴ Lévén, hogy a magyar jogrendszerben a vagyoni és személyhez fűződő jogokról történő lemondás nem lehetséges, a közkincs körébe utalás más módszereiről bővebben a III.2.2.3.1. alpontban, valamint a IV. fejezetben lesz szó.

Összefoglalóan megfogalmazhatjuk tehát, hogy a művek számára *minden út a közkincsbe vezet*. A szerzői jog által körvonalazott kizárólagos jogokat bizo-

⁴⁴⁰ Legalábbis az Sztj. értelmében a nyilvánosságra hozatalnak van jelentősége ebben a körben. Ezzel szemben a Védelmi idő irányelv a „previously unpublished works” kifejezést használja, a „published”, azaz „megjelent művek” alatt viszont a BUE 3. cikk (3) bekezdése értelmében „a szerző hozzájárulásával kiadott művek értendők, bármi legyen is a műpéldányok előállítási módja, feltéve, hogy ezeket – a mű jellegének figyelembevételével – oly módon bocsátották a közönség rendelkezésére, hogy kielégítsék annak ésszerű szükségleteit. Nem tekintendő megjelenésnek valamely színmű, zenés színmű, film vagy zenemű bemutatása, irodalmi mű nyilvános előadása, az irodalmi vagy művészeti művek közvetítése vagy sugárzása, valamely művészeti mű kiállítása és építészeti mű megépítése.”

⁴⁴¹ GYENGE (2003b) i. m.

⁴⁴² LOREN i. m.

⁴⁴³ Vö. az Egyesült Államok ‘abandonment’ intézményével: National Comics Publications, Inc. v. Fawcett Publications, Inc. et al, 191 F.2d 594 (2d Cir. 1951).

⁴⁴⁴ HUGENHOLTZ–GUIBAULT (szerk.) i. m.

nyos művek felett egyáltalán nem lehet szerezni, amely alkotásokra nézve pedig igen, ez a védelem is csak bizonyos, meghatározott időre állhat fenn. Ezen idő leteltét követően csupán néhány jog marad fenn a művel kapcsolatban, melynek automatikus közkincsbe kerülését maga a szerzői jogi szabályozás írja elő. A közkincs tehát nem a ‘maradék’ a szerzői jog által védett alkotásokhoz képest,⁴⁴⁵ hanem a szerzői jogi szabályozás létrehozásához is nélkülözhetetlen,⁴⁴⁶ *egységes* ‘végső cél’, *valamennyi* alkotásra nézve.

Differenciálási pontokat a védelmi idő pontos *hosszában*, a védelmi idő lejártát követően *fennmaradó* jogok tartalmában, az *eleve* közkincs körébe tartozó alkotások meghatározásában, illetve a műveknek a védelmi idő lejártát *megelőzően* a közkincs köré kerülésének módjában láthatunk. Ezek nem csak műtípusonként, felhasználási módokként tapasztalható eltérések, hanem országonként is jelentős különbségeket figyelhetünk meg (a harmonizációs törekvések ellenére is).

A ‘szabad mű’ fogalma meghatározásának nehézségét, és a közkincs különböző ‘bugyrainak’⁴⁴⁷ létét jól mutatja az alábbi példa. A BUE 2. cikk (4) bekezdése értelmében az Unióhoz tartozó országok törvényhozó szervei jogosultak annak meghatározására, hogy milyen védelemben részesülnek a törvényhozási, az államigazgatási és az igazságszolgáltatási jellegű hivatalos iratok, valamint ezeknek hivatalos fordításai. Míg a magyar jogalkotó azt a megoldást választotta, hogy eleve kizárja a jogszabályok, az állami irányítás egyéb jogi eszközei, a bírósági vagy hatósági határozatok, a hatósági vagy más hivatalos közlemények és az ügyiratok, valamint a jogszabállyal kötelezővé tett szabványok és más hasonló rendelkezések szerzői jogi védelmét,⁴⁴⁸ addig az Egyesült Királyságban e művek is a Korona javára szerzői jogi védelemben részesülnek, igaz többnyire szabadon felhasználhatóak lesznek.⁴⁴⁹ A jogtechnikai megoldás tehát alapvetően eltérő, ám mivel a gyakorlati eredmény nagyban hasonló, egyes értelmezések a ‘szabadon felhasználható’ műveket is a közkincs körébe sorolják. Eszerint a közkincset nem csak az eleve szerzői jogi védelem alatt nem álló művek, más alkotóelemek, és a védelem alól – az időmúlás kö-

⁴⁴⁵ WIPO/GRTKF/IC/17/INF/8: *Note on the Meanings of the Term “Public Domain” in the Intellectual Property System with Special Reference to the Protection of Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions/Expressions of Folklore*. Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore. November 24, 2010. 2–4. pont.

⁴⁴⁶ LITMAN (1990) i. m.

⁴⁴⁷ BOBROVSZKY (2008) i. m. 10.

⁴⁴⁸ Szjt. 1. § (4) bek.

⁴⁴⁹ Crown Copyright – s. 163. Copyright, Designs and Patents Act 1988. Vö. VAYER i. m.

vetkeztében kógens módon – ‘felszabaduló’ alkotások tartoznak, de a szellemi teljesítmények olyan köre is, amelyek ugyan szerzői jogi védelem alatt állnak, ám felhasználásuk bárki számára engedély és díjfizetés nélkül lehetséges. A klasszikus közkincs fogalom tehát, mely szerint „azok a szellemi javak tartoznak oda, amelyek nem állnak nevesített szellemi tulajdonjogok oltalma alatt”,⁴⁵⁰ a *tág értelemben vett közkincs* körének csak egy részét rajzolja körül.

A dogmatikai pontosság jegyében tehát két megállapítást kell tennünk:

- i. a szabad művek sem feltétlenül szabadok minden szerzői jogi korláttól (az egyéb – versenyjogi, büntetőjogi, emberi jogi, személyiségvédelmi – korlátokról nem is beszélve⁴⁵¹). Ahogyan említettük, az adott műtípus-hoz és felhasználáshoz igazodva bizonyos szerzői személyhez fűződő jogok fennmaradhatnak, illetve sajátos kegyeleti jog formájában tovább élhetnek;
- ii. a – mai szélesen értelmezett – közkincs körébe nem csak a ‘szerzői jogtól’ (eredeti vagy származékos módon⁴⁵²) szabad művek tartoznak. A felhasználó oldaláról nézve ugyan nem feltétlenül észlelhető különbség, hogy egy mű eleve nem felel meg a szerzői jogi védelem alapkritériumainak, avagy a szerzői jogi védelem fennáll, ám ‘szabad műként’ viselkedik a törvény alapján vagy a jogosult akaratából (ld. a III.2.2.3.1. alpontot is), azonban a közkincs körébe tartozó művek *jogi helyzete* és a ‘szabadság’ *pontos tartalma* igen differenciált képet mutat.

2.2. Tilos-e a nem szabad?

A szerzői jogi védelem alatt álló művek, teljesítmények jogosultjainak biztosított személyhez fűződő és vagyoni jogok *nem* azt a célt szolgálják, hogy az adott alkotást, teljesítményt elzárják a közönségtől. A jogalkotó számos korlátot és kivételt épített a szabályozás rendszerébe annak érdekében, hogy a társadalom tagjai a műveket *felhasználhassák*, és egyúttal az általuk hordozott *információhoz* is biztosított legyen a hozzáférés.⁴⁵³ Ez bár a szerzők kizárólagos jogának korlátozásával valósul meg, mégsem a szerzők érdekeivel szembenálló törekvésről van szó – hiszen a legtipikusabb esetben maguk az alkotók is

⁴⁵⁰ BOBROVSZKY (2006) i. m.

⁴⁵¹ Vö. a BUE 17. cikkével és a szerzői jog külső korlátainak folyamatosan formálódó gyakorlatával.

⁴⁵² BOBROVSZKY (2008) i. m. 31.

⁴⁵³ LONTAI–FALUDI–GYERTYÁNFY–VÉKÁS i. m. 94.

érdekeltek műveik terjedésében, közönséghez való eljuttatásában, széleskörű felhasználásában. Azt vizsgálva, hogy a jogszabályok a korlátok és kivételek alkalmazásával *milyen fokú szabadságot* biztosítanak a felhasználóknak és a műélvező közönségnek, rendkívül színes kép tárul elénk, melyen a vagyoni jogok – külső és belső korlátokkal körvonalazott – terjedelme jelöli ki a felhasználás lehetséges útjait.

2.2.1. A műélvezet lehetővé tétele

Míg maga a védelem keletkezése nem a mű létrehozatalának és a felhasználásnak a tervezett *céljától*,⁴⁵⁴ lehetséges *módjától* függ, addig a felhasználás során mindezek már fontos és a jogviszonyt erősen befolyásoló szempontok. Az egyes műtípusok kapcsán más és más felhasználási módok lehetnek relevánsak, és változó, hogy magához a *műélvezethez* milyen szerzői jogi értelemben vett felhasználása szükséges a műnek/teljesítménynek. Elképzelhető, hogy a közönség műélvezetéhez nincs szükség arra, hogy a jogosulton kívül más is felhasználja a művet (pl. a költő elszavalja versét a közönségnek), de tipikusan magához a műélvezethez is szükség van arra, hogy egy vagy több közvetítő szereplő, vagy maga a közönség tagja felhasználja, azaz érzékelhetővé tegye az alkotást.

Az adott műtípus meghatározza a szóba jöhető felhasználási módokat, és egyúttal a közönséghez való eljutás lehetséges menetét is. Így a dologi műpéldányok léte, a különböző anyagi és nem anyagi formában történő felhasználások változatos egymásra épülése *eltérően kezelendő* helyzeteket eredményez. Még ha a műélvezethez a közönség tagja részéről nincs is szükség felhasználásra, a *műpéldány tulajdonjogának* a megszerzése szükséges lehet (pl. egy könyv, vagy egy kerámiaszobor megvásárlása), vagy a műélvezetért más módon ellenértéket kell fizetni (pl. egy koncertre belépőjegyet kell venni). A nem ingyenes hozzáférés nem jelenti azt, hogy az adott mű/teljesítmény ne lenne az *információs közkincs* része, amennyiben általánosan hozzáférhető (hogy ez valóban nem ellentmondás-e, ld. a IV. fejezetben írtakat). A dologi műpéldányokhoz történő hozzáférés egyszerűbbé válásában a *jogkimerülésnek* is szerepe van, hiszen a felhasználás céljához és jellegéhez igazodó szabály a jogosult terjesztési jogának a műpéldány első forgalomba hozatalával történő kimerülését írja

⁴⁵⁴ Vö. a Védelmi idő irányelv (16) preambulumbeközlésével: „[...] a védelem nem függhet egyéb kritériumtól, úgy mint értéktől vagy céltól.”

elő.⁴⁵⁵ „A terjesztési jog korlátlan fenntartása ugyanis zavarná az árucikké vált, tulajdonba adott műpéldány forgalmazását,”⁴⁵⁶ így a jogkimerülés „a tulajdonhoz fűződő jog és a szerzőket megillető immateriális jogok közötti egyensúlyt hivatott biztosítani.”⁴⁵⁷

Egészen sajátos helyzetet teremt a megszerzett műpéldányon fennálló *tulajdonjog* és a szerzői jog ütközése, amely esetekben a bírói gyakorlat értékeli a felhasználás sajátos célját és – a joggal való visszaélés tilalmából levezetve – a tulajdonjogot a szerzői jog külső korlátjaként fogja fel (pl. az építészeti alkotások esetében).⁴⁵⁸ A bírói gyakorlat – összhangban a szerzői jog szerepével – mindkét érdek érvényesülését biztosítani igyekszik. Az építészeti művek esetében ilyen kompromisszum a jog részelemekre bontásával található meg: pl. az átdolgozás engedélyezésének joga – az integritás jogát részben érintve – korlátozás alá esik (az engedély alapos ok nélküli megtagadása rendeltetésellenes joggyakorlásnak minősülhet), ám értékarányos ellenértékre ettől függetlenül jogosult marad a szerző.

Ehhez hasonló a más funkcionális művek esetében szükségessé váló sajátos felhasználások értékelése, így a logók, emblémák⁴⁵⁹, ahol a mű használhatósága, célja kerül előtérbe, vagy a szerzőt a műpéldány tulajdonjogával rendelkező személlyel szemben megillető kiállítási jog.⁴⁶⁰

A szerzői jog külső korlátai közé tartozik a *versenyjogi* korlát is. A szerzői kizárólagos jog gyakorlása és a versenyjogi szempontok közötti egyensúly kérdését az EUB több ügyben elemezte, kidolgozva a ‘nélkülözhetetlen eszközök’ (essential facilities) elvet. Megállapította, hogy a szerzői kizárólagos jog gyakorlása csak kivételesen tekinthető visszaélésszerűnek, mégpedig ha a szellemi tulajdonjoggal rendelkező erőfölényes vállalkozás engedélye nélkülözhetetlen (nincs tényleges vagy potenciális helyettesítője) egy új termék gyártáshoz, melyet a domináns vállalkozás nem nyújt, viszont iránta egyértelműen kereslet mutatkozik, és a jogtulajdonosok a másodlagos piacot maguknak tartják fenn

⁴⁵⁵ Szjt. 23. § (5) bek. A szabad felhasználás és a jogkimerülés érdekes kapcsolatáról ld. SzJSzT 05/2006. – Az idézeteket tartalmazó tanulmány online hozzáférhetővé tétele; nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak által végezhető szabad másolatkészítések feltételei.

⁴⁵⁶ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 189.

⁴⁵⁷ MEZEI (2014d) i. m. 8.

⁴⁵⁸ Pl. BH 2005. 427., BDT 2008. 1756., BDT 2010. 2329.

⁴⁵⁹ SzJSzT 24/2001. – Emblémák összehasonlítása, SzJSzT 10/2005. – Vázlattervek felhasználása emblématerv készítéséhez, SzJSzT 18/2003. – Emblématerv felhasználása. Ugyanakkor egy logó átrajzolása is sérthet szerzői személyhez fűződő jogot: Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.20.034/2010/7.

⁴⁶⁰ Szjt. 69. §

a teljes verseny kizárásával, továbbá az elzárkózás objektív indokok nélkül történik.⁴⁶¹ A későbbiekben a Microsoft-ügy alapján a bíróság hozzáteszi, hogy e kivételes körülmény fennálltának megítélésekor az adott eset összes körülményére figyelemmel kell lenni.⁴⁶²

A műélvezethez egyre gyakrabban arra is szükség van, hogy a közönség tagja egyúttal felhasználási cselekményt is végezzen, amelyek egy *részt* – a felhasználás céljától és módjától függően – a jogalkotó *szabad felhasználás* körében teszi lehetővé (így az ideiglenes többszörözés,⁴⁶³ a szoftver használatát lehetővé tevő rendelkezés,⁴⁶⁴ vagy – a társadalmi esélyegyenlőség elvének is megfelelően – a fogyatékos személyek számára történő hozzáférhetővé tétel biztosítását szolgáló felhasználások esetében⁴⁶⁵). De ugyanígy a műélvezetet sajátos módon lehetővé tevő egyes felhasználásokra is engedély és díjfizetés nélkül kerülhet sor, így egy zárt, szűk magánkörben tartott előadásra,⁴⁶⁶ vagy a magáncélú többszörözés klasszikus esetére.⁴⁶⁷

2.2.2. Szabad is, meg nem is

A műélvezet lehetővé tételén túl a felhasználás sajátos *célja*,⁴⁶⁸ és a felhasználás folyamatában *résztevők jogai és érdekei* figyelembe vétele mára a *szabad*

⁴⁶¹ C-241/91. P. és C-242/91. P. sz., a Radio Telefis Eireann (RTE) és Independent Television Publications Ltd (ITP) kontra az Európai Közösségek Bizottsága egyesített ügyben 1995. április 6-án hozott ítélet, majd C-418/01. sz. IMS Health GmbH & Co. OHG kontra NDC Health GmbH & Co. KG. ügyben 2004. április 29-én hozott ítélet.

⁴⁶² A T201/04. sz. Microsoft Corp. kontra Európai Közösségek Bizottsága ügyben 2007. szeptember 17-én hozott ítélet, ld. részletesen: FEJES–SZILÁGYI–TÓTH i. m. Ld. továbbá a T-167/08. sz. Microsoft Corp. kontra Európai Bizottság ügyben 2012. június 27. napján hozott ítéletet.

⁴⁶³ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról (Infosoc irányelv) 5. cikk (2) bek. d) pont, Szjt. 35. § (6) bek.

⁴⁶⁴ Szjt. 59–60. §, 62. § (1) bek.

⁴⁶⁵ Infosoc irányelv 5. cikk (3) bek. b) pont, Szjt. 41. § (1) bek., GRAD-GYENGE (2014) i. m. 219.

⁴⁶⁶ Szjt. 38. § (1) bek.

⁴⁶⁷ Szjt. 35. § (1) bek.

⁴⁶⁸ A Nagykommentár az alábbi célokat veszi számba:

- a szellemi alkotótevékenység megkönnyítése (de nem a más alkotók terhére való teljes szabadsága): Szjt. 34. §;
- az iskolai oktatás és tudományos kutatás megkönnyítése: Szjt. 34. § (3) bek., 35. § (4)–(5) bek., 38. § (1) bek. b) pont, (5) bek., 39–40. §, 68. § (2) bek.;
- a magánfelhasználás segítése: Szjt. 35. §;
- az információs szabadság érvényre juttatása: Szjt. 36. § (1) bek., 37. §;
- a művek közönséghez jutásának megkönnyítése: Szjt. 35. §, 38. §, 68. § (1) bek.;

felhasználások egész sorát hívta életre.⁴⁶⁹ (Tovább árnyalták a képet a fejlődő országok részéről megjelent igények.⁴⁷⁰) Miközben a felhasználás célja igen fontos szempont a szabad felhasználások kapcsán, pontos meghatározása mégsem történik meg minden esetben (pl. „magáncél”), mégha azt a bírói gyakorlat körvonalazza is.⁴⁷¹ Eredményét tekintve „a szabad felhasználás törvényi tényállásai közül egyesek az Szjt. 17. §-ban azonosított [...] valamely tipikus felhasználási jog alóli kivételek (például az Szjt. 35. § a többszörözési jog alól), mások több felhasználási módot is érintenek (például a 34. §-beli idézés, átvétel), megint mások egy bizonyos műfelhasználói minőséghez [például televízió, könyvtár 36. § (3)–(4) bek., 39–40. §], illetve sajátos élethelyzethez kapcsolódnak, ami a még nem nevesített, atipikus felhasználási jog alól is kivételt jelenthet (például a 41. § esetei).”⁴⁷²

Itt kell megemlítenünk azt is, hogy egyes vagyoni jogok kötelező közös jogkezelés körébe tartozó gyakorlása, mégpedig az eszközre kivetett reprográfiai és üreshordozó jogdíj alapját képező törvényi engedély, nagyban hasonló helyzetet eredményez, még akkor is, ha ilyenkor valójában engedélyezés szükséges, és (általában arányos) díjazás is feltétele a felhasználásnak. A különbség oka, hogy a *kényszerengedélyezés* esetében az értékelendő társadalmi érdek kielégíthető a művekhez való hozzájutás egyszerűsítésével is, a díjfizetés eltörlésére nem mutatkozik indok.⁴⁷³

A BUE és a TRIPS rendelkezéseiben gyökerező, és az Infosoc irányelvben harmonizálni megkísérelt korlátok és kivételek listája meglehetősen tág mozgásteret ad a tagállamoknak, és ennek megfelelően – bár a kontinentális megoldás taxatív módon felsorolt szabad felhasználási esetekkel operál – az egyes országok között nem elhanyagolható különbségek alakultak ki. Igaz ezek a szabályozási különbségek a joggyakorlattal együtt szemlélve mutatnak valós képet, hiszen például a magyar jogalkotó sem élt az Infosoc irányelv

-
- a kulturális ipar könnyebb működéséhez fűződő érdek: Szjt. 36. § (3)–(4) bek.;
 - a műszaki szükségszerűségekkel, főleg a digitális technikával összefüggő okok: Szjt. 35. § (6)–(7) bek., továbbá az 59–60. §, 62. §;
 - az igazságszolgáltatáshoz és a közbiztonsághoz fűződő érdekek: Szjt. 41. § (2)–(3) bek., és
 - a társadalmi esélyegyenlőséghez fűződő érdek: Szjt. 41. § (1) bek.

GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 243.

⁴⁶⁹ A korlátozások emberi jogi hátterének részletes elemzését ld. GYENGE (2010) i. m.

⁴⁷⁰ Ld. WIPO Development Agenda 2007.

⁴⁷¹ MEZEI (2010) i. m. 34.

⁴⁷² GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 243.

⁴⁷³ Ide sorolhatóak bizonyos többszörözési, nyilvános előadási, közönséghez közvetítési és egyidejű továbbközvetítési jogok: Szjt. 19. §, 25. §, 27–28. §

által felkínált azon lehetőséggel,⁴⁷⁴ hogy egy mű változatlan formában, paródia céljára történő felhasználására nézve új szabad felhasználási esetet alkosson, a gyakorlatban általánosan elfogadott a (bizonyos értelemben szűkebben, bizonyos értelemben viszont tágabban értelmezett) szabad paródia az Szjt. 34. és 29. §-ának értelmezése⁴⁷⁵ és a véleménynyilvánítás szabadsága, mint külső korlát alapján.⁴⁷⁶ Az Infosoc irányelv arra is lehetőséget biztosít, hogy a tagállamok az egyes műtípusokra nézve eltérő szabályokat fogalmazzanak meg,⁴⁷⁷ ami még színesebbé teszi a képet. Esetről esetre, a „biztonsági szelep”⁴⁷⁸ funkciót betöltő háromlépcsős teszt feltételeit megvizsgálva dönthető csak el, hogy egy adott felhasználás valóban megengedett, illetve díjtalan-e szabad felhasználásként, azaz különleges esetre vonatkozik, nem sérelmes a mű rendes felhasználására és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit, továbbá megfelel a tisztesség követelményeinek és nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra.⁴⁷⁹

Meg kell még említenünk, hogy bár a szabad felhasználásokra vonatkozó rendelkezések alapvetően a vagyoni jogokat érintik, az egyes esetkörök a személyhez fűződő jogokra is hatással vannak. A kulturális ipar működését könnyítő azon rendelkezés, mely szerint az audiovizuális médiaszolgáltatásban bármely képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti, iparművészeti vagy ipari tervezőművészeti alkotás díszletként szabadon felhasználható, a szerző névvisselési jogára vonatkozó kitételrel rendelkezik, nevesül hogy az ilyen felhasználás esetén a szerző nevének feltüntetése sem kötelező.⁴⁸⁰

A magyar Szjt. az *engedély és díjfizetés nélkül* megvalósított felhasználások széles körét emeli ki a jogsértő magatartások köréből, „a művek társadalmi feltételezettsége, a meglévő szellemi közkinccs és annak gyarapításához fűződő érdekek”⁴⁸¹ alapján (pl. idézés és az átvétel egyes esetei⁴⁸²). Ezek közül bizonyos esetekben a jogosult kivonhatja művét a szabadon felhasználható alkotások kö-

⁴⁷⁴ Infosoc irányelv 5. cikk (3) bekezdés k) pont.

⁴⁷⁵ SzJSzT 39/2002. – Flintstones figurák felhasználása reklámcélokra, SzJSzT 13/2003. – Játékfilm lényeges elemeinek jogosulatlan felhasználása reklámfilmben, SzJSzT 16/08. – Reklámozás céljából megrendelt mű felhasználása, FALUDI (2015) i. m. 95.

⁴⁷⁶ Vö. pl. BH 2000. 293.

⁴⁷⁷ Infosoc irányelv 5. cikk (1)–(2) bek.

⁴⁷⁸ GYENGE (2010) i. m. 163.

⁴⁷⁹ Szjt. 33. § (2) bek.

⁴⁸⁰ Szjt. 36. § (3) bek. Ehhez hasonló rendelkezést tartalmaz a 37. § is.

⁴⁸¹ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 243.

⁴⁸² Szjt. 34. § (1)–(2) bek.

réből (így a napi eseményekhez kapcsolódó, időszerű gazdasági vagy politikai témákról megjelentetett cikkek vagy e témákról sugárzott művek a sajtóban csak akkor többszörözhetők szabadon, illetve közvetíthetők a nyilvánossághoz, ha a szerző nem tett az ilyen felhasználást megtiltó nyilatkozatot⁴⁸³).

Nem csak a felhasználások *célja és módja* nyert relevanciát a művek közönséghez történő eljuttatását segítő esetkörök kialakítása során, de újabb differenciálási pontot jelentett egyes felhasználások *tömegessé* válása is. Így például a magáncélú másolás társadalmi jelentősége és a rendes felhasználásra gyakorolt hatása annak tömegessé válásával változott meg, az, hogy ellenőrizhetetlen, a kezdetektől – jellegénél fogva – igaz volt rá. Az ennek hatására megjelent új jogintézmény, az *engedélyezési jog nélküli díjigény* eseteiben – a szabad felhasználáshoz hasonlóan – a felhasználóknak nem szükséges engedélyt kérniük a jogosulttól: vagy azért, mert (ha a felhasználó a nagyközönség: *közvetett*) *törvényi engedély* áll rendelkezésükre,⁴⁸⁴ vagy mert a jogosult *eleve nem* rendelkezik kizárólagos engedélyezési joggal („csak” megfelelő díjazás iránti igénnyel).⁴⁸⁵

2.2.3. A jogosítás módjai

A szerzői jogi védelem tárgyának egyre szélesedő köre sorra hívta életre azokat a kritikákat, melyek szerint számos oltalmazott műben az egyediség nem, vagy csak nyomokban felismerhető (ld. a III.1.1. alpontban). Az *alkotóval való kapcsolat gyengülésének* egyes művek felhasználásának az útja is egyértelmű jelét adja: „[...] az egyedi engedélyezés háttérbe szorulásával veszélybe kerülhet az, ami a műveket az egyéb javaktól lényegileg megkülönbözteti, vagyis az a vonásuk, hogy bennük mindig egy egyedi és megismételhetetlen intellektus tükröződik.”⁴⁸⁶ Az egyedi jogosítás mellett megjelenő új modellek, a jogosítás módjában látható differenciálódás alapvetően fogyasztási (ld. pl. a nyilvános elő-

⁴⁸³ Szjt. 36. § (2) bek., összhangban az Infosoc irányelv 5. cikk (3) bek. c) pontjával.

⁴⁸⁴ Így a kép- és hanghordozóra történő magáncélú másolás (Szjt. 20. §), a reprográfiai másolás (Szjt. 21. §), a „videobérlet” (Szjt. 23. § (6) bek.) és az irodalmi és kottában rögzített művek nyilvános könyvtári haszonkölcsönzése (Szjt. 23/A. §) eseteiben. A mérföldkönek számító jogforrások: LB Pf.IV.20.721/1984/9., 124/B/2004. AB végzés, az EUB C-467/08. sz. Padawan SL kontra Sociedad General de Autores y Editores de España (SGAE) ügyben hozott ítélete (a továbbiakban: Padawan-ügy), SzJSzT 17/2006. – A jogellenes forrásból történő másolás kérdése, az EUB C-435/12. sz. ACI Adam BV és társai kontra Stichting de Thuisakopie és társa ügyben hozott ítélete.

⁴⁸⁵ Így a követő jog (Szjt. 70. §) és a szomszédos jogi jogosultakat megillető díjigények (Szjt. XI. fejezet) eseteiben.

⁴⁸⁶ GYERTYÁNFY (1984) i. m.

adási közös jogkezelést), technológiai szükségszerűségekből és lehetőségekből fakad, mely mára nagyban átrajzolta a szerzői jog képét. A jelenleg alkalmazott megoldások nagy része távolról sem tökéletes, de mind a felhasználók, mind a jogosultak, mind a közönség érdekében a szerzői jogi vérkeringést igyekeznek működésben tartani. Ez mára cseppet sem egyszerű feladat, még ha a technológiai lehetőségekből ennek ellenkezőjére is következtethetnénk.

A szerzői alkotásokhoz és az azokhoz kapcsolódó teljesítményekhez kötődő új felhasználási módok, az új felhasználói attitűd, a kulturális piac bonyolult hálózatai és a tartalmak konvergenciája a jogosítás módjának az igazodását is igénylik. Ez a vagyoni és a személyhez fűződő jogok tartalmára is erős hatással van a jogosítás egyedi és más formáiban is. Az alábbiakban az eltérő utak, módszerek alapvető indokait vesszük számba.

2.2.3.1. A jogosult akarata

A művekhez való rendezett hozzájutás *kiindulópontja* a szerző akarata: az alkotó műve nyilvánosságra hozatalával hozza meg azt a döntést, hogy elindítja alkotása közösségi útját. Ezzel a pillanattal megnyílnak a műélvezet, a szabad felhasználás és más, a jogosult engedélyezése nélkül történő felhasználás lehetőségei. Ezen túl bár a szerzőnek főszabály szerint kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére,⁴⁸⁷ a felhasználás teljes folyamatára egyre kevésbé van (és lehet) ráhatása. Ezt nem csak a technológiai szükségszerűségek és a közönség, a felhasználók, a társadalom egészének érdeke indokolja, de maga a jogosult sem (mindig) kíván teljes kontrollt gyakorolni alkotása valamennyi felhasználása felett.

A jogalkotó különbséget tesz az alkotó akaratának figyelembe vétele során aszerint, hogy ez az akarat mire vonatkozik, és milyen formában kerül kifejezésre. Tekintve, hogy a szerzői jogi védelem automatikusan keletkezik, önmagában az a tény, hogy a szerzői jogi védelem alanya nem tud alkotói pozíciójáról, vagy – különböző okokból – nem akar a mű alkotójának minősülni, nem szünteti meg az eredendő jogviszonyt. A magyar jogalkotó sem a hallgatólagos, sem a kifejezett teljes joglemondást nem támogatja. A szerzőt *saját akaratával szemben* is védeni kívánja, így bizonyos akaratnyilatkozatokat *tartalmuk alapján* nyilvánít érvénytelennek (megdönthetetlen vélelmet állítva

⁴⁸⁷ Szjt. 16. § (1) bek.

fel az akarathiba meglétére nézve), pl. az életműszerződést, a vagyoni, vagy a személyhez fűződő jogokról való lemondást.⁴⁸⁸ Ez utóbbit nem csak a gyengébb helyzetben lévő félként kezelt alkotó érdekei, de a társadalom számára fontos hitelesség okán is indokoltnak tartva⁴⁸⁹ (ld. még III.2.1.3.). A tilalom ellenére sokszor a jogosult mégis valamiféleképpen megfogalmazott, kifejezett joglemondó nyilatkozatot tesz, vagy ráutaló magatartással kíván jogairól lemondani (pl. „szabadon elérhetővé teszi a művét az interneten ezzel a szándékkal”⁴⁹⁰), a nem megfelelő formájú jogosítás választása azonban nemhogy jogszerű felhasználási láncolatot nem képes elindítani, de a közönség és a felhasználók szemszögéből nézve igen bizonytalan helyzetet eredményez (hiszen nem tudható, hogy magatartása pontosan „mire kívánt utalni”). Ennek megfelelően az SzJSzT nem fogadta el azt az érvelést sem, hogy a közterületen hozzáférhetővé tett irodalmi graffiti szerzője a műhöz kapcsolódó jogairól lemondott, mivel a művét ráutaló magatartással közkinccsé tette.⁴⁹¹

A kötődés hiánya, a joggyakorlás és jogérvényesítés (akár huzamos időn keresztül történő) elmaradása tehát *önmagában* nem szünteti meg a fennálló szerzői jogvédelmet, ám a jogosult ezirányú akarata többféleképpen is érvényesülhet jogtechnikailag (és a jogbiztonság szempontjából) más, ám a gyakorlatban a joglemondáshoz hasonló eredményhez vezetve. Az egyik ilyen megoldás a szoftverek kapcsán kialakult, majd a CC licenszek révén⁴⁹² is alkalmazott jogosítási módszer, mely a művek egyszerű részleges közkinccsbe adását⁴⁹³ teszi lehetővé. A jogosult által alkalmazott speciális ‘nem címzett engedélyezési jognyilatkozatok’ révén egyszerűvé válhat a jogosult – műve könnyebb hozzáférhetőségét és gyorsabb terjedését is elősegítő⁴⁹⁴ – akaratának érvényesülése, ám az egyes jogrendszerek (köztük a magyar) jelenlegi szabályaival még nem teljesen kompatibilis módon.⁴⁹⁵ A sajátos jogosítási megoldások, licenszek léte tükrözi azt a jogosulti (és társadalmi) igényt, mely szerint a mű felhasználása feletti szoros kontrollnál a terjedéshez, terjesztéshez fűződő érdek (tipikusan közvetett vagyoni megtérüléssel kísérve) erősebbnek bizonyul.⁴⁹⁶ Az egyelőre

⁴⁸⁸ Szjt. 9. § (2)–(3) bek.

⁴⁸⁹ CSÉCSY (2013) i. m. 106.

⁴⁹⁰ SzJSzT-08/12. Turisztika honlap tartalmának szerzői jogi védelme.

⁴⁹¹ SzJSzT-08/11. Cím szerzői jogi védelme.

⁴⁹² DUDÁS (2006) i. m.

⁴⁹³ FALUDI (2007) i. m. 186–190.

⁴⁹⁴ SGANGA i. m. 560.

⁴⁹⁵ GRAD-GYENGE (2015b) i. m.

⁴⁹⁶ Az érdekek sajátos ütközésére ld. MOLNÁR–NÉMETH i. m.

bizonyos műtípusok (tudományos művek, szoftverek, közösségi alkotások) és jellemzően atipikus szerzők⁴⁹⁷ vagy sajátos felhasználási célok esetében alkalmazott – egyes eseteiben tartalmilag joglemondást is jelentő – általános jogosítási módszer hogyan hozható összhangba a nemzetközi és hazai szerzői jogi rendelkezésekkel.⁴⁹⁸

A jogalkotó arra a – riasztó – tényre is reagálni igyekszik, hogy a műveiktől, teljesítményeiktől különböző okokból eltávolodott, azaz ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodó jogosultak száma igen magas. E körbe tartoznak azok a fent említett jogosultak is, akiknek akarata ugyan művük közkincsbe juttatására irányult, ám ehhez nem a megfelelő jogosítási módszert választották (vagy egyáltalán nem rendelkeztek műveikkel kapcsolatban). Az így képződött „szürke zónába” tartozó árva művek jogszerű felhasználását lehetővé tevő szabályozás a jogosítás egy új módszerét jelenti⁴⁹⁹ – amelynek tehát nem a közkincs körének a szűkítése a célja, hanem épp az árva művek védelmének fenntartása, felhasználhatóságának elősegítése (tipikusan a jogosult feltételezhető akaratával is összhangban).⁵⁰⁰

2.2.3.2. Egyedi jogosítás

Azzal, hogy a szerzői jog jogosultja került a művek felhasználására épülő folyamat kezdőpontjába, a művek terjedésének sebessége és módja is nagyban az alkotótól függött. Tekintve, hogy az alkotás nem öncélú folyamat, a szerző maga is – mind a személyiségét érintő indíttatásokból (hírnév, halhatatlanság), mind vagyoni okokból (jogdíjak) – abban volt érdekelt, hogy minél több műélvezőhöz, a közönség minél szélesebb köréhez eljusson a műve. Addig, amíg a terjesztés, illetve a műélvezet biztosítása legfeljebb egy, vagy néhány közvetítőt igényelt, és az alkotás szerzői jogi értelemben vett felhasználására nem is jelentkezett tömeges igény, a jogosítás könnyen követhető és egyszerű módon, felhasználási szerződések megkötése útján történhetett. A jogalkotó ennek megfelelően a szerző vagyoni jogaival való rendelkezés fő eszközül a – garanciális rendelkezésekkel körülbástyázott – *felhasználási szerződéseket* jelölte ki.⁵⁰¹

⁴⁹⁷ FICSOR M. (2015) i. m. 194.

⁴⁹⁸ GRAD-GYENGE–MEZEI i. m. 235–250.

⁴⁹⁹ Az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól szóló 2012. október 25-i 2012/28/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv (Árvamű irányelv), melyhez ld. Szjt. IV/A. fejezet.

⁵⁰⁰ GRAD-GYENGE (2009) i. m.

⁵⁰¹ FALUDI (1999) i. m.

Miközben az alkotó-mű kapcsolatot igyekszik valamilyen formában fenntartani, a szerzői jog lényegének megtartása mellett annak nincs akadálya a rendelkezések alapján, hogy a felek a jog gyakorlását illetően a joglemondáshoz hasonló helyzetet eredményező tartalommal töltsék meg a felhasználási szerződést.⁵⁰² A kulturális ipar „motorját” jelentő felhasználási szerződések szabályait a jogalkotó a felek jogaira, érdekeire, és a „piaci követelményekre”⁵⁰³ tekintettel alakította ki, számos, a szerzőt védő kógens rendelkezéssel. Akár vagyoni, akár személyhez fűződő jog gyakorlásáról van szó, a ráutaló magatartással, hallgatólagos módon történő engedélyezés csak bizonyos esetekben (pl. a nyilvánosságra hozatalhoz, mind a mű tartalmáról való tájékoztatáshoz való hozzájárulás egyoldalú nyilatkozattal akár ráutaló magatartással is megadható⁵⁰⁴), kivételesen fogadható el.⁵⁰⁵ A korábbi gyakorlattal ellentétben egy kézirat könyvkiadónak történő megküldése is csak a mű nyilvánosságra hozatalához adott hozzájárulásnak tekinthető a felhasználási szerződésekre vonatkozó szabályok alapján.

A jogosult akarata és a piaci igények mellett az adott műfaj és a hozzá igazodó felhasználás célja is indokolta egy további sajátos kategória megalkotását: egyes művek esetében a *vagyoni jogok* (a felhasználási szerződés általános szabályainak alkalmazásával) átruházhatóvá váltak a magyar jogrendszerben is,⁵⁰⁶ „a gyakorlatiasság, a működőképesség és a hatékonyság szempontjainak elsőbbséget adva [...], számot vetve a szerzői jognak a gazdaságban, a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban betöltött – egyre növekvő – szerepével.”⁵⁰⁷ Ez a gazdasági forgalom előli akadályok elhárítását célzó, a mű feletti rendelkezést

⁵⁰² Ez a funkcionális alkotások esetében különös jelentőséggel bír.

⁵⁰³ Szjt. 42–57. §-okhoz fűzött indokolás.

⁵⁰⁴ SzJSzT 37/2000/1-2. – Festmények reprodukcióinak aukciós katalógusban való engedély nélküli közlése; az okozott vagyoni hátrány; tulajdonjog és szerzői jog viszonya.

⁵⁰⁵ Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.671/2011/4., Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.462/2008/4., C-457/11. sz. VG Wort kontra Kyocera Mita Deutschland GmbH és társai ügy. SzJSzT 34/2002. – Mozaik címer szerzői jogi védelme; a szerzőt megillető jogdíj mértéke: „Hangsúlyozza az eljáró tanács, hogy a fenti következtetés csak egészen kivételes esetekben, olyankor minősülhet helyesnek, amikor a szerző „beleegyező” tartalmú ráutaló magatartása nem csak a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásként (Szjt. 10. §), hanem kifejezett felhasználási engedélyként minősülhet. E kivételes eseteket arra a körre kell korlátozni, amikor a szerző maga valósítja meg a célzott felhasználási cselekményt, vagy ahhoz elválaszthatatlanul kapcsolódó magatartást tanúsít. A műpéldány felhasználónak való átadása általában soha nem minősülhet felhasználási engedéllynek. Itt azonban több történt. A szerző maga többszörözte és állította ki művét.”

⁵⁰⁶ Szjt. 58. § (3) bek. szoftver, Szjt. 61. § (2) bek. adatbázis, Szjt. 63. § (1) bek. reklámozás céljára megrendelt mű, Szjt. 66. § (1) bek. filmalkotás.

⁵⁰⁷ 1100/1997. (IX. 30.) Korm. határozat szerzői jogi jogszabályaink felülvizsgálatáról 2. c) pont.

megkönnyítő lépés akkor is jelentősnek számít,⁵⁰⁸ ha az átruházással gyakorlatilag egyező tartalmú felhasználási szerződést is köthetnek a felek⁵⁰⁹ (amelyben nagy szerepe van az átengedhetőség kikötésének, azaz amikor a szerző engedélye alapján az engedélyes saját jogán engedhet felhasználást harmadik személynek⁵¹⁰).

Egyes műfajok és felhasználási módok kapcsán e relatív hatályú megállapodások egészen bonyolult láncolatokba kezdtek rendeződni, és létrejöttükben harmadik szereplők (pl. ügynökök, menedzserek, kiadó, terjesztők stb.) is közreműködtek. Míg egyes tartalmak technikailag könnyedén és gyorsan, akár közvetítők és felhasználók nélkül juthattak el a közönséghez, más – legtöbbször konvergens – tartalmak már nem is láncolatot alkotó felhasználási szerződések révén, hanem egyre több kötésszámot magába foglaló hálózatokon keresztül érték el a közönséget, amelyet bonyolított az átszállt, átruházott jogok nyomkövetése is (pl. együttes művek, munkaviszonyban alkotott művek⁵¹¹ vagy öröklés esetében). A hálózatosodás felgyorsulását jól mutatja, hogy míg 1990-ben a művek egymásra épülésére a „könyvkiadás – zsebkönyvkiadás – színpadi adaptáció” szemléletes példának számított,⁵¹² ma egy egész értékláncot⁵¹³ kell körülírni a helyzet bemutatására.

A szerzői jogi egyedi engedélyezési rendszert egyre inkább szétfeszítő felhasználási lehetőségek és a kulturális ipar összetett működése új, az egyedi engedélyezést kiegészítő és segítő megoldás kidolgozását tették szükségessé. A kidolgozott módszer a – szerző jogérvényesítését segítő, de egyúttal jogai korlátját is jelentő – közös jogkezelés intézménye volt.

⁵⁰⁸ BÉRCZES–GYENGE (szerk.)–LENDVAI i. m. 31.

⁵⁰⁹ „[...] a szerzői vagyoni jogok elidegeníthetlenségének – legalább is főszabályként történő – fenntartása (l. Sztj. 9. §) szükségessé teszi a felhasználási szerződések szabályainak nagyfokú liberalizálását. Ennek következménye, hogy az Sztj. alapján bármely műfajta esetében lehetséges a kizárólagos, a teljes védelmi időre szóló és harmadik személynek átengedhető jogot szerzett felhasználót olyan jogi helyzetbe juttatni, hogy az gyakorlatilag a jogátruházással legyen egyenértékű.” SzJSzT 15/10. – Építészeti alkotás engedélyezési tervének felhasználása kivitelezési terv elkészítésére és a felhasználási engedély terjedelme támogatási szerződés részét képező általános szerződési feltételek alapján. További érdekes aspektusait ld. SzJSzT 2/2005. – Szerzői felhasználási jogok sorsa gazdasági társaság jogutód nélküli megszűnése esetén.

⁵¹⁰ FALUDI (2008a) i. m.

⁵¹¹ LEGEZA (2014c) i. m.

⁵¹² GYERTYÁNFY (1990) i. m. 110.

⁵¹³ GRAD–GYENGE–SARKADY (2012) i. m.

2.2.3.3. Nem egyedi jogosítás – közös jogkezelés

A jogalkotó a – minden érdekeltet közvetlenül érintő – terjesztési és engedélyezési problémákat látva jogszabályban is rögzítette, hogy a szerzői jog egészen másként kell viselkedjen abban az esetben, ha *tömeges felhasználásokról* van szó: a szerzőt megillető kizárólagos jog lényegi eleme, az *engedélyezés joga egyedileg nem gyakorolható* ilyen esetekben (lévén hogy sem technikailag, sem jogilag nem indokolt). A felhasználás jellegéből adódó differenciált megközelítés eredményeként megalkotott szabályok „[...] a szerzői akarat csorbulása ellenére is – a joggyakorlás megkönnyítését szolgálják.”⁵¹⁴

A közös jogkezelés az új körülményekhez és lehetőségekhez történő alkalmazkodás kiváló példája: bár nem tökéletes eszköz, mégis sikeresen oldott a változó viszonyok generálta feszültségen. Először a már a kezdetektől sajátos helyzetben lévő *zeneművek*⁵¹⁵ kapcsán vált nélkülözhetlenné és megkerülhetlenné – bár hazánkban az első érdekvédelmi szervezet nem az Artisjus, hanem a Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete volt.⁵¹⁶

A közös jogkezelés intézményének létrehozását a legerőteljesebben a tömeges felhasználásokkal kapcsolatos engedélyezési és díjfizetési folyamatok *egyszerűsítése* és *hatékonyabbá* tétele vezérelte. Könyvtárnyi külföldi és hazai jogi és közgazdasági irodalom elemzi, hogy a kezdetek óta rendkívül összetetté vált közös jogkezelés intézménye valóban szükséges és megkerülhetetlen-e. Ezek tanulságát Faludi Gábor a következőképpen foglalja össze:

„[...] a közös jogkezelés tudományosan nem igazolható, és nem cáfolható. Létező, nem homogén, sokmodelles és ugyanakkor elkerülhetetlen mű-/teljesítmény-értékesítési forma. Értékválasztás alapján utasítható, vagy fogadható el, vagy akár tekinthető univerzális gyógyszernek is.”⁵¹⁷

Ez az értékválasztás meg is történik és hatása le is képződik a tudományos szakirodalomban, az angolszász és a kontinentális jogrendszer eltérő megközelí-

⁵¹⁴ MEZEI (2010) i. m. 41.

⁵¹⁵ A zenei művek túlsúlya máig jellemzi a közös jogkezelést: „több mint 250 közös jogkezelő társaság működik az EU-ban, amelyek éves szinten mintegy 6 milliárd EUR bevételt kezelnek. A közös jogkezelő társaságok által beszedett bevételek mintegy 80%-a a zeneipari jogok felhasználásából származik.” Jedlik-terv. 78.

⁵¹⁶ GÉRA–CSATÁRI i. m. 20.

⁵¹⁷ FALUDI (2014b) i. m. 7.

tésében, az uniós reformfolyamat során vívott küzdelmekben, a közös jogkezelés eltérő modelljeiben. Mint „univerzális gyógyszer” a tünetek kezelését várhatjuk tőle, ám erre is különböző módszerek kerültek kidolgozásra. A kontinentális (szolidaritási) szemlélet a világrepertoár felhasználásának egyszerű lehetővé tételét és a jogkezelők kulturális szerepét helyezi az első helyre, ami markáns különbség az üzleti (alapvetően versenyjogi) megközelítésű angolszász modellhez képest.⁵¹⁸ Bár a két szemlélet időnként kibékíthetetlennek tűnik⁵¹⁹ – ami a közös jogkezelés kapcsán zajló harmonizáció folyamatán is erősen érződik –, a közös jogkezelés *célja* mindkettővel összhangban áll.

A jogosultak számára hamar világossá vált, hogy jogaikat egyedi jogosítások útján képtelenek gyakorolni, és a felhasználókat is óriási feladat elé állította a különféle engedélyek beszerzése, vagy egyáltalán az, hogy átlássák a világ különböző pontjain keletkezett művek kapcsán fennálló jogviszonyokat, jogosítási lehetőségeket.⁵²⁰ Az első közös jogkezelő, a francia színdarabírók érdekvédelmi szervezete azonban elsősorban nem a tömeges felhasználásokra, hanem leginkább érdekeik tömeges figyelmen kívül hagyására reagálva jött létre 1777-ben: a szerzők ugyanis nem részesültek az általuk írt darabok előadásának jövedelméből. A szervezet valóban érdekképviselői volt, hiszen néhány évvel később tevékenységének eredményeképpen ismerte el királyi tanácsi határozat a színdarabírók kizárólagos engedélyezési jogát.⁵²¹ A jó példa gyorsan terjedt: az országonként sorra megalakult különböző közös jogkezelők tevékenységében az érdekképviselő és a tömeges felhasználások miatt érvényesíthetetlen jogok kezelése szintén együttesen volt jelen.⁵²² Ezzel együtt a különböző műtípusok és a hozzájuk kapcsolódó hasznosítási lehetőségek a közös jogkezelés különböző útjait nyitották meg.⁵²³

Míg a jogintézmény kialakulása azzal az egyszerű képlettel volt leírható, mely szerint „szükség volt” közös jogkezelőkre,⁵²⁴ működésüket egyre több tényező befolyásolta, és egyre összetettebb feladatot láttak el.⁵²⁵ A XIX. századra a határokon átnyúló felhasználások egyre szélesedő köre és a világrepertoárhoz

⁵¹⁸ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 519.

⁵¹⁹ PETKÓ (2015) i. m.

⁵²⁰ „[...] a felhasználók szempontjából nézve sokkal fontosabbnak tűnik az engedély nélküli, semmint az ingyenes cselekvés.” MEZEI (2010) i. m. 46.

⁵²¹ GRAD-GYENGE-SARKADY (2014) i. m. 21.

⁵²² GÉRA-CSATÁRI i. m. 21–23.

⁵²³ LÁNCHIDI i. m. 49.

⁵²⁴ FICSOR M. (1982) i. m.

⁵²⁵ TÓTH P. i. m. 309–310.

való hozzáférés iránti igény – kétoldalú szerződések sorával – hálózatokba rendezte a különböző, adott területen működő közös jogkezelőket. A területiális alapokon működő, helyi sajátosságokhoz igazodó jogkezelők helyzete kapcsán megjelentek a *versenyjogi* megfontolások érvényesítését sürgető kritikák, amely megközelítés markánsan jellemezte az Európai Bizottság 2005-ben kibocsátott ajánlását is.⁵²⁶ Bár az uniós jogforrás utóélete⁵²⁷ hűen mutatja, hogy a közös jogkezelők esetében a „piac”, a „monopólium” és a „verseny” fogalmi sajátos értelmet nyernek,⁵²⁸ a harmonizáció folyamatát sokáig kísérte a versenyjogi és a kulturális szempontokat előtérbe helyező két tábor vitája (amely a KJK irányelvvel remélhetőleg nyugvópontra jutott⁵²⁹).

A kontinentálissal szemben az angolszász modell kezdetektől üzleti, versenyjogi megközelítést nem csak az a tény indokolta, hogy az Egyesült Királyság első közös jogkezelő szervezete viszonylag későn, a XX. század elején jött létre,⁵³⁰ de (ahogyan korábban utaltunk már rá) az angolszász modell eleve – tehát nem csak a jogkezelők vonatkozásában – egyfajta üzleti, versenyjogi alapon rendezte be szerzői jogát. Míg tehát a kontinentális országok számára a szerzők jogainak érvényesíthetősége, érdekeinek képviselete és a kulturális szempontok voltak a fő mozgatórugók, a copyright rendszer a jogosult (és később a jogkezelők) monopolhelyzetéből fakadó veszélyek elkerülését tekintette fő feladatának.⁵³¹ E két szempont összeegyeztethetőségére a IV. fejezetben térünk ki.

Az önszerveződés elvére épülő jogintézmény egyre inkább az állam „érdeklődési körébe” került: az átláthatóság elvének érvényesítése, az egyre szélesebb kört érintő megoldások egyre több garanciális szabályt tettek szükségessé.⁵³² A szabályozási környezet változásával kísért jogintézménynek mára számos formája alakult ki, igazodva az adott terület jogosítási, felhasználási sajátosságaihoz és a technikai szükségszerűségekhez. Az Szjt. általános fogalma is utal

⁵²⁶ Ld: FALUDI (2009a) i. m.

⁵²⁷ Vö. FALUDI–KABAI i. m., SZILÁGYI (2014) i. m.

⁵²⁸ Ld. már korábban: FICSOR M. (2002a) i. m. 136., BOYTHA (2002) i. m.; WATT (2014a) i. m. 171.

⁵²⁹ Az Európai Parlament és Tanács 2014/26/EU (2014. február 26.) a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről szóló irányelve (a továbbiakban: KJK irányelv).

⁵³⁰ 1910. Mechanical Copyright Licences Company Ltd. Részletesen ld. BORONKAY–BOYTHA–CSEPELY–KNORR–SZILÁGYI i. m. 56.

⁵³¹ BODÓ B. (2011) i. m. 109.

⁵³² Az állam érdeklődésének bizonyos korszakokban egészen más okai voltak: egy államosított jogkezelő kiváló eszköznek bizonyulhatott a kulturális ipar résztvevőinek ellenőrzésére is. Vö. CSATÁRI i. m.

az egyik alapvető különbségre, mely szerint jogkezelést a törvény is előírhat, és pusztán a jogosultak elhatározásán is alapulhat.⁵³³ A Kjkt. hatályba lépésével a rendszer méginkább összetetté vált, hiszen a közös jogkezelés fogalmába ma már minden olyan eset beletartozik, amikor egy szervezet több szerzői, vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogosult javára, a jogosultak közös érdekében vagyoni jogot gyakorol (azaz nem csak azok az esetek, amikor az egyedi joggyakorlás lehetetlen).⁵³⁴ Ez a tág fogalom a ‘reprezentatív közös jogkezelő szervezet’⁵³⁵ fogalmát is „kitermelte”: a kötelező közös jogkezelés és az előírt közös jogkezelés körébe tartozó esetben kizárólag reprezentatív közös jogkezelő szervezet végezhet közös jogkezelést (azaz csak azok, akik az általuk végzett közös jogkezelési tevékenységgel érintett jogosultak jelentős részét képviselik).⁵³⁶

A kötelező közös jogkezelés⁵³⁷ intézménye a jogkezelők feladatának bővülésével született, az engedélyezés nélküli díjigények, vagy a nyilvánvalóan egyedi engedélyezéssel nem jogosítható felhasználások (egyidejű, csonkítatlan, változatlan továbbközvetítés) – azaz elsősorban a „fogyasztók”/felhasználók érdekei – indokolják létét. A többirányú elmozdulást egyrészt az előírt, azaz kilépést engedő jogkezelés, másrészt pedig a kiterjesztett hatályú közös jogkezelés jelenti, amelyet a működőképesség mint átfogó elv mellett az átlátható és egységes hozzáférés lehetőségének biztosítása vezérelt. Mint a joggyakorlás sui generis fajtáját ismérvei kiemelik a „többi, közönséges ügynöki, közvetítő útján megvalósuló szellemi tulajdoni joggyakorlás medencéjéből”.⁵³⁸ A szintén csoportos joggyakorlásnak minősülő, ám egyedi képviselési viszonyra épülő ügynöki modellel szemben a kontinentális közös jogkezelés egyik nagy előnye a felhasználók szemszögéből, hogy a jogosultak nem kapnak lehetőséget „a különböző felhasználók hozzáférési feltételei közötti differenciálásra”.⁵³⁹ Ez persze

⁵³³ Szjt. 85. §

⁵³⁴ 2016. évi XCIII. törvény a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről (a továbbiakban: Kjkt.) 4. § 7. pont.

⁵³⁵ Kjkt. 4. § 10. pont: „olyan közös jogkezelő szervezet, amely az általa kezelt szerzői jog vagy kapcsolódó jog tekintetében megfelel a 34. §-ban meghatározott követelményeknek, és az adott szerzői jog vagy kapcsolódó jog vonatkozásában reprezentatív közös jogkezelő szervezetként végzett közös jogkezelési tevékenységhez szükséges hatósági engedéllyel rendelkezik.”

⁵³⁶ Kjkt. 5. §

⁵³⁷ Szjt. 87. § (3) bek., 19. § (1) bek., 20–21. §, 23. § (6) bek., 23/A. §, 27. § (1) bek., 28. §, 70. §, 73. § (1) bek., 77. §, 78. § (2) bek., 100. §

⁵³⁸ FALUDI (2009b) i. m. 64.

⁵³⁹ POLYÁK (2011) i. m. 177.

előnyei mellett a jogosultak rendelkezési jogának csorbítását is jelenti,⁵⁴⁰ hiszen a közös jogkezelés egyes típusai (így különösen a magyar rendszerben igen elterjedt törvény által előírt, kiterjesztett hatályú közös jogkezelés) márcsak a jogtechnikai megoldásaiknak köszönhetően is a felhasználók érdekeit helyezi a középpontba.⁵⁴¹ A *minél egyszerűbb jogosítás* mint célkitűzés számos területen bontotta meg a „klasszikus” jogkezelési modellt,⁵⁴² és a jogosítás új – esetenként lehetőségként felajánlott, tipikusan viszont kizárólagosan járható – útjait nyitotta meg. Annak ellenére, hogy különösen ezen új modellek esetében a felhasználók, a közönség érdekei erőteljesebben érvényesülnek, a kezdeti jogosulti érdekképviselési, jogérvényesítési cél ma is jelen van a jogkezelés rendszerében, kiegészülve a kultúratámogatás szerepével.⁵⁴³

⁵⁴⁰ Vö. a 382/B/1995. és a 482/B/2002.AB határozatokkal.

⁵⁴¹ HAJDÚ i. m. 292.

⁵⁴² FICSOR M. (2003) i. m.

⁵⁴³ HANDKE (2014) i. m. 198.

3. Következtetések

„A szellemi alkotások jogi oltalma ... műfajspecifikusan alakult ki, de határai tágulnak, s a szabályozás során részben a specifikus szabályok differenciálódásának, részben a szabályozásban az általánosító, absztraháló megközelítések tendenciái egyaránt megfigyelhetők voltak.”

Faludi Gábor⁵⁴⁴

1. A XX. századra nem csak az irodalmi, tudományos és művészeti műveket és a hozzájuk kapcsolódó teljesítményeket *is* magába foglaló *közkinccs* körének duzzadási üteme gyorsult fel, de *diverzitása* is soha nem látott mértékűvé vált. Ez nagyban köszönhető magának a szerzői jognak, melynek (egyik) rövidtávú célja az információs közkinccs körének bővítése az alkotók ösztönzésével és e művek, kapcsolódó teljesítmények felhasználásának elősegítése, hosszú távon pedig a tág értelemben vett közkinccs részévé válást biztosítja. Ahhoz, hogy a szerzői jog valóban betölthesse ösztönző funkcióját és a felhasználás gördülékenyen történhessen meg, a jogalkotónak tekintettel kellett lennie az egyéni, eredeti küszöböt megugró egyes *műtípusok eltérő sajátosságaira*.

Ez a küszöb *egységesen* valamennyi alkotásra nézve megfogalmazásra került, lévén a jogalkotó a védelem keletkezését az egyes művek, műtípusok jellemzőihez (így esztétikai, gazdasági vagy kulturális értékéhez) nem tudta és nem is kívánta kötni. Az általánosan megfogalmazott küszöb azonban *más és más tartalommal* bír a – gyakran nagyban – különböző alkotástípusok esetében. Az alkotó számára esetről esetre, műtípusról műtípusra eltérő méretű *mozgástér* áll rendelkezésre az egyéni, eredeti jelleg kifejezésére, mely mozgástér különösen a *funkcionális* művek esetében igen szűk. A jogalkotó következetesen foglal állást amellett, hogy egy alkotás felhasználási célja a védelem keletkezését nem befolyásolja, ugyanakkor a védelem tartalmára már jelentős hatással lesz.

A jogalkotó által külön fejezetekben nevesített sajátos műfajokon kívül a joggyakorlat más műtípusok rendhagyó kezelését is kirajzolta. A differenciált szabályokat számos jellegzetesség indokolja, így a már említett funkcionalitás mellett a *műélvezet* eltérő jelentései, lehetőségei az adott műtípus esetében (pl. hogy mennyire mosódik össze a felhasználással és egyáltalán beszélhetünk-e tisztán műélvezetről). A *mű-szerző kapcsolat* erőssége is rendkívül széles skálán mozog, amelyre a jogalkotó szintén tekintettel van. Ezt nem csak a megalkotás

⁵⁴⁴ LONTAI–FALUDI–GYERTYÁNFY–VÉKÁS i. m. 36.

– külső és belső – *motivációja* (alkotó indíttatása, felhasználási célja, finanszírozása stb.), az alkotásban *résztvevők* száma, de az is befolyásolja, hogy az adott műtípusra mennyire jellemző annak *tömeges* létrehozása (van-e, ha igen, mennyi dologi műpéldány) és az archiválás külön feladatként jelenik-e meg.

Az új, korábban oly könnyen megragadható kategóriákba szinte besorolhatatlan mű- és teljesítménytípusok időről időre igazodást kívánnak.

2. A védelem tartalma az adott műtípusra jellemző *felhasználási módoktól* erősen függ. Az anyagi és nem anyagi formában történő érzékelhetővé tétel különbségei, a többszörözhetőség egyszerűsége, a tipikus terjesztési formák, a nyilvánossághoz közvetítés módja már önmagukban eltérő szabályokat igényeltek, de magának a nyilvánosságra hozatal módjának is relevanciája van. A jogosultak helyzete igen különböző aszerint is, hogy milyen mértékben gyakorolhat *kontrollt* műve felhasználása felett, egyáltalán mennyire kötődik alkotásához, mennyire *akarja*, illetve *tudja* követni a felhasználások menetét, és mindezek során szüksége van-e (tág értelemben vett) közvetítőkre, és ha igen, mely típusokra.

A felhasználók szemszögéből nézve a művek felhasználásának *akadálytalansága* is igen eltérő fokú, mint ahogyan a közönség művel kapcsolatos igénye is. A műélvezetet lehetővé tevő rendelkezések mellett számos, az alkotás felhasználhatóságát biztosító szabály került megfogalmazásra, az adott mű információs tartalmához is igazodva. Hangsúlyossá vált, hogy a *felhasználás célja* nem csak az alkotók, de a felhasználók részéről is releváns szempont (reklámcél, befektetés, magáncél, műélvezet lehetővé tétele stb.), és a védelem tartalmára, az azt pontosan körülrajzoló kivételek és korlátok meghatározására komoly hatással van a felhasználás üzleti jellege, gazdasági hatása, a rá épülő iparág működése, nagysága. Egyes művek esetében azok „*áru-jellege*” dominál, sokszor – rövid felhasználási periódussal, kérész életű műélvezettel kísért – tömeges „fogyasztásuk” a cél. A fellángoló, illetve speciális célra történő felhasználásokhoz képest a kulturális piac más szegmenseit az időtállóság is jellemzi. A művek egy tetemes részének gazdasági hasznosítása nem releváns tényező.

A műélvezethez egyes esetekben közvetítők kiterjedt, összefonódó láncolatára van szükség, a *jogosítás útját*, valamint a vagyoni és személyhez fűződő jogok pontos tartalmát erősen meghatározzák az adott felhasználási mód – technikai és gazdasági – törvényszerűségei. A művek szabadabb áramlása hol a jogosult akaratából fakadóan történhet meg, hol (akár akaratával ellentétben) közérdekből, gazdasági, ésszerűségi, technikai okokból enged neki teret a jogalkotó.

Ezek során – az adott műtípushoz és felhasználási módhoz igazodva – más és más szerzői jogi *részcélon* van a hangsúly.

3. Különbségeket az eltérő jogrendszeri szemlélet is eredményez – így a kapcsolódó jogok rendszertani elhelyezése, a személyhez fűződő jogok helyzete és az arról történő lemondás lehetősége, a vagyoni jogok átruházhatósága, és általában véve az üzleti, versenyjogi megközelítés erőssége alapján eltérő szerzői jogi rendszereket termelt ki. Ennek mind a jogosultak, mind a befektetők, mind a felhasználók és a közönség szempontjából jelentősége van a *határokon átnyúló* felhasználások esetében. A *territorialitás* nem csak a felhasználások menetére, hanem a jogérvényesítés lehetőségeire is kihat, mely egyes műtípusok esetében komolyabb, máshol kisebb jelentőséggel bír.

Ezzel együtt a szabályozás nemzetközi egyezményekben és uniós jogforrásokban gyökerező háttere is egyre összetettebb képet mutat, és ahogyan a védelem kontúrja állandó mozgásban van, belső és külső korlátai folyamatosan alakulnak, egyre nehezebb „koherens differenciálást”⁵⁴⁵ elérni. Miközben a szerzői jogi *alapvetések azonosak* maradtak az elmúlt tizenkét emberöltő alatt, adott műtípustól és felhasználási módtól függően a szerzői jog eltérő mértékben tudja betölteni *szerepét*, mely szerep maga is igazodik az egyes kategóriákhoz, azaz maga a szerzői joggal szemben támasztott elvárásunk is differenciálódott.

4. Nem csak a szerzői alkotások és kapcsolódó teljesítmények fajtái mutatnak igen színes képet, de a felhasználási lehetőségek és módok köre is rendkívül kitágult. Minden egyes másodpercben tömegével kerül sor szerzői vagy kapcsolódó jogi védelem alatt álló – más tartalmakkal összefonódott – művek és teljesítmények felhasználására, amelyre nézve már csak azért is kihívás valamennyi érdekeltre tekintettel lévő szabályozást alkotni, mert az egyes érdekcsoportok is igen heterogének. Az egyre több szempont, az egyre több egyéni, eredeti jellegű irodalmi, tudományos és művészi megnyilvánulás, a művek érzékelhetővé tételében vagy a műélvezet más módon történő lehetővé tételében közreműködők széles köre, a kulturális iparág „dübörgése” egyre nehezebbé tették a kiegyensúlyozást. Mindez mind nemzetközi, mind hazai szinten sokrétű és igen *bonyolult* szabályozáshoz vezetett. Amíg egyfelől az újabb és újabb differenciálási pontok figyelembe vétele indokoltnak tűnt a hatékonyság fokozásához, másfelől az így rendkívül bonyolulttá vált szabályozás egyúttal a hatékonyság ellen hat. Kompromisszumot kereső jogterületként

⁵⁴⁵ BOYTHA (1983) i. m.

kérdés, hogy a széthúzó érdekek dinamikus kiegyensúlyozása és ezzel együtt az átláthatóságot is elősegítő egyszerűsítés vajon – paradox módon – további differenciálással érhető-e el, avagy más jellegű változásra, paradigmaváltásra van szükség? Vajon a szerzői jog valóban be tudja tölteni a szerepét a kreatív ágazat valamennyi szegmensében? A szabályozás folyamatos cizellálása közben sikerül a jogalkotónak szem előtt tartania a szerzői jog *valódi célját*?

IV.

A SZERZŐI JOG ÚTKERESÉSE ÉS SZEREPE A XXI. SZÁZADBAN

„[...] a szerzői és szomszédos jogok csak akkor tölthetik be feladatukat, ha azok maradnak, amik.”

Gyertyánfy Péter⁵⁴⁶

A hosszú utat bejárt szerzői jog skizofrén állapotba került: egyfelől egyre többet várnak tőle, másfelől semmit. Valós és látszólagos ellentétek formálódtak és élesedtek ki, és új jelentést kaptak korábbi jól ismert fogalmaink. A szerzői jognak ma már nem csak egy szűk alkotói kör és a művek felhasználását lehetővé tevő néhány közvetítő helyzetét kell rendeznie úgy, hogy az végső soron a közönség érdekeit szolgálja: rendkívül heterogén érdekcsoportokra egyformán tekintettel lévő, a kulturális tömegtermelés ritmusát felvevő, mégis eredeti funkcióját nem elfelejtő szabályozásra van szükség.

Ebben a túlterhelt állapotban „a szerzői jog saját hatékonyságának áldozatává válhat.”⁵⁴⁷ Hogy ebből a paradox helyzetből lehet-e kiút, az alábbiakban vizsgáljuk meg, elemezve a szerzői jog XXI. századi szerepét, majd számba véve azokat a lehetőségeket, amelyek segítségével valóban képes is lehet betölteni azt.

„[...] de kedves dolog
Az újítás, ha célja régi jog.”⁵⁴⁸

⁵⁴⁶ GYERTYÁNFY (2003) i. m.

⁵⁴⁷ Uo.

⁵⁴⁸ SHAKESPEARE: *János király*. Arany János fordításában. Debrecen, Európa Könyvkiadó, 1986. 119.

1. AZ ÖRÖK EGYENSÚLYKERESÉS

„Minden jog szükségképpen tökéletlen, mert nem számolhat előre az életviszonyok végtelen változatosságával és újszerű alakulásával.”

Szladits Károly

A szerzői jog a születésekor anélkül tudott valamennyi érdek és érdekelt között egyensúlyi helyzetet teremteni, hogy egyáltalán szóba hozta volna ezek egyikét, a közönséget. Nem csak az alkotók, a közönség köre is mérhetetlenül szűkebb volt a mainál, és tevékenységük elsősorban a műélvezetre korlátozódott, a szerzői jog által értékelt felhasználást alig valósítottak meg. A közvetítők piacának rendezésével, az alkotóknak fenntartott jogokkal *együtt* a közönség érdekei is kielégítést nyertek: egyre több mű vált hozzáférhetővé, élvezhetővé. Idővel a mérleg serpenyőit újabb és újabb tényezők könnyítették és nehezítették. A XX. századra a szerzők kaptak vagyoni és személyhez fűződő érdekeiket figyelembe vevő, artikuláltabb jogokat, miközben a közönség érdekei komoly átalakuláson estek át. A szerzői jogi szabályozás fokozatos differenciálódásával párhuzamosan a közönség oldalán olyan változás ment végbe, amely felborította a status quo-t. Míg hagyományosan a szerzői jog a jogosultak és a felhasználók közötti egyensúlyozás feladatát látta el végső soron a közönség érdekében, mára egyre inkább a jogosultak kizárólagos jogai és a hozzáférés közötti kibékíthetetlennek tűnő ellentét kerül a gondolkodás középpontjába.⁵⁴⁹

A közösség kibontakozó „szabadságharcában” mind a kizárólagos jogokkal rendelkező jogosultak, mind a művek létrejöttében, közönséghez közvetítésében közreműködő felhasználók és befektetők a közkincs szélesedésének útjában állnak. A XXI. század a *szerzői jog fogyasztói korszakává* vált, megváltozott igényekkel és lehetőségekkel, ahol közönségről közösségre, műélvezőről felhasználóra, minőségről mennyiségre, védelemről felhasználásra kerül a hangsúly. Hogy ebben a közegben mi a szerzői jog szerepe, az alábbiakban

⁵⁴⁹ GINSBURG (2011) i. m.

tekintjük át, kitérve arra is, hogyan kell viszonyulnunk a jogterület jellegadó állandó változásához.⁵⁵⁰

1.1. Egyensúlykeresés és a jog

A szerzői jogi szakirodalomban megszokottnak mondható, hogy alig találkozzunk olyan művel, amely ne térne ki a különféle érdekeltek között optimális esetben fennálló egyensúly kérdésére, a fennálló érdekelletét, az egymásnak feszülő szempontok elemzésére. Vajon ez a folyamatos egyensúlykeresés egyfajta „paranormális” jelenség, amely a szerzői jog „végnapjait” jelzi számunkra, avagy a jog sajátja?

Nem véletlen, hogy a jogalkotás és a változó társadalmi viszonyok kapcsolata az egyik központi kérdés a jogelméletben.⁵⁵¹ A folyamatos, és természetesnek mondható társadalmi változást érzékelve egyet kell értsünk Varga Csabával, amikor arra utal, hogy

„minden korban, minden társadalomban a jog kettős szorításban működik: mintaként, a standardizálás eszközeként saját játékszabályai szerint érvényre kell juttatnia a múltból hozott meghatározásait, miközben a mindennapok konfliktusaiban minduntalan ki kell nyilvánítania, hogy milyen megoldás vállalható számára mindebből itt és most, az összes számbajöhető megfontolás mérlegelése alapján.”⁵⁵²

Ez alapján maga az útkeresés nemhogy válságjelnek, de a jogász munkáján legérdekesebb, legizgalmasabb részének tekinthető. A jogalkotó készen találja az új és új jelenségeket, melyekkel számolnia kell.⁵⁵³

A jogtudomány több jogi iskola szerint is alkalmazott tudomány, azaz fő célja a gyakorlati élet szükségleteinek a kielégítése.⁵⁵⁴ Az azonban már cseppet sem könnyű feladat, hogy a társadalmi viszonyok „minőségi változását” közvetlenül követően, vagy akár azokat előre látva a jogalkotó időben reagáljon azokra,

⁵⁵⁰ CSÉCSY (2001) i. m.

⁵⁵¹ FRIEDMANN i. m. 469.

⁵⁵² VARGA Cs. (2000) i. m. 7.

⁵⁵³ BALÁS (1938a) i. m. 25–26.

⁵⁵⁴ NIZSALOVSKY (1984c) i. m. 25.

a jogalkotást és a társadalmi viszonyokat összhangba hozva.⁵⁵⁵ S bár a jog eszköztárával az igazságosságot törekszik érvényre juttatni,⁵⁵⁶ egyes kérdések kapcsán a társadalom tagjai egy időben is eltérően vélekednek arról, mi lehet igazságos. Az igazságosság konszenzuális tartalma pedig időben még inkább változó lehet. Így nem csak az egyes jogterületek jogi normáinak megalkotása nehéz a különféle társadalmi érdekek összeütközésének következtében: az igazi feladat ezután következik, hiszen azt „az ellentétes erőkkel szemben érvényre is kell juttatni, alkalmazni is kell.”⁵⁵⁷

Az, hogy valamennyi társadalmi, technikai változás által generált problémára azonnal nincs kész válaszunk, önmagában nem meglepő, hiszen „[...] amikor előre nem látott helyzet merül fel, nem rendelkezhetünk olyan szabállyal, mely megmondaná, hogy mi módon küzdjük le azt.”⁵⁵⁸ Az viszont már gondot okoz, amikor a válasz megadása, megtalálása túlságosan sokáig húzódik. Egy jogterületre vonatkozó szabályok pontos szerepe változhat, azok célja és a célok elérésének a módja igazodhat – sőt igazodnia kell – az aktuális társadalmi változásokhoz. Továbbra is kérdéses viszont, hogy a szabályrendszer ennek megfelelően történő formálása során arra kell-e törekednünk, hogy az a társadalom valamennyi szereplője számára megfelelő legyen egyfajta kompromisszum megtalálását célul kitűzve (ha egyáltalán lehetséges ilyen megoldás), a társadalomban már kialakult megegyezést kell-e tükrözze, avagy a normát esetleg ezektől függetlenül kell alakítania a jogalkotónak, saját belátása szerint. A jogalkotó döntésének nagy tétje van: a jog célokat tűz ki az emberi cselekvés számára, ezáltal értékeszméket teremt, alapot ad a jog szempontjából értékes és értéktelen megkülönböztetésére.⁵⁵⁹

A technikai, társadalmi változás általános ellenállást generált a szerzői jogi szabályozással szemben, az önkéntesen nem követett és különböző okokból nehezen érvényesíthető jogszabályok viszont nem tudják betölteni a jogalkotó által nekik szánt szerepet. A normakövetés elmaradásának számos oka lehet, melyek közül előkelő helyet foglalnak el a szabályozás igazságtalanságára utaló elméletek. „Könnyen belátható, hogy egy alapvetően igazságtalan törvényekre épülő társadalomban az önkéntes együttműködés indítékai jelentősen csökken-

⁵⁵⁵ PESCHKA i. m. 280. 283.

⁵⁵⁶ FRIVALDSZKY (2007) i. m. 73.

⁵⁵⁷ COING i. m. 144–145.

⁵⁵⁸ VARGA Cs. (2000) i. m. 96.

⁵⁵⁹ MOÓR i. m. 17.

nek.”⁵⁶⁰ Az igazságos szerzői jogi szabályozás milyenségéről azonban erősen megoszlanak a vélemények az egyes érdekcsoportok között, sőt az egyes érdekcsoportokon belül is. A különböző tartalmú jogszabályok között néhány azon „baj ellen irányul, a melyet különböző emberek szükségleteinek összeütközése képez.”⁵⁶¹ Ilyen esetekre az ember szabályokat állapít meg, hogy mennyire nyerjen az egyik és másik emberi szükséglet kielégülést. Ez nem oldja meg a „bajt” magát – hiszen az döntés által nem lehetséges, hanem csak azáltal, ha vagy az emberek szükségleteit rájuk hatás által megváltoztatjuk, vagy a szükségletek kielégítésének eszközeit gyarapítjuk; vagyis ha az összeütközések okát elhárítjuk.⁵⁶² Ahogyan Zlinszky János fogalmazott székfoglaló beszédében: „szabadság gyakorlását, erkölcsi tartást nem lehet jog által kikényszeríteni, csak lehetővé tenni.” Zlinszky János azt is hozzátette: „ám ha nincs, úgy hiába a legjobb jogalkotói szándék vagy normatív megfogalmazás: nem születik meg az érték csak úgy véletlenül, azért meg kell vívnia a maga harcát értékkereső egyénnek és társadalomnak egyaránt.”⁵⁶³

Szintén nem segíti elő a szerzői jog elfogadottságát és a normakövetést a rendkívül összetett szabályozás: egy túl bonyolult jogszabályi rendszer a hatékonyság ellen hat⁵⁶⁴ (még ha a szabályozás bonyolultsága önmagában nem is lehet érv a jogkövetés elmaradására). Nem véletlen, hogy a szerzői jog egyszerűsítésére is már jó ideje igény formálódik,⁵⁶⁵ az „egyszerűsítés bonyodalmain” azonban még nem sikerült túllendülni.

A szerzői jog mint jogterület is rendelkezik a jog azon általános célkitűzésével, hogy az ember boldogulását, életét segítse, támogassa, hangsúlyozva, hogy a jog van az emberért, és nem fordítva. A jog által biztosított egyéni szabadság *tartalma* szükségszerűen összeütközésekből, érdekösszemérésekből, arányossági, szükségességi szempontok érvényesítéséből formálódik. A társadalmi, technikai változások igazodást kívánnak, hiszen a szabályok egy idő után *céloktól független szabályokká* válnak, és az emberek csak azért követik még őket (ha követik), mert eleinte bizonyos cél kedvéért követték.⁵⁶⁶

Egy igazságos, a társadalom tagjainak valódi konszenzusát tükröző szerzői jogi rendszer kialakításához azonban *nem megalkuvásra, hanem modernizá-*

⁵⁶⁰ FRIVALDSZKY (2011) i. m. 232.

⁵⁶¹ PIKLER i. m. 50. 197.

⁵⁶² Uo. 198.

⁵⁶³ ZLINSZKY (2005) i. m.

⁵⁶⁴ HORVÁTH B. i. m. 192.

⁵⁶⁵ Ld. pl. RICKETSON (1999) i. m.

⁵⁶⁶ PIKLER i. m. 104.

lásra van szükség. Ez pedig csak határozott értékválasztás mellett történhet, és annak szem előtt tartásával, hogy az igazság „nem többségi kérdés. [...] megfogalmazása, közlése, megvitatása út lehet annak közös elfogadásához, de üldözéséhez is.”⁵⁶⁷ Hogy a szerzői jog ne céljától független szabályrendszer legyen, először is át kell gondolnunk, hogy a XXI. században milyen szerepet szánunk neki, és ehhez mértén lehet és kell változtatnunk a normarendszeren.

1.2. A felgyorsult vérkeringésű szerzői jog szerepe

A szerzői jogot ért „exponenciális-sokk”, azaz az alkotás-tömegtermelés és a számbavehetetlenül gyakori műfelhasználások a szerzői jog szerepének egyre szélesebb körben történő megkérdőjelezéséhez vezettek. Mi szükség a szerzői jogra, ha rá tekintet nélkül is keletkeznek művek, és a jogosultak nagy része nem kíván élni jogaival? Mi szükség a szerzői jogra, hiszen akadályozza a szabad tartalomáramlást? Mi szükség a szerzői jogra, ha a társadalom nagy része nem ismeri rendelkezéseit és a jogsértő magatartást sem érzi elítélendőnek? Mi szükség szerzői jogra, ha a biztosított jogok nem, vagy nehezen érvényesíthetőek?

Meggyőződésünk, hogy a szerzői jognak komoly, ám többrétű szerepe van a XXI. században: hatása, lehetőségei és funkciója maga is differenciált az egyes területeken, és modernizáció nélkül valóban nem képes maradéktalanul és hatékonyan ellátni feladatát valamennyi, ernyője alá tartozó szegmensében.

1.2.1. Az alkotó elismerése, a befektetések védelme

„Büszkék vagyunk a magyar emberek nagyszerű szellemi alkotásaira”⁵⁶⁸ – Alaptörvényünk hitvallását a jog ma is a szerzőknek biztosított eszmei és anyagi védelemmel igyekszik a gyakorlatban is kifejezni. A szabályozás összefonódó céljai közül a kontinentális jogrendszer – és így hazánk szerzői joga is – az alkotó védelmét tekinti kiindulópontnak, a közösség érdekeinek előmozdítását egyrészt közvetlenül e védelem hosszú távú hozadékaként, másrészt a kizárólagos jogok különféle kivételei és korlátai alapján biztosítva. A vagyoni jogok szabályozására hangsúlyt fektető angolszász rendszer szintén jutalmazza

⁵⁶⁷ ZLINSZKY (2009) i. m. 16.

⁵⁶⁸ Magyarország Alaptörvénye 2011. április 25. (a továbbiakban: Alaptörvény) Nemzeti Hitvallás.

a szerző munkáját, mely logikusan következik azon céljából, mely szerint „a szerzőknek juttatott, értékesíthető kizárólagos jogokkal megteremtődjék a gazdasági ösztönzés az egyéni-eredeti formába öntött eszmék szabad, csak a piactól függő terjesztése.”⁵⁶⁹ A szerzők épp a „tudományok és hasznos művészetek fejlődése”⁵⁷⁰ érdekében nyernek kizárólagos jogot egy meghatározott időtartamra, ezzel biztosítva kreatív munkájuk igazságos ellentételezését, végső soron épp a – fő célnak tekintett⁵⁷¹ – közjót szolgálva ezzel az ösztönzéssel. A kreatív munkát ösztönözni és díjazni kell, az egyén ezirányú motivációja az „irodalom, a zene és más művészeti alkotások széleskörű hozzáférhetőségét”, azaz a közérdeket szolgálja.⁵⁷²

„Mindent egybevetve az angolszász »másolási jog« a tudományok és hasznos művészetek kreatív továbbfejlesztésére fókuszál. Ezzel szemben a kontinentális »szerzői jog« a kreatív alkotótevékenység eredményeként létrehozott művek védelmére koncentrál.”⁵⁷³ Az eltérő megközelítés a gyakorlatban is eredményez különbségeket, azonban mégis mindkét rendszernek meghatározó eleme a kreatív alkotást végző személy védelme.

1.2.1.1. Mennyiség – minőség – kulturális sokszínűség

A jogirodalom számos képviselője veti fel, hogy a védelem kizárólag a társadalom számára *hasznos* művekre kellene, hogy kiterjedjen, „a szellemi, az emberek számára valódi értéket jelentő tartalmat”⁵⁷⁴ kellene, hogy biztosítsa. „Vajon igazságos dolog-e az, hogy az emberi értelem teremtő munkájának

⁵⁶⁹ FALUDI (2006b) i. m. 178.

⁵⁷⁰ United States Constitution, Article I. Section 8. Copyright Clause.

⁵⁷¹ Feist Pubs., Inc. v. Rural Tel. Svc. Co., Inc. 499 U.S. 340 (1991)

⁵⁷² Sony Corp. v. Universal City Studios 464 U.S. 417 (1984) „The limited scope of the copyright holder’s statutory monopoly, like the limited copyright duration required by the Constitution, reflects a balance of competing claims upon the public interest: creative work is to be encouraged and rewarded, but private motivation must ultimately serve the cause of promoting broad public availability of literature, music, and the other arts. The immediate effect of our copyright law is to secure a fair return for an ‘author’s’ creative labor. But the ultimate aim is, by this incentive, to stimulate artistic creativity for the general public good. ‘The sole interest of the United States and the primary object in conferring the monopoly,’ this Court has said, ‘lie in the general benefits derived by the public from the labors of authors.’”

⁵⁷³ MEZEI (2009) i. m. 232.

⁵⁷⁴ CSEHI (2008) i. m. 178.

védelme alatt egyszersmind a selejtségek, a hitványságok és a romboló elmeproductumok is ilyen védelemben részesüljenek?”⁵⁷⁵

„Ha a szerzői jog tárgyköre túl szűk, az kulturális értelemben szorítja a lábunkat, sok értékes a törvény oltalmára méltó alkotás kívül rekedhet védőernyője alól. Ha viszont túl tág, az értéktelen, silány, netán ártalmas alkotásoknak is egyenlő védelmet nyújt, akkor eredeti céljától, rendeltetésétől visszajára fordul. [...] A szerzői jognak az alapja pedig változatlanul csakis a kiemelkedő minőség lehet. A minőségi alkotó személyiség és a minőségi műalkotás.”⁵⁷⁶

Miközben egyre inkább kiélesedik a *minőség-mennyiség vitája*, a választóvonal meghúzása lehetetlennek és célszerűtlennek tűnik: a műre vonatkozó értékítélettől független védelem olyan garanciális szabály, amely egyúttal a művészi szabadság egyik biztosítója.⁵⁷⁷ Az egyéni, eredeti jelleg megítélésénél alkalmazott küszöb pedig ugyan műfajonként igazodik, ám egységes „magasabbra” emeléséhez átlátható és objektív – a cenzúra vádját kizárni képes – szempontrendszerre volna szükség. Ráadásul az is kérdéses, hogy mennyire állna összhangban a szerzői jog klasszikus céljával – mely szerint minél több alkotás létrehozását, és azoknak a közönség tagjaihoz való eljuttatását kívánja elérni –, hogy csak bizonyos minőséget, értéket elért, hasznos művek létrehozását ismerjük el személyhez fűződő és vagyoni jogokkal. Sőt, a védelem hiányával épp ellenkező hatást érhetünk el: a „silányabb minőségű” munkák felhasználása bizonyos esetekben könnyebben és egyszerűbben valósulhat meg, így negatív folyamatot elindítva (amelyre egyébként más okból kifolyólag, de bőven láthatunk is példát).⁵⁷⁸

⁵⁷⁵ KENEDI Gézá idézi: NÓTÁRI (2011) i. m.

⁵⁷⁶ LENKOVICS i. m. 275. 277. 279.

⁵⁷⁷ Alaptörvény X. cikk. (1) Magyarország biztosítja a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadságát [...]. (2) Tudományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak.

⁵⁷⁸ Ez nem újkeletű nézet: ld. Kenedi és Marton vitáját „Fényes Samu is egyetért a tekintetben, hogy nincsen olyan fórum, amely meghatározna, hogy mi minősül obszcenitásnak. Figyelmet érdemel szerinte, hogy a világirodalmi viszonylatban Magyarországon kiemelkedően magas a pornográf munkák száma, ennek oka – mondja – feltehetőleg az is, hogy ezeket bárki elveheti, a három év, mely védi a szerzőt, fordítót gyorsan letelik, ez után pedig szabad prédává válik a mű, könnyedén telíthetik vele a piacot; nem kerül semmibe, nem kell hozzá tudomány, sem nyelvismeret, és egy haszontalan irodalmat kapunk. Tudományos könyv szerinte viszont alig akad magyar nyelven a piacon, leszámítva egy-két művet. Megfordítva az előbbi okfejtést

Az is felmerült a szakirodalomban, hogy akár általánosan, akár műtípusokra lebontva új *egyéni-eredeti tesztre* lenne szükség.⁵⁷⁹ *Különösen egyes műtípusok esetében nyílik kevés lehetőség egyéni, eredeti, valamely személyiség jegyeit magán viselő alkotással előállni – egyre kevesebb a valóban szerzőhöz kötődő mű, amely egy szellemi mozgástérben való választás eredményeként jön létre, nem feladattól adódóan vagy nyilvánvaló, közhelyszerű megoldásként, hanem egy minimális – bár műtípusonként eltérő – színvonalat elérve.*⁵⁸⁰ A joggyakorlat mindenesetre azt mutatja, hogy a mai sajátos műfajokat is ismerő tömegtermelésben rendelkezésre álló minimális mozgásterek kihasználása is eredményezhet egyéni, eredeti jelleget, a küszöb jogszabályi megemelésének módjára sem elméleti, sem gyakorlati támpontok nem körvonalazódnak⁵⁸¹ (sőt, inkább lefelé tendál⁵⁸²). (Az objektív teszt módosítása helyett a szubjektív oldal változtatására, azaz az alkotói akarathoz egyszerűbben igazodó védelem kialakítására több lehetőség mutatkozik, ld. IV.2. fejezet.)

Itt kell megjegyeznünk egy további felvetést, mely szerint még ha el is fogadjuk a szerzői jog ösztönző hatását, valóban szükségünk van-e valamennyi lehetséges műtípus esetében arra, hogy abból még több és több legyen? Valóban a *menyiség* növekedése áll a társadalom érdekében? Mindeközben hatással van a szerzői jog a *minőségre* is? Sahin a mennyiségi növekedés kérdését a reklámozás céljára készített művek kapcsán vizsgálva arra jut,⁵⁸³ hogy bár

a szerzői jognak védelmeznie kellene hosszú éveken át a selejtet, hogy a selejt írója csak magas anyagi ellenszolgáltatás fejében adja át munkáját többszörösítésre, s ez azzal járna, hogy a selejt ára felemelkedne, így nem lehetne olcsó kiadványokkal a piacra lépni.” NÓTÁRI (2011) i. m.

⁵⁷⁹ STEEL i. m.

⁵⁸⁰ GYERTFÁNY (szerk.) i. m. 60.

⁵⁸¹ A magyar joggyakorlatból is világos, hogy egy minimális mozgástér is elegendő lehet az egyéni, eredeti jelleg kifejezésére. Vö. HEPP i. m., kivételes esetben akár szó is védelmet élvezhet: SzJSzT 11/11. – Cím szerzői jogi védelme. Az EUB is hasonló következtetésre jutott: a C-302/10. sz. Infopaq International A/S kontra Danske Dagblades Forening ügyben 11 szó védelme került megállapításra. Az Egyesült Királyságban egy újság szalagcíme (Newspaper Licensing Agency Ltd v. Meltwater Hoding BV [2011] EWCA Civ 890), de már jóval korábban egy fogadási kupon (Landbroke (Football) Ltd v. William Hill (Football) Ltd [1964] 1 All E.R. 465 HL), és vizsgalap is védelmet kapott (University of London Press Ltd v. University Tutorial Press Ltd [1912] 2 Ch. 601 Ch D), amely ügyekben a bíróság hangsúlyozta: csak az eredetiség számít, a minőség vagy irodalmi ízlés nem. Új Zélandon például a „Field Friendly – the best choice for field work” kifejezés is megugrotta a küszöböt (Sunlec International Pty Ltd v. Electropar Ltd, HC Auckland CIV-2007-404-5044 (24 Szeptember 2008) Wylie J.)

⁵⁸² Különösen a szoftver és a fotók esetében szembeötlő ez a tendencia. Vö. pl. az EUB C-406/10. sz. SAS Institute Inc. kontra World Programming Ltd ügyben hozott ítéletével, vagy a C-145/10. sz. Eva-Maria Painer kontra Standard VerlagsGmbH és társai i. ügygel.

⁵⁸³ SAHIN i. m.

elsőre úgy tűnik, a társadalomnak nincs szüksége sok reklámra, ugyanakkor valójában a közönség nagy része szereti a kreatív, egyéni, eredeti reklámokat, és a reklámozás funkciói között több, a társadalom számára nyilvánvalóan hasznosat is felsorakoztathatunk. Így önmagában a mennyiségi növekedésre ösztönzés nem tekinthető károsnak, vagy feleslegesnek (különösen, hogy a reklámok létrehozatalában sem a szerzői jog a fő motiváció, és tegyük hozzá: a reklámkészítés – gazdasági beágyazottságára és hatására tekintettel – belesimul a mikrogazdasági hatékonysági követelmények által teremtetett játéktérbe).

Nem véletlen, hogy nem a kulturális minőség, hanem a *kulturális sokszínűség* az önmagában vett érték,⁵⁸⁴ és bár tudjuk, hogy egy szimfonikus mű és egy mém grafikája mind elkészítésében, mind a műélvezet során, mind a felhasználásában egészen másként viselkedik, másként határozható meg kulturális értéke, mégis mindkettő a kreativitás megjelenésének értékes formája lehet. Az, hogy a kulturális tartalmak között a társadalom számára értékes művek fennmaradjanak (utalva rá, hogy már önmagában a kiválasztás szempontjai is kérdéseket vetnek fel), kereshetőek és hosszú távon élvezhetőek legyenek, csak részben a szerzői jog feladata,⁵⁸⁵ ám nem csak a befogadó közönség, de a jövő alkotói szempontjából is meghatározó jelentőségű. Az alkotás ugyanis kulturális hagyományból táplálkozik és más kultúrákkal való találkozásban bontakozik ki, ezért az „örökséget minden formájában meg kell őrizni, előmozdítani és a jövő generációkhoz eljuttatni, mint az emberi tapasztalatok és törekvések tárházát annak érdekében, hogy az alkotás sokszínűségére serkentsen és a kultúrák közötti igazi párbeszédre inspiráljon.”⁵⁸⁶

A kulturális sokszínűség fenntartásának és fejlődésének különféle eszközökkel történő biztosítása az állam feladata, mint ahogyan a – szerzői jog külső korlátaiként is funkcionáló – egyéb jogterületek rendelkezései alapján a mennyiség más szempontok szerinti szűrése is (pl. a bűncselekményt vagy személyiségi jogsértést megvalósító alkotások esetében). Más – és szintén nem elsősorban szerzői jogi – kérdés, hogy az állam más eszközökkel (pl. támo-

⁵⁸⁴ Az UNESCO Általános Konferenciájának 2005. október 3. és 21. között Párizsban tartott 33. ülészakán elfogadott Egyezmény a kulturális kifejezések sokszínűségének védelméről és előmozdításáról III. 4. cikk 1. pont: „A kulturális sokszínűség nemcsak azokban a különféle formákban nyilvánul meg, amelyeken keresztül – a kulturális kifejezések változatosságának köszönhetően – az emberiség kulturális öröksége kifejeződik, gazdagodik és átadásra kerül, hanem a művészi alkotás, előállítás, terjesztés, elosztás és a műélvezet különböző módjain keresztül is, a felhasznált eszköztől és technológiától függetlenül.”

⁵⁸⁵ CSEHI (2008) i. m. 153.

⁵⁸⁶ Az UNESCO Általános Konferenciájának 2005. október 3. és 21. között Párizsban tartott 33. ülészakán elfogadott Egyezmény a kulturális kifejezések sokszínűségének védelméről és előmozdításáról III. 7. cikk.

gatasok, ösztöndíjak, pályázatok stb.) egyes, a társadalom számára kiemelten értékesnek tartott műfajok, műtípusok létrehozására plusz ösztönzést vezet be a rendszerbe (a mecénatúra új formáinak az alkotói szabadságra gyakorolt hatására és a cenzúra veszélyére a IV.2. pontban térünk vissza), és sajátos oltalmat biztosít a szellemi örökség szerzői jogi védelem alatt nem álló, ám rendkívül értékes részének is.⁵⁸⁷

„Hisszük, hogy nemzeti kultúránk gazdag hozzájárulás az európai egység sokszínűségéhez”⁵⁸⁸ – e gazdagság fenntartása, „szellemi erőforrásaink [...] gondos használata” része „utódainkért, [...] a jövő nemzedékekért viselt felelősségünknek”.⁵⁸⁹ Ennek – az alkotók és a társadalom érdekével is összhangban álló – Alaptörvényben megfogalmazott feladatnak a megvalósítását a szerzői jog is számos rendelkezéssel igyekszik segíteni (ld. pl. az archiválásra, vagy a közös jogkezelők kultúratámogató feladatára⁵⁹⁰ vonatkozó rendelkezéseket), részben mennyiségi, részben minőségi kihívásokkal szembesülve. Az európai népek kultúrájának és hagyományainak sokfélesége értéként kerül megfogalmazásra az uniós dokumentumokban is,⁵⁹¹ még akkor is, ha a sokszínűség egyúttal érdekösszeütközések forrása,⁵⁹² amelynek hatása a szerzői jogi szabályozásban is megjelenik.

⁵⁸⁷ Ld. az UNESCO Közgyűlésének 25. ülészakán, 1989. november 19-én Párizsban a hagyományos kultúra és a folklór védelmére elfogadott ajánlások nyomán megindult folyamat eredményeként megszülető 2001. évi LXIV. törvényt a kulturális örökség védelméről, valamint a 2006. évi XXXVIII. törvényt a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló, Párizsban, 2003. év október hó 17. napján elfogadott UNESCO Egyezmény kihirdetéséről. Háttérét vö. még VON LEWINSKI (szerk.) i. m.

⁵⁸⁸ Alaptörvény, Nemzeti Hitvallás.

⁵⁸⁹ Uo.

⁵⁹⁰ GRAD-GYENGE (2015a) i. m. A közös jogkezelők a Nemzeti Kulturális Alapról szóló 1993. évi XXIII. törvényben meghatározottak szerint használhatják fel bevételeiket kulturális célokra. A KJK irányelv (3) preambulumbekézése szerint: „Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 167. cikke értelmében az Európai Uniónak tevékenységei során figyelembe kell vennie a kulturális sokszínűséget, és hozzá kell járulnia a tagállamok kultúrájának virágzásához, tiszteletben tartva nemzeti és regionális sokszínűségüket, ugyanakkor előtérbe helyezve a közös kulturális örökséget. A közös jogkezelő szervezetek a kulturális kifejezőmódok sokszínűségének előmozdítóiként fontos szerepet töltenek be – és továbbra is fontos szerepet kell betölteniük – azáltal, hogy a legkisebb és a kevésbé népszerű repertoárok számára is piacra jutási lehetőséget teremtenek, valamint szociális, kulturális és oktatási szolgáltatásokat nyújtanak jogosultjaik és a nyilvánosság számára.” A sokszínűség biztosítása azonban állami feladat (is), amelynek az NKA támogatási rendjében is meg kell mutatkoznia. Hogy erre a meglévő szabályozás kellő garanciát nyújt-e, megoszlanak a vélemények a szakirodalomban.

⁵⁹¹ Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2012/C 326/02) Preambulum.

⁵⁹² Ennek érdekes aspektusát ld. LÁNCOS i. m.

Az mindenesetre tény, hogy sem a ‘művekre’ koncentráló angolszász, sem a ‘művek alkotóját’ középpontba helyező kontinentális szerzői jog nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy – még ha sok műtípus esetében kommercializálódott is a szerzői alkotás folyamata – mégiscsak „kulturális termékekről” van szó, amely jelleg nem csak jogi, de közgazdasági viselkedésére és megítélésére is erős hatással van. Ez még akkor is így van, ha egyes területeken a tömeges mű-jelenlét és azok egyedi engedélyezésének háttérbe szorulása alig engedi őket megkülönböztetni más digitális tartalmaktól, javaktól.⁵⁹³

„A mai gazdasági és technológiai változásokkal, az alkotás és újítás hatalmas lehetőségeinek megnyílásával, különös figyelmet kell fordítani az alkotások kínálatának sokszínűségére, a szerzők és művészek jogainak kellő tiszteletben tartására, valamint a kulturális javak és szolgáltatások egyediségére, amelyek, mint az identitás, az értékek és a jelentéstartalom iránymutatói, nem kezelhetők pusztán áru vagy fogyasztói cikk gyanánt.”⁵⁹⁴

Ezzel együtt a jogalkotónak észlelnie kell az egyes művek felhasználása kapcsán látható „iparjogvédelmiesedő” tendenciákat, az egyes területeken megfigyelhető, különböző okokból előálló mű-szerző kapcsolat gyengülését, egyes alkotások, teljesítmények árucikként való viselkedését és a tömeges mű-felhasználás elterjedését, melyeknek szerzői jogra gyakorolt hatásáról a IV.2. fejezetben ejtünk szót.

1.2.1.2. Személyhez tartozás

Korunk egyszerre *individualizált és közösségi* társadalmában a szerzői jog is keresi helyét. Miközben az önkifejezés – ideértve a művészi önkifejezést – és a szólásszabadság kiemelt értékekké váltak, és a társadalom tagjai elismerésre méltónak tartják a kreativitást és az egyéni, eredeti jellegű megnyilvánulásokat (még ha ez olykor csupán kérész életű népszerűségben is jelenik meg), a „válosítsd meg önmagad” jelszava mögül a „nincs új a nap alatt” újraértelmezése is egyre inkább előtérbe kerül (a legalább látszólag) a szerzői jogról szóló

⁵⁹³ GYERTYÁNFY (1984) i. m. 68., TOMORI i. m.

⁵⁹⁴ Az UNESCO Általános Konferenciájának 31. ülésén, Párizsban 2001. november 2-án elfogadott Egyetemes Nyilatkozat a Kulturális Sokszínűségről, 8. cikkely.

vitákban. Az alkotómunka egyrészt *mindig* társadalmi jellegű volt. A művek egymásra épülnek, közegbe érkeznek és közönségükhöz igyekeznek eljutni. A szerzői jog megjelenésével maga is a művek társadalmi jellegét igyekezett erősíteni, az eszmei mellett vagyoni ösztönzőként is funkcionálva: „Az alkotó nem Robinzon. Azért alkotja művét, hogy abban embertársai gyönyörködjenek, rajta okuljanak [...]. De ha nem ilyen emelkedetten szemléljük az alkotó folyamatot, a közvetlen érdekeltség is az eredménye »társadalmasítására« ösztönzi az alkotót: abból gyarapszik a szerző jogdíja, ha könyvét minél többen megvásárolják, darabját-zeneművét előadják [...]»⁵⁹⁵ Így az alkotómunka társadalmi lényegére tekintettel a szerzőnek biztosított quasi-tulajdonosi, kizáró jellegű jogosítvánnyal a jogalkotó nem *korlátozni, hanem épphogy kiterjeszteni* – bár kétségtelenül egyúttal szabályozni – kívánta a „szellemi alkotás piacát”.⁵⁹⁶

Mára azonban a közösségi, vagy legalábbis nem individuálisként elfogadott alkotás részben új jelentést öltött. Maga a *közösségi alkotás* nem új jelenség, ám XXI. századi formája sajátos jellemzőkkel bír. Több személy, köztük tipikusan a közönség tagjainak alkotó hozzájárulásával készített, interaktívan és többnyire spontán módon alakuló, rendszerint több műfajt is felvonultató mű(csor)orként értelmezhető. Az így megszülető, majd folyamatosan alakuló, fejlődő egyéni, eredeti jellegű alkotás esetében tipikusan nem esik hangsúly az alkotók személyére – bár nem is feltétlenül valamennyi közreműködő hozzájárulása egyéni, eredeti jellegű –, és magát a művet is olyan *speciális közös műként*, vagy helyesebben egyfajta „szabad tartalomként” kezeli a közösség, amely születésétől a tág értelemben vett közkinccs körébe tartozik. A passzív, befogadó *közönségből* tehát egyre inkább az alkotás folyamatában aktívan résztvevő *közösség* válik *bizonyos műtípusok* esetében.

Hasonló eredményt hoznak a „*szerző halálát*” hirdető nézetek, mely szerint a mű létrehozója nem is képes egyéni, eredeti jellegű alkotásra, a szerzőt tehetsége, alkotóereje nem emeli ki a társadalom többi tagja közül. Maga az „alkotás” fogalma is felesleges illúziót kelt, azaz nem egyfajta „feltalálás” történik: a „felfedezés” a helyesebb kifejezés.⁵⁹⁷

„A modern szerző *történeti kategória*, nem mindig volt az írott kultúra szereplője, s nem is biztos, hogy az fog maradni. [...] A szerző eredetiségének és újat teremtő képességének a kétségbe-

⁵⁹⁵ BENÁRD (1969) i. m. 291.

⁵⁹⁶ Uo. 292.

⁵⁹⁷ SAINT-AMOUR i. m. 205.

vonása azt is jelenti, hogy előtérbe kerül a szövegek létrehozása mint időt és teret átívelő *kollektív alkotás*, s maguk a szövegek pedig mint sokforrású, sokszólamú, állandó változásban lévő képződmények tárulnak a szemünk elé.”⁵⁹⁸

A szövegek, képek, szoftverek stb. heterogén halmazában a közösség nagy része nem egyéni, eredeti *szerzői műveket* lát, hanem információforrásként és kulturális termékként funkcionáló „digitális tartalmat”, melyek létrehozói is gyakran tagadják saját személyiségük jelentőségét.⁵⁹⁹

Ezzel *párhuzamosan* a kreativitás keresése, az alkotókészségnek az élet minden területén való kamatoztatása egyszerre van jelen társadalmunkban. A mára „óriási mennyiségben személytelenedett ismeretanyaggal”⁶⁰⁰ együtt számos olyan alkotás, előadóművészi és más hasonló teljesítmény áramlik, amelyek esetében a *kreativitást elismerésre* méltónak tartja a társadalom: egyrészt azokat valamilyen módon *köti* alkotójukhoz/a teljesítmény nyújtójához, akiket másrészt vagyoni elismerésre is méltónak tartanak.

Ilyen egyéni, eredeti alkotások is másodpercenként óriási mennyiségben születnek, az alkotók már messze nem a társadalom egy szűk rétegét jelentik, a művész, tudós és a befogadó közötti határ elmosódott, és a szerzői jog vérkeringése szinte követhetetlenül felgyorsult. Nem csak az egyéni, eredeti jelleget mutató alkotások számának gyarapodása, de a műélvezet tempója is felgyorsult és a mű felhasználására mutatókozó igény is jóval gyakoribb. „Olyan ez már, mint egy bedolgozó rendszerben működő tömegtermelés,”⁶⁰¹ ahol egyre égetőbb kérdés, hogy át kell-e, és egyáltalán hogyan lehet átrajzolni ennek a védelemnek a határvonalait. A szerzői jognak valóban *valamennyi* jelenleg védelem alá tartozó mű és teljesítmény esetében van *szerepe*?

A szerzői jog ma is meghatározó szerepet tölt be abban, hogy az egyéni, eredeti jellegű alkotások „*személyhez tartozását*”⁶⁰² valamilyen formában biztosítsa. Ez nem egyfajta öncélú uralmat kell jelentsen a mű felett, hiszen nem a közönséghez való eljutás akadályaként, hanem az eszmei kötődés elismeréseként fogadjuk el. A szerző számára ez alapján biztosított legjelentősebb jog,

⁵⁹⁸ GÁCS (2006) i. m.

⁵⁹⁹ GÁCS (2002) i. m. 226.

⁶⁰⁰ BOYTHA (1969b) i. m.

⁶⁰¹ FICSOR M. (1981) i. m.

⁶⁰² BOYTHA (2000) i. m. 20.

hogy ő dönthet műve nyilvánosságra hozataláról.⁶⁰³ A többi szerzői személyhez fűződő jog is azon a meglátáson alapul, hogy a művek az alkotó személyiségét tükrözik: „amint a 93/98/EK irányelv (17) preambulumbekzdéséből következik, egy szellemi alkotás akkor tekinthető a szerző sajátjának, ha tükrözi az ő személyiségét.”⁶⁰⁴ Ahol akár a közönség, akár a jogosult kevésbé látja a személyiség tükröződését, kevésbé érzi „közel” a művet az alkotóhoz, a személyhez fűződő jogok szerepe is változik. A „személyhez tartozás” különösen fontos a XXI. század heterogén „kulturális piacán”, ahol egyrészt számos alkotás esetében kizárólag a mű-szerző kapcsolatból levezethető személyhez fűződő jogok gyakorlására mint az eszmei elismerés alapjaira van igénye az alkotónak. Az önkifejezés, a véleménynyilvánítás sajátos, alkotásban megnyilvánuló formái esetében a szerző személyhez fűződő jogai tehát közvetett ösztönzők: az erkölcsi elismerést a szerzői minőség el nem vitatása, a név feltüntetése feltételezik.⁶⁰⁵ Az integritás joga már sokkal inkább a viták keresztüzében áll a transzformatív felhasználásokra való bővülő igények okán. Sőt, számos esetben az alkotó a legalapvetőbb személyhez fűződő jogainak gyakorlását sem kívánja (ld. pl. a CC0 licenz leírását, amely alapján a jogosult a névfeltüntetés jogával sem kíván élni). A személyhez tartozásnak így éppen abban is megmutatkozik a jelentősége, hogy a tág értelemben vett közkincsbe kerülést tegye lehetővé és rendezetté: szükség van valakire, aki a személyhez fűződő jogok gyakorlása kérdésében dönt, ez pedig a mű forrása, a szerző lehet. A bizonytalan helyzetek elkerülése mellett a személyhez fűződő jogok további – a társadalom egésze szempontjából lényeges – szerepe, hogy a hitelességnek, a művek alkotókhoz tartozásának is biztosítékai. Ez még akkor is így van, ha a szerző jogosult művét nevének megjelölése nélkül vagy felvett néven is nyilvánosságra hozni.⁶⁰⁶ Az anonimitásnak jótékony és kétes hatásai vannak az internetes közegben: „sokan jóval bátrabban mernek részt venni egy nyílt vitában, ha kilétük homályban marad. Ugyanakkor az anonimitás esélye a jogsértő cselekmények elkövetését is bátorítja.”⁶⁰⁷ Az már a szerzői jog kialakulásakor világossá vált, hogy a szerző beszámítási ponttá válásával egyúttal felelőssége is felerősödik.⁶⁰⁸ „Amint a személyiségi jog a személyes felelősség megfelelője, a személyes felelősség

⁶⁰³ Szjt. 10. §

⁶⁰⁴ C-145/10. sz. Eva-Maria Painer kontra Standard VerlagsGmbH és társai ügyben hozott végzés.

⁶⁰⁵ NIZSALOVSKY (1958) i. m. 4.

⁶⁰⁶ Szjt. 12. § (3) bek.

⁶⁰⁷ KOLTAY (2009) i. m. 363.

⁶⁰⁸ GÁCS (2002) i. m. 35.

ellensúlyozója irodalmi és művészeti téren is, a közvélemény előtt való személyes felelőssége: addig a szellemi alkotás vagyoni hasznának élvezése a modern felfogás velejárója a munka megbecsülését illetően.”⁶⁰⁹

Naponta megszámlálhatatlan terabájtnyi olyan alkotás/teljesítmény születik,⁶¹⁰ amelyhez alkotójuk/előállítójuk rendkívül lazán kötődik, és különösen egyes műfajták esetében nem csak az alkotás folyamata, de a mű(élvezet) élettartama is drasztikusan lerövidült. Mégis elmondható, hogy „a szerzői alkotói munka, különösen a művészeti, szép- és szakirodalmi alkotás ma is legszemélyesebb jellegű, ugyanúgy, mint Kant korában, a XVIII. században, még ha egyes modern műfajtnál ennek vonásai a külső szemlélő számára esetenként nem is azonosíthatók.”⁶¹¹ Azokban az esetekben, ahol a szerző/szomszédos jogi jogosult maga ugyan szorosan kötődik alkotásához/teljesítményéhez, ez a kapcsolat gyakran *akarattuk ellenére mégis lazábbá* válik a digitális világban. Miközben a művek terjedését, befogadását számos szerzői jogi rendelkezés segíti (a szabad felhasználásokra vonatkozó szabályoktól a kötelező közös jogkezelésen vagy a jogkimerülésen át a védelmi időig), a jogalkotó viszont ezekkel együtt – ésszerű keretek között – arra törekszik, hogy az alkotóval, előállítóval a kapcsolat ne szűnjön meg teljesen. A gyakorlat azonban gyakran egészen más képet fest: a deklarált szerzői személyhez fűződő jogok érvényesítése – különösen egyes műfajták és felhasználási módok kapcsán – számos akadályba ütközik. Máskor a jogosult a műhöz/teljesítményhez olyan csekély fokban kötődik, hogy azokról szívesen lemondana vagy az „egyszerűség kedvéért”, vagy a közösségnek mintegy „felajánlva”, vagy éppen ellenszolgáltatás fejében (pl. „szellemírás”). Azonban nem csak arról *nem rendelkezhet* az alkotó/előállító, hogy egy létrehozott mű/teljesítmény szerzői jogi védelem tárgya-e, de hatályos jogszabályaink értelmében a szerző *személyhez fűződő jogait* át sem ruházhatja, és azok másként sem szállhatnak át. A szerző le sem mondhat róluk.⁶¹² Annak viszont nincs akadálya, hogy az adott műfajta-hoz egyébként is igazodó joggyakorlás pontos módját és feltételeit sajátosan rendező megállapodás szülessen, de az (egyébként érvénytelen) joglemondáshoz hasonló eredményre vezet, ha a jogosult nem érvényesíti személyhez fűződő jogait. Ez utóbbi eset azonban ismételtelen bizonytalansághoz vezet. Hiszen bár a megtörtént jogsértésből eredő

⁶⁰⁹ BALÁS (1941) i. m. 693.

⁶¹⁰ „A YouTube-ra percenként 72 órányi videofelvétel kerül fel.” Zöld Könyv Az egységes audiovizuális világ felé: növekedés, alkotómunka, értékek Európai Bizottság Brüsszel, 2013.4.24. COM (2013) 231 final. 2. pont.

⁶¹¹ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 117.

⁶¹² Sztjt. 9. § (2) bekezdés.

igény érvényesítéséről a jogosult a jogsértővel kötött (így kötelmi hatályú) szerződésben lemondhat, de a közönség tagja számára nehezen eldönthető egy adott „szabadon elérhető” (szándékoltan ezt a szerzői jogi szempontból nem sokat eláruló kifejezést használva) mű/teljesítmény kapcsán, hogy azt annak jogosultja a személyhez fűződő jogairól történő lemondás szándékával tette elérhetővé, vagy úgy döntött, hogy nem kívánja neve feltüntetését, avagy jogsértés eredményeképpen vált a mű szabadon hozzáférhetővé. Ez utóbbi esetben sem tudható, hogy abba a jogosult mintegy belenyugodott, és jogait nem is kívánja már érvényesíteni, avagy épp ellenkezőleg. (E helyzetek jogi megítélése ugyan egyértelmű, azonban a közönség tagjai számára a gyakorlatban mégis bizonytalanságot teremtenek.)

A jogosult tehát ebben az esetkörben *nem kíván élni személyhez fűződő jogai-val, vagy legalábbis nem valamennyivel*: azokról lemondana, azokat átruházná, egyszerűen nem kívánja érvényesíteni őket, avagy gyakorlásukról mond le. Ez a laza kötődés bizonyos műfajták kapcsán érthető (így különösen funkcionális műveknél, pl. egy papírzsebkendő csomagolására készített grafika esetében az alkotó a megrendelővel rendszerint személyiségi jogainak sajátos gyakorlásában állapodik meg, pl. lemond a névfeltüntetés jogának gyakorlásáról), és mind a jogalkotó, mind a bírói gyakorlat tekintettel van rá. Kérdés, hogy az atipikus alkotók és a sajátos műtípusok indokoltá teszik-e a jövőben, hogy a személyhez fűződő jogokról való lemondást tiltó – kontinentális – szabály enyhüljön? Javítana-e akár a hozzáférés, akár a jogosult akaratának érvényesülése kapcsán egy ilyen módosítás, valóban ezen múlna a hatékonyabb szabályozás?

Kétségtelen, hogy a kontinentális és az angolszász rendszer alapvetően eltérő kiindulópontból közelíti meg a kérdést, amint azt már a jogterület elnevezése is igen kifejezően mutat számunka: a „copyright” kifejezéssel szemben a kontinentális „Urheberrecht”, „droit d’auteur”, „szerzői jog” nem a *másolást* illetve az azzal kapcsolatos engedélyezést, hanem magát a *szerzőt* helyezi a középpontba. Persze ez a különbségtétel egyszerűsítőnek és felületesnek tűnhet, de kiválóan mutatja a két rendszer közötti alapvető szemléletbeli különbséget, mely magára a szerzői jog kialakulására vezethető vissza: gondoljunk csak arra, hogy 1580 körül épp az angolszász területeken jelent meg a „right to copy” kifejezés, mely a későbbi, már a „szerző javára szóló törvényes copyright előfutára”⁶¹³ volt. Annak ellenére, hogy 1709-ben Stuart Anna statútuma már kimondta, hogy nem a kiadók, hanem a szerzők kell, hogy a védelem középpontjában álljanak, Angliában csupán 1988-ban került bevezetésre a szerzőt megillető személyhez

⁶¹³ PART i. m. 4.

fűződő jogok fogalma.⁶¹⁴ A történeti gyökerek különbözősége ellenére azonban mindkét jogrendszerben kiindulópont, hogy „[m]indenkinek joga van az általa alkotott tudományos, irodalmi vagy művészeti termékekkel kapcsolatos *erkölcsi ... érdekeinek védelméhez.*”⁶¹⁵

A szerzői jognak az online világban is fontos szerepe van a *személyhez tartozás* biztosításában, ami nem csak az alkotók, de épp a társadalom számára is nélkülözhetetlen „viszonyítási pont”. Ezen nem változtat az a tény, hogy számos esetben gyengült vagy egyenesen hiányzik a mű-szerző kapcsolat, amely kezeletére számos eszköz állhat rendelkezésre (pl. egyértelműsítő licenzek a jog gyakorlásáról). Az viszont erősen kérdéses, hogy *valóban a személyhez fűződő jogokról történő lemondás lehetőségének a hiánya-e az, ami akadályozza a modern felhasználási láncolat működését?* Vajon valóban gyengíteniünk kell-e az eszmei elismerés tartalmát pl. az integritás jogát illetően? Nem érdemel-e több figyelmet az a tény, hogy az alkotóknak biztosított személyhez fűződő jogok nagy része érvényesíthetetlen (pl. a névfeltüntetés, integritás), vagy a jogosítás új formáiban kiüresednek (pl. visszavonás joga)? Ahhoz, hogy a valódi problémára koncentrálhassunk, be kell látnunk, hogy a nyilvánosságra hozatal jogához képest viszonylagossá vált többi személyhez fűződő jognak is fontos (ha nem a legfontosabb) szerepe van a XXI. század szerzői jogában – viszont messze nem bírnak azonos jelentőséggel valamennyi mű és teljesítmény esetében. Nemcsak közvetett ösztönzők mint az eszmei elismerés kiindulópontjai, de komoly hatással vannak a versenyre⁶¹⁶ (nem véletlen, hogy újabban felmerült a rádió- és televízió-szervezetek részéről is az integritás-védelem igénye⁶¹⁷). A „kreatív kommonisták”⁶¹⁸ és a „kultúrát fejlesztő tömegek” korában ugyan a hangsúly magára a műre, produktumra, árura, a benne lévő információra és

⁶¹⁴ Copyright, Designs and Patents Act 1988.

⁶¹⁵ Az ENSZ Közgyűlése által 1948. december 10-én elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 27. cikk (2) bekezdése.

⁶¹⁶ „A szerzői személyhez fűződő jogoknak közvetve szintén van versenyt befolyásoló szerepük. Tiszteletben tartásuk követelménye elmozdítja a verseny tisztességét, a megtevésztől való tartózkodást; elisegíti az önálló kreativitást, gátolja a meglévő szellemi termékkel való torzító visszaélést. Önálló művek könnyen belátható módon gazdagítják nem csupán általában a kultúrát, hanem szorosabb értelemben a tudásalapú társadalmat is. Eredeti tudományos, műszaki művek, a felfedezések és találmányok, valamint más okfejtések és egyéb gondolatcsövedékek azonosítható kifejezése előbbre viszi a versenyképesség szempontjából alapvető tájékozottságot, így az innovációs folyamatot is.” BORONKAY–BOYTHA–CSEPELY-KNORR–SZILÁGYI i. m. 8.

⁶¹⁷ RUIJSENAARS i. m.

⁶¹⁸ A Creative Commons „atyja”, Lawrence LESSIG fogalmazott úgy a mozgalmát ért vádakra, hogy közösségük tagjai nem ‘kommunisták’, hanem ‘kommonisták’. DOUGLAS i. m. 217.

az alternatív üzleti modellekre tevődik, ez a tendencia azonban nem jelenti, hogy *valamennyi* alkotótevékenység során háttérbe kell szoruljon a szerző személye és személyiségi jogai. Sőt, a „nagy egyensúlykeresés” közben éppen a szerzőről, és arról nem lenne szabad megfeledkeznünk, hogy a szerzői jognak az alkotó személyiség eszmei elismerése is feladata. Azokban az esetekben, amikor erre az elismerésre maga a jogosult nem tart igényt, avagy a közönség számára irreleváns, a *jog lényegének megtartása mellett* is képes a jog gyakorlása igazodni az új igényekhez és élethelyzetekhez. A korábban említett szerzői „hallgatólagos beleegyezés” maga is fokozatosan aláássa a személyhez fűződő jogok elidegeníthetlenségének elvét – amelynek és az áruszemléletnek a hatására kérdéses jövőbeni sorsuk. Félő, hogy a hasonlóan hatékony gyakorlati eredményre vezető, ugyanakkor a személyiségi jogok védelmére kiemelt hangsúlyt fektető megoldások (és itt pl. a CC licenшекet is említhetjük) helyett a „jog elsikkadásával” együtt járó módszerek kerülnek előtérbe a jövőben.⁶¹⁹

Holott a személyhez fűződő jogoknak igen fontos szerepük van a XXI. század szerzői jogában is (nem véletlen, hogy az alternatív engedélyezési modellek esetében is elsőbbséget élveznek). A szerzői jogi szabályozás nem jelentheti „csak az anyagi érdekek közös megvalósítását”, nem számúzhetjük a „szellemi értékek érvényesítésére való törekvést”.⁶²⁰

1.2.1.3. Vagyoni jogok mint ösztönzők

a) Díjazás

A vagyoni jogok modernkori szerepe mind a jogi, mind a közgazdasági szakirodalomban viharos téma, és – lévén a társadalom valamennyi tagja érintett valamilyen formában – az érdekeltek széles táborát is véleményformálásra sarkallja. Elsősorban a vagyoni jogok ösztönző szerepe kérdőjeleződött meg, illetve az ösztönzés „passzív alanya” is kérdésessé vált. A kritikák nagy része szerint magukra az alkotókra a vagyoni jogoknak nincs hatása, vagy korlátozott ösztönző hatása van; ehelyett elsősorban a befektetők számára jelenthet – vitatott – versenyelőnyt, a szerzőktől származtatott jogokkal élő befektetők azonban számos esetben – mind az alkotókra, mind a közönségre káros „élősködökként” megjelölve – pejoratív színezetet kapnak a vitákban.. „... a szellemi

⁶¹⁹ GOLDSTEIN i. m. 299.

⁶²⁰ GYERTYÁNFY (2015) i. m. 592.

javak forrása maga az alkotó személyisége. Az alkotó ember szellemi kapacitása egyfajta szellemi vagyónként, kiaknázzható javak tárházaként fogható fel, amibe be lehet fektetni, be lehet ruházni, és akkor a befektető, beruházó érdekeit kell megvédeni vele szemben, nem pedig az alkotó személyiségét az őt kihasználó befektetőkkel szemben.”⁶²¹ Az eluralkodó áruszemlélet valóban helyrehozhatatlan károkat hozott a szerzői jog rendszerében? A szerzői vagyoni jogok és azok hagyományos gyakorlása kibékíthetetlen ellentéteket szült a szerző–befektető–közönség relációkban?

A szerzői jognak a megváltozott viszonyok között is az az alapvető célja, hogy ösztönözze szellemi alkotások *létrehozását*. Gyakori kritika, hogy ehhez képest nagyon sok műtípus, illetve számos alkotó esetében egészen más, a szerzői jogtól független tényezők indítják el az alkotói folyamatot. Kétségtelen, hogy az *alkotás motivációja* eltérő az egyes műtípusok, alkotók esetében, és valószínűleg nagy bajban lennénk, ha a szerzői jog lenne az irodalom, a tudomány és a művészet elsősorú mozgatórugója. Az emberi kíváncsiság, a tudásvágy, az alkotás öröme, a sikerélmény, a hírnév iránti vágy, az emberiség haladása, a közösség tudásának gyarapítása, a szórakozás és még sorolhatnánk a legkülönbözőbb indítatásokat (bár a hírnév iránti vágy már feltételezi, hogy a mű–szerző vagy teljesítmény–jogosult kapcsolat megmaradjon, amely a szerzői személyhez fűződő jogok kiindulópontja).

Miközben a mű létrehozására (szerencsére) *nem* a szerzői jog az első számú ösztönző, az alkotások, teljesítmények *következő életszakaszában* az alkotók már jóval nagyobb arányban veszik számba a szerzői jog által nyújtott lehetőségeket.⁶²² Azaz a szerzői vagyoni jog mint közvetett ösztönző a művek „társadalmasítása” során jelentősebb ösztönzőnek bizonyul. Ez nem jelenti azt, hogy feltétlenül *gyakorolják is* jogaikat, a jogosultak egymástól nagyon különböző igényekkel és célokkal rendelkeznek. Vannak, akik teljesen érdektelennek mutatkoznak abban, hogy bármilyen formában is fenntartsák a mű–alkotó kapcsolatot, sőt mint láttuk, többségük személyiségi jogaikkal kapcsolatosan is passzív. Vannak, akik más jövedelemből, vagy épp támogatásból biztosítják egzisztenciájukat, így kevésbé érinti őket a vagyoni jogok kérdése, az alkotás folyamatára koncentrálnak. Vannak, akik művük vagyoni hasznosításában kifejezetten proaktívak, és az új lehetőségekre is nyitottak. Érdekes azoknak a csoportja, akik ugyan tagadják a szerzői jog szükségességét, ám szerzői személyhez fűződő jogaikra kényesen ügyelnek, sőt, a copyleft képviselői is

⁶²¹ LENKOVICS i. m. 275., 277., 279.

⁶²² CANTATORE i. m.

szerzői jogra épülő új üzleti modelleket szorgalmaznak. És még sorolhatnánk a különféle eseteket.

A szerzői vagyoni jog *hagyományosan* nem magára az alkotómunkára, a szellemi erőfeszítés nagyságára, hanem a létrejött *műre (teljesítményre) tekintettel*, mégpedig *felhasználás fejében* járó díjat irányoz elő. A művek, teljesítmények *kereslete* mindig is meghatározó tényezője volt a vagyoni oldalnak, amely viszont nem csak a magas minőségnek köszönhető, a népszerűség elérésének más útjai is léteznek.⁶²³ A mai tömegtermelésben bizonyos műtípusok esetében – különösen egy kezdő alkotónak – kifejezetten nehéz lehet keresetté tennie művét, azaz a vagyoni joga által biztosított lehetőséggel nem, vagy nehezebben tud élni. Az ismertség, népszerűség iránti vágy mindig is hatással volt a kulturális piacon kerengő művek típusára és minőségére is – a közönség kegyeit kereső alkotótípus hajlamos a „korszakunként változó populáris művészet”⁶²⁴ irányába elmozdulni.

„A szerzői tiszteletdíjakat, épügy mint minden más árú értékét, végre is csak a kereslet és kínálat aránya szabja meg.”⁶²⁵ A mai alkotók számára a hozzáférés korlátainak teljes lebontása is a kiugrás, az ismertség fokozásának lehetőségét jelentheti – bár a *fizetőképes keresletet* nem feltétlenül hozza magával. A jogosult tehát ebből a megfontolásból is dönthet úgy, hogy szerzői vagyoni jogait úgy gyakorolja, hogy a műélvezetet ingyen és szabadon biztosítja, sőt bizonyos körben ugyanilyen feltételek mellett felhasználhatóvá is teszi művét. Kereslet híján tehát a jogosult igyekezhet különböző módokon népszerűvé válni, ami aztán *keresletet* fokozhat, vagy *közvetett* bevételek eléréséhez vezethet. A kereslet fokozása nem csak vagyoni okokból fontos: a hírnév iránti vágy, a közösségi kommunikációban való részvételre való igény, fontos, értékes mondani-való megléte, amihez szeretné az alkotó, ha többen hozzáférnének, és az egyéb közvetett hatások miatt is (pl. idézettség, impakt faktorok). „A szerzők csak egy része vélekedik úgy, hogy elsődleges célja a művével vagyona gyarapítása, többen inkább arra helyezik a hangsúlyt, hogy saját gondolataikat, eszméiket hirdessék, terjesszék el,”⁶²⁶ ami nem a szerzői jog, hanem az alkotások – azaz az emberiség – létezése óta meghatározó jelentőségű tény. Csakhogy míg kezdetben a szerzői jog – közvetlenül és közvetve is – a művek terjedésére is pozitív hatással volt, mára (különösen egyes műtípusok esetében) a közönséghez való

⁶²³ A minőség és a népszerűség kiszámíthatatlan kapcsolatáról ld. pl. SALGANIK–DODDS–WATTS i. m. 854–856.

⁶²⁴ THOMAS i. m. 28.

⁶²⁵ RANSCHBURG (1901) i. m.

⁶²⁶ SZALAI Emilt idézi NÓTÁRI (2010b) i. m.

eljutás akadályaként érzékeli a társadalom nagy része (ld. IV.2.2.), sőt a művek vagyoni kiaknázására biztosított jog is egyre többször kerül megkérdőjelezésre. Amint arról korábban szoltunk (és az alábbi idézet is érzékelteti), távolról sem újkeletű jelenség, ha a vagyoni kiaknázást gátolja valamilyen tényező – ez pl. a műre mutakozó kereslettől, a fizetőképes felhasználók és műélvezők meglétén át a szerző akarataig sok minden lehet –, de ma magának a kizárólagos vagyoni *jognak* az elvitatása is figyelembe veendő tendencia.

„– Elvitte a szél a kötelet, és fennakadt azon a fenyőn. Ön segíthetne rajtam, Maxl úr.

– De ez tisztára csak tőlem függ. Hajlandó vagyok elősegíteni, hogy lejjön onnan. Ehhez azonban az szükséges, hogy ledobáljon egy apróságot. Önnek igen szép órája és láncja van.

[..]

– Szégyellheti magát! – kiáltotta le. – Egy költő ilyen anyagiag legyen!

– Téved! Mint költő nem vagyok anyagiag! Egyetlen fillért sem kaptam még műveimért...⁶²⁷

Annak ellenére, hogy a szerzői jog kialakulásakor *a mű piaci értékével* kapcsolatban álló díjazás kialakítása volt a cél,⁶²⁸ elszakadva a cenzúra eszközéként is működő honoráriumi jövedelmezés rendszerétől, a mecenatúra szerepe mindvégig jelentős maradt, különösen egyes műtípusok kapcsán.⁶²⁹ Sőt, mára az alkotói támogatások, ösztöndíjak új formában, de reneszánszukat élik. Miközben világossá vált, hogy az állam nem lehet közömbös valamennyi olyan szerzővel szemben, akik – különböző okokból – a szerzői jog támogatásával sem képesek a „piacról megélni”, a kiválasztás nehézségei és veszélyei óhatatlanul felmerülnek.⁶³⁰

„Az alkotó a javak elosztásának a szocialista rendje szerint a munkája mennyiségének és minőségének megfelelő díjazásban részesül”⁶³¹ – a mai tömeg-

⁶²⁷ REJTŐ Jenő: *A szőke ciklon*. Budapest, Lux Primo, 1993. 105.

⁶²⁸ WOODMANSEE i. m. 35–36. Az Infosoc irányelv (11) preambulumbekzdése szerint: „A szerzői jog és szomszédos jogok szigorú és hatékony védelme az egyik legfontosabb eszköze annak, hogy Európában a kulturális alkotótevékenység hozzájusson a szükséges forrásokhoz, illetve a szerzők és előadók megőrizhessék függetlenségüket és méltóságukat.”

⁶²⁹ GÁCS (2002) i. m. 28–29. Uő idézi a témában ROSE i. m.

⁶³⁰ Vagy ld. pl. GÉRA–CSATÁRI i. m. 108.: a csökkenő jogdíjbevételeket látva az ASCAP adományozott pénzt a magyar szerzőknek.

⁶³¹ VILÁGHY i. m. 149.

termelésben végleg szertefoszlni látszik a szocialista szerzői jog idealisztikus elképzelése (ha egyáltalán valaha elérhetőnek tűnő célkitűzésnek számított). Ma a szerzői jog rendszerében a *megfelelő* és az *arányos* díjazás fogalma mellett egyre gyakrabban kerülnek elő a vagyoni ellentételezés új formái, amelyek mértéke és kötelezettjük személye is vita tárgya. Az egyes műtípusok ebből a szempontból is óriási különbségeket mutatnak. A szórakoztatóipar gyakran kérész-életű műalkotásai és a funkcionális művek sajátos piaca, a felhasználás esetenként bonyolult hálózatokba rendeződése korában is igaz, amit Boytha György a digitális technika megjelenésekor – ugyan csak az alkotások egy típusára – hangsúlyozott:

„a nyomtatott többszörözés egyre nehezebben bírja a versenyt az információközlés és a művek többszörözésének új technikai módszereivel. A könyvek rövidülő élettartama és az újszerű felhasználási módok konkurenciája miatt visszaesőben van az egy nyomtatott műre eső átlagos jogdíj, ugyanakkor még nincsenek biztosítva a szerzők új felhasználási módok gazdasági eredményeiben való részesítésének megfelelő szerzői jogi alapjai.”⁶³²

A „részesítésre” kidolgozott modellek, és egyáltalán hatékonyságának, elfogadhatóságának gazdasági megítélése is igen változatos.

Miközben egyre többen kezdtek el a szerzői jog *közgazdaságtani* oldalával foglalkozni, már önmagában az, hogy a szerzői jog közgazdaságtani elemzése során is oly sok, eltérő eredményre jutó elmélet alakult ki, mutatja az „egy kaptafán kialakított” majd folyamatosan alakított szerzői jogi rendelkezésekből fakadó kihívások komolyságát.⁶³³

Előre kell bocsássuk, hogy a művek között óriási a különbség abból a szempontból, hogy milyen mértékben épül rá *hasznosító* iparág, és az alkotók között is atekintetben, hogy egyáltalán kívánnak-e részesülni az alkotásaik által generált haszonból. Ráadásul annak a mérése, hogy a különféle ún. kreatív ágazatok milyen szerepet töltenek be a gazdaságban, rendkívül nehéz, bár léteznek kidolgozott technikák.⁶³⁴ Azt, hogy a szellemi alkotások kiemelkedő gazdasági jelentőséggel bírnak,⁶³⁵ még akkor is elfogadhatjuk kiindulópontnak, ha nem

⁶³² BOYTHA (1969a) i. m.

⁶³³ SEARLE–BRASSELL i. m. viii.

⁶³⁴ Ld. a WIPO által kidolgozott módszeren alapuló: SIMON i. m.

⁶³⁵ TATTAY (2016) i. m.

ismerünk pontos adatokat a *regisztrálatlan* szerzői művek és kapcsolódó jogi teljesítmények gazdaságban betöltött szerepéről világszerte (ideértve természetesen a munkahelyteremtést is)⁶³⁶. Ennek megfelelően a nemzetközi és uniós dokumentumok sorra hangsúlyozzák jelentőségüket,⁶³⁷ a befektetések szerepét is kiemelve:

„Ahhoz, hogy a szerzők és előadóművészek a jövőben is alkotó és művészi tevékenységet folytathassanak, műveik felhasználásáért megfelelő díjazásban kell, hogy részesüljenek ugyanúgy, mint a producerek annak érdekében, hogy a művek pénzügyi háttérét biztosítani tudják. Az olyan termékek előállítása, mint a hangfelvételek, a filmek vagy a multimédia-termékek, illetve az olyan szolgáltatások nyújtása, mint a lehívásra történő hozzáférhetővé tétel, jelentős befektetést igényelnek. A megfelelő díjazás biztosításához, illetve a befektetés kielégítő mértékű megtérüléséhez a szellemi tulajdonjogok megfelelő szintű védelme szükséges.”⁶³⁸

Az uniós jogalkotó tehát kiáll amellett, hogy önmagában a befektetések védelme nemhogy nem egyfajta „káros mellékterméke” a szerzői jognak, hanem maga is az alkotókra is pozitívan ható ösztönzőerő és a kulturális ágazat motorja. Ennek megfelelően kiemelt cél a *befektetések ösztönzése*, melyhez az egységes belső piac kialakítása szintén prioritás: „Egy olyan belső piacon, ahol a verseny nem torzult, az innováció és a szellemi alkotás védelme ösztönzi az innovatív szolgáltatásokba és termékekbe történő befektetést is.”⁶³⁹ Cél, hogy a legkülönbébb felhasználók által szerzett engedélyek értéke, és így a szerzői jog gazdasági jelentősége fenntartható legyen. Mindeközben a szerzői jogot és hatását vizsgáló közgazdaságtani elméletek eltérő eredményekre jutnak a szerzői jog hasznosságát illetően.

⁶³⁶ Infosoc irányelv (4) preambulumbekzdés: „A szerzői jog és a szomszédos jogok szabályozási kereteinek harmonizálása a jogbiztonság növekedése, illetve a szellemi tulajdon magas szintű védelme révén jelentős erőforrásokat mozgósít az alkotó és újító tevékenységek – egyebek között a hálózati infrastruktúra – fejlesztésére, hozzájárulva ezáltal az európai ipar fejlődéséhez és fokozódó versenyképességéhez, mind a tartalomszolgáltatás és az információtechnológia területén, mind általában az ipari és kulturális szektorban. Ez elősegíti a munkahelyek megőrzését, továbbá hozzájárul a munkahelyteremtéshez.”

⁶³⁷ Ld. részletesen: TATTAY (2014b) i. m.; TATTAY (2014c) i. m.

⁶³⁸ Infosoc irányelv (10) preambulumbekzdés.

⁶³⁹ KJK irányelv (1) preambulumbekzdés.

„A közgazdasági elméletek értelemszerűen általuk felépített feltételek közötti elméleti-elemzési keretek. Önmagukban mindegyiknek megvannak a saját belső korlátai. [...] Az tehát empirikus kérdés marad, hogy a szerzői jog nettó jóléti többletet eredményez-e vagy sem?”⁶⁴⁰ Ennek ellenére az empirikus analízisek száma kevés, és óhatatlanul mindig csak egy-egy szeletről mutat közelebbi képet. A mérés nehézségei nem csak a regisztrálatlanságból fakadnak, az „amorfi” terület megragadása a digitális adatok növekedésével együtt is rendkívül nehéz, különösen a teljes szerzői jogi szektort vizsgálva.⁶⁴¹ A rövid és hosszú távú hatások különbözősége, a szektor sokszínűsége és sajátosságai, az a tény, hogy – az externáliáknak is köszönhetően – a szerzői művek piaci értéke nem tükrözi azok teljes társadalmi értékét,⁶⁴² valamint a látens, mérésekben nem megjelenő hatások lehetőséget biztosítanak arra, hogy a szerzői jog nagyon eltérő arcait mutassa a különböző nézőpontokból vizsgálódók felé.

A kritikai észrevételek nagy része arra vonatkozik, hogy a szerzői jog ösztönző hatása pusztán feltételezés.⁶⁴³ A szerzői jog szerepét általában, avagy csak egyes részterületekre nézve bírálatot megfogalmazó közgazdasági elemzések nélkülözhetetlenek a szerzői jog további fejlődéséhez. Így nem mehetünk el a makroökonómiai szemmel óriási teljesítményt nyújtó ágazaton belül tapasztalható egyenetlenségek mellett,⁶⁴⁴ és ennek részeként az ösztönzést gyengítő azon tény mellett sem, hogy az eloszlás nem (csak) a minőséghez igazodik, és nemcsak hogy azonos védelem illeti a minőségileg, erkölcsileg vagy szakmailag erősen kifogásolható tartalmakat is, de akár magasabb vagyoni ellentételezés is kapcsolódhat hozzájuk. A cenzúra elkerülése és a költséghatékonyság okán a szerzői jog egységes feltételrendszerrel dolgozik (ahogyan Koltay András fogalmaz: az uniformizáló jogrendszer művészethez való viszonya óhatatlanul

⁶⁴⁰ GRAD-GYENGE–SARKADY (2014) i. m. 48.

⁶⁴¹ SEARLE–BRASSELL i. m. 77.

⁶⁴² SZILÁGYI (2012) i. m.

⁶⁴³ Maga a bíróság is úgy fogalmaz a híres Sony v. Universal ügyben, hogy a szerzői jog arra a *hitre* épül, hogy ösztönző hatása van: „Copyright is based on the belief that, by granting authors the exclusive rights to reproduce their works, they are given an incentive to create, and that »encouragement of individual effort by personal gain is the best way to advance public welfare through the talents of authors and inventors in ‘science and the useful Arts.’« *Mazer v. Stein*, 347 U. S. 201, 347 U. S. 219 (1954). The monopoly created by copyright thus rewards the individual author in order to benefit the public. *Twentieth Century Music Corp. v. Aiken*, 422 U.S. at 422 U. S. 156; *Fox Film Corp. v. Doyal*, 286 U. S. 123, 286 U. S. 127-128 (1932); see H.R.Rep. No. 2222, 60th Cong., 2d Sess., 7 (1909).” Sony Corp. v. Universal City Studios 464 U.S. 417 (1984) A feltételezés kritikájára ld. pl. KELLER i. m.

⁶⁴⁴ „Creative industries are a hits-driven business where the winner takes all. A small differentiation in talent may translate to a large differentiation in rewards.” SEARLE–BRASSELL i. m. 76. Ld. még CARRIER i. m.

„hűvösebb”⁶⁴⁵), a műre szabott – és annak minőségéhez igazodó – védelem közgazdasági szempontból *sem* valósítható meg.⁶⁴⁶ A szerzői jog jogilag és közgazdaságilag is szükségszerű *absztraháltsága* tehát egyrészt pozitívan, másrészt viszont negatívan hat hatékonyságára. Az is látható, hogy a szerzői jog eltérően tudja betölteni ösztönző szerepét az egyes műtípusok egyedi jellemzői és a különböző felhasználások sajátosságai okán, és hogy a díjazáshoz való jog nem bevételhez való jogot jelent. Éppen ezért sem árulhat el önmagában sokat a szerzői jog komplex rendszerére vonatkoztatott olyan kritikai észrevétel, amely szerint Robert Schumann a szerzői jog segítségével sem volt képes magasabb jövedelemre szert tenni Ludwig van Beethoven szerzői jog nélkül szerzett jövedelménél, vagy hogy Verdi esetében (aki viszont a kritika szerint már épp a szerzői jognak köszönhetően tett szert „maximális haszonra”) a magas díjazás „csökkentette a zeneszerzési erőfeszítéseit”.⁶⁴⁷ A mű létrehozásának fázisában és az alkotás társadalmasításának szakaszában eltérő a szerzői vagyoni jog ösztönző szerepe, de ahány mű és műtípus, annyira más a különféle ösztönzők aránya és jelentősége. Annak állítása, hogy a szerzőknek biztosított vagyoni jog nélkül nem születnének alkotások és kapcsolódó teljesítmények, legalább annyira szűklátókörű kijelentés lenne, mint azt állítani, hogy a szerzői vagyoni jog nem hat számos szerzői mű és kapcsolódó teljesítmény esetében ösztönzőleg.⁶⁴⁸ Ma már valamennyi szereplő számára egyre világosabban látszik, hogy a szerzői jog jövője nem egy egyszerű eldöntendő kérdés megválaszolásával fog eldőlni,⁶⁴⁹ és hogy a feltételezett ösztönző szerepet differenciáltan, az adott műtípusra, felhasználási módra jellemző körülmények figyelembe vételével lehet (és kell) tovább vizsgálni.

A közgazdasági elemzések eredményeit rendkívül komolyan kell venni ahhoz, hogy a szerzői jog valamennyi területen betölthesse a neki szánt szerepet, így először is nagyon fontos azon területek feltérképezése, ahol a biztosított vagyoni jog nem csatlakozik az ösztönzők sorához, vagy épp negatív „mellékhatásokkal” jár, kontraproduktív.⁶⁵⁰ A befektetőknek, különféle közvetítőknek adott engedélyek értékének megtartása fontos a szerzőnek is, hiszen tángítja a piac elérését,⁶⁵¹ és közvetett ösztönzőként ma is működik, amennyiben ezzel

⁶⁴⁵ KOLTAY (2016) i. m.

⁶⁴⁶ Vö. LANDES–POSNER i. m.

⁶⁴⁷ SCHERER i. m. 90. 192.

⁶⁴⁸ Vö. KINSELLA i. m.

⁶⁴⁹ Ld. BOLDRIN–LEVINE i. m.

⁶⁵⁰ SEARLE–BRASSLE i. m. 75.

⁶⁵¹ TOWSE i. m.

kapcsolatosan sem esünk az általánosítás hibájába. Ennek megfelelően egyre több szó esik az engedélyezési láncolatot elindító alkotók *megfelelő, igazságosabb részeltetéséről*,⁶⁵² azaz arról, hogy a gazdasági jelentőség növekedése közben ne épp az alkotókról és kapcsolódó jogi teljesítményt nyújtókról feledkezzünk meg.⁶⁵³ Ez a célkitűzés megjelenik az Irányelv-javaslatban is, amelynek részeként a tagállamoknak átláthatósági kötelezettségeket kell meghatározniuk a szerzők és az előadóművészek javára.⁶⁵⁴

Másrészt a közvetítők szerepének átalakulása, egyes műtípusok és felhasználási módok esetében jelentőségük csökkenése vagy egyenesen kiiktatásuk gazdasági hatását is figyelembe kell venni. A szerzői jognak a „mohó kiadók elleni harcban” kivívott „eltörlése” éppen a közvetítők új típusainak kedvezhet, a haszon lefölözésének és a szabadságjogok érvényesülésének kérdését egy ilyen lépés távolról sem oldaná meg, sőt.⁶⁵⁵

Gyertyánfy Péter úgy fogalmaz, hogy „szerzői jog nélkül az alkotás valószínűleg csak szabadidős önkifejezési gyakorlat lenne”⁶⁵⁶ – sokak számára viszont ma is az hol akaratukból, hol szándékukon kívül, miközben ezek az alkotások mégis óriási mértékben és a legkülönbébb módon járulnak hozzá a kulturális ipar növekedéséhez és termelékenységéhez. Az a gyakori kritika, mely szerint az ezen ipar által termelt nyereség a befektetőkhez, illetve az alkotók egy szűk köréhez áramlik, eltérő reakciókat vált ki az érdekeltek csoportjainál. Egyrészt az alkotók gyenge pozíciójának erősítése és új, számukra is előnyökkel járó üzleti modellek kidolgozására sarkall – akárcsak a szerzői jog születésekor, ez ma is a szerzői jog vagyoni oldalára ható kihívás. Másrészt – mivel a közönség számára az az elsődleges szempont, hogy a szerzői jog ne tegye drágábbá és nehezebbé a művekhez, teljesítményekhez való hozzáférést – a hatásokat látva egyre többen vélekednek úgy, hogy a modern közgazdaságtanban egyáltalán nincs helye a szerzőt *valamennyi* felhasználás után megillető díj alapelveinek. Szemben az iparra koncentrálnó felfogással a kreatív piac elmélete szerint a

⁶⁵² GESAC i. m.

⁶⁵³ YU (2014) i. m.

⁶⁵⁴ Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a digitális egységes piacon a szerzői jogról, Brüsszel, 2016.9.14. COM (2016) 593 (a továbbiakban: Irányelv-javaslat) 14. cikk (1) bek. „A tagállamok biztosítják, hogy a szerzők, illetve az előadóművészek műveik, illetve előadásaik hasznosításáról – különösen a hasznosítás módjáról, a keletkezett bevételről és a fizetendő javadalmazásról – rendszeresen és az egyes ágazatok sajátosságait figyelembe véve a kellő időben megfelelő és kielégítő tájékoztatást kapjanak azoktól, akikre jogaikat átruházták vagy akik számára azokat engedélyezték.”

⁶⁵⁵ FICSOR M. (2008) i. m. 222–223.

⁶⁵⁶ Idézi: LENKOVICS i. m. 279.

szerzői jogi rendszer növelni tudja a közönség és a felhasználók hozzáférését az összes szerzői alkotáshoz, igénybe véve a felhasználás engedélyezésének különböző lehetőségeit.⁶⁵⁷ Ehhez valóban szükségesek az új vagyoni modellek, de a közönség és a jogosultak érdekeinek párhuzamos figyelembe vételével.

A joggyakorlat továbbra is tágan értelmezi a mű „segítségével” növelt bevétel fogalmát, amelyet pl. az EUB nyilvánosságához közvetítés jogával foglalkozó legfrissebb döntései – a korábbi gyakorlattal összhangban – is mutatnak.⁶⁵⁸ Így pl. televíziós műsoroknak egy rehabilitációs központ üzemeltetője által történő sugárzása is haszonszerzési jelleget ölthet, amennyiben az a pácienseinek gyógykezelésük vagy az azt megelőző várakozási idő alatti szórakoztatására irányul, azaz olyan kiegészítő szolgáltatást jelent, amely ugyan nem egészségügyi jellegű, ám kedvezően hozzájárul az intézmény rangjához és vonzerejéhez, és ezáltal versenyelőnyt szerez neki. A nyilvánosságához közvetítés (ami egyébként az Szjt. szerint nyilvános előadás) révén az intézmények vonzerejével, és ily módon nagyobb fokú látogatottságával összefüggő gazdasági előnyhöz juthat.⁶⁵⁹ A haszonszerzési jelleg ugyan a „nyilvánosságához közvetítésnek” való minősítésnél nem feltétel,⁶⁶⁰ de hatással van a sugárzás címén esedékes díj meghatározására.⁶⁶¹ Ez pedig összhangban van a szellemi alkotást létrehozó személynek biztosított védelem alapvető céljával, „hiszen így egyszerre honorálható a már létrejött szellemi alkotás, és ösztönözhető a befektetés jogi védelme útján a további alkotás. Mivel a szellemi alkotás piaci viszonyok között tud a legjobban hasznosulni (eljutni a közönségéhez), ily módon a közvetítő (felhasználó, hasznosító) személyek érdekeinek védelme is kulcsfontossággal bír.”⁶⁶² A szerzőnek biztosított vagyoni jog tehát azokban az esetekben hat a mű létrehozatalára, illetve a mű „társadalmasítására” ösztönzőleg, amikor az alkotó is számít a vagyoni hasznosíthatóságra, de ha ez a tényező hiányzik az alkotó

⁶⁵⁷ DREXL (2010) i. m. 167.

⁶⁵⁸ A következetes joggyakorlatot az EUB C135/10. sz. Società Consortile Fonografici (SCF) kontra Marco Del Corso ügyben hozott ítélete törte meg, viszont ezt követően a Reha Training ügyben az EUB finomított álláspontján.

⁶⁵⁹ Az EUB C-117/15. sz. Reha Training Gesellschaft für Sport- und Unfallrehabilitation mbH kontra Gesellschaft für musikalische Aufführungs- und mechanische Vervielfältigungsrechte (GEMA) ügyben hozott ítélete 51., 63–64. pont. Ld. még az EUB C-403/08. sz. Football Association Premier League Ltd és társai kontra QC Leisure és társai, valamint a C-429/08 sz. Karen Murphy kontra Media Protection Services Ltd egyesített ügyekben hozott ítélet 205. és 206. pontját.

⁶⁶⁰ Vö. az EUB C607/11. sz. ITV Broadcasting Ltd és társai kontra TV Catch Up Ltd ügyben hozott ítélet 43. pontjával.

⁶⁶¹ Uo. 49. pont.

⁶⁶² GRAD-GYENGE (2013) i. m. 345–355.

oldalán, a tőle származtatott felhasználási jogra alapozott befektetések a mű társadalmasítását továbbra is segítik a biztosított vagyoni jog alapján.

Az általánosítás ugyanakkor ez esetben is félígazsághoz vezet, csakúgy, mint a vagyoni jogok létét ért általánosító kritikák esetében. Gyakori vád, hogy a szerzőknek biztosított vagyoni jogok nem az alkotót, hanem „csak” a befektetéseket védik, holott ma már a művek közönséghez történő közvetítése befektetések nélkül, vagy csekély befektetés mellett is megtörténhet.⁶⁶³ Valóban számos alkotástípus esetében a közönséghez történő eljuttatás egyszerűvé és közösségi jellegűvé vált, azonban ez messze ne mondható el valamennyi alkotásról, különösen, hogy egy mű potenciális elérhetősége és a közvetítők számának ugrásszerű megemelkedése nem jelenti azt, hogy ahhoz a közönség valóban hozzá is fér. A nyilvánosság új működési formái ezen okból nem csak a valódi médiapluralizmus elérését,⁶⁶⁴ de a művek közönséghez történő közvetítését is egyszerre tették egyszerűbbé és problémásabbá.⁶⁶⁵

A közgazdasági elméletek sokszínűségét vizsgálva mégis úgy tűnik, hogy a többség elismeri „a szerzői jog társadalmi jólétre gyakorolt és alkotásra ösztönző hatását.”⁶⁶⁶ Amennyiben elfogadjuk, hogy

- van olyan alkotó, és van olyan műtípus, ahol a szerzői jog alapján lehetővé tett közvetlen – hagyományos vagy új üzleti modell alapján megszerzett – vagyoni elismerés ösztönzőleg hat,
- a jogosult *közvetett* bevételeinek nagy része is a mű-szerző kapcsolatra épülő szerzői jogból fakad,
- a *befektetések* ösztönzése egyrészt maga is az alkotókra visszaható ösztönző, másrészt a művek társadalmasítását segíti elő,
- *igazságos*, hogy az alkotó a műve által közvetlenül vagy közvetve termelt profitból maga is részesedjék,

akkor a szerzőnek műve felhasználása fejében járó díj mint *főszabály* a XXI. században is tartható. Arra a kérdésre viszont, hogy mely típusú felhasználások esetében érvényesül a főszabály, és ilyenkor ki, milyen mértékű díjat, kinek és hogyan kell megfizessen, a főszabály megtartása mellett is *rendkívül differenciált* válasz adható.

⁶⁶³ SMIERS–VAN SCHIJNDEL i. m. 5. Az írás szakmai kritikájára ld. MEZEI (2014a) i. m. 412.

⁶⁶⁴ GOSZTONYI i. m. 2.

⁶⁶⁵ Ahogyan a „legdemokratikusabb médium”, az internet lehetőséget nyújt a vélemények sokszínű megjelenítéséhez és az azokhoz való korlátlan hozzáféréshez is, ugyanakkor a tájékoztatás pluralizmusát és a tartalom sokszínűségét sem biztosítja automatikusan. A hozzáférés *lehetőségének* kérdéséről bővebben ld. KOLTAY (2011) i. m.

⁶⁶⁶ GRAD-GYENGE–SARKADY (2014) i. m. 29.

A díjazás kapcsán a XXI. századra a felhasználás fejében járó igazságos díjazás *mibenléte* és megvalósításának *módja* vált kulcskérdéssé.⁶⁶⁷ Ahhoz, hogy a szerzői jog vagyoni oldalának szánt szerep is betölthető legyen, a jogalkotónak különös gondossággal kell átgondolnia

- a *felhasználás* fogalmát és azon körét, amelyre tekintettel a felhasználás segítségével elért haszonból való részesítés, vagy haszonszerzés nélkül is a felhasználás fejében történő díjfizetés igazságosnak mutatkozik,
- a díjfizetés *módját*, valamint
- *alanyait* (ld. a különféle közvetítők eltérő szerepét és felelősségét a folyamatban).

Mindehhez a gazdasági elemzések nélkülözhetetlenek,⁶⁶⁸ különösen, hogy a legtöbb területen a szerzői jog jövője a finanszírozás új módjaitól nagyban fog függeni (ld. pl. az OA esetét, ahol az új modell finanszírozására számos modell került kidolgozása, hatékonyságuk esetről esetre változik⁶⁶⁹). A gazdasági megközelítés során sem szabad azonban elfelejtenünk, hogy kulturális területről van szó.⁶⁷⁰ A kreatív piacok sajátosságai, a kulturális sokszínűség figyelembevétele arra kell sarkallja a jogalkotót, hogy az allokációs hatékonyságra helyezett hangsúly helyett dinamikus módon közelítsen a kérdéshez,⁶⁷¹ azaz központi kérdés legyen, hogy a szerzői jogi ágazat valamennyi alkotáshoz és más teljesítményhez megkülönböztetés-mentes hozzáférést nyújtson.⁶⁷² A szerzői jogi szabályozás milyensége ugyanis erősen kihat kultúránkra,⁶⁷³ és ezt az erős „gazdasági és pszichológiai nyomás”⁶⁷⁴ alatt álló kortárs szerzői jogi szabályozásnak sem szabad szem elől tévesztenie.

„A szerzői jogilag védett művek és egyéb teljesítmények megfelelő védelme kulturális szempontból is jelentős kérdés. A Szerződés 151. cikke a Közösség számára előírja, hogy

⁶⁶⁷ „It’s not an issue of control or permission, it’s an issue of fair payment for use.” FITZGERALD (2011a) i. m. 254.

⁶⁶⁸ Kiváló összefoglalásukat ld. HANDKE (2010) i. m. 17. 19–56.

⁶⁶⁹ A finanszírozás modelljeire ld. pl. SCHEUFEN i. m. 100.; SOLOMON i. m. 110–126.

⁶⁷⁰ GYERTYÁNFY (2006) i. m.

⁶⁷¹ DREXL (2008) i. m. 47.

⁶⁷² GRAD-GYENGE-SARKADY (2014) i. m. 53.

⁶⁷³ K. Yu (2014) i. m.

⁶⁷⁴ SEARLE-BRASSELL i. m. vii.

tevékenysége során a kulturális szempontokat is figyelembe vegye.”⁶⁷⁵

A szerzői jog mint „kulturális kötőszövet” ma is a „kulturális cserének nem akadálya vagy terhe, hanem katalizátora”⁶⁷⁶ kell legyen. A szerzői jog születését és fejlődését is gazdasági változások motiválták, de ennek részeként kezdetektől egyensúlyoz a számos érdek között. Napjainkra egyre inkább előtérbe kerül a szerzői jog összetett szerepkörei közül az, hogy elősegítse a kulturális termékek *szabad áramlását*, az alkotók vagyoni megbecsülését és személyiségi jogait *is* biztosítva. A szerzői jognak egyszerre kell elérnie, hogy az innovációs befektetések vonzóak legyenek és az innováció eredményei a lehető legszélesebb körben terjedhessenek.⁶⁷⁷ Ennek a szerepnek a betöltése a kreatív ágazatok piacán tapasztalható tökéletlen verseny következtében az állam beavatkozását is indokolja és igényli, de az is látszik, hogy *egyedül* a szerzői jog nem képes valamennyi kitűzött célját elérni.

b) Kontroll

A szerzői jogra vonatkozó talán legsúlyosabb kritika szerint már önmagában az is elfogadhatatlan, hogy a művet az alkotó „munkája gyümölcének” tekinti és erre alapozva rendelkezési, ellenőrzési igényt formál felette.⁶⁷⁸ Az Sztj. szerint a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére, ráadásul további korlát, hogy a felhasználásra főszabály szerint engedély – többnyire szigorú formai és tartalmi követelményeknek megfelelő – felhasználási szerződéssel szerezhető.⁶⁷⁹ Ez az *ellenőrzési* jog távolról sem korlátlan, a jogosultnak fenntartott, külső és belső korlátokkal alaposan leszűkített kontroll azonban egyre inkább a kritikák kereszttüzében áll.

⁶⁷⁵ Infosoc irányelv (12) preambulumbekkezdés.

⁶⁷⁶ Jedlik-terv. Nemzeti stratégia a szellemi tulajdon védelmére, 2013–2016. Budapest, 2013. augusztus (a továbbiakban: Jedlik-terv) 30.

⁶⁷⁷ „Balancing between incentives to invest in innovation on one hand, and for efficient diffusion of innovation on the other, is a central, and perhaps the crucial, element in the design of intellectual property laws.” PATTERSON (1987) i. m.

⁶⁷⁸ SEARLE–BRASSELL i. m. 75.

⁶⁷⁹ Sztj. 16. § (1) bek.

Az ellenőrzés elvi lehetőségét is tagadók abból indulnak ki, hogy az egyszer már nyilvánosságra hozott művek terjedését gátló vagy akadályozó monopólium sem közgazdasági, sem erkölcsi alapon nem indokolható.

A kontroll alapjául szolgáló mű-szerző, illetve teljesítmény-annak nyújtója közötti kapcsolat – ahogyan korábban már utaltunk rá – sok esetben a befogadó vagy épp a jogosulti oldalra visszavezethető okokból eleve gyenge. Sokszor a közönség tekint senkihez nem köthető pusztá tartalomként az adott műre, teljesítményre, vagy ha köti is a jogosulthoz, annak rendelkezési jogát már nem tartja indokolhatónak, levezethetőnek az általa nyújtott egyéni, eredeti jellegű, kreatív teljesítményből. Gyakran maga a jogosult sem kíván kontrollt gyakorolni a mű/teljesítmény felett, vagy a gyors és akadálymentes terjedés célkitűzése emelkedik felül a kontroll kínálta előnyökön, vagy egyszerűen nem érzi magához tartozónak a művet/teljesítményt. Azt is láthatjuk, hogy sokszor a kontroll gyakorlásában vívott szélmalomharc vezet a kötődés feladásához (sajnos nem csak egyedi, de jogalkotási szinten is).

A művek terjedésének, közönséghez való eljutásának kontroll alatt tartása pusztán technikai okokból is egyre kevésbé van a szerző kezében, különösen egyes műtípusok esetében.⁶⁸⁰ Maga a közös jogkezelés is ennek a tendenciának a végterméke, a tömeges felhasználásokra adott válaszreakció, ami ugyan egyrészt a szerző által gyakorolt engedélyezésből vezethető le, másrészt viszont épp e jogának erős korlátjaként is funkcionál, előtérbe helyezve a hozzáférés elvét.⁶⁸¹

Ugyan eredendően a technikai korszakváltás indította el a folyamatot, a hatására megváltozott gazdasági és társadalmi berendezkedés alapján a szakirodalomban egyre markánsabban jelennek meg azok a vélemények, amelyek a terjedés feletti ellenőrzés további szűkítését tartják szükségszerűnek, sőt, sokan annak egészen korlátozott formáját sem tartják elfogadhatónak.⁶⁸² Különösen az utóbbi évtized élezte ki a rendelkezési jog és a művek, teljesítmények szabad áramlásának látszólag kibékíthetetlen harcát.⁶⁸³ Ez leginkább annak tudható be, hogy maga a *felhasználás* jelentéstartalma és jelentősége változott meg a szereplők számára. Míg a legelső időkben a *mű érzékelhetővé tétele* csak szűk kör számára volt lehetséges és leginkább épp a műélvezet biztosítását szolgálta, mára a műélvezet legkülönbözőbb formái szorosan összefonódnak szerzői jogi

⁶⁸⁰ A funkcionális művek helyzete ebből a szempontból is sajátos: itt a terjedéshez fűződő érdek más megvilágításba kerül, és előtérbe helyeződnek a versenyjogi eszközök.

⁶⁸¹ Vö. 382/B/1995. AB határozat.

⁶⁸² Vö. pl. SMIERS–VAN SCHIJNDEL i. m.

⁶⁸³ FITZGERALD (2011a) i. m. 246.

értelemben felhasználásnak minősülő cselekményekkel.⁶⁸⁴ Ráadásul a magánhasználat határai egészen elmosódtak és viszonylagossá váltak egy olyan korban, ahol a magánközlés a nyilvánosság szinte tetszőleges szeletét érheti el. Ebben a közegben különösen fontos az a posneri felismerés, hogy a másolás gazdaságtanában nem azonos a szerzői jog gazdaságtanával,⁶⁸⁵ még ha a digitális technológia előtérbe is állítja a szerzői jogi másolás, többszörözés fogalmát, „pontosabban annak megváltozott tartalmát, illetőleg – közgazdasági értelemben – közjószág jellegét.”⁶⁸⁶ Egyrészt csökkentette a szerzői művek kínálatának előállítási és működési költségeit, másrészt a többszörözési felhasználások feletti kontroll lehetőségét és indokolhatóságát erodálta. Felerősítette viszont a mű nyilvánosságra hozatalakor (vagy később) *szélesebb körű rendelkezési jog* iránti igényt, ideértve a szerzői jogról történő lemondásra való igényt is (feszégetve a kontinentális és angolszász jogrendszer közötti – gyakorlati szempontból meglehetősen elmosódott⁶⁸⁷ – határokat), és végső soron a *többszörözéstől a terjesztés és a nyilvánossághoz közvetítés felé tolódik el a hangsúly*.

A szerzői jog egyik célja ma is az, hogy gondoskodjon arról, hogy az eredeti jogosulttól a mű *teljesen* akkor se szakadjon el, ha jogátruházás történt.⁶⁸⁸ A mai tömeges felhasználásra épülő környezet viszont a kontroll fenntartását nem csak a *felhasználás jellege*, hanem a *mű hordozójában* megnyilvánuló változás miatt sem látja indokoltnak. A legtöbb esetben a műpéldányok teljesen azonos minőségben, tömegesen állíthatóak elő, és még azon műtípusok esetében is, amelyek klasszikusan *egy dologi* műpéldányban testesülnek meg (pl. egy festmény) tendencia-változás figyelhető meg, hiszen ezek esetében is a digitált verzió veszi át a felhasználásokban az elsődleges szerepet (legalábbis ami annak gyakoriságát illeti).⁶⁸⁹

⁶⁸⁴ „Today, to use digital information is to copy it.” FLEISCHER i. m.

⁶⁸⁵ LANDES–POSNER i. m.

⁶⁸⁶ GRAD–GYENGE–SARKADY (2014) i. m. 35.

⁶⁸⁷ „A vagyoni jogok elidegeníthetőségének megengedése meglehetősen pragmatikusan is megközelíthető. Azért nem különösebben érdemes elvi, elméleti vita síkján megingathatatlannak álláspontokat képviselni, mert a copyright, a dualista (a vagyoni jogok átruházását széles körben megengedő) és a monista (a vagyoni jogok élők közötti átruházását egyáltalán nem vagy csak kivételként megengedő) szerzői jogrendszerek akár földrajzilag is egymás mellett jól működve léteznek. Vagyis nem tudományos kérdés, hogy melyik rendszer az „értékesebb”. A művek/teljesítmények „vígán” vándorolnak anyagi vagy nem anyagi formában az egyes államok között, tekintet nélkül a szerzői jog rendszerint jogi, kulturális hagyományok megtartására építő megközelítésére.” GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 122.

⁶⁸⁸ Például a jövőbeli, még ismeretlen felhasználási módok kapcsán.

⁶⁸⁹ Ld. a könyvtárak, múzeumok megváltozott szerepkörét, a digitális környezethez való alkalmazkodásukat, pl. virtuális séták, online galériák, e-haszonkölcsönzés stb. Ahogyan Bernd

Felmerül a kérdés, hogy fenntartható-e az alapelv ebben a közegben. A Bizottság 2015. december 9-én kiadott közleményében a technológiasemleges álláspont mellett teszi le a voksát: „Egy szerzői jogi szempontból jól működő piac előfeltétele annak a lehetősége, hogy a jogtulajdonosok engedélyt adhassanak tartalmaik felhasználására, beleértve az online terjesztett tartalmat is, [...]”.⁶⁹⁰ Ez persze a képletnek csak az egyik oldala, a Bizottság azt is hangsúlyozza, hogy a kontroll léte nem a hozzáférést hivatott akadályozni. Ennek megfelelően a szerzői jog születésétől kezdve fokozatosan egyre több korlát és kivétel került megfogalmazása az engedélyezési jogra vonatkozóan (is). Ezt a folyamatot a szakirodalom egyik része úgy ítéli meg, hogy „a közelmúlt [...] nem a szerzői jog bővüléséről, épp ellenkezőleg, a kizárólagos jogok ésszerű korlátok közé tereléséről szolt.”⁶⁹¹ Mások arra következtetnek, hogy a kreatív tartalmak (a szabályozásra már önmagában veszélyeket rejtő) végtelen fajtagazdagságával és egyre színesebb összetételével együtt maga a szerzői jog is egyre bővül, és a társadalom ez ellen a „töretlen bővülés”⁶⁹² ellen lép fel.

Egy szerzői mű *nyilvánosságra hozatala* mindig is jelentős lépésnek számított mind a jogosult, mind a közönség szempontjából nézve: ezzel válik az információs közkinccs részévé, ezzel kerül be a kulturális tartalmak áramlásába. A nyilvánosságra hozatal önmagában a mű egyfajta „elengedését” jelenti, hiszen ekkor nyílik meg jónéhány szabad felhasználás lehetősége, a felhasználásukra törvényi engedélyek, díjigényre szorítások mellett is lehetőség nyílnak, és a jogszerűtlen felhasználások esélye is nagyban növekszik (különösen, hogy a szerzőt megillető „jogok – éppen anyagtalan jellegük, sérülékenyséjük miatt – egyre nehezebben védhetők”⁶⁹³). Hagyományosan az, hogy az eredeti jogosult a felhasználás láncreakciójának az elindítója, és a törvény által biztosított lehetőségeken túl ő a felhasználási engedély forrása, „az alapja a szerző arányos részesedésének a mű gazdasági hasznosításából.”⁶⁹⁴ Ez kezdetben a *szövegek másolásának* engedélyezését jelentette, ahogyan azonban egyre több műalkotás

Justin Jütte látja ezt a tendenciát: „move from property of goods to property of intellectual effort.” JÜTTE i. m.

⁶⁹⁰ A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, az Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A korszerű, európaibb szerzői jogi keret felé, Brüsszel, 2015.12.9. COM (2015) 626 final.

⁶⁹¹ BÉKÉS i. m. 150.

⁶⁹² BODÓ B. (2011) i. m. 298.

⁶⁹³ F. TÓTH i. m. 1276.

⁶⁹⁴ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 148.

nyert gazdasági jelentőséget, az engedélyezés joga kiterjedtté vált, a szövegek másolásától eljutott *valamennyi* szerzői mű valamennyi felhasználásáig.⁶⁹⁵

Úgy tűnik azonban, hogy egyre több területen a mű gazdasági hasznosítása a hagyományos módszerektől eltérő módon válhat hatékonyabbá, és ezzel együtt az eredeti jogosult engedélyezési joga veszít erejéből.

A szerzői vagyoni jognak tehát továbbra is fontos célja, hogy biztosítsa az alkotónak a műve felhasználásából keletkezett részesedést. Ez bizonyos területeken a hagyományos engedélyezési láncolattal működőképes, a jogalkotó feladata viszont azoknak a hagyományostól eltérő területeknek a feltérképezése, ahol az engedélyezési jog további szűkítése indokolt. Ennek módszere is differenciáltan kell, hogy kidolgozásra kerüljön, hiszen egyes esetekben és egyes felhasználási módokra nézve a törvényi engedélyek bővítése lehet megoldás, de az engedélyezési láncolat felhasználási szerződéssel történő egybefűzése kapcsán is modernizálásra van szükség. A modernizálás kapcsán – a hozzáférést mindenek fölé helyező közönség érdekeinek figyelembe vételén túl, amelyről a IV. pontban esik részletesen szó – két fontos szempont igényel kiemelését.

Egyrészt az engedélyezés jogának szűkítése könnyen *csúszós lejtőre* terelődhet, azaz olyan felhasználási módok vonatkozásában is felmerülhet, amelyek esetében már nem indokolt a kizárólagos jog korlátozása. Így például a paródia vagy a felhasználók által előállított tartalmak kapcsán a transzformatív felhasználások az átdolgozás jogának a szűkítését vetették fel, ennek az indokltsága azonban valódi alátámasztást igényel. Ez a folyamat ráadásul könnyen „magával ránthatja” a szerzői személyhez fűződő jogokat is, így az integritás védelméhez való jogot. Találunk olyan felvetéseket, amelyek szerint a személyhez fűződő jogok a „progresszív alkotómunka” gátját jelentenék, ez azonban erősen vitatható.⁶⁹⁶

Másrészt a többszörözésről a terjesztésre átkerült figyelem a terjesztésbe befektetők érdekeit is reflektorfénybe vonta. A Bizottság arra hívja fel a figyelmet, hogy „a különböző, a terjesztés egymással egyenértékű formáival foglalkozó piaci szereplők nem indulnak egyenlő esélyekkel.” Nem véletlen, hogy a tartalompiac torzítása, azaz a *value gap* kérdése égetővé vált napjainkra, és már a Bizottság is igyekszik megoldást kínálni rá. Az online platformok felelőssége kapcsán alkalmazott differenciálás egyre inkább vitatottá válik, és kérdéses, hogy a szerzői jog szerepének betöltéséhez indokolt-e ez a markáns

⁶⁹⁵ „A very condensed version of copyright history could look like this: texts (1800), works (1900), tools (2000).” FLEISCHER i. m.

⁶⁹⁶ Vö. MEZEI (2014a) i. m. 413.

különbségtétel.⁶⁹⁷ Ahogyan Gyertyánfy Péter írja: hosszú távon optimisták lehetünk a szerzők és azok műveinek terjesztésébe befektetők jogait illetően.⁶⁹⁸ A korábban professzionális közvetítők nélkül elképzelhetetlen⁶⁹⁹ terjesztés mára egészen új formákat öltött, és a befektetések is az új struktúrákat keresik.

Az engedélyezés jogának tartalma tehát az egyik legkomolyabb átalakulás előtt álló részterület: miközben az eredeti jogosult kontrolljának fenntartása mint főszabály továbbra is indokolható, e jog belső és külső korlátai fokozatosan igazítják: a *valamennyi* felhasználási módtól is elmozdulás várható, és az *egyedi* engedélyezés is egyre kevésbé tartható. Hangsúlyozzuk azonban, hogy az engedélyezési jog drasztikus szűkítésének igénye nem járhat együtt a jogosultak részeltetésének elmaradásával. A vagyoni jogok tehát összességében komoly átalakulás előtt állnak, különös tekintettel arra, hogy a szerző eszmei és vagyoni elismerésének biztosítása a szerzői jognak csupán az egyik szerepköre.

1.2.2. A hozzáférés biztosítása

A szerzői jog szerepe kezdettől az, hogy a művek közönséghez történő eljutását oly módon biztosítsa, hogy az garantálja a közvetítő és a szerző érdekeit is. Az angolszász és a kontinentális megközelítés bár eltérő, mindkettőben kiemelt cél a hozzáférés biztosítása, sőt a felhasználás ösztönzése.⁷⁰⁰ Önmagában a szerzőnek biztosított kizárólagos jog ugyanis *nem hivatott megakadályozni* a művekhez történő hozzáférést. Lévéen viszont, hogy a szerzői jog – eszközrendszere révén – a *hozzáférést szabályozza*, a hozzáférés olyan feltételrendszerét határozza meg, amelyet az esetek egy részében már nem csak a felhasználók, de a közönség is akadályként értékel. A szerzőnek biztosított kizárólagos jog a mű *hasznosítását és felhasználását* a szerzőnek tartja fenn,⁷⁰¹ azzal, hogy amikor ez a hozzáférés elé aránytalan akadályokat gördít, a jogalkotó (és a jogalkal-

⁶⁹⁷ Az amerikai joggyakorlat is kitart a tárhelyszolgáltatók „safe harbour” helyzete mellett. Vö. újabban Capitol Records, LLC v. Vimeo, LLC, No. 14-1048 (2d Cir. 2016)

⁶⁹⁸ Interjú dr. Gyertyánfy Péterrel i. m.

⁶⁹⁹ BENÁRD (1960) i. m.

⁷⁰⁰ A szerzői jog „minimum ráutaló magatartással” felhasználásra ösztönöz. MEZEI (2014a) i. m. 412.

⁷⁰¹ „A vagyoni jog olyan átfogó, kizárólagos (abszolút) jogosultság, amely a mű minden ismert és még ismeretlen, jövőbeli hasznosítását a szerzőnek tartja fenn („pozitív” felhasználási jog) és (negatív nézve) a mű felhasználásából mindenki mást kizár.” GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 148.

mazó) a külső és belső korlátok segítségével alakítja ki az egyensúlyt.⁷⁰² Ez a terület egyre bonyolultabbá válásával és a hozzáférés technikai és társadalmi jelentéstartalmának megváltozásával új módszereket igényel. Stratégiai szinten továbbra is cél „a védelem (ösztönzés) és a hozzáférés egyensúlyának fenntartása a szerzői jog eredeti funkcióinak megőrzése és a „szerzői jogi ipar” potenciáljának kibontakoztatása mellett”.⁷⁰³ Tekintsük át, milyen tényezőknek tudható be, hogy ennek elérése egyre összetettebb feladatnak bizonyul.

1.2.2.1. A szerzői jog hatásának átalakulása

Akár elfogadjuk a *valamennyi* műre és kapcsolódó jogi teljesítményre kiterjedő szerzői jogi védelem erkölcsi és gazdasági indokoltságát, akár vitatjuk a szövegek másolása szabályozásán túlmutató szerzői jog megalapozottságát, kétségtelen, hogy a szerzői jog mára szinte *mindenhol jelen van*. A „kulturális tömegtermelés” és a „tömeges kultúrafogyasztás” korában a technológiai és társadalmi változások elhomályosították a szerzői jog fókuszpontját. A digitális technika a nyomtatott művek piaci helyzetére reagáló és ezzel együtt az alkotók eszmei és vagyoni elismerését megalapozó szerzői jog *hatását* automatikusan átalakította. A dologi műpéldány terjesztésének a hozzáférést is segítő módon történő szabályozására kidolgozott, a Gutenberg-galaxisban jól működő képlet a digitális univerzum törvényszerűségei között másként viselkedik.

A digitális tömegtermelés világában a védelemmel drágított műélvezet hosszú távú kompenzációja nem rajzolódik ki a közönség számára. A művek egyszerű *terjedése* technikailag megoldható, a *terjesztést* szabályozó szerzői jog így egycsapásra a hozzáférés időlegesen sem elfogadható akadályává lépett elő. Különösen egyes műfajok esetében bárki könnyedén válhat alkotóvá, a digitális technika az alkotás értékét is lefokozta bizonyos értelemben, a (vagyoni, de sokszor az eszmei) elismerés indokoltságát is elvitatva. A digitális közeg a művek létrehozásának és terjesztésének (pontosabban nyilvánosságához közvetítésének) „önműködő”, szerzői jog nélkül is viruló kulturális terepének tűnik. A kulturális tömegtermelés mögött a legtöbben nem látják a szerzői jog szerepét (sokan nem is tudunk róla), így a – különösen a műélvezethez szük-

⁷⁰² „There are situations, nevertheless, in which strict enforcement of this monopoly would inhibit the very ‘Progress of Science and useful Arts’ that copyright is intended to promote.” Sony Corp. v. Universal City Studios 464 U.S. 417 (1984)

⁷⁰³ Jedlik-terv 7.

séges – felhasználások szabályozását a digitális világ feszült ellenállása kíséri, abban pusztán a *hozzáférés gátját* látva.⁷⁰⁴

a) Digitális műpéldány

A szerzői jog digitális világra gyakorolt hatásának eltérő voltát jól mutatja a szabályok dologi és digitális műpéldányokra való alkalmazásának különbségei. A technológiasemleges szabályokat egyesek épp a szerzői jog terjeszkedéseként fogják fel: ezen álláspont szerint „a jogosultak ellenőrzési képessége radikálisan kibővült az online világban,”⁷⁰⁵ mégpedig annak köszönhetően, hogy a „print világból” ismert szabad felhasználások hiánya a szerző kontrollját a közvetítőkön túl a végfelhasználókra, a közönségre is kiterjeszti.⁷⁰⁶ Mára azonban számos szabad felhasználás alkalmazható a digitális műpéldányok esetében is, és az Irányelv-javaslat által bevezetni kívánt új szabad felhasználási esetkör, valamint a kivételek és korlátozások digitális és határokon átnyúló környezethez való igazítására irányuló egyéb intézkedések is ezt mutatják.⁷⁰⁷ (Ugyanakkor persze kérdés, hogy valóban csak a szöveg- és adatbányászat-e az, ahol szükséges új szabad felhasználási esetkör bevezetése, és megfontolható-e más esetekben is. Az látható, hogy jelenleg a Bizottság ebből a szempontból a közérdek javára tevékenykedő intézményeket helyezi a középpontba.)

Azt is látnunk kell ugyanakkor, hogy a technológiasemlegesség nem differenciálatlanságot jelent: miközben a szerzői jog az online világban is igyekszik fenntartani a műpéldány érzékelhetővé tételének engedélyezését a szerző számára, arra is tekintettel kell legyen, hogy mind az érzékelhetővé tétel, mind a végfelhasználók felhasználási cselekményeinek jelentősége és jellege markánsan eltérő ebben a közegben. Ez a tény mind a jogosultak, mind a közvetítők,

⁷⁰⁴ FLEISCHER i. m.

⁷⁰⁵ BODÓ B. (2010) i. m. 4–5.

⁷⁰⁶ „Az online világ leképezése a szerzői jog rendszerében oly módon történt, hogy a jogosultnak kizárólagos jogai keletkeztek olyan területeken is, melyekre korábban nem vonatkozott a szerzői jog. A legfontosabb terület ezek közül a kereskedelem, a disztribúció területe. A print világban a jogosult engedélyezési joga megállt a kiadó által legyártott példányoknál, s nem terjedt ki arra, hogy a kis és nagykereskedő hogyan, mikor, milyen formában, milyen eszközökkel, milyen kontextusban értékesíti az olvasónak a könyvet. Az elektronikus média világában is megmaradt a fogyasztóval, nézővel kapcsolatban álló utolsó láncszem szabadsága ate tekintetben, hogy a megszerzett alkotásokért kifizetett díjakat milyen üzleti modell segítségével reméli kitermelni a piacról. Ez a szabadság az online világban egyszer s mindenkorra véget ért. ... A digitális másolásvédelmi eljárásokkal ez a kontroll a közvetítőkön túl a végfelhasználókra, fogyasztókra is kiterjed, és áll útjába olyan felhasználásoknak is, melyek korábban például a szabad felhasználások körébe tartoztak.” Uo.

⁷⁰⁷ Irányelv-javaslat II. Cím.

mind a közönség jogaira erősen kihatott. (Az persze vitathatatlan, hogy a digitális műpéldányokra valóban nem terjedt ki korábban a szerzői jog, hiszen nem létezett ilyen műpéldány.) Azt sem hagyhatjuk viszont figyelmen kívül, hogy a digitális műpéldányok jellege maguknak a végfelhasználói felhasználásoknak a jelentőségét is megváltoztatta. A közvetítő fogalma relativizálódott és heterogénné vált, a magánfelhasználás határai elmosódtak, jellege alapvetően megváltozott.

A digitális műpéldányok a jelek szerint éppen a jogosultak kizárólagos engedélyezési jogának erősödő korlátozását hozzák magukkal (ld. a kötelező közös jogkezelés, a díjigényre szorítások rendszerét, utóbbi kapcsán az e-haszonkölcsönzés formálódó jogát⁷⁰⁸), hiszen természetüknél fogva képesek a hozzáférést egyszerűbbé tenni. Az is vitathatatlan, hogy a végfelhasználók is képessé váltak az értékláncba történő aktív bekapcsolódásra. A szerzői jog feladata, hogy ebben az új közegben kihasználja a digitális műpéldányok hozzáférést könnyítő jellegét, ám ezzel együtt továbbra is biztosítsa a jogosultak vagyoni és eszmei elismeréséhez való jogot.

b) Érzékelhetővé tétel

A hozzáférés szabályozása mint a szerzői jog születésekor kialakult módszer a mű érzékelhetővé tétele engedélyezésének a szerző kezébe helyezésével kezdődött. Az érzékelhetővé tételre azóta számos új módon nyílik lehetőség, a többszörözés szerzői engedélyezésének számos korlátja alakult ki, és a szerzői jog egyre kevésbé a másolás szerzői ellenőrzéséről szól.

Egyrészt a hangsúly a terjesztésre és a nyilvánossághoz közvetítésre került, másrészt mára az „engedély nélküli” érzékelhetővé tétel távolról sem mindig jelent az eredeti jogosultra nézve „kártékony” cselekedetet.⁷⁰⁹ Ráadásul míg háromszáz évvel ezelőtt az érzékelhetővé tétel engedélyezéséhez rögzített vagyoni ellentételezés meg is oldotta a művek rendezett felhasználását és valamennyi érdekelt igényének kielégíthetőségét, mára ez nem ilyen egyszerű.

A szerzői jogi szabályozás a művek alkotóinak, a teljesítmények létrehozóinak nyújtott elismerés biztosítása során ma is rengeteg energiát fektet a hozzáférés szabályozásába, egyrészt az alkotónak emberi jogi alapon fenntartott rendelkezési jog alapján, másrészt a kontrollhoz kötött vagyoni ellentételezés

⁷⁰⁸ Ld. a C174/15. sz. Vereniging Openbare Bibliotheken kontra Stichting Leenrecht ügyben 2016. november 10-én hozott ítéletet.

⁷⁰⁹ BALGANESH i. m.

hagyományos gazdasági megfontolásából (ld. a IV.1.2.1.3. pontban kifejtett vagyoni oldallal kapcsolatos változást). Ám a rendkívül differenciálttá vált XXI. századi kulturális piacon magának az eredeti jogosultnak sem mereven szabályozott, így szükségszerűen lelassuló érzékelhetővé tétel áll érdekében.⁷¹⁰ Ez nem csak új, a széles körű hozzáférést is ösztönző vagyoni modellek alkalmazására sarkallja az eredeti jogosultakat és a befektetőket, de az érzékelhetővé tétel engedélyezése láthatóan (a saját, és a közönség érdekeit egyszerre szolgáló hozzáférés jegyében) egyre inkább kikerül a kezeik közül. Egy olyan közegben, ahol a művek egyszerűen és gyorsan érzékelhetővé válhatnak (és a mai technikai lehetőségek már maguk is ösztönzőként funkcionálnak), az érzékelhetővé tétel feltételrendszerének túlszabályozása kontraproduktívnak bizonyul.

1.2.2.2. A hozzáférés új jelentéstartalma

A szerzői jog egyre gyakrabban kapja meg a nyilvánosság működése és a hozzáférés akadályának bélyegét, holott viszonyuk távolról sem ellenséges. A hozzáférést valóban akadályozó „mellékhatások” miatt, illetve az ezek nélkül is megfogalmazódó vádak – az előző alpontban jelzett fontos tényezők mellett – fogalmi változásoknak és interpretációs különbségeknek is betudhatók.

A ‘hozzáférés’ többféle jelentése gyakran kerül összemosásra, és az egyes esetkörök jelentéstartalma is eltérő módon kerülhet értelmezésre, ami semmiképp nincs jó hatással a szerzői jog jövőjéről zajló párbeszédre.

Az első értelemben az ötletekhez, a műben foglalt eszmékhez, gondolatokhoz való hozzáférést jelenti. A ‘tudáshoz való hozzáférés’ ilyenkor az archívumokhoz, adatbankokhoz, a szerzői művekhez, valamint a tudományos és technológiai tudás kifejeződéseire való hozzáférést jelenti.⁷¹¹ A második értelemben a ‘tudás forrásává válás’ lehetővé tételét takarja, azaz a hozzáférés ilyenkor – a véleménynyilvánítás jogával szoros összefüggésben – a kulturális áramlás és tudományos diskurzus sodrába és alakításába való bekapcsolódás lehetőségét jelenti. Ennek kiegészítéseként a harmadik összetevője az alkotás, áramlás és szabályozás folyamataihoz és intézményeihez való hozzáférés.⁷¹² Negyedikként hozzávehetjük a hatásos műszaki intézkedés védelmének azt a hatását, hogy nem csak a többszörözést, hanem a mű elérhetőségét, érzékelését

⁷¹⁰ FAVALÉ i. m.

⁷¹¹ BANNERMAN (2016) i. m. 10.

⁷¹² Uo.

is gátolja, akár olyan esetekben is, amelyekre az Infosoc irányelv igényt biztosít a szabad felhasználás megvalósítására. (Erre a problémára az Szjt. 95/A. §-a ugyan igyekszik némi megoldást kínálni azzal, hogy kivételesen lehetővé teszi egyes szabad felhasználási kivételek érvényesülését a jogosultak által használt hatásos műszaki intézkedések ellenére.⁷¹³)

E jelentéstartalmak közül a szerzői jog hagyományosan az elsőre koncentrált. A szabályozás és a joggyakorlat a kezdetektől kényszerrel arra, hogy a szerzői jog ötlet monopolizálására nem szolgálhat,⁷¹⁴ így a gondolat, eszme helyett a kifejezés védelmének rögzítésén túl számos korlát és kivétel megalkotását ezen elv gyakorlati teljesíthetősége vezérelte. *Ezt a feladatot* a szerzői jog – még ha időnként meg is próbálják „diszfunkcionálisan, jogrendszeri rendeltetésétől idegen módon” alkalmazni, „például a közérdek és a közbiztonság szempontjából nélkülözhetetlen információ illegitim indokból és célból történő visszatartására”⁷¹⁵ – a belső és (az idővel fokozatosan belsővé alakuló) külső korlátok segítségével hatékonyan el tudja látni. Ez azonban a XXI. században a hozzáférés ugyan fontos, de csupán egyik szeletét jelenti. Egyrészt a hozzáférés első, legalapvetőbb értelmén belül határozott jelentéstartam- és értelmezés-változás következett be, másrészt pedig a hozzáférést egyre kevésbé lehet tágabb jelentésrétegei nélkül vizsgálni.

a) A megismerhetőségtől a „szabadon elérhetőségig”

A hozzáférés – különösen annak köznap értelemben vett jelentése – többé nem azonosítható az információkat (is) tartalmazó művek, teljesítmények megismerhetőségének lehetőségével – mára ennél jóval tágabb jelentéstartalommal bír.

⁷¹³ Az Infosoc irányelv 6. cikk (4) bekezdése alapján.

⁷¹⁴ Még az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény 27. § (2) h) pontjára hivatkozva az Szjt.-be illesztett rendelkezés (15/A. § A szerzői jogi védelem alatt álló mű közérdekű adatként vagy közérdekből nyilvános adatként való megismerésére irányuló igényt a szerző személyhez fűződő jogainak védelme érdekében az adatot kezelő közfeladatot ellátó szerv az adatigénylő által kívánt forma és mód helyett – az adatigénylés teljesítésére rendelkezésre álló határidőben – a mű közérdekű adatot vagy közérdekből nyilvános adatot tartalmazó részei megtekintésének lehetővé tételével is teljesítheti.) ellenére *sem*, hiszen a *személyhez fűződő jogokra hivatkozással a legkevésbé akadályozható közérdekű adatok megismerése*. Vö. SzJSzT 12/14. – Hatóság vállalkozási szerződése alapján készült tanulmányok harmadik személyek számára való hozzáférhetősége c. szakvéleménnyel; és ÍH 2016. 105.: „II. A szerzői jogi törvény a közérdekű adat megismerését nem zárja ki, csak annak felhasználásával kapcsolatban állapít meg feltételeket. ...”

⁷¹⁵ FICSOR M. (2010) i. m. 11.

Egyfelől a műben foglalt ‘tudáshoz való hozzáférés’ alatt egyre inkább a szerzői művek, kapcsolódó jogi teljesítmények engedélykérés és díjfizetés nélküli ‘elérhetőségét’ érti a közönség egy része, azaz az *ingyenes és azonnali műélvezetet*. Így az információhoz jutás akadályaként élük meg, ha a felhasználás vagy a műélvezet a szerzői jogi jogosult vagyoni és személyhez fűződő jogaira tekintettel kell történjen.

Másfelől azzal, hogy a műben foglalt tudásról a hangsúly magára a műre került át, a hozzáférés jegyében már nem csak a műélvezetet lehetővé tevő felhasználásokra, hanem ennél szélesebb körű *felhasználási* lehetőségekre is igény keletkezett. A rendkívül színes képet mutató közönség tekintélyes része számára az egyszerű műélvezeten túl már a szerzői jogra is tekintet nélkül megvalósuló felhasználások jelentik a digitális mindennapokat. Ugyanakkor a közönség mint végfelhasználó még akkor sem említhető egy lapon a „nagyfelhasználókkal”, a kulturális ipar profittermelő közvetítőivel és aggregátoraival, ha sokszor – szerzői jogi értelemben – maguk is hasonló tevékenységet végeznek (pl. átdolgoznak, nyilvánosságához közvetítenek), a pusztá műélvezetnél azonban gyakorta jóval aktívabb szerepet töltenek be. Bizonyos esetekben tehát a felhasználás

- magától a műélvezettől technikailag sem választható el (pl. a szoftver esetében a legalapvetőbb felhasználások, így a többszörözést megvalósító futtatás),
- technikailag ugyan elválasztható a műélvezettől, ám annak minél szabadabb megvalósulásához szükséges (többnyire többszörözési és nyilvánosságához közvetítési magatartások),
- a mű kreatív továbbéléséhez, újabb alkotáshoz szükséges (főként az átdolgozás).

Az első esetkörre eddig megalkotott speciális szabályokról már esett szó, ezen túl, valamint a második és a harmadik csoportba tartozó felhasználások kapcsán azonban a hozzáférésnek a szerzők jogaira is tekintettel lévő minél teljesebbkörű biztosítása nem ‘fekete-fehér’ kérdés. A szerzői jog legalapvetőbb céljai között szereplő, a *hozzáférés minél gördülékenyebb* biztosítására vonatkozó törekvés ugyanis önállóan nem értelmezhető, hanem az „erős jogok, könnyű hozzáférés”⁷¹⁶ jelígre fűzhető fel. Ez két okból is különösen nehéz feladat.

⁷¹⁶ A kifejezést ld. az Európai Műsorsugárzók Uniója által kiadott elemzésben: *EBU Copyright White Paper. Modern copyright for digital media Legal analysis and EBU proposals*. March 2010. <https://goo.gl/VUKdoa>

i) A lehető legtágabb értelemben vett ‘digitális tartalom’ *részeként* áramló, szerzői jogi védelem alatt álló művek és teljesítmények *megkülönböztetett kezelésére* a közönség és a felhasználók egyre kevésbé fogékonyak. Az ‘információhoz való hozzájutás’ alatt bitekhez való hozzájutást értenek, amelyek lehetnek ugyan filmek, versek, fotók, zenék, szoftverek stb. alkotóelemei, ugyanúgy bitek maradnak. A konvergencia méginkább felerősíti ennek hatását. „A digitális társadalomban minden mindennel össze van kapcsolva. Nem függhetünk attól hosszú távon, hogy meg tudunk-e különböztetni egy bitfolyamot egy másiktól, hogy eldönthessük, milyen szabályok érvényesek rájuk.”⁷¹⁷

Márpedig ez a homogén módon kezelt tartalom rendkívül sokszínű mind kulturális, mind közgazdasági, és így szükségszerűen jogi értelemben is. Mind a védelem erőssége, mind a hozzáférés könnyűsége *változók* a digitális képletben is.

A digitális tartalom homogén kezelését jól mutatja az egyre gyakrabban használt „szabadon elérhető” kifejezés is. A közönség, a felhasználók nagy része számára a – jogszerűen avagy jogosulatlanul⁷¹⁸ – lehívásra nyilvánossághoz közvetített mű egyet jelent azzal, hogy azt ‘szabadon elérhető’⁷¹⁹ tartalomként engedélykérés nélkül és ingyenesen felhasználhatja.⁷²⁰ Ugyanakkor messze nem minden ‘fizikai értelemben szabadon elérhető’ tartalom ‘használható fel szabadon’. A szerzői jog határozott célja, hogy minél több mű és teljesítmény váljon minél egyszerűbben hozzáférhetővé, azonban a szerző védelmét biztosító korlátoktól teljesen szabad hozzáférést *univerzálisan* biztosító megoldás nehezen képzelhető el.

⁷¹⁷ MOGLEN i. m.

⁷¹⁸ A jogellenes forrásból történő többszörözésre nézve egyértelmű a joggyakorlat a forrás jogellenességének hatását illetően, ld. különösen az SzJSzT 17/2006. – A jogellenes forrásból történő másolás kérdése c. szakvéleményét, valamint az EUB C-435/12. sz. ACI Adam BV és társai kontra Stichting de Thuisakopie és társa ügyben hozott ítéletét. A forrás jogellenességének megítélése az ACI Adam, Svensson és Best Water ügyekben egyaránt nem egyértelmű továbbá jelentősége és hatása a nyilvánossághoz közvetítés jelentéstartalmának eltérő megítélése okán is eltérő (erről részletesen a 2. pontban).

⁷¹⁹ Ld. pl. SzJSzT 8/12. – Turisztikai honlap tartalmának szerzői jogi védelme; BH 2009. 232. I. A nem ingyenes – a nem szabad felhasználás körébe tartozó – számítógépes programnak az interneten elérhető ún. „kalózszoftverek”-ről – emelt díjas SMS-ek fejében – történő letöltése nem tekinthető jogszerű felhasználásnak, hanem olyan többszörözés, ami a jogtulajdonosnak vagyoni hátrányt okozva a szerzői jogok megsértése bűncselekményét valósítja meg.

⁷²⁰ Az SzJSzT 04/15. – Gyűjteményes műnek minősülő kiadványok összehasonlító vizsgálata c. ügyben a védő által feltett azon kérdés, hogy „A tárgyban kiadott művek szerzői honnan szerzik be az adatokat, fényképeket, illusztrációkat stb.?” jól mutatja, hogy a jog- és ténykérdések közötti különbségre nemcsak a közönség nem fogékony.

ii) A másik nehezítő körülményt az alábbiak szerint foglaljuk össze. A szerzői jog deklarált célja és az ennek kibontását szolgáló eszközök a digitális tartalmakhoz való általános hozzáférés biztosítását *hosszútávon* szolgálják (minél több alkotás, teljesítmény létrehozásának ösztönzésével, így – a kínálat bővítésével – a hozzáférhető művek számának növelését segítve), *rövidtávon* viszont a *célhoz kötött* hozzáférés biztosítására való törekvés jellemzi. Ez azt jelenti, hogy a szerzői jog az oktatás, a művelődés, a tudományos kutatás és a szabad információhoz jutás⁷²¹ érdekében fogalmaz meg a jogosult kizárólagos jogával szemben korlátokat és kivételeket.⁷²²

Nem véletlen, hogy a digitális korszak egyúttal *információs társadalomként*, illetve *tudásgazdaságként* is ismert – az információ, annak előállítása és feldolgozása mára központi szerepet tölt be.⁷²³ Az információs jogok megerősödését az információs szabadság egyre szélesebb értelmezése kíséri,⁷²⁴ és nem vitás, hogy az információhoz való hozzájutást a szerzői jog sem akadályozhatja.⁷²⁵ E külső korlát számos eleme vált már belső korláttá, amelyek közül különösen az információs szabadság érvényre juttatását segítő szabad felhasználási esetek emelhetők ki.⁷²⁶ Az egyre erősödő „szabadságharc” zászlaára azonban már *nem csak* az információ megismerhetősége érdekében szükséges további korlátok, kivételek elérése került kitűzésre, hanem *bármilyen* szerzői jogi védelem alatt álló műhöz való gyors és ingyenes hozzáférés,⁷²⁷ beleértve az ezek széleskörű felhasználására való lehetőséget is. A szerzői jog azonban nem egyfajta általános hozzáférés fogalommal dolgozik, hanem a hozzáférést meghatározott közérdekű *célokhöz* köti.⁷²⁸ „felismerve az egyensúly fenntartásának

⁷²¹ Szjt. Preambulum.

⁷²² Ebből fakad az Szjt. 33. § (3) bekezdésében foglalt célhoz kötöttség elve is.

⁷²³ Boytha György idézi George Hallert, aki az American Book Publishers' Council 1966. évi ülésén a következőket mondta: „We are not interested in the book business. We are interested mainly in the information business. I predict that you people will be chiefly information's publishers in the future.” BOYTHA (1977) i. m. 378.

⁷²⁴ A folyamatról részletesen ld. MAJTÉNYI i. m. 193–194.

⁷²⁵ Az iparjogvédelem területén is egyre több elemzés lát napvilágot az információ *hatékonyabb* hasznosíthatóságára vonatkozóan. Ld. CHAKROUN i. m.

⁷²⁶ Szjt. 36–37. §

⁷²⁷ BODÓ–GYENGE i. m.

⁷²⁸ A Bizottság által 2009-ben megfogalmazott ilyen célok: könyvtárak és archiválás, árva művek, oktatás és kutatás, fogyatékos személyek érdekei, UCC. Ezeken belül is hangsúlyozott a hozzáférés célja, pl. „In making works available for distance learning or home-use, publishers and licensing agencies stress the importance of ensuring that access is *limited to the purposes* for which the material is intended (non-commercial and educational purposes).” (kiemelés tőlem, P.A.) A Bizottság Közelménye: Szerzői jog a tudásalapú gazdaságban. Brüsszel, 2009. 10. 19., COM (2009) 532. 8.

szükségességét a szerzők jogai és a szélesebb közérdek, különösen az oktatás, kutatás és információhoz való hozzájutás érdekei között, ahogy ez a Berni Egyezményben is kifejezésre jut, [...]”,⁷²⁹ illetve ehhez hasonlóan „az egyensúly fenntartásának szükségességét az előadóművészek és hangfelvétel-előállítók jogai és a szélesebb közérdek, különösen az oktatás, kutatás és információhoz való hozzájutás között”.⁷³⁰ A figyelembe vett társadalmi érdekek alapján *belső* korlátként számos, *konkrétan meghatározott cél* jelenik meg az Szjt.-ben, így

- a szellemi alkotótevékenység megkönnyítése,
- az iskolai oktatás és tudományos kutatás megkönnyítése,
- a magánfelhasználás segítése,
- az információs szabadság érvényre juttatása,
- a művek közönséghez jutásának megkönnyítése,
- a kulturális ipar könnyebb működéséhez fűződő érdek,
- a műszaki szükségszerűségekkel, főleg a digitális technikával összefüggő okok,
- az igazságszolgáltatáshoz és a közbiztonsághoz fűződő érdekek,
- a társadalmi esélyegyenlőséghez fűződő érdek.⁷³¹

A szerzői jog feladata, hogy az ezen célok megvalósítása előtt álló – értelem-szerűen szerzői jogi – akadályokat lebontsa, és az *e célok megvalósítását segítő hozzáférést minél gördülékenyebbé és akadálytalanabbá* tegye. A hozzáférés más – a szerzői jog külső korlátjának minősülő – jog érvényesülése érdekében is előtérbe kerülhet, azonban ilyenkor gondos mérlegelés és összemérés alapján indokolható a szerzői jog korlátozása. A ‘hozzáférés’ általánosító értelemben vett (populista, ám rendkívüli módon csúsztató⁷³²) használatától már csak egy lépés a

⁷²⁹ WCT Preambuluma.

⁷³⁰ WPPT Preambuluma.

⁷³¹ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 243.

⁷³² Mint ahogyan az „internethez való hozzáférés joga” sem mindenek felett álló emberi jog. A francia alkotmánybíróság 2009/580 DC sz. 2009. június 10-i döntése óta emberi jogként emlegetett internethez való hozzáférés kapcsán a legújabb fejleményt ld. az ENSZ 2016 júniusi határozatában: The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet, A/HRC/32/L.20, 27 June 2016. Hogy valóban önmagában vett emberi jogról, vagy inkább számos emberi jog érvényesülését elősegítő fontos alapkövetelményről van-e szó, megoszlanak a vélemények. Az mindenesetre vitathatatlan, hogy a „nagysebesség és szuper-gyors” internetelés mindenki számára történő biztosítása alapvető célkitűzés: A Bizottság közleménye (2010. május 19.) az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, Az európai digitális menetrend, COM (2010) 245 végleges.

szerzői jogot a cenzúra eszközének kikiáltani, a szükségesség–arányosság teszt⁷³³ teljes figyelmen kívül hagyása mellett kizárólag az érem egyik oldalára tekintve. Holott a kontinentálisnál jóval rugalmasabbnak tartott angolszász fair use teszt kapcsán – az Egyesült Államok egyik elnökének életrajzához való hozzáférés körüli jogvita eldöntése folyamán – is arra figyelmeztet a bíróság, hogy

„miközben igyekszünk a híreket terjeszteni, ne feledjük, hogy az Alapítók a szerzői jogot magát is a kifejezés szabadsága motorjának szánták. [...] Az információ szabad áramlásához fűződő közérdeket a jog azzal védi, hogy elutasítja a tények szerzői jogi védelmét. A fair use doktrína nem ipari méretű lopások igazolására létezik, hanem arra jogosítja fel a bíróságot, hogy figyelmen kívül hagyja a szerzői jogi védelmet arra az esetre, ha azt látja, hogy az adott mű feltehetőleg közérdeklődésre számot tartó elemeket tartalmaz.”⁷³⁴

A külső korlátok – így a véleménynyilvánítás szabadsága – „erejét” tehát nem lehet egy általános válasszal meghatározni, az összemérés csakis esetről esetre történhet (és történik is)⁷³⁵ meg. Ezek során arra is ügyelni kell, hogy míg a hozzáférés kapcsán egyre inkább kikristályosodó alapelv, hogy az embereket ugyanazok a jogok kell, hogy megillessék az online térben, melyek az offline térben is járnak számukra,⁷³⁶ ezen elv szerzői jogra történő alkalmazása már kevésbé mondható gördülékenynek.

Hogy szükséges-e a hozzáférés meghatározott céljainak bővítése, a korlátok és kivételek rugalmasabbá tétele, és ha igen, milyen módon és mértékben, a szerzői jogról folyó viták egyik legégetőbb kérdése. Az eltérő megközelítésből fakadó különbségek ékes példája a felhasználók által generált tartalmak (UGC, user generated content), vagy újabban a UUC (azaz a user uploaded content)

⁷³³ Alaptörvény I. cikk (3) bek., ld. még különösen: 2/1990. (II. 18.) AB határozat „Az AB által kimunkált szükségesség–arányosság teszt lényege alkotmányi szinten került rögzítésre az alapjogvédelmi klauzula keretei között.” SCHANDA–TRÓCSÁNYI i. m. 26.

⁷³⁴ Harper & Row Publishers, Inc. v. Nation Enterprises, 471 U.S. 539 (1985); ld. még pl. Eldred v. Ashcroft, 537 U.S. 186 (2003)

⁷³⁵ Erre az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) újra és újra fel is hívja a figyelmet. Pl. Fredrik Neij and Peter Sunde Kolmisoppi v. Sweden, no. 40397/12., 2013. február 19.

⁷³⁶ Ld. The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet, A/HRC/32/L.20, 27 June 2016., de már két korábbi ENSZ határozat is deklarálta ezt az elvet: A/HRC/res/26/13, June 2014. és A/HRC/res/20/8, June 2012.

szerzői joghoz való viszonyának eltérő megítélése. Míg egyes vélemények szerint a „másolás kontextusában zajló innováció”⁷³⁷ korában a szerzői jog aránytalan akadály, addig mások szerint – abból kiindulva, hogy a szerzői jog a szellemi alkotótevékenység megkönnyítése, de „nem a más alkotók terhére való teljes szabadsága” pártján áll – legfeljebb kisebb kiigazításokat tartanak szükségesnek.⁷³⁸

A szerzői jog kiemelt szerepe tehát a hozzáférés biztosítása, azonban ezt *nem a szerzők védelmének parttalan csökkentésével* kívánja elérni.⁷³⁹ A hozzáférés akadályainak lebontása során a kizárólagos engedélyezési jog további korlátozását is *célhoz kötötten* képzei el, azaz „a szerzői jogi piacot és értékláncot minden szereplő számára hatékonyra kívánja tenni és biztosítani szeretné, hogy a kreatív szellemi munka profitábilissá váljon.”⁷⁴⁰ A meghatározott célok köre, illetve e célok (pl. magánhasználat) pontos határai is formálódnak az egyensúly beállítása során, és a végfelhasználók minél egyszerűbb jogszerű hozzáféréseinek biztosításával együtt előtérbe kerül a szerzői jogi védelem költségviselésének kérdése is. S bár a „ki fizet a végén” kérdésre is egyre differenciáltabb választ lehet adni, ugyanakkor általános törekvés a végfelhasználók költségeinek csökkentése. Ennek során azonban különös körülményekre van szükség, ugyanis a végfelhasználókért folytatott „szabadságharc” zászlaja alá egyéb érdekeltek is felsorakoznak. Ahogyan eddig láttuk, „az üzleti szellem mindig utat talált magának, hogy kielégítse a közönség érdeklődését”⁷⁴¹ – a szerzői jog ennek jelenlegi folyamatában nem a hozzáférés és a szerzői jog költséghatékonyabbá tétele ellen kíván fellépni, hanem az alkotók háttérbe szorítása ellen. Gyertyánfy Péter egyenesen úgy vélekedik:

„A zene összegyűjtését, rögzítését, másoknak való továbbítását egyre inkább a magánszemélyek folytatják, de az ő anyagi felelőssé tételük a szerzői jog belső korlátai (szabad felhasználások) és a jogrendszer külső korlátai (például adatvédelmi, fogyasztóvédelmi szabályai) miatt szinte lehetetlen. Az internetes »szabadságharcosok« érvelése gyakran antiglobalista, de a következmények a lemezkiadó nagyvállalatok mellett és

⁷³⁷ BODÓ B. (2011) i. m. 297.

⁷³⁸ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 243.

⁷³⁹ Amely törekvés a Reda-jelentésben kifejezetten még nem jelent meg, az egységes digitális piac elérése érdekében folytatott legfrissebb törekvések során azonban már megfogalmazódott.

⁷⁴⁰ GRAD-GYENGE (2015a) i. m. 109.

⁷⁴¹ SASHEGYI i. m. 58.

helyett a szerzőket és előadóművészeket terhelik, és csak a készülékgyártó-, szolgáltatóiparnak kedveznek.”⁷⁴²

A szerzői jog feladata, hogy megtalálja azokat a megoldásokat, amelyek a (célhoz kötött) hozzáférés biztosítása mellett kezelni tudják azt a helyzetet is, hogy ugyan jóval több felhasználó vesz részt a kulturális szektor értékláncában, a hozzáférés *finanszírozásában* messze nem azonos súllyal vesznek részt, ráadásul a művek árazása is jóval bonyolultabb lett.

Összefoglalva, a művekben foglalt gondolatokhoz való hozzáférés kiemelt feladatának ellátása során egyre inkább előtérbe kerül az azonnali és ingyenes műélvezet igénye, ezzel együtt az engedély nélküli jogszerű felhasználás egyre szélesebb lehetősége, és az ehhez szükséges hatékony módszerek kidolgozása.⁷⁴³ A műben foglalt gondolathoz való hozzáférés egyre kevésbé különíthető el a mű engedély és díjfizetés nélküli élvezetéhez és széles körű felhasználhatóságához való igénytől. A szerzői jogi reformoktól sok várható el e feladat teljesítése kapcsán, azonban azt is látnunk kell, hogy

„a szerzőével ütköző emberi jogok érvényesítése nem kizárólag a szerzői jog feladata, ennek nem feltétlenül a szerző jogainak korlátozásával kell megvalósulnia, hanem ezen kívül számos, a szerzői jog képességein jóval túlmutató szempont által determinált jogalkotói feladat, amiben a szerzői jog és a korlátozási rendszer csak igen csekély szerepet játszhatnak.”⁷⁴⁴

b) A hozzáférhetővé tétel jelentősége

Az első szerzői jogi szabályokban a közönség csupán áttételesen jelent meg, mint ahogyan később is ez a tendencia volt megfigyelhető: a műélvező közönség hozzáférését a művek és más teljesítmények felhasználók által hozzáférhetővé tételének szabályozásán keresztül igyekezett elérni.

„A technikai eszközök, a lencsék, a televízió, a telefon vagy a könyv, mindaz, ami lehetővé teszi, hogy az emberi szó győzedelmeskedjék tér és idő felett, csupa anyagi meghosszabbítása érzékeinknek”⁷⁴⁵ – a digitális kor információs

⁷⁴² GYERTYÁNFY (2009) i. m. 22.

⁷⁴³ A közös jogkezelés az *egyszerű* hozzáférést a zeneművek esetében már biztosítja, és azok *ingyenes* felhasználására is biztosít az Szjt. lehetőséget *meghatározott körben* (Szjt. 38. §).

⁷⁴⁴ GYENGE (2010) i. m. 202.

⁷⁴⁵ HALL i. m. 79.

és kommunikációs technológiái pedig már önmagukban is fokozzák a hozzáférés hatékonyságát.⁷⁴⁶ „A digitális technológiákat használva egyre többen tudnak tartalmat közzétenni és világszerte terjeszteni, és viszont, egyre többen egyre több és több embertől képesek digitális tartalmakhoz hozzáférni.”⁷⁴⁷ Ennek megfelelően mára a hozzáférés számos esetben közvetítők nélkül is megtörténhet, és „a tartalom dematerializálódásával együtt a tartalmat szabályozó rendszerrel szembeni ellenállás”⁷⁴⁸ is felerősödött. Holott látnunk kell, hogy miközben maguk a végfelhasználók is nagy arányban működnek közre a tartalmak hozzáférhetővé tételében, a *közvetítők* szerepe ebben ma is óriási nem csak gazdasági, de kulturális értelemben is.

A tudomány, az irodalom és a művészet nagy hányada digitális formában áramlik, azonban nem kizárólagosan: az analóg és digitális világ párhuzamosan, erős kölcsönhatásban létezik, és a digitálás útján hozzáférhetővé tételben is nagy szerepük van a közvetítőknek. A digitális „információ” „súrlódásmentes áramlási képessége”⁷⁴⁹ nem jelent egyúttal tényleges hozzáférést⁷⁵⁰ – és ebben a folyamatban a szerzői jog nemhogy akadály, de épp a hozzáférhetővé tételt előmozdító eszköz kell legyen. „Európa kulturális anyagait a szerzői és a szomszédos jogok teljes mértékű tiszteletben tartásával kell digitalizálni, hozzáférhetővé tenni és megőrizni.”⁷⁵¹ A digitalizálás, archiválás, a fogyatékos személyek hozzáférését segítő intézkedések a szerzői jogi szabályozás számára is adnak feladatot. A hozzáférhetővé tétel jelentősége a hozzáférés második és harmadik jelentéstartalma kapcsán is növekszik, azaz a szerzői jog nem

⁷⁴⁶ A vakok, látássérültek és nyomtatott szöveget használni képtelen személyek megjelent művekhez való hozzáféréseinek megkönnyítéséről szóló marakesh-i egyezmény (6) preambulumbekzdése „az új információs és kommunikációs technológiáknak a látássérültek vagy nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek életére gyakorolt kedvező hatását” maga is kiemeli, utalva arra, hogy ezt a pozitív hatást a nemzetközi szintű megerősített jogi keret tovább fokozhatja.

⁷⁴⁷ BALKIN i. m. 9.

⁷⁴⁸ BODÓ B. (2010) i. m.

⁷⁴⁹ MOGLEN i. m.

⁷⁵⁰ A korábban már említett médiajogi párhuzam kapcsán ld. még: „A konstitutív igazolás értelmében valóban javulás történt, hiszen bárki kifejezheti és közzéteheti saját gondolatait. Alkotásait megjelentetheti, legyen az kép, zene, vagy szöveg. A demokratikus igazolás értelmében azonban bonyolultabb a helyzet: a lehetőségek itt is nagymértékben megnövekedtek, de kérdés, hogy sikerül-e ezeket megfelelően kihasználni? Az internet lehetőséget ad arra, hogy folyamatos közéleti beszélgetés folyjon közügyekről, politikáról. Vajon valóban párbeszéd folyik a felek között, vagy monológok sora? Tengernyi tematikus fórumon folyik a vélemények megvitatása, de vajon megtörténik-e az álláspontok ütköztetése, vagy csak az azonos véleményen lévők beszélgetnek egymás között?” BAYER i. m.

⁷⁵¹ A Bizottság Ajánlása (2006. augusztus 24.) a kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről (2006/585/EK).

képezheti a kreatív alkotófolyamatokba való bekapcsolódás korlátját sem. Az egységes digitális piac felé vezető úton pedig elsőszámú célkitűzéssé vált, hogy a hozzáférés bármelyik tagállamból megtörténhessen, a szolgáltatásnyújtás és a szolgáltatás igénybevételének szabadságát egyszerre biztosítva.⁷⁵²

A hozzáférhetővé tétel gördülékenyebb megvalósítását segítő eszközök tehát magát a hozzáférést tudják egyszerűsíteni (pl. az intézményeknek biztosított szabad felhasználási lehetőségek, amelyek a nyilvánosság számára szabadon hozzáférhetővé tételt lehetővé teszik oly módon, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg; illetve a digitalizálás, valamint a hozzáférhetővé tétel, indexelés, katalogizálás, megőrzés vagy helyreállítás céljából való többszörözés⁷⁵³), azonban ahogyan a hozzáférés, a hozzáférhetővé tétel sem cél nélkül jelenik meg a szabályozásban.⁷⁵⁴ A hozzáférhetővé tételt viszont nem csak a különböző korlátok és kivételek megfogalmazása, hanem bizonyos magatartásoknak a kizárólagos engedélyezési jog körén kívülre sorolása is nagyban elősegíti. Ez a tendencia figyelhető meg a linkelés kapcsán: a tartalomra vezető link ugyan a hozzáférésnek „gyakorlati” értelemben előfeltétele lehet, azonban az egyre intenzívebben formálódó joggyakorlat alapján *bizonyos esetekben* a linkelés gyakorlatilag kikerül a felhasználásnak minősülő cselekmények köréből.⁷⁵⁵

⁷⁵² „This proposal aims to remove barriers to cross-border portability so that the needs of users can be met more effectively as well as promoting innovation for the benefit of consumers, service providers and right holders. The proposal introduces a common approach in the Union while maintaining a high level of protection for right holders. In doing so, it contributes to the functioning of the internal market as an area without internal borders, where the freedom to provide and to receive services shall be ensured.” European Commission, Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on ensuring the cross-border portability of online content services in the internal market. Brussels, 9.12.2015 COM (2015) 627 final 2015/0284 (COD)

⁷⁵³ Sztj. 35. § (4) bek., 38. § (5) bek.

⁷⁵⁴ Önmagában az, hogy egy felhasználás a mű „hozzáférhetővé tételét” támogatja, nem oltja ki a jogosultnak fenntartott kizárólagos jogot. Vö. a fájlcsere és IPTV kapcsán: SzJSzT 07/08/1. – Szerzői művek online fájl cserélő rendszerek segítségével megvalósuló felhasználása; SzJSzT 31/07/1. – IPTV szolgáltatás szerzői jogi megítélése.

⁷⁵⁵ Ld. a joggyakorlat formálódását az „új nyilvánosság” elvéről és annak hatásáról: C-466/12 sz. Nils Svensson és társai kontra Retriever Sverige AB ügy; C-348/13. sz. BestWater International GmbH kontra Michael Mebes és társa ügy; a C-279/13. sz. C More Entertainment AB kontra Linus Sandberg ügy alapjául szolgáló svéd ítéletet, amely szerint a jogellenesen feltöltött tartalomra való linkelés nyilvánossághoz közvetítésnek minősül; valamint a GS Media ügyet, ahol a főtanácsnoki indítvány 54. pontja már felveti: „így, hogy a valamely weboldalon elhelyezett hiperlinkek nagyban megkönnyítik más weboldalak, valamint az itt található védett művek megismerését, és ezért az első weboldal felhasználói számára gyorsabb és közvetlen hozzáférést biztosítanak, mégis azon az állásponton vagyok, hogy a védett művekre – akár közvetlenül is mutató – hiperlinkek nem »teszik őket hozzáférhetővé« a nyilvánosság szá-

A szerzői jognak a hozzáférhetővé tételt aktív módon elősegítő rendelkezései mellett a passzív oldal is jelentős, amely leginkább a netsemlegesség elve kapcsán jelenik meg.⁷⁵⁶

Az, hogy a hozzáférhetővé tételt segítő számos eszköz mellett a hozzáférhetővé tétel alapvetően a jogosult engedélyezési jogának⁷⁵⁷ körébe tartozó felhasználások útján történik, nem jelenti azt, hogy a művek és teljesítmények „társadalmasításához” szükséges költségekhez nem viszonyulhatunk „energia-takarékosabban,” hiszen ennek technológiai lehetőségei sok esetben adóttak.⁷⁵⁸

„A szerzői jog valódi célja nem a mű felhasználásának megakadályozása, hanem a szerző érdekének védelme a mű jogszerű hasznosítása során.”⁷⁵⁹ Ez ma már igen aktív feladatot takar, a kulturális áramlás egyenletes biztosításának középpontba kerülésével.⁷⁶⁰ (Itt jegyezzük meg, hogy már a terjesztés fogalma is igazodik a digitális közeghez, hiszen egyre inkább tágra vett értelmében kerül használatra a szerzői jogról szóló dokumentumokban: a művek és teljesítmények közönséghez való eljuttatásának online módjait is magában foglaló általános fogalomként, azaz nem az anyagi formában történő felhasználás, hanem a hozzáférhetővé tétel értelmében⁷⁶¹. Az is beszédes, hogy míg a WCT és WPPT ugyan definiálta a lehívásra történő nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel fogalmát, az Egyesült Államok a terjesztés vagyoni jogának az internetre történő kiterjesztését javasolta.⁷⁶² Ezzel kapcsolatosan úgy tűnik, lassan megtörik a jég, hiszen már ismert olyan ügy, amelyben a bíróság elismeri a lehívásra hozzáférhetővé tétel jogát az amerikai szövetségi szerzői jogi törvény keretei között.⁷⁶³)

mára, amennyiben már egy másik weboldalon hozzáférhetőek, hanem csak megismerésüket könnyítik meg.” C160/15. sz. GS Media BV kontra Sanoma Media Netherlands BV és társai ügy. Vö. Tóth Andrea i. m.

⁷⁵⁶ Ld. a 70/10. Scarlet-Sabam és a C-360/10. sz. Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (SABAM) kontra Netlog NV ügyeket.

⁷⁵⁷ FALUDI–GRAD–GYENGE i. m.

⁷⁵⁸ LESSIG i. m.

⁷⁵⁹ BOYTHA (1979) i. m.

⁷⁶⁰ Vö. a Kreatív Európa Program (2014-2020) Média Alprogramjának hozzáférést segítő célkitűzéseivel.

⁷⁶¹ Ld. például a Bizottság közleményét az online terjesztés jelentőségéről, az internet mint terjesztési csatorna kulcsfontosságú voltáról. A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, az Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A korszerű, európaibb szerzői jogi keret felé, Brüsszel, 2015.12.9. COM (2015) 626 final.

⁷⁶² Az Egyesült Államok ezzel kapcsolatos ellentmondásos joggyakorlatáról ld. részletesen MEZEI (2015a) i. m.

⁷⁶³ Spanski Enters. v. Telewizja Polska S.A., Civ. Action No. 12-cv-957 (TSC), 2016 U.S. Dist. LEXIS 166506 (D.D.C. Dec. 2, 2016)

„A legjelentősebb feladatot alighanem ezen a fronton az jelenti, hogy a »szellemi tulajdon« kifejezés a jövőben ne az »elnyomás és kizsákmányolás«, hanem az alkotótévékenység jótékony (megfelelő ellensúlyokkal történő) ösztönzésének szinonimája legyen.”⁷⁶⁴

Ez csak úgy érhető el, ha a hozzáférés – és az azt elősegítő hozzáférhetővé tétel – minél *egyszerűbbé* válik.

1.3. Egy egyre nyúló átmeneti időszak margójára

„Valami furcsa összehangolódás,
Valami ritka rend –
Széthúzó erők erős egyensúlya, [...]”
Reményik Sándor⁷⁶⁵

A szerzői jog mára gyakorlatilag a társadalom valamennyi tagjára komoly hatással van és így szerepe is rendkívül összetetté vált: a kulturális áramlás motorja kíván lenni, ahol is egyszerre igyekszik szolgálni a jogosultak személyhez fűződő és vagyoni jogainak védelmét, valamint a közönség és a felhasználók alkotásokhoz és hasonló teljesítményekhez való hozzáférését, a legkülönbözőbb művek változatos módon történő terjedését. Eszközrendszere egyre bonyolultabbá válik, és a végletekig fokozott, kibékíthetetlennek tűnő ellentétek egyre inkább felszínre hozzák a hatékonyságbeli hibákat. A szétaprózott területi szabályok, a sokszínűségre veszélyes centralizálási törekvések, az interpretációs és nézőpontbeli különbségek erősen hatnak a jogosítási és jogérvényesítési nehézségeket, a megbecsülésük hiányát hangoztató jogosultakra, a befektetők profittermelését versenyjogi és gazdasági szempontból kritizálókra, a netes szabadságharcosokra, a költséghatékonyságot hiányolók és a hozzáférés jelentését szélesítő álláspontjára.

A szerzői jog gordiuszi-csomóját „egy csapásra” átvágó lehetőség eddig nem mutatkozott, márcsak azért sem, mert a szabályozás differenciálódásával

⁷⁶⁴ Jedlik-terv 98–99.

⁷⁶⁵ REMÉNYIK Sándor: Béke. In: REMÉNYIK Sándor: *Isten közelében*. Budapest, Unikornis, 1991. 169.

együtt a szerzői jog szerepe is egyre összetettebb.⁷⁶⁶ A szerzőijog-ellenes mozgalmak (működőképes) univerzális alternatívát maguk sem kínálnak, a technológiasemleges, lépésről lépésre történő igazodás pedig szükségszerűen lassú fejlődést eredményez. Boytha György 1969-ben utalt arra, hogy ezek a problémák átmenetiek, hiszen a megfelelő megoldások *még* nem kerültek kidolgozásra.⁷⁶⁷ A szerzői jognak ugyan jellegadó sajátossága – a technológiával fennálló szimbiózisából fakadóan⁷⁶⁸ – a folyamatos igazodás, amelynek köszönhetően gyakoriak az átmeneti időszakok, a jelenlegi átmeneti állapot azonban rendkívül hosszúnak bizonyul, szinte állandósulni látszik.

A holtpontból történő kilendítés *szándéka* határozottan megjelenik a – többek között a hazai és uniós – jogalkotó oldaláról, és az is több évtizede világos, hogy a kihívások „olyan megoldásokat igényelnek, amelyek nehezen vagy alig szoríthatók be a klasszikus szerzői jogi intézmények és szabályok logikai struktúrájába.”⁷⁶⁹ A szabályozás fokozatos igazodásával párhuzamosan azonban az érdekkonfliktusok lehetőségei is nőttek, és a versenytársi pozíciók is jelentősen átalakultak.⁷⁷⁰ Nem csak a szabályozás vált bonyolulttá, de homogenen érdekcsoportokról sem beszélhetünk többé, alkotó és alkotó, felhasználó és felhasználó között óriási különbségek állnak fenn, és a közönség szerepe és igényei is jelentősen átalakultak. Nem csak a szerzői jog gazdasági elemzésével foglalkozó elméletek mutatnak változatos képet, de még a szerzői jog természetjogi és pragmatikus megközelítése⁷⁷¹ között is fokozódott a feszültség. A jogirodalomban egyre inkább sürgetik az áhított egyensúly irányába való elmozdulás *sebességének* fokozását, hangsúlyozva, hogy a természetjogi és pragmatikus megközelítés összeegyeztetése is a feladatunk.⁷⁷² Ehhez hatékony kommunikáció⁷⁷³ és a modern szerzői jog *valódi szerepének* minden érdekelt

⁷⁶⁶ A szerzői jog szerepéről állást foglaló különböző elméletek ugyan sokféle megközelítést alkalmaznak, mégis kirajzolják összetett célját. Vö. UJHELYI (2014) i. m.

⁷⁶⁷ BOYTHA (1969a) i. m. 339.

⁷⁶⁸ MEZEI (2012b) i. m. 197–208.

⁷⁶⁹ LONTAI i. m.

⁷⁷⁰ Uo.

⁷⁷¹ LÁNCHIDI i. m. 49.

⁷⁷² CANTATORE i. m.

⁷⁷³ A kommunikáció kapcsán márpedig van mit tanulnunk – a felek gyakran elbeszélnek egymás mellett. Ld. erről a Jedlik-tervben megfogalmazott gondolatot: „Az ACTA európai ratifikációjának elmaradása nem a szerződés rendelkezéseinek hatályba nem lépése miatt jelent tehát veszteséget, hanem leginkább kommunikációs kudarcként fogható fel, amely a szellemi tulajdon egész rendszerére nézve jelent csapást. A szellemi tulajdon intézményrendszeréről korlátozott tudással rendelkező közönség ugyanis sokkal fogékonyabb az »információ szabad áramlására« és a »szellemi közjavak« diffúz fogalmára építő retorikára (különösen, ha a

általi felismerése nélkülözhetetlen. Ennek a modern szerepnek az alábbi jellemzőit szükséges kiemelnünk.

Szerepe ma is összetett: az alkotó tevékenység anyagi és erkölcsi elismerésének biztosítása egyfelől, és a művek közösség felé történő közvetítése másfelől,⁷⁷⁴ azaz mind az alkotás, mind a felhasználás feltételeinek a biztosítása és ösztönzése a feladata. Ez *dinamikus* egyensúlyt igényel: azaz a védelem *felhasználás-centrikus* kell legyen.⁷⁷⁵ Ennek az egyensúlynak a lehetetlen esetről esetre történő beállítása és a teljes absztraháltság között lavírozó szabályozás igen hamar vált szinte átláthatatlanul bonyolulttá. Boytha György már 1983-ban az egyszerűsítés mellett érvelt,⁷⁷⁶ ennek megvalósítása a XXI. század szerzői jogának az egyik kiemelt feladata.

Ami a védelem oldalát illeti, határozottan fel kell lépni „a szerzői jognak a pusztá léteért, fennmaradásáért, eredeti rendeltetésének és funkciójának betöltéséért.”⁷⁷⁷ Ez azt jelenti, hogy nem a védelem fokozására van szükség, hanem *működőképességének fenntartására*: az alkotók eszmei és vagyoni elismerésének biztosíthatóságára. Ez sem homogén feladatkör: mint láttuk, nem csak az eredeti jogosultak igényei, de az elismerés eszközszerrendszere is igen változatos (ideértve a szerzői jogon kívüli eszközöket is). A technológiai körülmények erősen hatottak a társadalom valamennyi tagjára, és ez az új közeg szemléletváltást hozott: határozottan érezhető az a

„[...] tendencia, amely a felhasználást (vagyoni jellegű hasznosítást) ellenőrző szerzői jogból hozzáférést korlátozó, tehát az információs jogot valóban közvetlenül érintő jogot formál.”⁷⁷⁸

Ugyan a szerzői jog nem kíván az információhoz való hozzájutás akadályaként funkcionálni, sőt, elősegítése feladatai közé tartozik, nem hagyható figyelmen kívül, hogy alapvető változás tapasztalható az információ fogalma, elérhetősége és áramlása kapcsán. „Szükség van arra, hogy a hangsúlyt a

mérleg egyik serpenyőjében az ingyen megszerezhető kulturális javak, a másokban pedig az állítólagos büntetőjogi fenyegetettség és a mindenható állami kontroll képe van), mint a defenzív – és a laikusok számára nehezen követhető – jogi érvelésre.” Jedlik-terv 98–99. Más források a szerzői joggal foglalkozók „elitista”, technicista és rugalmatlan hozzáállását hibáztatják a megrekedésért, vö. pl. MOGLEN i. m.

⁷⁷⁴ NAGY i. m. 187.

⁷⁷⁵ BOYTHA (1983) i. m.

⁷⁷⁶ Uo.

⁷⁷⁷ LENKOVICS i. m. 276.

⁷⁷⁸ FALUDI (2003) i. m.

tulajdonról az információ természetére helyezzük – nem csak a fizikai megjelenésére, hanem az információ áramlására.”⁷⁷⁹ A hozzáférés akadálytalansága egyre kevésbé toleráns a felhasználást és terjedést kontrolláló kizárólagos joggal, így az egyéni engedélyezési jog (és az arra való lehetőség, valamint igény) egyre inkább háttérbe szorul. A gyors terjedési lehetőségek ellenére a terjesztés folyamatában résztvevő professzionális szereplők jelentősége óriási, és a végfelhasználók is egyre aktívabb módon kapcsolódnak be a felhasználás folyamatába. Bár jelentős *közegátalakulás* tanúi lehetünk, a szerzői jognak – mint gazdasági és jogi eszköznek – *eredeti szerepének megfelelően* ebben a közegben is segítenie kell az alkotó eszmei és vagyoni elismerését. Ez a feladat *nem egyedül rá* hárul, és az egyes szereplők (a számos ponton tapasztalható különbségek miatt) nem egyforma mértékben támaszkodnak rá.

Az, hogy a szerzői jog „fogyasztói korszakában” a hozzáférés megváltozott jelentéstartalma a szerzőket megillető – dologi jogias formába öntött, ám személyiségi jellegű tartalommal bíró⁷⁸⁰ – jogot is eltúlzott korlátként határozza meg, mind a személyhez fűződő, mind a vagyoni jogokra hatással van. A vagyoni oldal egyre hangsúlyosabbá válása⁷⁸¹ és az egyedi engedélyezés háttérbe szorulása ellenére a szerzői jog *magja* mégiscsak visszatörekszik a szerző személyéhez. „Éppen emiatt e viszonyok erről az oldalról nem vagyoni természetűek, – amelyek azonban – a szellemi alkotás társadalmi felhasználásának oldaláról közvetlenül vagyoni viszonyokkal állnak összefüggésben.”⁷⁸² Ügyelnünk kell arra, hogy a vagyoni oldalt ért kritika ne rántsa magával a védelem egészét.

A felhasználás és a műélvezet egyszerűsítését, a bizonytalanságok felszámolását⁷⁸³ szolgáló új lehetőségek feltérképezése nem működhet a közgazdaságtan nélkül,⁷⁸⁴ ugyanakkor arra is ügyelni kell, hogy nem csupaszítható le a kérdés csak a gazdasági szempontokra. A modern közgazdaságtan valójában a „ha-

⁷⁷⁹ GRIFFIN (2016) i. m.

⁷⁸⁰ LÁBADY (2013) i. m. 28.

⁷⁸¹ „A szellemi tulajdon jelentős gazdasági kötöttsége mellett mégis »személyes és vagyoni érdekek szerves, Janus-arcú egységét hivatottak képviselni«, melyek közül az utóbbi a piaczgazdaság következtében hangsúlyosabbá válhat.” BOBROVSZKY (2005) i. m. 31.

⁷⁸² VILÁGHY i. m.

⁷⁸³ „For many individuals and institutions, even a 99% certainty that a work is in the public domain is not comforting, if there is still a 1% chance that use of the work could subject them to financially crippling litigation.” NESSON i. m. xii. Ld. még: Licences for Europe <http://goo.gl/ee0F25>.

⁷⁸⁴ „[...] economics has something valuable to offer IP, but that important dimensions were being lost in translation between economists, lawyers, companies, and policy decision makers.” SEARLE–BRASSELL i. m. vii.

gyományos kreatív ágazatok struktúráját”⁷⁸⁵ rombolja, az új modellek azonban nem univerzálisak, azaz nem a szerzői jog egészére vonatkoztathatóak.

„[...] a valódi vita nem a szerzői jog, mint egész ellenzői és támogatói között van. [...] Nem az a kérdés, hogy találunk-e egy univerzális üzleti modellt egy szerzői jog nélküli világra. Ennél égetőbb kérdés, hogy milyen árat kell fizetnünk azért, hogy fenntartsuk az univerzális szerzői jog illúzióját.”⁷⁸⁶

Vajon az univerzális szerzői jog csak egy kaptafára szabott szerzői jogot jelenthet? Magának a szerzői jognak is érdeke és feladata, hogy az egységes kiindulópont mellett az adott területre hatékony, differenciált felhasználási láncolatot tegyen lehetővé, így a szerzők vagyoni részeltetésének új módozataira, a win-win helyzetet eredményező megoldásokra kifejezetten nyitott kell legyen. Az, hogy az egyedi engedélyezéshez kötődő vagyoni ellentételezés egyre több területen szorul háttérbe, vagy hogy egyes alkotók (közvetlen, felhasználáshoz kötődő) vagyoni ösztönzésre nem tartanak igényt, vagy hogy más ösztönzőkre fogékonyabbak, az egységes kiindulópontot nem kérdőjelezi meg.

Ennek megfelelően mind a kontinentális, mind az angolszász szerzői jog legfontosabb feladata, hogy a művek és hasonló teljesítmények minél akadálytalanabb *terjedése mellett tudja biztosítani* az alkotók és más jogosultak eszmei és vagyoni érdekeit.⁷⁸⁷ Ebben a folyamatban a XXI. században a vagyoni oldal kiemelt figyelmet kap, amelyből sokan azt a következtetést vonják le, hogy a művek és teljesítmények személyhez kötődése fokozatosan háttérbe szorul, míg mások úgy vélik, a szerzői jog visszatörekszik a szerző személyéhez. Úgy tűnik azonban, hogy alkotótípusonként, műtípusonként, felhasználási módonként és célonként a szerzői jog eltérő részfeladatai kerülnek előtérbe. Azaz mára *a szerzői jog szerepe is differenciálttá vált*: hol mind személyi, mind vagyoni oldalról erősen támaszkodnak rá a jogosultak, hol más ösztönzők kerülnek előtérbe, amikor is a szerzői jog „akadálymentesítő” szerepe válik hangsúlyosabbá. Így a modernizálás is differenciáltan képzelhető el, amely során az alkotó személyiség továbbra is biztos pont. Az alkotónak biztosított jogok tehát nem a mű társadalmi közegéből történő kiszakítást szolgálják – ahol pedig *még(is)* ilyen

⁷⁸⁵ Uo. 75.

⁷⁸⁶ FLEISCHER i. m.

⁷⁸⁷ Egyes vélekedések szerint a szerzői jog szerepe az angolszász megközelítésben látszik tisztán. ADAMS i. m. 5.

hatásuk van, a szerzői jog feladata kétrétű: amennyiben a szerzői jog eszközrendszerén belül kidolgozható rugalmasabb megoldás, megtegye a szükséges lépéseket, ahol pedig szerzői jogon kívüli eszközök segíthetik a hatékonyságot, a szerzői jog biztosítsa az összeegyeztethetőséget. Ez pedig egyre magasabb fokú kooperációt igényel.⁷⁸⁸

Az, hogy az alkotó a „szükségképpen adott és állandó, nem módosítható eredendő pont”,⁷⁸⁹ ma is *valamennyi szereplő* érdekét szolgáló alapvetés, akkor is, ha a kulturális ipar oldaláról nézve dologi jogias képet látunk. Ez nem képezi akadályát annak, hogy a vagyoni elismerésre, a profitból történő részesítésre új modellek kerüljenek kidolgozásra, sőt, a jogalkotónak és jogalkalmazónak az is feladata, hogy megakadályozza a *szerzői joggal való visszaélést*.⁷⁹⁰ A szerzői jog mint eszköz (nem pedig cél) azonban nem hagyható egyedül sokrétű feladatainak ellátásában, más jogterületek, a – finanszírozási kérdések hangsúlyossá válása okán – a közgazdaságtan fokozódó szerepvállalása, az állami és magántámogatási megoldások nélkül nem lehet hatékony. Mindezek során a technológia „automatikusan” segíti a kulturális szektort, előnyei kiaknázása nélkül a hatékonyságdeficit elkerülhetetlen.

Ehhez van ahol a védelem eredeti erejének visszaállítása, van, ahol még szabadabb hozzáférés, van, ahol egyéb – bár ezekkel szorosan összefüggő – feladat (pl. archiválás) válik hangsúlyosabbá. Azaz a jövő általános megoldás lehetőségével nem kecsegtet, a szerzői jog műtípusonként, felhasználási módonként és célonként eltérő nagyságú szerepet tölt be az ösztönzésben, az eszmei és vagyoni elismerés biztosításában. A közönségnek nem csak a mérete növekedett meg, a tömeges műélvezet és felhasználás mellett az igények is nagyon sokfélék. A kérdés az, hogy a szerzői jog a jövőben *hogyan tud eleget tenni ennek a sokrétű szerepnek*, az egyre differenciálódó szabályozás *további differenciálása* gyógyírt, vagy még átláthatatlanabb rendszert eredményez? Egyesek paradigmaváltást sürgetnek, mások egyszerűen a szerzői jog felszámolását, megint mások úgy vélik, a fokozatos kiigazítás, igazodás és további differenciálás hatékonyabbá teheti a szabályozást. Lássuk, merre halad, merre kell haladnia a szerzői jognak.

⁷⁸⁸ QUINN i. m.

⁷⁸⁹ BOYTHA (2001) i. m. 74.

⁷⁹⁰ TERCSÁK i. m. 423.

2. HOVA TOVÁBB, SZERZŐI JOG?

„Az új technológiák megváltoztatják a világot, de nem törlik el a múltat, és nem változtatják meg az emberi génállományt.”

Jason Epstein⁷⁹¹

Szétaprózódott szerzői jog, érdekcsoportokon belül is heterogén igények és lehetőségek, a művek születésének és felhasználásának igen változatos módjai, a műélvezet új dimenziói – az új technológiák valóban megváltoztatták az alkotás, a kulturális ipar világát is. Az egyre több és összetettebb feladat, az egyre inkább egymásnak feszülő szerepkörök betöltése érdekében az eddigi – számos választóvonal mentén megtörténő – hatékonyságjavítási célú differenciálással párhuzamosan újabb törésvonalak keletkeznek. A szerzői jog „tektonikája” vajon paradigmaváltást hoz? Mely területeken lehet szükség magasabb szintű absztrahálásra, és vajon további differenciálási pontok beiktatása egyszerűsödést és hatékonyabb működést, vagy további bonyolítást jelentenének? Képes lehet a szerzői jog további differenciálás nélkül a hozzáférés új, tág értelmének is eleget tenni?

Az alkalmazkodás mindenesetre *nem választás kérdése*, a digitális világban csak a kreativitás támogatása, a technológiai lehetőségek maximális kihasználása, a hozzáférés minél egyszerűbb és szabadabb biztosítása lehet az irány. Miközben ezt *stratégiai szinten* valamennyi fontosabb szerzői jogi dokumentum rögzíti,⁷⁹² ezek *kibontása* egyelőre fontos, ám apró lépésekkel történik (pl. a panorámaszabadság és az adatbányászat lényeges kérdések ugyan, de csak egy hatalmas jéghegy csúcsai). A szerzői jog az open modellekhez is szükséges – azaz leginkább a szerzői jog mint eszköz használata változik. A mű feletti kizárólagos jog épp a szabad hozzáférés alapvető kelléke lehet, hiszen nem csak a

⁷⁹¹ EPSTEIN i. m. 11.

⁷⁹² Hazai szinten ld. a Jedlik-terv jól megfogalmazott, ám a valódi kibontást – 2016-ban történő lejártá ellenére – nélkülöző stratégiáját, de az Európai Bizottság digitális egységes piacra vonatkozó stratégiai dokumentumai is – szerepkörükből fakadóan némiképp szükségszerűen – egy-egy részkérdésre koncentrálnak, pl. a határokon átvélő hozzáférés kérdéseire.

törvényi korlátok és kivételek, de a jogosult kizárólagos jogából fakadó döntése is szabadon hozzáférhetővé tehetik a műveket, teljesítményeket.

A szerzői jognak figyelemmel kell lennie a társadalmi realitásokra⁷⁹³ – márpedig a társadalom komoly átalakulása jelenleg is zajlik. Hogy a valóság és a jog között ne tátongjon óriási szakadék,⁷⁹⁴ meg kell tanulnunk megfelelően *használni* a szerzői jogot ebben a közegben. Ehhez szükség van az új típusú használatot lehetővé tevő jogalkotói lépésekre is, azonban a társadalom tagjai – legyenek alkotók, felhasználók, közvetítők, műélvezők – is meg kell tanulják, hogyan tudják gyakorolni jogaikat mások alapvető jogainak sérelme nélkül.

Nem mondhatjuk, hogy az uniós és a hazai jogalkotó elkapkodná a modernizálást, ugyanakkor az is kétségtelen, hogy a koherenciát nélkülöző, egymással nem összehangolt, hatásaiban minden részletre kiterjedően nem átgondolt változtatások legalább annyira károsak, mint az egy helyben topogás. A jogalkalmazó folyamatos fejlesztő tevékenységére is igaz ez: miközben szükség van előremutató döntésekre, a következetességet és megfelelő alátámasztást nélkülöző megoldások viszont a jogbiztonságra erősen káros hatással bírnak. A kisebb változtatások is alapos közgazdasági vizsgálatot és jogi elemzést igényelnek (ld. az angol paródia-kivétel bevezetése kapcsán folytatott kutatásokat,⁷⁹⁵ amelyekhez hasonlóan hazánkban is vita alakult ki egy új paródia-kivétel szükségességéről és hatásáról⁷⁹⁶), egy átfogó reform pedig nem csak maximális körültekintést, de a múlthoz való szerves kapcsolódást is feltételez.

2.1. Paradigmaváltás?

„Gondolkodásunk mindig valamiféle nyilvánvalóként közösen elfogadott keretben adott mintát követ”⁷⁹⁷ – a szerzői jog hatékonyságát és lehetőségeit vizsgál-

⁷⁹³ VILÁGHY i. m.

⁷⁹⁴ GYÖRGY i. m. 26.

⁷⁹⁵ ERICKSON–KRETSCHMER–MENDIS i. m. 11.

⁷⁹⁶ A paródia esete kiválóan mutatja a szabad felhasználások kapcsán általánosan megjelenő azon problémát, hogy az Infosoc irányelv valójában nem harmonizálta a területet. Az egységesítés kedvező hatásai miatt mindenképpen szól tehát érv a paródia kivétel bevezetése mellett, amellet, hogy a bizonytalansági faktor csökkentésének is egyik lehetőségét jelentheti. Bevezetése ellen is számos érvet találunk a szakirodalomban, így egyrészt szükségességének kérdésessége merül fel (az átdolgozás szintjét el nem érő paródiákra, vagy az idézés szabályainak alkalmazására gondolva, illetve a stílusparódia megengedettsége), másrészt pedig a korlátozás parttalanává válása. PL. FALUDI (2015) i. m.

⁷⁹⁷ VARGA Cs. (1998) i. m. 153.

va sokan jutnak arra a következtetésre, hogy paradigmaváltásra van szükség. Ez alatt van, aki azt érti, hogy magát a szerzői jogot mint paradigmát kellene leváltani, azaz a szerzői jog eltörlése mellett szállnak síkra, és sokan a szerzői jogon belül szorgalmaznak paradigmaváltó hatású változást. Hogy a szerzői jog eltörlése *milyen paradigmára* történő váltást jelenthetne, nem világos.⁷⁹⁸ A népszerű, ám minden megalapozást nélkülöző e gondolatok tudományos elemzése viszont így lehetetlennek vagy komolytalannak tűnik.

A szerzői jogi *paradigmát kiszolgáló eszközrendszer változásáról* viszont annál fontosabb érdeemben beszélünk. Egyes vélekedések szerint a szerzői jog természeténél fogva „folyamatos paradigmaváltások”⁷⁹⁹ mentén fejlődik, de az eddig elmondottak alapján helyesebb azt mondanunk, hogy a szerzői jog paradigmája maga az eszközrendszer folyamatos alkalmazkodása. Sőt, Thomas Kuhn szerint ez valamennyi érett tudomány szokásos fejlődési mintája (bár ő elsősorban a természettudományokat értette ez alatt). Ilyenkor valamely felismert „részs összefüggés csak a tudományterület teljes újrendezésével kerülhet a helyére.”⁸⁰⁰

A technológia és a társadalom működésében történt paradigmaváltás a szerzői jogi paradigma gyakorlása során is megköveteli az eddiginél intenzívebb változást. Ugyan már a könyvnyomtatás is „a közös beszélgetés dialógusát, úgy, ahogy volt, csomagolt információvá, egy hordozható áruvá alakította át,”⁸⁰¹ a digitális kor az információ fogalmát, jelentőségét és az ahhoz való hozzáférés módját teljesen megváltoztatta.⁸⁰² Az előző fejezetben vázolt alapvető változások, a műveknek és más teljesítményeknek az információhoz és kultúrához való hozzáférésben betöltött szerepük, sőt, információként történő kezelésük *a szerzői jog alapvető célját nem,*⁸⁰³ *ám e cél megvalósításának módját és eszközrendszerét, azaz a „szerzői jogok hagyományos rendszerét”*⁸⁰⁴ annál inkább befolyásolják.

⁷⁹⁸ Bár jónéhány hangzatos, ám többnyire az általánosság szintjén maradó, illetve hatáselemzéseket csak felületesen tartalmazó írás született már a témában. Pl. RAES i. m.; LUNNEY i. m.

⁷⁹⁹ UJHELYI (2015) i. m.

⁸⁰⁰ KUHN i. m. 11.

⁸⁰¹ McLUHAN i. m. 186.

⁸⁰² „[...] changing the ways creative content is produced, distributed and accessed.” Commission Staff Working Document. Impact Assessment on the modernisation of EU copyright rules 2016 draft.

⁸⁰³ „A szellemi tulajdon védelmében nincs szükség új felfogásra.” Infosoc irányelv 5. cikk.

⁸⁰⁴ VEREBICS i. m.

A paradigma eszközrendszerének változása a szerzői jog „fogyasztói korszakát” hozza magával, amelyben a szabályozás felhasználáscentrikus, dinamikus, rugalmas, és a tartalmakhoz – ideértve tehát a szerzői műveket és hasonló teljesítményeket – minél szélesebb körű hozzáférést biztosít. Ebben a korszakban arra kell ügyelni, hogy a fejlődés ezen iránya fenntartható legyen.⁸⁰⁵ Az információs tömegtermelés túlkínálata azt a csalfa érzést keltheti, hogy az alkotás ösztönzését a szerzői jog csak hátráltatni képes: a tartalmak előállítása és terjesztése automatikusan történik, az alkotók *jogokkal* történő felruházása felesleges akadályozó tényező. Ugyanakkor megfelelő kiigazításokkal a kreativitás forrásának, az alkotó embernek a védelme és ösztönzése, a kreatív folyamatokba való bekapcsolódás lehetősége, és a kreatív tartalmakhoz való hozzáférés összetett rendszerében a szerzői jog hatékony eszköz lehet.

Hogy valóban elérjük-e ezt az ideális állapotot (vagy legalább közelítünk felé), avagy a társadalmi realitás és a jogosultak által jelenleg kínált „tartalomfogyasztási” utak és lehetőségek közötti szakadék – a szerzői jog kiüresedéséhez vezetve⁸⁰⁶ – tovább mélyül, a következő évtizedben ki kell derülnön. Ez nagyban múlik a társadalom szemléletbeli változásának további irányán, és a jogalkotón, aki egyrészt „passzív” módon kell segítse a társadalom „öntisztító” folyamatait, azaz olyan jogszabályi környezetre van szükség, ami nem akadályozza a természetesen kialakuló, működőképes modelleket. Másrészt viszont a „távolságtartás” nem elegendő, a kulturális sokszínűség és az alkotók elismerése, támogatása, a hozzáférés elősegítése aktív magatartást is igényel.

„[...] egy ilyen rendszerben az állam beavatkozási lehetősége minimális, az általános köz- és magánjogi keretek megteremtésén és a verseny lehetőségének biztosításán felül csak a jogérvényesítésben segídek. Nem dominál, csak támogat.”⁸⁰⁷

⁸⁰⁵ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: *Online Platforms and the Digital Single Market Opportunities and Challenges for Europe*. COM (2016) 288. 25/05/2016.

⁸⁰⁶ „E jogterület születését is a technikának köszönheti (a könyvnyomtatás megjelenésének, amely lehetővé tette a könyvek ipari, tömeges méretű felhasználását), ugyanakkor – egyes vélemények szerint – a technika fejlődése lesz az okozója a szerzői jog megszűnésének (az internet rohamos fejlődését nem tudja követni a jogi szabályozást, a normák kiüresednek).” NAGY i. m. 187.

⁸⁰⁷ MEZEI (2015b) i. m.

A szerzői jogi keret mindenesetre egyre inkább „dematerializált modell-re”⁸⁰⁸ szabott. Az mindenesetre látható, hogy sem az európai, sem az egyesült államokbeli⁸⁰⁹ jogfejlődés nem egy paradigmaváltó módosítás, hanem több – kisebb-nagyobb részterületet érintő – *kiemelt topik* mentén zajlik, ami ugyan jogi és gazdasági oldalról szemlélve szükségszerűnek látszik, ám a közönség oldalán türelmetlenséget vált ki. Nem véletlen, hogy a várva várt szerzői jogi reform⁸¹⁰ kapcsán már megfogalmazódtak az első kritikai észrevételek, melyek szerint az új irányelv és rendelet sem hoz majd érdemi változást.⁸¹¹ Ha érdemi változáson a szerzői jogi problémákat „egycsapásra megoldó varázsszert” értünk, ilyenekkel valóban nem szolgálnak az átfogó reformot jelentő dokumentumok sem.⁸¹² Ahogyan Handke fogalmaz, a jövő útja az lehet, ha apránként, a gyakorlati tapasztalatok folyamatos elemzése alapján igazítunk a szerzői jog rendszerén, lépésről lépésre, majd a változások hatását újra megvizsgálva haladunk még tovább.⁸¹³ Ez az elv világosan látható az EU legfrissebb, a szerzői jogi reform részeként születő jogforrásaiban is, amelyekben már a szektorspecifikus megközelítés is kirajzolódik.

A kiemelt területeket összefűzi az a gondolat, mely szerint biztosítani kell, hogy a szerzői jog által védett oltalmi tárgyak *használat*a nyitottá válhasson. A feladat tehát, hogy a szerzői jog az „eddigi értékeket megőrizve haladjon meg a korábbi szabályozást”,⁸¹⁴ nem csak jogszabályváltozást igényel – a szerzői jog tudatos gyakorlását is feltételezi.

⁸⁰⁸ BURK i. m. 44.

⁸⁰⁹ Vö. PALLANTE i. m.

⁸¹⁰ Irányelv-javaslat és az Európai Parlament és a Tanács rendelete a műsorszolgáltató szervezetek egyes online közvetítéseire, valamint televíziós és rádiós műsorok továbbközvetítésére alkalmazandó szerzői jogok és szerzői joggal szomszédos jogok gyakorlására vonatkozó szabályok megállapításáról, Brüsszel 2016.9.14. COM (2016) 594 (Rendelet-tervezet).

⁸¹¹ PL. MALCOLM i. m.

⁸¹² Ilyen átfogó reform szükségességéről ld. pl. WALTER–VON LEWINSKI i. m. 1464.

⁸¹³ „[...] in the current context of uncertainty about the effects of the copyright system and the consequences of technological change, a complete solution may not be available any time soon. Economic studies will probably not produce very precise guidelines about the desirable level of copyright protection across its various dimensions in the near future. ... gradual and reversible alterations to the copyright system should be preferred. These can then be evaluated and further evolved according to the observed results.” HANDKE (2010) i. m. 93.

⁸¹⁴ FICSOR M. (1999) i. m. 10.

2.2. További differenciálás – bonyolítás vagy egyszerűsítés?

Bár valamennyi kiemelt téma az egyensúlyozási alapkérdés mentén és egymásra tekintettel kerül megvitatásra, a „töredezett” szabályozás már önmagában feszültséget teremt a konvergens módon áramló tartalmak fogyasztása során. A közönség számára a – hozzáférhetőséget illetően – homogén módon viselkedő tartalom a legegyszerűbben fogyasztható. „Jelenlegi jogrendszerünk tehát – bár áldásait élvezzük, amennyiben szerzői jogi tanácsadók, képviselők, márkakereskedők, avagy maga a Nagy Rupert vagyunk – arra kényszerül, hogy megkülönböztethetetlen dolgokat különbözően kezeljen.”⁸¹⁵ Ugyanakkor míg a művekre/teljesítményekre egyedileg szabott védelem nem tartható fenn (már csak egy ilyen szerzői jogi rendszer működtetésének magas költségei okán sem),⁸¹⁶ egy magasan absztrahált szabályozás sem lehet hatékony. Magukban a szükséges és lehetséges *differenciálási pontokban* viszont jelentős változásokat figyelhetünk meg.

2.2.1. Janus analóg és digitális arca

Azt az elképzelést, amely szerint az offline és online világ szabályozásának teljes különválasztásával oldhatóak meg a digitális kor problémái, a jogirodalom igen korán elvetette, figyelemmel a köztük zajló interakció növekedésére is.⁸¹⁷ (Az más kérdés, hogy az online világ, és általában véve a technológiai fejlődés jónéhány sajátos jogterületet, jogintézményt hívott életre.⁸¹⁸) A technológiasemlegesség elvére helyezkedve a választóvonal nem az online/offline világ között helyezkedik el,⁸¹⁹ hanem az a megfogalmazott cél, hogy az *azonos kategóriák* (művek, teljesítmények, magatartások, felhasználások, szolgáltatások stb.) azonos módon kerüljenek megítélésre mindkét – egymással szorosan összefonódó, és így elválaszthatatlan – univerzumban. Ebből fakadóan egy mű védelmének keletkezése nem függ attól, hogy analóg vagy digitális formában nyer kifejezést (bár a védelem tartalmára már hatással van ez a különbség), és a

⁸¹⁵ MOGLEN i. m.

⁸¹⁶ LANDES–POSNER i. m. 1989.

⁸¹⁷ Egyfajta „keresztülfekvő” internet-jog elvetéséről ld. pl. FALUDI (2008c) i. m. A „kibertér” metafora téves értelmezéséről ld. pl. FICSOR M. (2012) i. m.

⁸¹⁸ Vö. pl. TÓTH András (szerk.) i. m.

⁸¹⁹ FALUDI (2006a) i. m. 136.

digitális formában megvalósuló felhasználások is megfelelhetnek egyes analóg „párjukra” gyártott definíciónak.⁸²⁰

Az azonos jogintézmények és azonos szereplők azonos megítélésének elvét azonban nem egyszerű érvényesíteni.⁸²¹

„Ennek az elvnek az alkalmazása funkcionális egyenlőség elérését igényli, függetlenül attól, hogy fennáll-e a megszővegezés egyenlősége. Az online technológiák természetéből fakadóan azonban komplex akadályai vannak annak, hogy ezt sikeresen meg is tegyünk. Számos esetben, az egyenlőség elérésének egyetlen módja, ha az offline világra vonatkozó jog esik át alapvető reformon. Mindenesetre egy, a kibertérre kialakított elkülönülő jognak kevés, vagy semmilyen helye nincs.”⁸²²

Egy elkülönült analóg és digitális szerzői jog létrehozásának elvetése (és lehetetlensége) tehát nem jelenti azt, hogy tökéletesen egyformán szabályozhatjuk a két „galaxist”.⁸²³ A különbségek az egyes jogintézmények esetében eltérő mértékben csapódnak le. Míg egyes esetekben nem ad alapot differenciálásra az offline/online eltérés,⁸²⁴ máskor a különbség visszahat az adott jogintézmény lényegére (ld. bővebben a 2.2.3. alfejezetben).

⁸²⁰ Vö. a WCT-re és WPPT-re vonatkozó közös nyilatkozattal: „A Berni Egyezmény 9. cikke által szabályozott többszörözési jog és az általa megengedett kivételek teljes körben alkalmazandók a digitális környezetben is, különösen a művek digitális formában történő felhasználására. Valamely védelem alatt álló mű elektronikus hordozón történő, digitális formában megvalósuló tárolása a Berni Egyezmény 9. cikke értelmében vett többszörözésnek minősül.”

⁸²¹ Ami nem csak a szerzői jogra igaz. Ld. a 19/2014. (V. 30.) AB határozatot és az EJEB Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete és az Index.hu v. Magyarország ügyben, no. 22947/13., 2016. február 2-án hozott döntése nyomán kialakult vitát a tartalomszolgáltatók felelősségének választóvonalairól.

⁸²² REED i. m.

⁸²³ EDWARDS i. m.

⁸²⁴ Ismét utalunk a médiajog párhuzamos problémájára. Pl. „Az internet azon tartalmait, amelyek bevonhatók a „sajtótermék” definíciója alá, indokolt ugyanúgy a köztanácskozások fórumának tekinteni, mint a nyomtatott lapokat; a jogérvényesítés esetleges technikai nehézségei önmagukban nem adnak kellően erős érvet az újabb differenciálás mellett.” KOLTAY–NYAKAS (szerk.) i. m. 549. Ld. még az SzJSzT 43/07/1. – Digitális műsorelosztás és műsorszolgáltatás szerzői jogi megítélése c. döntését, amelyben megállapításra került, hogy „a rádió- és televízió-szervezetek szerzői jogi alapon nem korlátozhatják és nem is tilthatják sugárzott műsoraik egyébként engedélyezett kábeltelevíziós továbbközvetítését pusztán azon az alapon, hogy a továbbközvetítés digitális formában valósul meg vagy az analóg továbbközvetítés mellett digitális formában is megvalósul.”

Az elmúlt évek „kivárá” jogalkotói hozzáállása az analóg világból jól ismert fogalmak (különösen a többszörözési, nyilvánossághoz közvetítési és terjesztési jogok) online világban történő alkalmazásának a nehézségeire is visszavezethető.

„Ezek a kérdések egyrésztől bizonytalanságot keltenek a piacon, másrésztől pedig kétségbe vonják, hogy e jogok révén átültethető az online világba a szerzői jogok az az alapelv, mely szerint a felhasználással járó cselekményekhez felhatalmazás és ellenszolgáltatás szükséges. Eltekintve attól a fontos szereptől, amit az érték méltányos elosztásában játszik az online piacon, ezeknek a jogoknak a nem egyértelmű meghatározása a hétköznapi internethasználók között is bizonytalanságot kelthet.”⁸²⁵

Világossá vált tehát, hogy a technológia-semlegesség nem „technológia-közömbösséget” jelent, és az online/offline különbség bár maga nem választóvonal, de új töréspontok felszínre hozója. A meglévő szerzői jogi paradigma eszközrendszerének változása tehát ezek mentén, szektorspecifikusan képzelhető el.

2.2.2. Hangsúlyeltolódás a differenciáló tényezőkben

Az eddig kialakított differenciálási pontok közül néhány hangsúlyosabbá vált, új töréspontok formálódnak, máshol pedig az eddigi különbségtétel elsimítása válik szükségessé. Mindez nem feltétlenül keletkeztet jogalkotói feladatot – sok esetben a szerzői jog megfelelő alkalmazása elegendő az igazodáshoz.

A különbségek felszámolásáról Európában leginkább a digitális egységes piacot akadályozó tagállami eltérések kapcsán esik szó, amelyhez „gyorsan meg kell szüntetni az internetes és a fizikai szegmens közötti legfontosabb különbségeket, vagyis a tagállamközi internetes tevékenység útjában álló akadályokat.”⁸²⁶ Ez azonban a differenciáltság másik dimenziója – az alábbiakban

⁸²⁵ A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, az Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A korszerű, európaibb szerzői jogi keret felé, Brüsszel, 2015.12.9. COM (2015) 626 final.

⁸²⁶ Ez alatt az alábbi fő feladatokat értve: „i. a jogosan megszerzett tartalom teljes hordozhatósága, ii. az audiovizuális ágazatban meglévő jogok értékének tiszteletben tartása mellett tagállamközi hozzáférés biztosítása a jogosan megvásárolt internetes szolgáltatásokhoz, iii. a különleges (pl. oktatási, szöveg- és adatbányászati stb.) célú tartalom más tagállamban történő felhasználásával kapcsolatos jogbiztonság növelése harmonizált kivételek révén, iv. a

a *rendszerszintű* különbségtételekre, azok indokoltságának, illetve hiányának vizsgálatára koncentrálunk.

2.2.2.1. Alkotó és akarata

Az alkotó *személyének* és *akaratának* jelentősége növekvőben van a szerzői jogi szabályozás formálása során. Ez *nem* azt jelenti, hogy a mű és alkotója közötti kapcsolat a jövőben valamennyi mű és hasonló teljesítmény esetében *szorosabb* lesz, sőt. Az esetek nagy részében az alkotó akaratának erőteljesebb figyelembe vételének éppen a művek szabadabb hozzáférhetővé tételében lesz jelentősége.

Ma központi kérdése a szerzői jognak, hogy hogyan viszonyul az „alkotók” széles és igen heterogén táborához, és hogy maguk az alkotók hogyan viszonyulnak a szerzői joghoz. Az eredeti jogosultak közötti különbségek nem csak mű- és teljesítménytípusonként, valamint a rájuk jellemző felhasználási módok alapján mutatkoznak meg (nevesül hogy egy szoftver alkotójának motivációja és érdekei jelentősen különbözhetnek egy szobrászétól), a szerzői jog által biztosított *lehetőségekkel* az egyes kategóriákon belül is eltérő módon kívánnak élni a jogosultak. Miközben egyre többen nyitottabbak a szerzői jog alkalmazásának open modelljeire, határvonal képződik a kereskedelmi értelemben jelentős – azaz a „kulturális piacra” készült vagy annak részévé vált – művek jogosultjai és más művek alkotói között. A „tipikus” és „atipikus”, a „professzionális” és „hobby”-alkotó, a névfeltüntetési jogával élők és anonim utat választók közötti különbségek alapvető eltéréseket hoznak a szerzői jog *alkalmazása* során is. Azt láthatjuk azonban, hogy a szerzői jog képes kezelni ezeket a különbségeket. Egy adatbázis, egy megrendelt reklámgrafika, a wikipédiára írt egyéni, eredeti jellegű tíz sor, egy vers, egy hangfelvétel-előállítása, vagy egy rádióműsor – a különféle védett művek/teljesítmények létrehozása mögött egészen eltérő motivációk állhatnak, amelynek nem lebecsülendő a szerzői jog jövőbeli alkalmazására gyakorolt hatása.

Az, hogy a szerzői jogi *szabályozás középpontjában* klasszikusan és a jövőben talán méginkább *a szerző áll*, nem azt jelenti, hogy az alkotó a „tudás

közvetítői tevékenységre vonatkozó szabályok egyértelműsítése a szerzői jogi védelem alatt álló tartalomra vonatkozóan, valamint v. a szellemi tulajdon-jogok érvényesíthetőségének korszerűsítése e jogok üzletszerű megsértésére („kövesd a pénzt” megközelítés) és a tagállamközi kiterjesztésre összpontosítva.” A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Európai digitális egységes piaci stratégia. Brüsszel, 2015. 05. 06. COM (2015) 192. végleges.

fájának” féltékeny őrzésére kap eszközt a jogalkotótól a felhasználók és a közönség rovására. A szerzői jog jövőjéről szóló viták észrevétlenül ugrasztották egymásnak a közönséget és az alkotót, pedig viszonyuk távolról sem ellenséges *a XXI. század digitális közegében sem*.

A szerzői jogban a magánautonómia erősödésére, a szerző személyéhez való visszatörekvésre a hozzáférést biztosító láncolat működőképessége, és az egyéni, eredeti alkotótevékenységnek a tömegtermelés zűrzavarában is biztosítható támogatása érdekében nagy szükség van. A digitális kor valóban „kitermelte” a szerzőség új rétegét is: „a szerző eredetiségének és újat teremtő képességének a kétségbevonása azt is jelenti, hogy előtérbe kerül a szövegek létrehozása mint időt és teret átívelő *kollektív alkotás*, s maguk a szövegek pedig mint sokforrású, sokszólamú, állandó változásban lévő képződmények tárulnak a szemünk elé.”⁸²⁷ A közösségi alkotás léte, az alkotó/befogadó gyakori összemosódása, az erőteljes egymásra építkezés, a kérész életű alkotások azonban nem a *szerzői jog lényegét*, hanem alkalmazását formálják.⁸²⁸ Azokban az esetekben, ahol az alkotó maga sem kötődik művéhez, nem a kötődés mesterséges fenntartása, hanem a bizonytalanság elkerülése a fő cél. A jogosult számára mindig is adott volt a lehetőség, hogy műve felhasználását – akár díjfizetés nélkül – szabadon lehetővé tegye. Ennek az akaratnak a sokkal egyszerűbb, egyértelmű helyzetet eredményező kifejezhetőségére (és kifejezésére) alapvető szükség van az internet világában. Ha mindezek során az „amatőr” és „professzionális” alkotó között *nem húzható a jog eszközeivel választóvonal*, az látható, hogy a szerzői jog által biztosított lehetőségekkel *más módon kívánnak élni a különféle alkotói csoportok* egyszerűen akként, hogy egy magánjog gyakorlása akkor sem tehető kötelezővé, ha arról – egyébként jól megalapozott etikai/filozófiai okokból – nem lehet lemondani.

Ahogy Handke fogalmaz: „a jogosultak valószínűleg nagyobb rugalmasságra törekednek ahhoz, hogy a védelmi szintjüket a saját igényeikhez igazítsák.”⁸²⁹ A kérdés csak az, hogy mennyiben kell a jogviszony tartalmát módosítani ennek eléréséhez.

⁸²⁷ GÁCS (2002) i. m.

⁸²⁸ „Egy olyan szövegvilágban viszont, ahol a szerző és az egységes mű tekintélye megínog, az olvasás, az értelmezés determinálatlan, produktív tevékenységként tűnik fel.” „A szerző halála az olvasó születése” – a cím által sugalltak ellenére az olvasó és a szerző nem ellenségek, Barthes kritikája pedig nem az alkotó tevékenységét, hanem *szövegelméleti* szemszögből a szövegek értelmezésének alkotók általi meghatározottságát támadja. BARTHES i. m. Ld. részletesen: Z. VARGA i. m.

⁸²⁹ HANDKE (2010) i. m. 39.

2.2.2.2. Mű- és teljesítménytípus

A szerzői jog differenciálódása a különféle műtípusok védelem alá vonásával indult. Mára a szabályozás *műfajok* mentén történő tiszta különválasztása már csak a vegyes tartalmak és műfajgazdagság miatt sem lenne egyszerű, konvergens felhasználásuk pedig tovább bonyolítja a helyzetet. Mint láttuk, önmagában a digitális/analog választóvonal sem használható töréspont, bár a differenciálás fontos szempontja lesz. Az egyes mű- és teljesítménytípusok ugyan eltérő megközelítést igényelnek a digitális világban is, a különbségtételt azonban egyre inkább – a szabályozásban már eddig is valamilyen formában megjelenő – *egyéb jellemzőik* jelenthetik.

„Térjünk rá a szerzői jogon belüli strukturális változásra, mert ez világviszonylatban forradalmi. [...] a szerzői jognak a régi, kicsit exkluzív, keveseket érintő, a hagyományos értelemben szűken definiált kultúra területére szorítkozó értelmezésén változtatni kell. Ez összefügg magának a kultúrának az értelmezésével. A kultúra korántsem szorítható már az írók, művészek, képzőművészek, zeneszerzők alkotótevékenységére. Ma már a kultúrának szerves része a tudományos, műszaki alkotótevékenység, életünknek – ha így tetszik – kulturáltságát nemcsak az Operaház műsora, nemcsak a könyvkereskedésben eladásra kínált könyvek minősége határozza meg, hanem a termelésünk, a mindennapi életkörülményeink műszaki feltételei, a világról alkotott tudományos felfogásunk az ökológiától a gyári robot-szervezésig, az egész elektronikáig sok egyéb is.”⁸³⁰

Boytha György 1989-ben tett fenti megállapítása óta közel három évtized telt el, ezalatt ez a szerkezeti változás még erőteljesebben érezhető. A különféle, védelem alatt álló művek és teljesítmények legkisebb közös többszöröse egyre kevésbé az „esztétikum”, sokkal inkább a „kreativitás kifejeződése”.

A „kreatív alkotás” kifejezés egyre inkább bevett terminológia az uniós dokumentumokban,⁸³¹ sőt, egyszerűen „információként” történő megragadásuk

⁸³⁰ BOYTHA (1989) i. m.

⁸³¹ Pl. Reda-jelentés L. pont „mivel az alkotók kreatív alkotásaik védelméhez fűződő jogának a digitális korban is fenn kell maradnia;”.

sem ritka. George Hallernek az American Book Publishers' Council 1966. évi ülésén elhangzott mondata egyenesen háborzongatóan hat ötven év távlatából:

„Nem a könyvekkel való kereskedésben vagyunk érdekeltek. Mi főként az információkkal való kereskedelemben vagyunk érdekeltek. Azt jósolom, hogy ti, emberek, a jövőben főleg információ-közvetítők lesztek.”⁸³²

A mű és az információ között mégsem tehetünk egyszerűen egyenlőségjelet (a közgazdaságtan más szempontú e megközelítése ellenére sem), már csak azért sem, mert az egyes művek/teljesítmények *információs tartalma* rendkívül széles skálán mozog.

Hogy helyes-e a szerzői jog azon törekvése, hogy a *kreativitás* megnyilvánulásának valamennyi formáját – a védelem keletkezését illetően – megkülönböztetés nélkül védelemben részesíti,⁸³³ és hogy az így keletkező mérhetetlen mennyiségű „kreatív tartalom” regisztrálatlansága elvének fenntartása mellett a felhasználói bizonytalanság kiküszöbölhető-e, a cenzúra elleni harctól elválaszthatatlan kérdések. Ugyanakkor még abban az esetben is, ha a védelem keletkezésének küszöbén – éppen több emberi jog, így a véleménynyilvánítás, vagy a kulturális életben való részvétel szabadságának biztosíthatósága érdekében – nem tudunk változtatni, felmerül a művek/teljesítmények jellemzőinek jelentősége a védelem tartalma kapcsán.

Az *eredeti* műpéldánynak egyre kevesebb alkotás esetében van kiemelkedő jelentősége⁸³⁴ (már a képzőművészet területén is előtérbe kerülnek a tökéletesen azonos minőségben többszörözhető digitális műpéldányok, sőt, bizonyos művek kifejezetten 3D nyomtatóval való, akár tömeges előállításra készülnek, de más esetekben továbbra is *egyetlen* vagy *korlátozott* számú műpéldányban nyer kifejeződést az alkotás, pl. egy festmény vagy egy kerámia esetében, az ezekről készített digitális másolatok már más műélvezeti értékkel bírnak). A mű kifejezésének formája (digitális/analóg, műpéldány száma, jelentősége), a

⁸³² CSEHI (szerk.) i. m. 378.

⁸³³ Naughton szerint a nyomtatott könyvek védelmén túlterjeszkedő oltalom szükségszerűen diszfunkcionális eredményt hoz. NAUGHTON i. m. 7.

⁸³⁴ Ld. újabban rézkarcok elkészítéséhez használt nyomólemezek szerzői jogi védelméről az SzJSzT 08/15. – Rézmetszet, rézkarc nyomólemez szerzői jogi oltalma c. szakvéleményét, amelyben megállapításra került, hogy „a nyomólemez mint önálló mű és műpéldány felhasználásához az Szjt. 16. §-a alapján a szerző külön engedélye és jogdíjfizetés szükséges, ahogy ahhoz is, hogy ezen nyomólemezekről a végleges nyomatot, rézkarcot, rézmetszetet, azaz a végleges, kész művet nyomtatással előállítsák.”

teljesítmény rögzítése és annak módja jelentősen kihat a szabályozásra, illetve annak alkalmazására.⁸³⁵ A digitális közegben ugyanis egyre kevésbé az egyedi tartalom, hanem azok áramlása és annak lehetővé tétele kerül előtérbe, ahol a dologi eszközök egyre kevésbé egy bizonyos kreatív tartalom (köztük művek, teljesítmények) rögzítését, kifejeződését, hanem az áramlásukhoz szükséges platform megjelenítését szolgálják.

Ebbe az áramlásba a különféle művek, teljesítmények változatos módon kapcsolódnak be alapvető jellemzőik szerint is (amelyek egyébként szorosan összefüggenek létrehozásuk alkotói szándékával is). A mű/teljesítmény információtartalma, kulturális szerepe, „hasznos” volta, kereskedelmi értéke, az információáramlásban betöltött szerepe kényes határvonalak, melyeknek csak egy részét lehet a jog eszközeivel megragadni. Etekintetben gyakran esik hivatkozás a Statute of Anne megfogalmazására, amely szerint a védelem *eredeti* célja nem általában véve bármilyen mű létrehozásának ösztönzése volt, hanem „hogy tudós embereket hasznos könyvek írására bátorítson.”⁸³⁶ Az a kérdés, hogy szolgálhat-e a mű „*hasznosságára*” vonatkozó *értéktétele* a védelem küszöbének meghatározására, a cenzúra elleni küzdelem során egyértelműen megválaszolásra került, mint ahogyan később az Egyesült Államok IP Clause-ába foglalt „hasznos” jelző⁸³⁷ sem a „haszontalan” művek kiszűrhetőségét szolgálja.

Nem csak a művek/teljesítmények „hasznossága”, de – gazdasági értelemben vett – „*értékessége*” is jelentős különbségeket mutat – ez utóbbi tényező azonban már szerephez jut a mű/teljesítmény kulturális piacon való megjelenése kapcsán, így hatással van a szerzői jog alkalmazására is, de nem tudja befolyásolni annak fennállását előzetes megállapíthatóságának lehetetlensége miatt.

Tehát míg a művek gazdasági jelentősége és főként információs tartalma, kulturális jelentősége mint jellemzők előtérbe kerülnek a szabályozás differenciálása és a szabályok alkalmazása során, addig az egyre dematerializálódó világban az a tendencia is megfigyelhető, hogy a jogalkalmazás egyre inkább „önmagában a kreativitásra helyezni a hangsúlyt, és nem tesz különbséget a kreativitás megjelenési formái alapján, ami ugyancsak hatással lehet a jogalkotásra”.⁸³⁸

⁸³⁵ Ez a zeneművek kapcsán hamar világossá vált, ld. FICSOR M. (2008) i. m. 225.

⁸³⁶ TÓTH J. i. m.

⁸³⁷ United States Constitution, Article I. Section 8.

⁸³⁸ GRIFFITHS (2013) i. m.

2.2.2.3. A felhasználás módja

A digitális tartalmak túlsúlyba kerülése és a dematerializálódás általános jelensége nem csak az egyes művek/teljesítmények közötti különbségekre hatnak érzékletesen, de a felhasználások tipikus módjai és főként jelentőségük is alapvető változásokon esnek át. A hangsúly sok esetben lekerül az érzékelhetővé tétel közvetlen gazdasági jelentőségéről, „a kifejezési forma [...] kommunikatív felhasználáson keresztül értékesül.”⁸³⁹ Az a főszabály, amely szerint a szerzői alkotások *minden egyes* felhasználása engedélyköteles, a tömeges műfelhasználás és az áramlás hangsúlyossá válása következtében egyre áttételesebben és egyre több kivétel mellett érvényesül.

Az egyes felhasználási módok, különösen a „digitális terjesztés” új formái közötti különbségeknek a jogalkotásban történő megjelenítését is egyre többen sürgetik, a fogalmak összemosásából és az új kategóriáknak a régi definíciók alá történő „erőszakos besorolásából” fakadó jogalkalmazási problémák miatt.⁸⁴⁰

Az egyes tipikus felhasználási módok fogalma, jelentéstartalma sokat változott az elmúlt évtizedekben (ld. különösen a nyilvánossághoz közvetítés új formáinak megjelenését⁸⁴¹). A műpéldány tulajdonlása helyébe lépő új művelzeti lehetőségek, a többszörözés szükségességének háttérbe szorulása, a felhő alapú szolgáltatások elterjedése a művek, teljesítmények érzékelhetővé tételét új módokon teszi lehetővé.⁸⁴² A felhasználás módjait érintő legmarkánsabb változás, hogy a művelzetet lehetővé tevő egyes cselekmények kiszorulnak a felhasználás fogalma alól – ez nem csak a műhöz/teljesítményhez való hozzáférésre, de azok (továbbra is felhasználásnak minősülő) érzékelhetővé tételére rendkívüli hatást gyakorolva. A jogviszony alakításának egyik legnehezebb kérdése, hogy hogyan lehet a *felhasználás legkülönfélébb módjaira jogszerű, egyszerű, „jövőbiztos”* utakat biztosítani.

⁸³⁹ BOBROVSZKY (2004) i. m. 42.

⁸⁴⁰ „The truth is that European and International law has not sufficiently distinguished between different hypotheses of ‘digital’ distribution, supposing erroneously that the general definition of the right of communication to the public encompasses all forms of online distribution of a work, whereas the economic impact differs tremendously depending on the circuits of distribution and the type of use allocated to the consumer between, for example, streaming and ‘hard’ downloading.” BENABOU i. m. 369–370.

⁸⁴¹ Ld. pl. a WCT 8. cikkét, amely a mű nyilvánossághoz közvetítésének kizárólagos engedélyezési jogát szabályozta újra.

⁸⁴² GRAD-GYENGE (2016b) i. m. 105.

2.2.2.4. A felhasználás célja

A felhasználás célja egyre nagyobb jelentőséget nyer a jogviszony alakításában. A különféle felhasználói – köztük végfelhasználói – célok *alapvetően eltérő jellegére* és e célok elérése érdekében megvalósított felhasználások markánsan különböző *hatására* a jogalkotó (és jogalkalmazó) is tekintettel van.

Az, hogy a *magáncél* mint differenciálási pont határa elmozdult, nem csak a többszörözés és a nyilvánossághoz közvetítés joga tartalmának változását,⁸⁴³ hanem a végfelhasználók pozíciójának kettősségét is magával hozta: egyrészt a végfelhasználó felhasználási cselekményeinek hatása gyakran vetekszik az értéklánc professzionális résztvevőivel, másrészt viszont tevékenységük célja mégis alapvetően más jelleget kölcsönöz felhasználásuknak. Önmagában a magáncél mint kitétel egyre kevésbé lehet segítségünkre a különféle felhasználások közötti különbségtételben, a jövedelemszerzésre való törekvés és annak módja viszont hangsúlyosabbá válhat. Míg számos felhasználás megítélésében közömbös a jövedelemszerzési vagy kereskedelmi cél,⁸⁴⁴ a szabályozás egyre inkább tekintettel van erre a szempontra (ld. újabban az árva művek kapcsán a jövedelemfokozást közvetve sem szolgáló felhasználásokra megfogalmazott eltérő szabályokat az eljárási és a felhasználási díjakra vonatkozóan⁸⁴⁵, vagy a jogellenesen feltöltött tartalomra mutató linket elhelyező felelősségét a GS Media ügyben⁸⁴⁶). Nem csak a vagyoni jogok pontos tartalmának meghatározásban, az engedélyezés szükségességében és a díjfizetési kötelezettség fennálltában, a díjfizetés módjának meghatározásában van tehát jelentősége ennek a szempontnak, hanem a jogérvényesítés terén is eltérő fellépésre sarkall.⁸⁴⁷

⁸⁴³ OHLY i. m. 691.

⁸⁴⁴ Az eltérő fogalmak részben eltérő tartalommal bírnak. Az Szjt. a jövedelemszerzésre nézve ad támpontokat a 38. § (2) bekezdésében.

⁸⁴⁵ Szjt. 41/B. (2) bek.

⁸⁴⁶ C-160/15. sz. GS Media BV kontra Sanoma Media Netherlands BV és társai ügyben 2016. szeptember 8. napján hozott ítélet.

⁸⁴⁷ „It will step up enforcement against commercial-scale infringements of intellectual property rights.” Sajtóközlemény. Az Európai Parlament és a Tanács 2004/48/EK irányelve (2004. április 29.) a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről (Jogérvényesítési irányelv) (14) preambulumbekezdés: „A 6. cikk (2) bekezdésében, a 8. cikk (1) bekezdésében és a 9. cikk (2) bekezdésében foglalt intézkedéseket csak az üzletszerűen elkövetett cselekményekre kell alkalmazni. Ez nem érinti annak lehetőségét, hogy a tagállamok ezen intézkedéseket egyéb cselekmények tekintetében is alkalmazzák. Üzletszerűen elkövetett cselekményeknek minősülnek azok a cselekmények, amelyeket közvetlen vagy közvetett gazdasági vagy kereskedelmi előny céljából követnek el; ez általában kizárja a végső fogyasztók által jóhiszeműen elkövetett cselekményeket.”

Természetesen a mű megalkotásának célja szorosan összefügg a rá jellemző felhasználási célokkal – így például egy funkcionális alkotás, egy adatbázis, egy film vagy egy tudományos publikáció esetében egészen más jellegű felhasználási célokkal találkozhatunk. A széles körű hozzáférés és a műélvezet minél egyszerűbb lehetővé tétele nem egyenlő súllyal jelenik meg valamennyi kategória esetében. A hozzáférés fogalmának szélesedő jelentéstartalma ellenére egy teljesen általános, cél nélküli hozzáférés biztosítása nem körvonalazódik a jövő szerzői jogára vonatkozó elképzelésekben (bár ezzel kapcsolatban találkozhatunk a szerző *kötelezettségeit* erősítő véleményekkel is), azaz *meghatározott célok mentén*, a szerzői jogi értékláncok gördülékeny működésének biztosítása, valamint a művek/teljesítmények által érintett más alapjogok könnyebb érvényesülése érdekében történik a modernizálás. A különböző felhasználási célok közül világosan kirajzolódnak azok, amelyek kiemelt jelentősége eltérő megközelítést indokol a XXI. századi szabályozásban, így különösen a kutatás (szöveg- és adatbányászat), oktatás (digitális tartalom határokon átvívelő hozzáférhetővé tétele), a kulturális örökség megőrzése, a kereskedelmi forgalomban nem kapható művek megőrzése.⁸⁴⁸

Ugyanakkor az is világos, hogy a kiemelt felhasználási célokban megjelenő értékeket nem csak a szerzői jogi szabályozás módosításával szükséges támogatni. Ami pedig a szerzői jog igazodását illeti, e célok teljesülése érdekében a korlátok és kivételek ésszerű alakítása mellett a jogosítás egyszerűsítését és egyértelműségét segítő változtatások is létfontosságúak.⁸⁴⁹

2.2.3. Változások a jogviszonyban

„Gutenbergről Zuckerbergig.”⁸⁵⁰

Utalva Epstein korábban idézett gondolatára, Gutenberg óta szinte valóban csak az emberi génállomány nem változott meg. A szerzői jogi jogviszony

⁸⁴⁸ Ld. különösen Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Promoting a fair and efficient European copyright-based economy in the Digital Single Market. Brussels, 14.9.2016 COM (2016) 592 final.

⁸⁴⁹ Már csak azért is, mert az Szjt. 43. § (5) bek. szerint „Ha a szerződés nem jelöli meg azokat a felhasználási módokat, amelyekre az engedély vonatkozik, illetve nem határozza meg a felhasználás megengedett mértékét, az engedély a szerződés céljának megvalósításához elengedhetlenül szükséges felhasználási módra és mértékre korlátozódik.”

⁸⁵⁰ NAUGHTON i. m.

talán legszembetűnőbb változása, hogy a jogalkotó által rögzített sarokpontok és az általuk szabályozott élethelyzetek között több helyen komoly szakadék képződött.⁸⁵¹

A szerzői jog kiindulópontját „kodifikált joglátszatként” értékelve⁸⁵² és ezzel összefüggésben Zlinszky Jánosra utalva⁸⁵³ Landi Balázs felveti a jogterület „őszintébb alapokra” helyezésének szükségességét.⁸⁵⁴ Maga a jogalkotó – a tényleges helyzethez és igényekhez igazodva – már jóideje egyre rugalmasabb talajra helyezi az Szjt.-t, hiszen a (joglátszathoz vezető) monista rendszer kivételt nem engedő merevségét megtörve több esetben lehetővé teszi a vagyoni jogok élők közötti átruházását, illetve átszállását, és határozott tendencia a funkcionális művekre vonatkozó szerzői jog gyakorlása során a felhasználást akadályozni képes személyhez fűződő jogok érvényesítésének háttérbe szorítása is.⁸⁵⁵ Ezekhez társul a szerzői jog működőképességének legfontosabb záloga, a *felhasználási jog* átengedhetősége – amely tartalmilag és hatásában a vagyoni jog átruházáshoz hasonló, a gyakorlatban azonos célt szolgáló és eredményt hozó, ám határozott értékválasztást kifejező megoldás (amely egyúttal háttérbe szorítja az angolszász és a kontinentális jog közötti gyakorlati különbség egy részét is).⁸⁵⁶

Az, hogy a magyar jogalkotó „nem akarta eldönteni, hogy a szóban forgó alanyi jogok döntően személyi vagy vagyoni jellegűek-e”,⁸⁵⁷ nem hanyagságára vagy képmutatására vezethető vissza, hanem arra a tényre, hogy valóban a vagyoni és eszmei érdekek kettősége jellemzi ezt a jogterületet. A kérdés ma nem az, hogy ki melyik oldalára teszi a hangsúlyt, vagy melyik elemet hangsúlyozó elméletből vezeti le a szerzői jog szükségességét (vagy épp szükségtelenségét) – magán a jogterületen belül alakultak ki különböző „sávok”, amelyekben hol az egyik, hol a másik aspektus domborodik ki inkább. Általában véve, az egész jogterületre vonatkoztatva a személyiségi elem túlhangsúlyozása éppoly káros, mint a tisztán vagyoni megközelítés.

⁸⁵¹ SZABÓ M. (2005) i. m. 231.

⁸⁵² LANDI i. m. 57–58.

⁸⁵³ ZLINSZKY (2001) i. m.

⁸⁵⁴ Ld. még MENYHÁRD i. m.

⁸⁵⁵ EBH 2005. 1201., BH 2005. 143., SzJSzT 2/2001. – Engedélyezési és kivitelezési terv egymáshoz való viszonya a megváltoztatás és átdolgozás tükrében, SzJSzT 19/2002. – Az Európai Unió keretében elfogadott jogi aktusok magyar nyelvű fordításaival kapcsolatos szerzői jogi kérdések, SzJSzT 35/2002. – Kórház tervdokumentációjának átdolgozása. Ld. GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 119.

⁸⁵⁶ FALUDI (1999) i. m. 80.

⁸⁵⁷ Új Ptk. koncepciója.

„Míg ugyanis az anyagi érdekek elhanyagolása azt vonja maga után, hogy a szellemi productió azok körére szorítkozik, a kiknél az anyagi érdek csak másodrendű motivuma az alkotásnak, – az ideális érdek figyelmen kívül hagyása, mert az – habár nem mindenütt és nem egyenlő intensivitással – az egész írói és művészi világot áthatja, egyenlő lenne a szellemi összetevékenység megsibbasztásával; a mely esetben éppen a legjobbak, a legnemesebbek szenvednének, míg ellenben azok, a kik a tudományt és a művészetet *fejős tehénnek* szokták tekinteni, anyagi jóléttel jutalmazva üzhetnék mesterséggé alacsonyított foglalkozásukat. Az alkotó ideális érdekeinek védelem nélkül hagyása tehát egyenlő lenne az ideális haladás *negatiójával*, mely végeredményben oda vezetne, hogy a szellemi alkotást egyszerűen *jövedelmező mesterségnek* kellene tekinteni.”⁸⁵⁸

Az, hogy a szerzői jog kiindulópontja ilyenformán viszonylagossá vált, kettős feladatot ró ránk: egyrészt az erős közjogi hatás és a külső korlátok erősödése mellett is meg kell őriznünk a szerzői jog *magánjogi magját*, másrészt pedig erre épülve a valós állapotra minél pontosabban reagáló,⁸⁵⁹ a *heterogén élethelyzetekre rugalmas* megoldásokat kínáló szabályozást kell tovább építenünk.⁸⁶⁰

i. A „magánjogi mag” megtartása kapcsán fontosnak tartjuk Boytha György azon megállapítását, mely szerint

„a szerzői jog hazafelé tendál, szívósan visszatörekszik a szerző személyéhez, hiszen kizárólagossága a szerzői alkotómunkában gyökerezik.”⁸⁶¹

Ez *nem* a szerzői személyiségi jogok túldimenzionálását jelenti,⁸⁶² hanem egyrészt annak felismerését, hogy a tömegtermelés korában is (vagy itt méginkább) az alkotó „vélelmezett értékteremtő képességének” kibontakoztatásához szük-

⁸⁵⁸ APÁTHY i. m. 8–9.

⁸⁵⁹ A jogszabályi és az élet-tényállás diszharmoniójának felszínre kerüléséről ld. UJLAKI i. m. 121.

⁸⁶⁰ PORSDAM (szerk.) i. m.

⁸⁶¹ BOYTHA (2001) i. m. 55–74.

⁸⁶² Vö. Gierke személyiségi elméletével és Jehring kritikájával. VON GIERKE i. m. és VON JHERING i. m.

ség van a számára biztosított autonóm mozgástér⁸⁶³ „külső határainak oltalmazására. A társadalom, az állam ezt tisztán hasznossági szempontok szerint biztosítja: szüksége van az egyén által teremtet kultúrértékek (a kultúrértékek kifejezést a legtágabb értelemben használva, beleértve abba az emberi tevékenység minden formáját) produktumaira.”⁸⁶⁴ Sólyom László a személyiségi jogok magánjogi védelmének a tulajdonosi pozíciójától való függetlenedése⁸⁶⁵ kapcsán rávilágít, hogy

„[...] így lehet »személyiségi jog« a szerzői és védjegyjogon kívül egyre több új és új gazdasági pozíció, amely – az önvédelem, illetve az önszabályozás nem kielégítő működése miatt – »külső«, jogi védelmet igényel. [...] így lesz a személyiségi jog elsősorban biztosíték, arra, hogy az újonnan megvont határokon belül az autonómia fennáll. Elvileg mindenfajta tevékenységre indokolt elvégezni ilyen határ-megállapítást. Gyakorlatilag természetesen ott végezték el, ahol nyomós ellenérdeket kellett mérlegelni a tulajdonos személy eredendő szabadságával szemben, és még inkább ott, ahol – a »tulajdonosi minőség« elhalványulásával – az anyagi garancia nélkül maradt személyt egyre inkább védeni kellett.”⁸⁶⁶

Lábady Tamás hozzáteszi, hogy a judikatúra ennek megfelelően fokozatosan az ember személyiségét alkotó értékekre, az emberi méltóságnak kijáró tisztelet és megbecsülés védelmére összpontosított.⁸⁶⁷ A jog azonban ezek biztosításában szükségszerűen töredékes eredményt elérő és tökéletlen eszköz lehet. Nagy baj-

⁸⁶³ Ld. „A személy-koncepció azonban nem szükségszerűen követi a tulajdon beszűkülését, és éppen ezért több feladatot átvállalhat. A legfontosabb, hogy fenntarthatja az egyén autonómiájának jogi biztosítását (úgy is mondhatjuk, hogy azt az alapvető státuszmeghatározó feladatot láthatja el, amelyet a tulajdonosság fejezett ki a liberális modellben). Hogy a megváltozott társadalomban milyen változásokkal, arra később visszatérünk, pillanatnyi témánk szempontjából csak két újdonságot kell kiemelnünk. Ahol tehát a fenti funkcióátvállalás sikerült, ott a személyiségi jog a hagyományos polgári jog, illetve az újonnan alakuló munkajog (szociális jog), szellemi alkotások joga, versenyjog, sőt az igazgatási jog fölött is átnyúlva, egységesen biztosítja az autonómia határát.” SÓLYOM (1983) i. m. 278.

⁸⁶⁴ LENKOVICS–SZÉKELY i. m.

⁸⁶⁵ VÉKÁS (2013) i. m.

⁸⁶⁶ SÓLYOM (1983) i. m. 269. 274. Uitt 277.: „az ezekre a »javakra« vonatkozó védelmi igényeket nagyon sürgetővé tette a technikai fejlődés; nemcsak azért, mert megváltoztatta a felek erőegyensúlyát, és a sérelmet önvédelemmel szinte elháríthatatlanná tette, hanem azért is, mert a technika olyan hatalmi eszköz volt, amely mindenkinek rendelkezésére állt.”

⁸⁶⁷ LÁBADY (2012) i. m.

ban van az a társadalom, ahol a szerzők iránti tiszteletet már csak a jog fenyegetésével lehet kikényszeríteni (vagy még azzal sem) – a megbecsülés minimális személyiségi és vagyoni eszközeinek rendszerét, az elismerés kifejezéséhez szükséges működőképes „infrastruktúrát” viszont alakíthatja, és amint látjuk, alakítania is kell. Ennek során azt láthatjuk, hogy az alkotmányos jogok egyre inkább áthatják a szerzői jogot, ez azonban *nem* egyedül erre a jogterületre jellemző tendencia: ahogyan Harmathy Attila fogalmaz, a magánjog egyszer csak arra ébredt, hogy számos polgári jogi kérdésben az alkotmányjoghoz kell fordulnia.⁸⁶⁸ A különböző alapjogok ütközésének feloldását segíti, és az „egész jogterület jövőbeli fejlődésének javára szolgálhat, ha a személyhez fűződő jogokhoz való kötődés” a Ptk.,⁸⁶⁹ sőt az Alaptörvény szintjén is kifejezésre jut.⁸⁷⁰ Ez *nem* a személyiségi jogok „műre erőltetését” jelenti.

Világos, hogy a szerzői jog vagyoni oldala és a művek vagyoni értéke miatt a személyiségvédelemtől külön álló, eltérő megközelítést igénylő területről van szó.⁸⁷¹ A szerzői személyhez fűződő jogokat a „műről nem szükséges lehántanunk”, hiszen nem ahhoz, hanem az alkotóhoz kötődnek, és számos területen gyakorlásuk – nagyrészt a jogosult akaratából vagy az adott műtípus és felhasználási mód jellegzetességeiből adódóan – jelentősen háttérbe szorul. Ezért is válik viszonylagossá a kontinentális és angolszász megközelítés közötti különbség a gyakorlatban, és várhatóan egyre inkább viszonylagossá válik.

A „*szerző személyéhez való visszatörekvés*” két látható aspektusát szeretném példaként kiemelni.

Egyrészt a szerzői személyhez fűződő jogok léte a jogviszonyban (már csak más alapjoggal való viszonyának megítélése, külső határainak megszabása miatt) akkor is lényegi és az eszmei elismerés alapja, ha sok esetben a mű-szerző kapcsolat kifejezetten gyenge. E kapcsolat gyengítéséről bizonyos műtípusok, felhasználási módok vagy felhasználási célok jellemzőinek figyelembe vételével maga a jogalkotó és jogalkalmazó dönt, más esetekben azonban maga a jogosult (szintén változatos okokra visszavezethetően). A személyhez fűződő jogokról, illetve azok gyakorlásáról való jogosulti rendelkezés viszont nyilvánvalóan feltételezi a jog meglétét.

⁸⁶⁸ HARMATHY i. m.

⁸⁶⁹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) Szerzői jog és iparjogvédelem című része az emberrel mint jogalannyal foglalkozó Második Könyvben került elhelyezésre (2:55. §).

⁸⁷⁰ FALUDI (2003) i. m.

⁸⁷¹ FÉZER i. m. 352–353.

Másrészt a szerző személyéhez való visszatörékvés a *vagyoni oldal* vonatkozásában is megmutatkozik. A hozzáférést támogató open modellek ugyanis szintén az eredeti jogosulttól történő származtatásra épülnek (ami a szerzői jog kialakulásakor is alapvető indoka volt annak, hogy a szerző beszámítási ponttá vált: tőle származott a felhasználási engedély, illetve ő tudta átruházni vagyoni jogait). A vagyoni oldal vonatkozásában a személyhez való visszatörékvés nem a mű piaci jellegének és gazdasági jelentőségének elvitatása, a műhöz való hozzáférés korlátozásának igénye, hanem épp a mű „hatékonyabb társadalmasítása” okán fontos.⁸⁷² Azt vizsgálni, hogy a vagyoni forgalomban a főszabály (a vagyoni jogok átruházhatatlansága), avagy a kivétel (Szjt. 9. § (4)-(6) bek.) alapján megfogalmazott tényállásnak megfelelő élethelyzetek-e a gyakoribbak,⁸⁷³ több okból is félrevezető eredménnyel kecsegtet. Maguk a művek ugyanis – a magyar jogban – nem a vagyoni jogok átruházása, hanem a szerzői mű jogszerű felhasználását biztosító legjellemzőbb jogcím, a felhasználási szerződés alapján jelennek meg a vagyoni forgalomban. Ezek az esetek pedig a főszabályhoz képest nem szaporítják meg a kivételek számát, azaz maga az átruházás még mindig a „ritkábban előforduló tények”⁸⁷⁴ körébe tartozik. Még ha a jogalkotó az átruházhatóság körének akár jelentős szélesítése mellett is dönt (pl. az építészeti alkotások terveire nézve), látnunk kell, hogy a kiindulópontja nem egyszerűen mennyiségi megfontolásokon alapszik. Az értékválasztás – azaz a kivételek és korlátok jogalkotói és jogalkalmazói megállapításán *túl* a jogosultnak fenntartott rendelkezési jog – még akkor is fontos, ha a jogosultak végül magas arányban (akár a jogátruházással azonos hatású) önkéntes korlátozásnak vetik alá magukat. Helyesebben, ma ebből a szempontból egyre inkább fontosabb. (Itt jegyezzük meg, hogy az 1965-ös német szerzői jogi törvény azért vezette be az átruházhatatlanságot az 1870 óta létezett átruházhatóság helyett, mert ezt a jogbiztonság kényszere megkívánta: az „örök” átruházás, és az átdolgozás, valamint az újabb felhasználási módok elkerülhetetlen konfliktusa ugyanis tökéletlen, vagy csak részben kielégítő megoldáshoz vezetett.) Nem gondolom tehát, hogy a kreatív ágazatok piaca az Szjt. 9. § (1)–(2) bekezdéséhez képest kivételjogra épülne, de ha a jogátruházás/felhasználási szerződésen alapuló jogszármaztatás közötti fontos dogmatikai különbségtől eltekintünk, akkor is

⁸⁷² A „kreatív kommonisták” elképzelése is ezen alapszik.

⁸⁷³ Ld. LANDI i. m.

⁸⁷⁴ „Ha a törvényhozó *ritkábban* előforduló tényekhez más joghatást kíván kapcsolni, akkor ezt külön szabályban mint kivételt fejezi ki.” SZLADITS (1941) i. m. 152.

hangsúlyozzuk a rendelkezés tartalmának fontosságát: „önmagában a kivétel-jog is hordozhat természetesen nagyonis súlyos tartalmat.”⁸⁷⁵

A szerző személyéhez való visszatörékvés a vagyoni oldal tekintetében nem csak a szerzői jog alkalmazásának új eszközei, lehetőségei kapcsán mutatkozik meg, hanem abban is, hogy a vagyoni elismerés egyre többször *közvetlenül* a szerző, más jogosult személyéhez kapcsolódva jelenik meg (bár továbbra is alkotó- és más hasonló tevékenységére tekintettel, de nem mindig a mű, más teljesítmény felhasználásához kötődően).

Az eredeti jogosult „beszámítási pont volta” tehát véleményem szerint továbbra is nagyon fontos alaptétele a szerzői jognak, már csak azért is, mert a mára oly nagyfokú felhasználói bizonytalanság felszámolásának egyik eszköze a világosan (és egyszerűen) származtatott felhasználási jog. A jog megszüntetése helyett *a jog használatához szükséges hatékonyabb eszközök kidolgozására van tehát szükség*. „A szerző önkorlátozásának lehetősége is végső elemzésben közérdekű, mert az egyén szabad mozgása a megfelelő mértékben szintén a társadalom boldogulásának feltétele. A szerző jogának korlátozásai tehát vagy közvetlenül folynak a törvényből, vagy csupán elismeri azokat a törvény.”⁸⁷⁶ Ehhez a felhasználási szerződések modernizálása, a mellérendelt felek új szerződési – pl. nem címzett engedélyezési jognyilatkozatok alkalmazásával történő kötelemkeletkeztetés – igényeinek kiszolgálása szükséges.

ii. „Jogot tehát az árnyalatnak”⁸⁷⁷ – a társadalmi valóságra reagálva látnunk kell, hogy a szerzői jogi jogviszony eltérő elemei válnak hangsúlyossá az egy-mással szinte alig összehasonlítható esetekben. Számos esetben „előbbre való a vagyoni szempont, mint az azt átható, ezért az átruházhatóságot is a klasszikus szerzői művek esetében akadályozó személyiségi vonások. Ez utóbbiak egyébként (ennek mérlegelt rendezése tartozik a jogterület egyes részeit szabályozó törvényekre) nem akadályozzák a művek forgalmát.”⁸⁷⁸ Az eddig alkalmazott jogtechnikai eszközök mellett a felhasználási szerződések és a jogosítás más útjainak további modernizálása várható, és erősödik az igény az egyre rugalmasabb, egyre több – egymástól jelentősen különböző – jogosítási utat kínáló szabályozás iránt. A teljesen egyediesített szabályozás nem csak lehetetlen, de a költséghatékonyságtól is messze állna: a jog mindig „átlagosítva általánosított

⁸⁷⁵ LÁBADY (2013) i. m. 182.

⁸⁷⁶ BALÁS (1941) i. m. 700.

⁸⁷⁷ ILLYÉS Gyula: Óda a törvényhozóhoz. A jubiláló Tersánszkyknak. In: BÉLÁNDI Miklós (szerk.): *Illyés Gyula művei I.* Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1982. 407.

⁸⁷⁸ FALUDI (2003) i. m.

is, kihagyva az egyéni árnyalatokat.”⁸⁷⁹ Ha *egyéni árnyalatokat* nem is tudunk felvinni a szerzői jogi összképre, a szabályozás árnyaltabbá tételére folyamatosan igény van, és fokozatosan történik is.

Ezekre az árnyalatokra viszont nem a szerzői jog kiindulópontjának elmosása, vagy a szabályozás még bonyolultabbá tétele érdekében van szükség. A közönség egy átlagos tagja számára még mindig nem elég egyszerű a jogosítás legális útjainak igénybevétele, a felhasználási cselekmények és a különféle tartalmak elhatárolására gyakran nem képesek. Márpedig „szükség van arra, hogy szabadságom határai a kis, mindennapi ügyekben is egyértelműek legyenek”.⁸⁸⁰ A bizonytalanság oldása azonban nem egyszerű, amit az EUB joggyakorlata is mutat. A jogellenesen közzétett műre mutató hiperlinkek elhelyezésének jogszerűsége kapcsán az EUB kifejezetten tekintettel van a felhasználói oldalon mutatkozó bizonytalanság jelentőségére, ám a felhasználó tudattartalmának vizsgálatával további kérdéseket nyit meg:

„Ezenfelül nehézkesnek bizonyulhat annak ellenőrzése, különösen azon magánszemélyek számára, akik ilyen linkeket szeretnének elhelyezni, hogy az az internetes oldal, amelyre e linkek segítségével átvezetni akarnak, olyan művekhez biztosít hozzáférést, amelyek védelem alatt állnak, illetve, adott esetben, hogy e művek szerzői jogi jogosultjai engedélyezték azok interneten való közzétételét. Ennek ellenőrzése még nehézkesebb lehet olyan esetben, amikor e jogok különböző alengedélyek tárgyát képezik. Egyébként, valamely olyan internetes oldal tartalma, amelyre egy hiperlink hozzáférést biztosít, e link létrehozását követően is módosítható, akár védelem alatt álló művek oda való későbbi felvételével is, anélkül hogy az említett linket létrehozó személynek erről feltétlenül tudomása lenne. [...] A 2001/29 irányelv 3. cikkének (1) bekezdése értelmében vett »nyilvánossághoz közvetítés« esete fennállásának egyedi értékelése céljából tehát, amikor egy másik internetes oldalra mutató hiperlink elhelyezésére kerül sor olyan személy által,

⁸⁷⁹ SÓLYOM (1985) i. m.

⁸⁸⁰ Uo. Sólyom hozzászól: „Elvileg mindent szabad, ami nem tilos. A gyakorlatban azonban mintha fordítva lenne: mindenütt és mindenhez engedélyt, felhatalmazást, valamilyen kifejezetten jogosító paragrafust vagy legalább igazolást és igazolványt követelnek. A felhasználható konkrét jogosítványok száma óriási, tömegük áttekinthetetlen és ellentmondó meglétük mégis esetleges.”

aki ezt nem haszonszerzési célból teszi, figyelembe kell venni azt a körülményt, hogy *e személy nem tudja és nem is tudhatja*, hogy e művet korábban az interneten a szerzői jogok jogosultjának engedélye nélkül már közzétették. ... Amikor viszont megállapításra kerül, hogy e személy tudta vagy tudnia kellett, hogy az általa elhelyezett hiperlink az interneten jogellenesen közzétett műhöz nyújt hozzáférést, például azért, mert őt a szerzői jog jogosultjai erre figyelmeztették, úgy kell tekinteni, hogy e link elhelyezése a 2001/29 irányelv 3. cikkének (1) bekezdése értelmében vett »nyilvánossághoz közvetítést« képez.⁸⁸¹

Miközben a határok esetről esetre formálódnak, egyre élesebben látszik kirajzolódni a *haszonszerzési célú felhasználások* mentén történő további differenciálás. A bizonytalanságot teljesen felszámoló éles kontúrok azonban ritkán képződnek, például a felhasználó tudattartalma vizsgálatának⁸⁸² hatása is a következő évek joggyakorlatában cizellálódik, tovább formálva a határokat. Egyre inkább esetről esetre formálódnak a határok.

Tekintve, hogy a személyhez fűződő és vagyoni jogok szerepe eltérő a különböző jogosultak, műtípusok, felhasználások esetében, sőt még az adott mű művészi rangjától is függően,⁸⁸³ a jogok érvényesítése is eltérő módon és intenzitással történik, történhet. Az egyértelmű joggyakorlás megvalósíthatósága kapcsán komoly feladatunk, hogy a jogérvényesítés – tipikusan érvénytelen joglemondáshoz kapcsolódó – elmaradása esetén fennálló helyzeteket egyértelműsítsük. A joggyakorlás pusztá elmaradása még az elévülés intézménye⁸⁸⁴ mellett is komoly bizonytalanságot okoz, a szerző halála után ráadásul a kegyeleti jogok tartalma és gyakorlása sem egységes az egyes esetkörökben.⁸⁸⁵

Az árnyalatokra figyelemmel lévő, ám mégsem túlbonyolított rendszer mégsem elérhetetlen: nem arra kell törekednünk, hogy a szabályozás rendszere

⁸⁸¹ Az EUB C-160/15. sz. GS Media BV kontra Sanoma Media Netherlands BV és társai ügyben 2016. szeptember 8. napján hozott ítélete, 46–49. pont.

⁸⁸² Az „elvárhatóságot” az SzJSzT is hangsúlyosan vizsgálta pl. az SzJSzT 08/12. – Turisztikai honlap tartalmának szerzői jogi védelme ügyben.

⁸⁸³ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 117.

⁸⁸⁴ Kérdéses például, hogy az internet világában hogyan értékelhető az a tétel, mely szerint az elévülés mindaddig nyugszik, amíg a károsult az igényérvényesítéshez szükséges valamennyi olyan információ birtokába nem kerül, amely a per megindításához szükséges. Ld. CSEHI (2016) i. m.

⁸⁸⁵ GYENGE (2003a) i. m. és GÖRÖG i. m., valamint a vagyoni jogait átruházó szerző esetén keletkező sajátos kegyeleti jogról FALUDI (2003) i. m.

legyen végtelenül egyszerű (vagy mondhatnánk: a tömegtermelés igényei szerint „lebutított”), hanem a jogszerű felhasználás útjait és azok elérését kell egyszerűvé tegye a szabályozás. Ez ugyan összefügg a szabályozás – átláthatóságot és működési hatékonyságot fokozó – egyszerűsítésével is.

Az árnyalatokra való fogékonyság legfontosabb eszközének sokan a szabályozás *rugalmasabbá* tételét tartják. Ez pedig csak a társadalmi, technikai változásra reagáló, valamennyi érdekeltre tekintettel lévő rugalmasságot jelenthet. A cél, hogy a szerző jog a közérdeket, azaz a védelem és a hozzáférés megfelelő egyensúlyát minél pontosabban szolgálja. Ez mind a jogosulti, mind a felhasználói és közvetítői oldalon *sajátos* megoldások kidolgozására sarkall, már csak azért is, mert „bizonyos dolgokban általános érvénnyel nem lehet helyesen intézkedni”.⁸⁸⁶ Mivel a jogalkotó – bár „nagyon jól tudja, hogy ebben az eljárásban hiba van”⁸⁸⁷ – kénytelen a nagy átlagot alapul véve általánosítani, „gyakran szorul rá a törvény szerinti igazság a méltányosság korrigáló beleszólására”.⁸⁸⁸

Az alábbiakban áttekintjük, az elmondottaknak megfelelően a jogviszony mely elemeiben várható változás, milyen differenciálási pontok mentén árnyalja a szabályozást a jogalkotó és jogalkalmazó.

„Törvényt, de elevent, tehát,
 hogy ne csapódjunk folyton össze,
 hogy részlet-igazát
 kiki illessze a közösbe, [...]”
 Illyés Gyula⁸⁸⁹

2.2.3.1. „Közkinccsé tétetik!”

A közkinccs körének tágítása és pontos tartalmának bizonytalanságok nélküli meghatározhatósága érdekében a *védelem keletkezésére* nézve több, erőteljesebb differenciálásra építő megoldási javaslat is megfogalmazásra került. Ezek közül a védelemnek az eredeti jogosult akaratához igazodó, azaz regisztrációtól függő keletkezése az egyik legnagyobb változást kívánó.⁸⁹⁰ Az elképzelés mel-

⁸⁸⁶ ARISZTOTELÉSZ i. m. 151–152.

⁸⁸⁷ Uo.

⁸⁸⁸ UJLAKI i. m. 37.

⁸⁸⁹ ILLYÉS i. m. 407.

⁸⁹⁰ PL. PATRY i. m. 120–121., DUSOLLIER i. m. 104.

lett és ellen is komoly érvek szólnak. Az, hogy egy opt-in rendszer a nemzetközi egyezményi háttér miatt nem kivitelezhető, számunkra csak annyiban releváns, hogy vizsgálnunk kell az elv indokát: a nemzetközi egyezményi háttér nehéz változtathatósága tehát önmagában nem lehet érv a megoldással szemben, azonban az elv megszületésének oka – így különösen a megkülönböztetés- és cenzúramentes védelem – nem hagyható figyelmen kívül.⁸⁹¹ A kulturális piac „tömegtermelése”, az egyre több műtípus megjelenése azonban mára nem csak a védelem formalitásmentes keletkezése melletti, hanem épp az ellene szóló érvek egyikévé is vált.⁸⁹² A regisztrációtól sokan a szerzői jogi helyzet egyértelműsödését, az akaratlan védelem keletkezésének kiszűrését, az árva mű kérdés megoldódását, az érvényesíthetőség és jogosítás egyszerűsödését várják. A regisztráció feladata, a digitális mellett az analóg művekre is elvárt plusz feltételként ugyanakkor felveti annak kirekesztő jellegét is.

Egyes szerzők nem a védelem keletkezésénél látják a szerzői akarat differenciáló jelentőségét: mintegy köztes megoldásként az is lehetőség, hogy a védelem ugyan automatikusan keletkezne – összhangban nemzetközi kötelezettségeinkkel –, azonban a mű megalkotásával létrejött védelmet (a regisztrációhoz hasonló módon) „nem igénylők” esetében a jogsértések megítélése eltérő módon alakulna.⁸⁹³ „Ha arra ösztönözzük a szerzői jogi jogosultat, hogy művével kapcsolatos igényét jelentse be, azzal fejleszthetjük a szerzői jogi nyilvántartás információ-tartalmát, csökkenthetjük a szerzői jogi jogosultak fellelésével kapcsolatos tranzakciós költségeket, előmozdíthatjuk az érvényesített művek engedélyezését, csökkenthetjük a nem érvényesített művek felhasználásával kapcsolatos kockázatokat, és funkcionálisan feltölthetjük a közkinccet.”⁸⁹⁴ Nem ez az egyetlen elképzelés, ahol a kereskedelmi forgalomban nem megjelenő (vagy abból már kikerült) művek eltérő kezelése egyike az alapvető érveknek (nem véletlen, hogy az out-of-commerce művek az EU legújabb irányelv-javaslatában is kiemelt figyelmet kapnak)⁸⁹⁵, de Reid ezzel párhuzamosan a kereskedelmi értékkel bíró alkotások és teljesítmények engedélyezése egyszerűsítésének fontosságát is hangsúlyozza. Megjegyezzük,

⁸⁹¹ DREIER–HUGENHOLTZ (szerk.) i. m. 30.

⁸⁹² GERVAIS–RENAUD i. m.; ld. részletesen: VAN GOMPEL i. m.

⁸⁹³ Némiképp hasonlóan az Egyesült Államok regisztrációs rendszeréhez. Vö. KISS Z. (2006) i. m.

⁸⁹⁴ REID i. m.

⁸⁹⁵ „[...] a kereskedelemben már nem kapható művek terjesztésére [...] megkönnyítik bizonyos engedélyezési gyakorlatok alkalmazását annak érdekében, hogy a tartalmak szélesebb körben hozzáférhetővé váljanak.” Irányelv-javaslat (3) preambulumbekzdés.

hogy a kereskedelmi szempontból „értékes” művek, teljesítmények halmazának választóvonalára közel sem szilárd kontúr, szemben a kereskedelmi forgalomban (már) nem kapható művek fogalmával (még akkor is, ha ez utóbbi fogalom is most formálódik).

A kereskedelemben nem megjelenő művek közkincs körébe történő egyszerű bevezetése ugyan ma is viszonylag könnyedén megtörténhet, azonban erre a műhalmazra még mindig jellemző a bizonytalanság és a rendezetlen felhasználás. Annak eldöntéséhez, hogy mely művek „érdemelnek” védelmet, a szerzői jog nem tud eszköztárat biztosítani, és nem is törekedhet erre. Az *alkotói akarat felhasználók számára egyértelmű kifejeződéset* viszont segítheti. Ez nem csak opt-in (vagy a fenti, ahhoz hasonló) megoldások segítségével valósulhat meg. Az opt-out típusú megoldások mögé is egyre szélesebb tábor sorakozik fel,⁸⁹⁶ ugyanakkor veszélyeit is tárgyalja a szakirodalom.⁸⁹⁷ A jelenleg opt-out szándékkal megtett nyilatkozatok nem érintik a *jog* létét vagy terjedelmét, ugyanakkor a mű vagy teljesítmény felhasználhatóságát igen. A közkincs körének tágításában egyre nagyobb szerepet kapnak az eredeti jogosulttól származó, igen széleskörű felhasználási engedélyek. A nyílt modellek többsége a kereskedelmi hasznosításon kívüli felhasználások egyszerű engedélyezésére épül, de a szerzői jognak a hasznosítási felhasználások engedélyezésének egyszerűbbé tételében is nélkülözhetetlen szerepe van.

Míg a védelem küszöbének differenciált meghatározására jogalkotói szinten nem mutatkozik reális lehetőség (mint láttuk, a jogalkalmazásban kirajzolódnak a küszöbérték megugorhatóságának különbségei az egyes típusok esetében), a művek, teljesítmények létrehozatalának célja (pl. funkcionális alkotás, szórakoztatási cél stb.) és kereskedelmi hasznosíthatóságának lehetőségei erősen kihatnak az eredeti jogosult hajlandóságára az – értelemszerűen a védelmi időn belül történő – (részleges) közkincsbe bocsátást illetően. A jövő szerzői jogának fontos feladata, hogy a közkincsbe utaláshoz megfelelő, könnyen alkalmazható eszközöket biztosítson a jogosult számára. Egyes szerzők egyenesen egy, a szerző által több ponton „személyre-szabható” védelmet tartanak hatékonyknak.⁸⁹⁸

Nagy a különbség a közkincs körének tágítását célzó elméletek között ateikintetben, hogy a védelem keletkezése, vagy épp a védelem megszűnése, erős korlátozása oldaláról közelítik meg a kérdést. Azt gondolom, hogy nem csak a jogosultak érdekeit, hanem ezzel együtt a kulturális fejlődést is haté-

⁸⁹⁶ Ennek „felhagyással” megvalósuló változata mögé is, pl. TURETZKY i. m.

⁸⁹⁷ GINSBURG (2016) i. m.

⁸⁹⁸ BELL–PARCHOMOVSKY i. m.

konyabban szolgálja az a rendszer, ahol nem a védelem körének „bemenetét” szűkítjük (akár regisztráció előírásával, akár a küszöb emelésével, vagy a védelem keletkezésének bizonyos műtípusokra korlátozásával, vagy legalábbis a művészet – tudomány – irodalom kategóriák szűken értelmezésével), hanem a „kijáratot” szélesítjük, mégpedig különböző módszerekkel.

Nem abban látom ugyanis a problémát, hogy egy hároméves gyerek rajza ugyanúgy védelemben részesülhet, mint Picasso műve,⁸⁹⁹ hogy megrendelésre is lehet alkotni, hogy – különösen funkcionális alkotások esetében – beszűkült az alkotói mozgástér,⁹⁰⁰ vagy hogy lassan mindenki „szerzővé válik”.⁹⁰¹ A védelemnek nem az a szerepe, hogy a társadalomból „kiemelt” néhány alkotó elismerését biztosítani tudja. Az viszont már gond, ha a védelem *tartalmát azonosra szabja*, és ha a biztosított jogok *sajátos gyakorlásához* nem nyújt megfelelő *eszközöket*. A különböző művek létrehozásának célja és azok „információs tartalma” (műfajtól függetlenül) erősen eltérő igényeket hoz felszínre. Ennek megfelelően a szabad hozzáférés feltételekhez köthetősége,⁹⁰² és a feltételek típusa is igen különböző, de a – legalább részleges – közkinccsé „válás” is eltérő módon támogatott a jogalkotó által az egyes műkategóriák esetében, ld. a tudományos művek piacát vagy a szoftverekét.⁹⁰³ Azt is látnunk kell azonban, hogy bár a tudományos eredmények korlátok nélküli megismerhetősége régóta napirenden van,⁹⁰⁴ amit önmagában a szerzői jog nem tud megvalósítani – sokkal inkább a szerzői jognak támogatnia kell az állam (más emberi jogok érvényesülése érdekében folytatott) ezirányú törekvését.⁹⁰⁵ A német jogalkotó egy 2013-as törvénymódosítás során magában a szerzői jogi törvényben rögzítette a szerzőt – közpénzből finanszírozott kutatás esetében – a kizárólagos jogátengedés ellenére is megillető, elidegeníthetetlen, nem kereskedelmi jellegű *másodközlés jogát*.⁹⁰⁶ Ez a jog persze a nyílt hozzáférhetővé tételt bizonyos ese-

⁸⁹⁹ SALZBERGER i. m.

⁹⁰⁰ ROSATI i. m.

⁹⁰¹ GÁCS (2007) i. m. 141–149.

⁹⁰² „[...] the originality and idea-expression doctrines should be reconstructed to recognize that the right to deny access to published works is extremely limited if not non-existent within the properly constructed contours of copyright.” MURRAY i. m.

⁹⁰³ HILTY–NÉRISSON (SZERK.) i. m. 9.

⁹⁰⁴ Ld. pl. a „népszerű tudományos munkák magyar nyelvű kiadásait igen is szélesebb körben, alacsonyabb áron kell a piacra vinni...” NÓTÁRI (2010a) i. m.

⁹⁰⁵ NIZSALOVSKY (1971) i. m.

⁹⁰⁶ Urheberrechtsgesetz vom 9. September 1965 (BGBl. I S. 1273), das zuletzt durch Artikel 8 Absatz 7 des Gesetzes vom 3. Dezember 2015 (BGBl. I S. 2178) geändert worden ist: § 38 (4) Der Urheber eines wissenschaftlichen Beitrags, der im Rahmen einer mindestens zur Hälfte

tekre – jogszabály vagy szerződés alapján – kötelezővé tevő rendelkezésekkel együtt mutat csak teljes képet, de a hozzáférés jelentősége mindenesetre nő.⁹⁰⁷

A különbséget tehát már nem csak műtípusok és műfajok, hanem a művek egyéb jellemzői is indokolják. Ugyanakkor az is világossá válik, hogy minőségi jellemzők vizsgálatával a szabályozás nehezen tud dolgozni (nem véletlen, hogy a „rendkívüli dokumentációs értékű rögzítés” fogalmával sem boldogul a gyakorlat⁹⁰⁸).

Azzal kapcsolatosan, hogy a sajátos jellemzők a jövőben tovább befolyásolják-e a védelmi idő meghatározását, és egyáltalán a védelmi idő hossza differenciálódhat-e úgy, hogy az a költséghatékonyság rovására ne menjen, eltérő véleményeket találunk a szakirodalomban. Az Szjt. is alkalmaz néhány különbségtételt (pl. arra az esetre, ha a szerző személye nem állapítható meg⁹⁰⁹), egyes országok azonban speciális műkategóriákra eltérő védelmi időt vezettek be (pl. fényképekre, az alkalmazott művészet tárgyaira, szoftverre, adatbázisra⁹¹⁰). Úgy tűnik azonban, hogy a védelmi idő kapcsán kialakult vita helyett sokkal inkább a védelmi időn belül lehetővé tett közkincsbe kerülés kerül előtérbe.

A közkincs tehát mindeközben maga is erősen differenciálttá vált: a kereskedelmi célra is felhasználható tartalmak (nagyrészt a közkincs „köztulajdon” értelmében) mellett a szabadon elérhető, ám hasznosításra – engedély nélkül – nem használható művek és teljesítmények is igen nagy hányadát alkotják (a „közös használatban lévő javak”, azaz „közlegelők” részeként⁹¹¹). Ezzel együtt az előbbi, illetve az utóbbi céllal rendelkező felhasználók közötti különbségek is egyre élesebben rajzolódnak ki a szabályozásban, illetve a jogalkalmazásban,

mit öffentlichen Mitteln geförderten Forschungstätigkeit entstanden und in einer periodisch mindestens zweimal jährlich erscheinenden Sammlung erschienen ist, hat auch dann, wenn er dem Verleger oder Herausgeber ein ausschließliches Nutzungsrecht eingeräumt hat, das Recht, den Beitrag nach Ablauf von zwölf Monaten seit der Erstveröffentlichung in der akzeptierten Manuskriptversion öffentlich zugänglich zu machen, soweit dies keinem gewerblichen Zweck dient. Die Quelle der Erstveröffentlichung ist anzugeben. Eine zum Nachteil des Urhebers abweichende Vereinbarung ist unwirksam.

A német mellett az olasz és a holland jogrendszerben is megtalálható módszerről részletesebben ld. SCHEUFEN i. m. 144.

⁹⁰⁷ SUBER–DARNTON i. m.

⁹⁰⁸ Szjt. 35. § (7) bek. „A »rendkívüli dokumentációs értékű« kritérium használata is oda vezet, hogy gyakorlatilag a teljes műsorfolyamok rögzítésre és megőrzésre kerülnek.” GRAD-GYENGE (2015a) i. m. 24.

⁹⁰⁹ Szjt. 31. § (3) bek.

⁹¹⁰ HILTY–NÉRISSON (szerk.) i. m. 34.

⁹¹¹ A közkincs, közlegelő, közbirtokosság fogalmára és értelmezésére ld. BODÓ B. (2013) i. m.

a bizonytalan helyzetekből adódó felelősség kérdése kapcsán is.⁹¹² Az irány egyértelmű: a *szerzői jog segítségével növeljük a – többretegű, és széles értelmű – közkincs körét*. Ennek a feladatnak a részeként, arra is figyelmeztet, hogy a közkincs közös használatra rendelkezésre álló része mellett megtalálható „szürke zónákba” tartozó művek (leginkább az árva művek és már nem kapható alkotások) esetében is segítenünk kell, hogy azok is a közkincs részévé válhassanak.⁹¹³ Az „akaratlanul keletkező” védelem jelenségének megszüntetése (opt-in), a sajátos céllal megalkotott és funkcionális alkotások eltérő kezelése (akár opt-out segítségével), a védelmi idő rövidítése (akár csak egyes területeken) – mind-mind a közkincs körét tágító elképzelések. A leginkább talán a közkincs halmazán belül képződött, rövidtávon is a hozzáférést segítő részhalmaz bővülése a legszemléletesebb változás: a hasznosításra nem törekvő felhasználások céljára rendelkezésre álló közkincs körének intenzív növekedése (hozzátéve, hogy a kereskedelmi felhasználásokat is lehetővé tévő közlegelők is bővíthetnek a jogosult akaratából is).

Az eredeti jogosultnak biztosított *kizárólagos jognak* tehát még a határok és korlátok, kivételek által megszabott tartalma is egyre inkább a jogosult érdekeinek a „szabad hozzáférés” lehetővé tételével *egyszerre* történő biztosítására szolgál, de legalábbis egyre rövidebb „késleltetés” tolerál a „fogyasztó”. A *kizárólagos jog* rendeltetése ma is egyértelmű: a szerzőnek nem öncélúan biztosít vagyoni és személyhez fűződő jogokat:⁹¹⁴ alapvetően a társadalom érdekében, éppen ezért e jog használata, gyakorlása is eltér az egyes területeken. A szakirodalomban egyre markánsabban jelenik meg az a vélemény, hogy *nem csak a kizárólagos jog gyakorlásának, hanem tartalmának* a változását is elhozza a XXI. század. A többszörözés mint felhasználás számos esete tartozik a szabad felhasználás körébe, azonban egyes szerzők szerint a többszörözést mint felhasználási módot indokolt lenne általában véve kivonni a szerző engedélyezési jogának köréből.⁹¹⁵ A nyilvánossághoz közvetítés a másik olyan felhasználási mód, amely tartalmában is jelentős változáson esett át az elmúlt néhány év-

⁹¹² Vö. a korábban már említett GS Media ügy ítéletével: 51. pont „... amikor a hiperlinkek elhelyezését haszonszerzési célból teszik, az ilyen elhelyezést megvalósító személytől elvárható, hogy elvégezze a szükséges ellenőrzéseket annak érdekében, hogy meggyőződjön arról, hogy az érintett mű nem jogellenesen lette közzétéve azon az internetes oldalon, amelyre az említett hiperlinkek vezetnek, ...”

⁹¹³ SAMUELSON i. m.

⁹¹⁴ Ezért is felfogható a jogosult és a közösség közötti szerződésként is: “Copyright is essentially a contract between the author and the public with the government acting as the agent of the public.” HARRISON i. m.

⁹¹⁵ Pl. LITMAN (2004) i. m.

ben.⁹¹⁶ De nem csak egyes felhasználási módok kapcsán érzékelhetjük az eltérő viszonyulását: a kizárólagos jog gyakorlásának egy részét „szerzői joggal való visszaélésnek” érzékeli a társadalom.⁹¹⁷ Ez sem teljesen újkeletű jelenség,⁹¹⁸ és eddig is különös odafigyelést igényeltek azon esetek, amikor a felhasználó erősen függ a műtől (pl. az integritás jogának túlzottan tág értelmezése érdekeinek jelentős sérelmét jelentené),⁹¹⁹ vagy amikor a szerzői jog más alapvető jog érvényesülésének útjában áll,⁹²⁰ de egyes szerzők úgy vélik, hogy „azáltal, hogy a felfogás piac-orientált és iparági alapokon nyugvó inspirációra törekszik, az EU-s szerzői jog úgy tűnik nyitott arra, hogy elismerje a visszaélés lehetőségét.”⁹²¹ Kérdés, hogy szükség van-e speciális, kifejezetten a szerzői jogra nézve

⁹¹⁶ A GS Media ügy után az EUB a Rechtbank Midden-Nederland (Hollandia) által 2015. október 5-én benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem alapján is a nyilvánossághoz közvetítés határaitól kell állást foglaljon. Az ügyben egyelőre a főtanácsnoki indítvány került ismertetésre, amely 44. pontja szerint „... könnyen levonható az a következtetés, hogy a tényállásra a GS Media ítéletben a hiperlinkek és a nyilvánossághoz közvetítés fogalma közötti kapcsolatra vonatkozóan kifejtett ítélkezési gyakorlatot kell alkalmazni, amely nagyrészt meghatározza az előzetes döntéshozatalra előterjesztett két kérdésre adandó válasz jellegét.” C-527/15. sz. Stichting Brein kontra a Filmspeler nevében eljáró Jack Frederik Wullems ügyben 2016. december 8-án ismertetett főtanácsnoki indítvány. A kérdésről bővebben: ROSÉN i. m. 331.

⁹¹⁷ HILTY i. m. 384.

⁹¹⁸ Ld. már BENÁRD (1960) i. m. „A törvény, ha tiltja is a felhasználó önkényes változtatásait, a szerzői önkényeskedéshez sem kíván segédkezet nyújtani.”

⁹¹⁹ Ahogyan azt az SzJSzT is több döntésében is hangsúlyozta, „figyelembe kell venni a mű jellegét és célját is, s azt, hogy másként merülhet fel az említett jog sérelme egy gazdagabb művészeti üzenetet hordozó mű (mint például egy regény vagy egy zenemű) esetében, s másként az ilyen gyakorlati célokat – a termékek azonosítását – szolgáló egyszerűbb struktúrájú műveknél, mint amilyen a perbeli embléma és logó.” Ugyanakkor ez az elv a joggyakorlatban nem egyfajta „kényszerengedély” alapjaként van jelen, ld. BDT2008. 1756. Nem minősül visszaélésszerű joggyakorlásnak, ha a szerző az építészeti alkotás mint szerzői jogi védelem alatt álló mű jogosulatlan megváltoztatása esetén az utólag kért hozzájárulását megtagadja. Ezért a szerző jognyilatkozata bírósági ítélettel nem pótolható. BH 2010. 328. Ha a filmgyár a szerző hozzájárulása nélkül engedélyezi harmadik személynek a rajzfilmfigura másodlagos hasznosítási jogát, és a hasznosító a szerző tiltakozása miatt kénytelen e gazdasági tevékenységet abbahagyni, az ebből eredő elmaradt vagyoni előnyét kárként nem érvényesítheti, mert a jogosulatlan gazdasági tevékenységből elért vagyoni előny jogszerűtlen.

⁹²⁰ Még a korábban említett, az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény 27. § (2) h) pontjára hivatkozva az Szt.-be illesztett rendelkezés (15/A. § A szerzői jogi védelem alatt álló mű közérdekű adatként vagy közérdekből nyilvános adatként való megismerésére irányuló igényt a szerző személyéhez fűződő jogainak védelme érdekében az adatot kezelő közfeladatot ellátó szerv az adatigénylő által kívánt forma és mód helyett – az adatigénylés teljesítésére rendelkezésre álló határidőben – a mű közérdekű adatot vagy közérdekből nyilvános adatot tartalmazó részei megtekintésének lehetővé tételével is teljesítheti.) ellenére sem akadályozható a személyhez fűződő jogokra hivatkozással közérdekű adatok megismerése. Vö. SzJSzT 12/14. – Hatóság vállalkozási szerződése alapján készült tanulmányok harmadik személyek számára való hozzáférhetősége c. szakvéleménnyel.

⁹²¹ SGANGA–SCALZINI i. m.

megfogalmazott tényállás megalkotására, hiszen elvi akadálya ma sincs annak, hogy a Ptk. 1:5. §-ában foglalt joggal való visszaélésre vonatkozó szabályait a szerzői jogi jogviszonyban is alkalmazza a bíróság (mint ahogyan építészeti művek esetében vagy szerzőtársak jogvitájában van is rá példa). Ugyan az 1969. évi III. törvény a joggal való visszaélés egy speciális tényállását már ismerte, ez a rendelkezés – amely szerint a szerző jogutódjának a már nyilvánosságra hozott mű további felhasználásához alapos ok nélkül megtagadott hozzájárulását társadalmi érdekből a bíróság ítélete pótolhatja⁹²² – csak egy szűkebb gyakorlati problémára adhatott megoldást, azt is csak 1994-ig. Hogy ennél tágabb körben, azaz az eredeti szerzői jogi jogosulttal szemben is indokolt-e akár saját szerzői jogi tényállás, akár a Ptk. általános rendelkezése alapján a felhasználási engedély pótlása, kérdéses. Különösen annak fényében, hogy míg a '69-es Sztj. ilyen esetekben is díjazás fejében tette lehetővé a felhasználást, addig ma már a kizárólagos jog egészére vonatkoztatva tárgyalja a szakirodalom.

A *kizárólagos jog gyakorlásában* látható differenciálás – azaz a joggyakorlás jellegének és céljának figyelembe vétele – nem az egyetlen új törésvonal, ami felmerült a kizárólagos jog kapcsán. Mivel a felhasználás jogának generálklauzulája nem csak a mű vagyoni jellegű hasznosítását vonja az engedélyezési jog körébe, de valamennyi érzékelhetővé tételt, ezt a tág kört mint kiindulópontot – az ismert korlátok és kivételek ellenére – is egyre gyakrabban éri kritika. Érzékelhetővé tétel és érzékelhetővé tétel között óriási különbség állhat fenn, amely tény alapján a „méltányosság korrigáló beleszólására” erősebb igény mutatkozik. Azonban a méltányosság kétélű: „méltányos a jog annak, akinek az előnyére dönt, viszont akinek a hátrányára, azzal szemben szigorú jognak minősül, vagy számos esetben többletkötelezettséggel jár együtt”.⁹²³ A szabályozás „rugalmasabbá tétele” jóideje vizsgálódási pont a szakirodalomban,⁹²⁴ köztük a „*kisebb jelentőségű felhasználásokkal szemben „józanabb” szerzői jogi álláspont lehetőségével* (ld. a de minimis non curat lex elvet és annak továbbélését az Egyesült Államok joggyakorlatában).⁹²⁵ Ugyan a „*kisebb jelentőségű felhasználások*” eltérő kezelésére az Infosoc irányelv is lehetőséget biztosít, ez azonban csak az analóg felhasználásokra vonatkozhat⁹²⁶).

⁹²² A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény 24. §

⁹²³ CSEHI (2015) i. m. 25.

⁹²⁴ Ld. újabban HUGENHOLTZ i. m. 432–433.

⁹²⁵ Pl. a Tufamerica v. WB Music, vagy a VMG Salsoul v. Ciccone ügyekben. A samplingről bővebben: MEZEI (2008a) i. m., a sampling intézményének hazai értelmezhetőségéről: BÉKÉS–MEZEI i. m.

⁹²⁶ Infosoc irányelv 5. cikk (3) bek. o) pont.

A „rugalmasság” – akárcsak a méltányosság valódi lényege – még csak nem is jogalkotói kérdés (ahogyan Boytha figyelmeztet a plágium megítélése kapcsán, az nem jogi kérdés, hanem ténymegállapítás kérdése.⁹²⁷ Annak a ténynek pedig, hogy a folyamatosan táguló közkincs mellett egyre nehezebb – különösen egyes területeken, pl. a zenében⁹²⁸ – az egyéni, eredeti jelleg küszöbét megugrani, a plágium megítélésében is komoly szerepe van, és tegyük hozzá, így az egyéni, eredeti küszöb mégiscsak folyamatosan „emelkedik”). Sokan viszont elengedhetetlennek tartják a *szabályozás* rugalmasabbá tételét ahhoz, hogy a szerzői jogi jogalkalmazásban nagyobb tere lehessen a méltányosságnak.⁹²⁹ Ez egyrészt a szabad felhasználás tágításának a kérdése (ld. később IV.2.2.3.2.), másrészt viszont általában véve a közkincs azon új rétegének kialakítására való igényt, amely körbe tartozó művek és teljesítmények felhasználására egyedi *engedélyt* nem kell kérnie (legalább) a végfelhasználónak (a díjfizetés pedig jellemzően szintén nem nála jelentkezne, ld. IV.2.2.3.3.).

A közkincs különböző rétegei közül tehát egyre nagyobb jelentőségre tesz szert az *információs közkincs* mint részhalmaz, azaz a (közönség oldaláról nézve) engedélykérés nélkül megismerhető, ám bizonyos szerzői jogi korlátokkal rendelkező művek és teljesítmények halmaza. E korlátok között nem csak vagyoni, de személyhez fűződő jogok is vannak. Az eredeti jogosult ez utóbbi jogok gyakorlásáról is lemondhat, de lemondás hiányában is csak a legalapvetőbb mértékben fogékony rájuk a társadalom. Ebben a szűk – vagy mondhatjuk alapvető – körben viszont a személyhez fűződő jogoknak óriási a jelentősége.⁹³⁰ A névfeltüntetés joga a közösségi alkotás megjelenése mellett is alapvető jog, amelynek érvényesülése az elismerés számos egyéb formájának előfeltétele – ám az is vitán felül áll, hogy nem minden mű és teljesítmény esetében nyer jelentőséget.⁹³¹ Az integritáshoz való jog is egyre szűkülő korlátja lehet a művészi szabadságnak (még ha egyébként maga a magyar Szjt. szövege

⁹²⁷ BOYTHA (1989) i. m.

⁹²⁸ A zenében ennek megfelelően új egyéni, eredeti tesztet javasol: STEEL i. m.

⁹²⁹ LÁBADY (2013) i. m. 110.

⁹³⁰ Hozzátevé, hogy „a szerzői személyhez fűződő jogoknak közvetve szintén van versenyt befolyásoló szerepük. Tiszteletben tartásuk követelménye előmozdítja a verseny tisztességét, a megtévesztő versenytől való tartózkodást; elősegíti az önálló kreativitást, gátolja a meglévő szellemi termékkel való torzító visszaélést. Önálló művek könnyen belátható módon gazdagítják nem csupán általában a kultúrát, hanem szorosabb értelemben a tudásalapú társadalmat is. Eredeti tudományos, műszaki művek, a felfedezések és találmányok, valamint más okfejtések és egyéb gondolatszövedékek azonosítható kifejezése előbbre viszi a versenyképesség szempontjából alapvető tájékozottságot, így az innovációs folyamatot is.” BORONKAY–BOYTHA–CSEPELY–KNORR–SZILÁGYI i. m. 8.

⁹³¹ ROSENMEIER i. m.

nem is erre enged következtetni a rendkívül nehezen megfogható „visszaélés” tényállási elem bevezetésével⁹³²).

A személyiségi jogok a közkincs körén belül nem korlátként, hanem az alapvető tisztelet és megbecsülés kifejezhetőségének előfeltételeiként, a hitelesség biztosítékeként kell, hogy a kulturális áramlás részei legyenek.⁹³³ Hatályos rendelkezéseink a személyhez fűződő jogok élők közötti átruházását, és az azokról való lemondást is tiltja, azaz az Szjt. társadalmi érdeket sértőnek vagy veszélyeztetőnek ítéli az ilyen jognyilatkozatokat⁹³⁴ (ugyan a hatályos Ptk.-nk – a régi Ptk.-tól eltérően – nem tartalmazza ezt a fordulatot,⁹³⁵ ennek azonban nem szemléletváltás az oka, hanem annak felismerése, hogy „a társadalmi érdek védelme az érvénytelenség intézményének szűrőjén keresztül maradéktalanul megvalósítható.”⁹³⁶ Ennek megfelelően tilos, vagy jóerkölcsbe ütköző szerződésként semmisséget vonna maga után.⁹³⁷) A művek, teljesítmények hitelességének biztosítására és a jogosultak kiszolgáltatott helyzetére tekintettel fenntartott joglemondási tilalom ugyanakkor egyrészt „nem zavarhatja a mű rendes hasznosítását a kulturális forgalomban,”⁹³⁸ másrészt a személyhez fűződő jogok *gyakorlása* mindig igazodik az adott műtípushoz és felhasználási módhoz. A személyhez fűződő jogokhoz, illetve az azokról történő lemondáshoz való viszonyulásban az angolszász és a kontinentális szerzői jog alapvetően más álláspontra helyezkedik,⁹³⁹ gyakorlásuk és jelentőségük mégis hasonló módon csúcsosodik ki. Nevesül, miközben világos, hogy az alkotó személyiségét nem

⁹³² Az Szjt. 13. §-ának 2013. április 1-jétől hatályos módosítása értelmében.

⁹³³ Bár egyes szerzők még így is felesleges korlátként tekintenek rájuk, ld. SMIERS–VAN SCHIJNDEL i. m.

⁹³⁴ Szjt. 9. § (2) bekezdés.

⁹³⁵ A Ptk. 2:42. § (3) bekezdése szerint: „Nem sért személyiségi jogot az a magatartás, amelyhez az érintett hozzájárult.” A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 75. § (3) bekezdése még így rendelkezett: „A személyhez fűződő jogokat nem sérti az a magatartás, amelyhez a jogosult hozzájárult, feltéve, hogy a hozzájárulás megadása társadalmi érdeket nem sért vagy veszélyeztet. A személyhez fűződő jogokat egyébként korlátozó szerződés vagy egyoldalú nyilatkozat semmis.”

⁹³⁶ VÉKÁS–GÁRDOS (szerk.) i. m.

⁹³⁷ Ptk. 6:95–6:96. §

⁹³⁸ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 118. Az Szjt. ezt garantáló speciális rendelkezései: Szjt. 30. § (5) bekezdés, Szjt. 36. § (1) és (3) bekezdés, Szjt. 37. §, Szjt. 67. § (3) bekezdés, Szjt. 59. § (1) bekezdés, Szjt. 65. § (2) bekezdés.

⁹³⁹ GRIFFITHS (2015) i. m. 83.; QUAEDVLIEG i. m. 93. Az a posneri gondolat, hogy a személyhez fűződő jogokról való lemondás gazdasági szempontból éppen a jogosult számára is ésszerű lehet, ennek megfelelően esetről esetre kell az egyensúly meglétét vizsgálnunk, mindkét megközelítés mellett kifejeződik, a kontinentális megoldásban a jog gyakorlásáról történő lemondás lehetőségével. POSNER i. m. 108–110.

lehet „hermetikusan elválasztani az alkotástól”, azt is látjuk, hogy a kötődés nem minden esetben egyforma jelentőségű és hatású.⁹⁴⁰ Sőt, a XXI. század szerzői jogának arra is fel kell készülnie, hogy bizonyos – egyéni, eredeti jelleget mutató – műveket robotikus algoritmusok készítenek.⁹⁴¹

Miközben igaz, hogy „a szellemi javak védelméről szóló diskurzus” egyre inkább „kikerül az autonóm szerző/egyedi mű kontextusból,”⁹⁴² a beszámítási pont továbbra is csak a szerző lehet. Az más kérdés, hogy az egyedi engedélyezés fokozatos háttérbe szorulása, a sajátos műalkotási metódusok, egyes műtípusok tömeges jelenléte, a sajátos alkotási és felhasználási célok és módok hatására *számos esetben* sem a szerző személyére, sem a mű digitális tartalmából való kiemelkedésére nincs társadalmi igény. Ahogyan Balás P. fogalmaz:

„a jogász mindezeket tudomásul veszi, és alkalmazkodik hozzájuk. [...] és talán a jövő szerzői jogának legfontosabb problémája éppen a szerző szellemi érdekeinek oltalma lesz. A szerzői jogból *ez* mindenestre megmaradhat akkor is, ha a szerző vagyoni érdekeinek védelme háttérbe szorulna. Az igazi szerzői jog leglényegőbb lényege szerint a szerző szellemi érdekeinek, örökkévaló egyéniségének jogi oltalma.”⁹⁴³

A szerzői jog *eszköz*, amelyet bizonyos mértékben a jogalkotó és jogalkalmazó, a megmaradt mozgásteren belül pedig bizonyos mértékben a jogosult maga szab az adott egyedi élethelyzethez. Cheng-Davis a szerző szerepét – a tulajdonos helyett – a *gondnokhoz* hasonlítja, amely alapján például az integritáshoz való jogra támaszkodást ugyan csak szűk körben tartja elképzelhetőnek, de éppen a közjó érdekében végzett „gondnoki” tevékenységhez nélkülözhetetlennek tartja.⁹⁴⁴

⁹⁴⁰ „[...] az amerikai szerzői jogi törvény szabályozza az utasok szállítására alkalmas vízi járművek designkialakításának védelmét és a mikroelektronikai félvezetők topográfiaoltalmát is. Ezekben az alkotásokban aligha fedezhetők fel a személyiségi elméletek által túlhajszolt romantikus szerzői személyiségjegyek oly módon, mint egy versben vagy egy dalban....” KESERŰ (2015) i. m. 220.

⁹⁴¹ DEMERS i. m.

⁹⁴² BODÓ B. (2011) i. m. 137.

⁹⁴³ BALÁS (1938a) i. m. 24.

⁹⁴⁴ „By recognising the artist’s right to object to the »ultimate form of mutilation«, moral rights doctrine thus ensures that artists are encouraged to create in the knowledge that the law is on their side and that it serves to protect their creations, which in turn, sends a powerful message to those who possess art that art is to be cherished, nurtured and protected, and that they are stewards, not mere owners, of our cultural heritage.” CHENG-DAVIES i. m.

A *közkincs* körének bővítése a XXI. század olyan fogyasztói jelszavává vált, amely a szerzői jogot az oltalom bizonyos tárgyainak a közkincs köréből „időlegesen kivonó” jogintézményként⁹⁴⁵ egyre szűkebb területen tűri meg. Ez bizonyos esetekben tömeges jogsértéseket, máshol viszont – például a szoftverek és a tudományos művek kapcsán – a felhasználói láncolat és az üzleti modellek átalakulását máris magával hozta (pl. szabad szoftver, *nyílt hozzáférés*).⁹⁴⁶ A (részleges) közkincsbe utalás „gazdagítja a szerzői jogtulajdonosok opcióit, de nem csökkenti a szerzői jogi oltalom általános jelentőségét.”⁹⁴⁷ *A szerzői jog tehát a közkincs bővítésének nem akadálya, hanem eszköze kell legyen – hűen eredeti szerepéhez.*⁹⁴⁸

Ennek minél tökéletesebb érvényesülése érdekében a védelem átalakulása várhatóan tovább folytatódik: a kizárólagos jog tartalmának további szűkülése és sajátos gyakorlása prognosztizálható, miközben a szerzői jog egyes szerepkörei – így a megőrzés, elérhetővé tétel – erősödnek. Az ösztönzés mindig csak közvetett – de az ösztönzési elmélet szerint éppen a közönség érdekében kifejezetten célzott – hatása volt a szerzői jognak, most pedig ezen belül egyre inkább a *kulturális sokszínűség* fokozása lép előtérbe. Az új irányelv-tervezet rögzíti: „az e jogi keret által nyújtott védelem előmozdítja a kulturális sokféleség tiszteletben tartására és támogatására irányuló uniós célkitűzés elérését is, egyúttal pedig előtérbe helyezi a közös európai kulturális örökséget.”⁹⁴⁹

A mennyiség-minőség problémáját ugyan nem a szerzői jog hivatott „felügyelni”, azonban *hatása* mindenképpen van rá. Egy példával élve: a tudományos művek minél nagyobb mennyiségben történő digitális elérhetővé tétele empirikus kutatások szerint a hivatkozott művek számának csökkenését hozta magával, hiszen az online elérhető tanulmányok között kulcsszavakra keresők hamarabb bukkannak a mainstream művekre, amelyeket nagyobb eséllyel is

⁹⁴⁵ FICSOR M. Z. i. m.

⁹⁴⁶ A nyílt hozzáférés kapcsán megjegyezzük, hogy valójában nem a közkincs, hanem annak egy alkategóriája körének bővítését szolgálja, hiszen a kereskedelmi felhasználás lehetővé tételét (általában) nem szolgálja. Így valójában az információs közkincsbe tartozó tudományos művek egyszerűbb, gyorsabb és a végfelhasználó számára ingyenes műélvezetét kívánja lehetővé tenni. Ld. bővebben: GRAD-GYENGE (2015b) i. m. 190–203.; GRAD-GYENGE–MEZEI i. m.

⁹⁴⁷ BOBROVSZKY (2004) i. m. 42.

⁹⁴⁸ Ahogyan a Statute of Anne is hatalmas jelentőséggel bírt a közkincs szélesítésében. Ld. a folyamatról részletesen BOBÓ B. (2011) i. m. 297.

⁹⁴⁹ 2016/0280 (COD) Proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on copyright in the Digital Single Market, (2) preambulumbekezdés.

idéznek.⁹⁵⁰ A kiadók szerepe ezzel párhuzamosan átalakul, főként a minőségellenőrzésben, irányításban, terjesztésben van feladatuk.⁹⁵¹

Nyilvánvalóan akkor is születnének művek, ha nem létezne szerzői jog. Miközben *bizonyos* területeken minimális szerzői jogi korlátok, mondhatni egy alapvető szerzői jogi keret kiválóan egészíti ki és erősíti meg az egyéb ösztönzőket, addig más területeken erősebb szerzői jogi korlátok alkalmazása látszik indokoltnak. Arra a kérdésre, hogy mikor szolgálhat a kizárólagos jog bizonyos felhasználások (és így közvetve gyakran, de nem szükségszerűen a terjedés és hozzáférés) rövidtávú akadályaként, azaz mikor hoz a társadalom számára olyan előnyöket az erősebb korlátozás, amelyek okán a közjó – és a közkincs – számára ez értékes korlátnak bizonyul a XXI. században is, nem adható a szerzői joggal érintett teljes ágazatot illetően egységes válasz.

Ahogyan Gyertyánfy Péter fogalmaz, „a szerzői jogi törvények elvileg nem vonják ki a közkincs fogalomköréből a szerzői műveket és a szomszédos jogi teljesítményeket, hanem a művek létrejöttének pillanatától kezdve elismerik alkotójuk kizárólagos rendelkezési jogát.”⁹⁵²

„Habár a szellemi alkotás védelmének jogi alapja minden időben elismertetett – a tárgyi értelemben vett szerzői jognak öntudatos megalkotása, határozottan az újabb jogfejlődésnek köszönhető; és a haladás, melyet e téren a művelt államok törvényhozásai felmutathatnak, kétségtelenül a jogvédelem legjelentékenyebb javításának tekinthető. Az eddig elért eredmény azonban korántsem felel meg teljesen a kitűzött feladatnak; a minek oka nemcsak a törvények hiányosságában, hanem főleg a jogviszony természetes alapjában keresendő, mely lehetetlenné teszi azt, hogy a szerzőnek, a szellemi alkotás felett *korlátlan* rendelkezési jog biztosíttassék. A mit e tekintetben a törvényhozás, a szabályozandó jogviszony természetes alapjának felforgatása nélkül tehet, mindössze abban állhat, hogy a szerzőnek, a szellemi alkotás értékesítését és az ezzel kapcsolatos használati jogot, bizonyos korlátok közt fenntartja, és ez irányban a szerzőt megvédi.”⁹⁵³

⁹⁵⁰ BERG–SEEGER i. m.

⁹⁵¹ GRAD–GYENGE (2015b) i. m. 192.

⁹⁵² GYERTYÁNFY (2003) i. m.

⁹⁵³ APÁTHY i. m. 11.

Apáthy István a fenti – százharminc évvel ezelőtt papírra vetett – megalapítása elgondolkodtató számunkra a mai körülmények között is. A szellemi alkotások értékesítési csatornái, az értékesítés és a hozzáférés kapcsolata, az érzékelhetővé tételhez kötődő értékesítés lehetőségei alapvetően megváltoztak. Az eredeti jogosultakkal szemben „társadalmi elvárásként” fogalmazódott meg, hogy kizárólagos jogukat a hozzáférést időlegesen és részben sem korlátozó módon gyakorolják.⁹⁵⁴ Nevezhetjük ezt a modernkori szerzői jog paradoxonának, de működőképessége zálogának is – az alkotók érdekeinek védelme azonos tőről fakad a hozzáférés támogatásával.⁹⁵⁵ Hogy ez el kell-e vezessen bennünket a kizárólagos jog megszüntetéséhez, azaz elegendő volna-e csupán általánosságban előírni „a szellemi javakhoz kapcsolódó személyhez fűződő és vagyoni *érdekek védelmét*”?⁹⁵⁶ Kétlem, hogy ez a megoldás közelebb vezetne bennünket az egyértelmű, igazságos és kiszámítható szabályozáshoz. A kizárólagos jog – amely nem abszolút jogot jelent – biztosítása valóban önmagában ellentétes a közjó biztosíthatóságával? Miközben vitatott, hogy a szerzői jog betöltheti ösztönző funkcióját, némiképp ellentmondásosan megjelent az az álláspont is, mely szerint pusztán mennyiségi ösztönzésre képes, holott „még több »tartalom« hozzáadása tulajdonképpen nem teremt értéket, sem kulturális, sem gazdasági szempontból. Ami értékes, az olyan kontextus létrehozásának támogatása, amely összehozza az embereket, hogy a bőségből jelentést hozzanak létre.”⁹⁵⁷ Valóban az lehet a mennyiségi túltermelés ellenszere (ha egyáltalán a szerzői jog eszközeiben kell keresnünk valamiféle ellenszert), ha a szerző kizárólagos jogát megvonjuk? A minőségi alkotáshoz szükséges kreatív közeg útjában a szerzői jog állna? Az uniós törekvések egyértelműek: nem a szerzői jog védelme alatt álló mű- és teljesítményhalmaz általános mennyiségi növekedését tűzte zászlajára: a „kreativitás ösztönzése”⁹⁵⁸ ennél jóval árnyaltabb célkitűzés. Viszont azt is látnunk kell, hogy a közkincs körének általános növekedése, illetve egyes területek túltermelése nem jelenti azt, hogy bizonyos műtípusok, területek esetében ne lenne szükség mennyiségi ösztönzőkre is.

⁹⁵⁴ RIMMER i. m.

⁹⁵⁵ GEIGER i. m.

⁹⁵⁶ BOYTHA (2006) i. m. 18.

⁹⁵⁷ FLEISCHER i. m.

⁹⁵⁸ „[...] a szellemi tulajdonjogok kulcsszerepet játszanak az alkotókedv ösztönzésében, ...” A Bizottság Ajánlása (2006. augusztus 24.) a kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről (2006/585/EK).

Az ösztönzés feladatát soha nem tudta és akarta *egyedül* a szerzői jog ellátni, ma is igen vegyes a szerepe ebben. Bayer Judittal egyet lehet érteni abban, hogy az internet világában az önszabályozásnak óriási jelentősége van (lenne), és hogy az „államnak azonban segítenie kell ezt a folyamatot: legfőképpen azzal, hogy nem akadályozza.”⁹⁵⁹ Ennél viszont jóval többet várhatunk, vagy mondhatnánk: sajnos jóval többet kell elvárunk az államtól. „A szerzői jog területén a jogalkotónak legalább iránytűként szolgáló változásokat kellene eszközölnie ahhoz, hogy az érintettek további lépéseiket azzal összhangban alakíthassák.”⁹⁶⁰ Ennek elsődleges oka, hogy a szerzői jogra is hatványozottan igaz, hogy törésvonal mentén keletkezett:

„[...] a jog birodalmának határán, ott, ahol a jog az erkölccsel, az államilag szabályozható a társadalmi önszabályozással érintkezik; illetve egyszerűen ott, ahol a jog egy adott társadalmi berendezkedéshez kötött alkalmazásának vége szakad, s egy másik társadalom más jogfelfogása által megvont más határok kezdenek fölsejleni; s végül ott, ahol kétséges, hogy a jog egyáltalán képes-e technikailag megragadni fontos társadalmi problémákat. Ezek az átmenetek és állandóan változó senki földjei azok a területek, ahol a társadalom pillérének számító alapelvek, alkotmányos jogok és garanciák sem önmagukban, sem szokásos alkalmazásukkal nem segítenek, ahol a szabadságot konkretizálni s mintegy újra és újra megalkotni kell (míg megszilárdulva be nem épül a problémátlanabb rendbe).”⁹⁶¹

Ez azt is jelenti, hogy a szerzői jogi tudatosság terén bőven van teendőnk, ami egy hatékonyabb, az autonómiára nagyban építő, rugalmas rendszer előfeltétele. És itt kanyarodunk vissza korábbi megállapításunkhoz: mindehhez az szükséges, hogy a szerzői jog visszataláljon magához a szerzőhöz. A szerzőhöz, aki a kulturális áramlás motorja, részese, egyúttal fogyasztója. A figyelem tehát nem a „végtermékre” kell essen,⁹⁶² hiszen „az eredményre helyezett ki-

⁹⁵⁹ BAYER i. m.

⁹⁶⁰ TELEK (2011a) i. m.

⁹⁶¹ SÓLYOM (1985) i. m.

⁹⁶² Más megközelítésben írja ugyan, de erre rímel Bodó Balázs megállapítása is: „a könyv nem mérhetetlen mennyiségű helyet és figyelmet igénylő tárgy, hanem semmibe nem kerülő digitális állomány.” (Legalábbis a végfelhasználó szemszögéből, tehetjük hozzá.) Bodó B. (2012) i. m.

zárólagos hangsúly téves. A művészi kultúrát legjobban a közreműködők, az erőforrások és a gyakorlati együttműködés hálójaként érthetjük meg.”⁹⁶³ Ezek az összefüggések pedig rendkívül sokfélék, az egyes területeken megfelelő megoldás részben jogszabályi differenciálással, részben a résztvevők autonóm választása alapján lehetséges. Mindehhez a „szerzői jog figyelme” nem elegendő – hasonlóan a médiajoghoz – a jövő szerzői jogának „szabályozási sikere a határos jogterületek egymásra figyelő rendszerében és a különböző szabályozási modellek egymásra találásában rejlik.”⁹⁶⁴ Az alkotás szabadságának és a közjó biztosításának terhe nem egyedül a szerzői jogon nyugszik. Ugyanakkor a szerzői jognak a közkincs rétegeinek fejlődése, kezelése, megőrzése és rendezett hozzáférhetősége kapcsán fontos szerepe van, hiszen a közkincs nem azonosítható a „közprédával.”⁹⁶⁵

„A közkincsset a szerzői jog fenyegeti, de egyben a gyógyírt is hordozza.”⁹⁶⁶ A fenyegetést nem önmagában a kizárólagos jog léte jelenti, hanem az, ha nem gondoskodunk arról, hogy a hozzáférés *felesleges korlátozására* ne legyen használható. Ugyanilyen káros lehet azonban a közkincs szélsőséges értelmezése, amelyben már „[...] a közkincs kultúrája az ön-abszorpció kultúrája, amely hátrányosan befolyásolja a morális értékeket, továbbá a mások iránti érzékenység hiányát segíti elő, egészen az áldozatok demonizálásáig.”⁹⁶⁷

Ismétcsak egy kiegyensúlyozott középút tűnik járhatónak, ahol a szerzői jog a közkincsért létezik, és a többrétű közkincs valóban a közjót szolgálja. Ebben pedig óriási a szerepe annak, hogy a korlátok és kivételek megfelelő differenciálási pontok mentén legyenek meghatározva.

2.2.3.2. Az egyre szabadabb felhasználás

Jelen értekezésnek nem célja a szerzői jogi szabad felhasználások XXI. századi szabályozásának részletes tárgyalása, azonban a fentiek alapján indokolt a tapasztalható hangsúlyeltolódást ebben a viszonylatban is, összefüggéseiben vizsgálni. A szabad felhasználásoknak meghatározó a jelentőségük a különféle művek és teljesítmények társadalmi cirkulációjának biztosításában, és

⁹⁶³ COHEN i. m. 150.

⁹⁶⁴ SARKADY (2016) i. m. 285.

⁹⁶⁵ RANSCHBURG (1901) i. m. 37.

⁹⁶⁶ BIRNHACK i. m. 73.

⁹⁶⁷ LADDIE i. m.

szabályozásuk rendkívül differenciált. Hogy megfelelő helyen húzódnak-e a törésvonalak, azzal kapcsolatosan viszont megoszlanak a vélemények.

Az egyes szabad felhasználások ráadásul abban is jelentősen különböznek, hogy velük kapcsolatosan mekkora a társadalom tagjainak jogismerete, illetve tudatossága. Egyes vélemények szerint a szabad felhasználást övező bizonytalanságok a hozzáférés komoly akadályát képezik.⁹⁶⁸ Erre reagálva vannak, akik az amerikai fair use doktrínához hasonló megoldást látnának szerencsésnek a kontinentális jogrendszerekben is, nagyobb rugalmasságot várva a változástól.⁹⁶⁹ Ugyanakkor egyelőre kérdéses, hogy ez mennyiben tenné egyértelműbbé és átláthatóbbá a rendszert. A fair use rendszere nagymértékben támaszkodik a bírói jogfejlesztésre, amely előnyei mellett nem feltétlenül jelent egyet a bizonytalanság kiküszöbölhetőségével – ebből a szempontból épp a kontinentális szabad felhasználás biztosít „garantált”, kiszámítható korlátokat.⁹⁷⁰ Ez a garantáltság ugyanakkor kétségtelenül rögzítettséget is jelent.⁹⁷¹ Ezen a helyzeten Arewa egyenesen úgy változtatnak, hogy megfordítaná a pozíciókat, így a jogosultak számára biztosított „unfair use” teszt segítségével lehetne egy felhasználás jogszerűtlenségét megállapítani.⁹⁷² Vitatható, hogy ez az elképzelés a szükségesség-arányosság követelményének mennyiben felelne meg. A kiterjesztő értelmezés tilalmának feloldása jelentheti a másik lehetőséget, de ez sem a bizonytalanság kiküszöbölésére nézve jelenthetne megoldást.⁹⁷³

Grad-Gyenge Anikó részletes elemzése rámutat, hogy a rugalmasság jelenleg is megtalálható a szabályozásban (igaz leginkább a jogalkotó oldalán), sőt, ha a háromlépcsős teszt

„lefolytatása azt az eredményt hozza, hogy a korlátozás egyes szempontok mentén nem megengedhető, a jogalkotó ebben az esetben sem marad eszköz nélkül, bár kétségtelen, hogy jóval ingoványosabb talajra kerül. A szerzői jog és más érdekek kiegyensúlyozására ebben az esetben ugyanis nincs részletesen

⁹⁶⁸ BODÓ B. (2013) i. m.

⁹⁶⁹ PL. OKEDIJI i. m.

⁹⁷⁰ Ráadásul – ahogyan Mezei Péter felhívja a figyelmet – „a törvényi szabályozás és a viszonylag stabil bírósági gyakorlat ellenére a döntés rengeteg esetben nem a tényektől, hanem a peres felek pénztárcájától függ.” MEZEI (2008b) i. m.

⁹⁷¹ HUGENHOLTZ i. m. 433.

⁹⁷² AREWA i. m.

⁹⁷³ Ld. a hasonló kanadai megoldást, vagy a Reda-jelentés javaslatát egy rugalmasabb megoldásra, 33–66. pont.

kidolgozott iránymutatás, más teszt a szerzői jogon belül: a döntés a nemzetközi és közösségi jogi szabályok keretei között is csak az emberi jogok szintjén, a szükségesség-arányosság, illetve a közérdek tesztjén keresztül történhet meg.⁹⁷⁴

Ez a folyamat jelenleg igen aktívan zajlik, a kialakuló külső korlátok fokozatos belső korláttá válásával együtt, miközben a XXI. századi közegre tekintettel egyes differenciálási szempontok hangsúlyosabbá válnak, míg mások háttérbe szorulnak.

Az eddigiek szerint a szabad felhasználás egy vagy több felhasználási módot érintve biztosítja a felhasználás jogszerűségét, van, hogy csak bizonyos műfelhasználói minőség vagy személyes jellemző fennállta esetén, kisebb-nagyobb mértékben korlátozva a jogosult szerzői jogát. A szabad felhasználások létét „a meglévő szellemi közkinccs és annak gyarapításához fűződő érdekek indokolják,”⁹⁷⁵ amely körben annyiból „homogén” módon kezeltek a művek, hogy a szabályozás egyes műtípusokra egységesen fogalmaz meg sajátos szabályokat. A művek „információs tartalma” azonban nem közömbös a közönség és a felhasználók számára, mely szempont alapján indokoltnak tűnhet a hozzáférhetőségük eltérő biztosítása. Mint meglehetősen szubjektív szempontra egyre inkább úgy tűnik azonban, hogy elsősorban nem a szabad felhasználások körében tud erre tekintettel lenni a jogalkotó, hanem néhány, a kizárólagos jog tartalmára vonatkozó eltérő szabály mellett szerzői jogon kívüli eszközökkel, amelyre a legékezebb példa a tudományos művek kapcsán hirdetett open policy. Önmagában egy mű „hasznossága” nem nyit szabad felhasználási lehetőségeket,⁹⁷⁶ ám ez nem jelenti azt, hogy a kontinentális jog érzéketlen a hasznos művek társadalmi jelentőségére. Sokkal inkább jelenti, hogy ezen esetekben is a szerző jogait nem – vagy csak csekélyebb fokban – korlátozó megoldást igyekszik találni a bennük foglalt információ megismerhetőségére és használhatóságára. Márcsak azért is, mert magának az információhoz való hozzájutást szolgáló emberi jogoknak a biztosítása nem egyedül, sőt nem elsősorban a szerzői jog feladata.

⁹⁷⁴ GYENGE (2010) i. m. 230.

⁹⁷⁵ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 242.

⁹⁷⁶ Legalábbis a kontinentális jogrendszerben. Vö. Ld. Charles DUAN amici curiae levelét a StarAthletica, LLC v. Varsity Brands, Inc., Varsity Spirit Corporation, and Varsity Spirit Fashions & Supplies, Inc. ügy hatására. 2016 July. <https://goo.gl/SSpZRK>. 36. „This is because useful articles, by virtue of being useful, bear an importance to the public and consumer interests that aesthetic articles do not.”

Miközben a szerzői jog bizonyos célok érdekében, így főként az oktatási, tudományos, kutatási és tájékoztatási célokra tekintettel látja indokoltnak a szabad felhasználási lehetőségek biztosítását, a közönség tagjai általában véve a hozzáférést tűzték zászlajukra. Persze a szabad felhasználások nagy része egyéb célokat – pl. szórakozás – is szolgál, illetve a tartalomipar működőképességéhez is szükségesek a korlátozások. A hozzáférés általános értelemben tematikusan jelenik meg az igények között: a szöveg- és adatbányászat lehetővé tétele, a határokon átnyúló hordozhatóság és a kulturális örökség megőrzése érdekében.⁹⁷⁷ A korlátok és kivételek – már csak jogtechnikai értelemben is szükségszerűen táguló – körén belül azonban néhány új differenciálási pont is körvonalazódik, ezzel együtt pedig más differenciálási pontok halványodni látszanak.

A szabad felhasználásra mint eszközre nem csak a meglévő közkincs megőrzése és a körébe tartozó művek élvezete, hanem a közkincs körének *gyarapítása* érdekében is szükség van. Ezért van lehetőség többek között az idézésre. Jelen szabályaink szerint az idézés bizonyos műtípusokra nézve nem lehetséges,⁹⁷⁸ azonban a digitális közegben – és egyes álláspontok szerint a paródia célú felhasználás széleskörű lehetővé tétele érdekében is – a szakirodalomban felmerült e differenciálás szükségletelensége.

A szabad felhasználások kapcsán kiindulópont, hogy csak a mű *megváltoztatása nélkül* történhet. Ugyanakkor a – szerzői műveket és szomszédos jogi teljesítményeket is tartalmazó – tartalmak digitális formájuknak, illetve könnyű digitalizálhatóságuknak köszönhetően egyszerűen újraértelmezhetővé váltak, és az alkotás jelenlegi kultúrájának igen nagy hányadát teszik ki az ilyen gyorsan újragondolt tartalmak. Hangsúlyozzuk, hogy magának az alkotásnak mindig is fogalmi eleme volt az egymásra épültség, azonban mára már nem csak a műben foglalt ötlet, elképzelés újragondolására van igény, hanem magának a mű átdolgozására is. A XXI. századra oly jellemző UGC/UUC a védett művek és teljesítmények tömeges felhasználását hozza magával, értve ezalatt azok átdolgozását is. A szakirodalom tekintélyes része hívja fel a figyelmet arra, hogy a felhasználók által előállított tartalmakat – már csak tömegességükre is tekintettel – eltérő módon szükséges kezelnünk.⁹⁷⁹ Ez az elv egyre inkább beszívárog az Európai Unió jogforrásaiba is, újraértékelve

⁹⁷⁷ Vö. különösen 2016/0280 (COD) Proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on copyright in the Digital Single Market.

⁹⁷⁸ Sztj. 67. § (5) bek.

⁹⁷⁹ Riis (szerk.) i. m.

a transzformatív felhasználások szerzői jogi megítélését.⁹⁸⁰ Úgy tűnik, hogy nem csak az idézésnél látott különbségtétel elmosódása várható, de a szabad felhasználások körét (jogrendszerünkben) eddig határozottan körülhatároló non-transzformatív jelleg háttérbe szorulása is.⁹⁸¹ Még akkor is, ha vitatott, hogy a szerzői jog jelenlegi formájában valóban gátolja-e az alkotást, hiszen a UGC körül kialakult „szürke-zóna” kifehéritése mindenképpen indokolt. A „résztvételi kultúra” talaján álló UGC tehát várhatóan változást hoz a szabad felhasználás körében, és bár a felhasználás tömegessége mint differenciálási pont már korábban is megjelent a szerzői jogban, a UGC kapcsán kiemelt jelentősége van. Ugyanakkor „még ha mód is lenne külön UGC-kivételek bevezetésére, akkor is lennének esetek, amikor indokolt lehet fellépni szerzői jogi jogsértések miatt”⁹⁸² – hívja fel a figyelmet a UGC-munkacsoport által készített beszámoló. Sőt, továbbmenve, a jogirodalom nemcsak arra hívja fel a figyelmet, hogy a mai alkotói folyamatokban nem csak a transzformatív átalakítás, de az „átvétel” is indokolt lehet szabad felhasználásként (ezzel már az amerikai fair use tesztet is kihívás elé állítva,⁹⁸³ ahol egyébként is a transzformatív elem értékelése a felhasználók számára előnyös irányba mozdult el⁹⁸⁴).

Mindez összefügg azzal, hogy a szerzői jog lényege egyre inkább elszakad a többszörözés (legalábbis egyedi) engedélyezésétől.⁹⁸⁵ Míg „formálisan” ez a szerzői jog eredeti céljától való eltávolodásnak tűnik, valójában éppen

⁹⁸⁰ Vö. a Reda-jelentés 42. pontjával, a Bizottság Közleményével: Szerzői jog a tudásalapú gazdaságban. Brüsszel, 2009. 10. 19., COM (2009) 532., vagy az Egyesült Államok 2016. január 28-án White Paper on Remixes, First Sale, and Statutory Damages címen közzétett fehér könyvével: <https://goo.gl/cI56eR>.

⁹⁸¹ FALUDI (2015) i. m. 116. A – transzformatív fejlesztést alkotmányos szintű védelemben részesítő – Egyesült Államok szerzői joga fair use tesztjének első faktora kapcsán vizsgált „tartanszformatív jelleg” más megközelítést mutat, leginkább a „szolgai másolástól” való elhatárolás – hazánkban is létező – eszköze, ugyanakkor a magyar megközelítéssel ellentétben nem csak az engedélyköteles átdolgozás, de a fair use körébe is sorolhatja ezzel a felhasználást a többi faktor fennállta esetén. Részletesen ld. MEZEI (2012a) i. m. 54.

⁹⁸² FICSOR M.–SÁR–SZINGER–TOMORI–BÉKÉS–DETRÉKŐI–FÁBRI–GRAD–GYENGE–HUMPFNER–PATAKI–KVASNYIK–FAY i. m. 139.

⁹⁸³ „[...] the purpose of the transformative inquiry was to protect the free speech and creativity interests that fair use should promote by offering greater leeway for creators to build on preexisting works. In short, the transformative standard would ensure that copyright law did not »stifle the very creativity which that law [was] designed to foster.« This Article shows that the transformative test has not only failed to accomplish this goal; the test itself has begun to »stifle the very creativity which that law was designed to foster.« In the realm of the arts, one of the very areas whose progress copyright law is designed to promote, the transformative standard has become an obstacle to creativity.” ADLER, A. i. m.

⁹⁸⁴ Ld. különösen a Cariou v. Prince, 714 F.3d 694 (2d Cir. 2013) ügy kapcsán MEZEI (2016b) i. m.

⁹⁸⁵ AREWA i. m.

ahhoz vezet vissza. „A szerzői jog egyik fő célja, hogy az alkotó, illetve a mű létrehozásába befektető, a védelmi idő fennállása alatt folyamatosan részesülhessen a mű hasznosításának bevételeiből.”⁹⁸⁶ Ez viszont – ahogyan korábban írtuk – számos műtípus esetében egyre kevésbé a felhasználások engedélyezése útján történik, vagy legalábbis a felhasználások nagy hányada nem a mű hagyományos értelemben vett hasznosítását jelenti. A végfelhasználók ennek megfelelően *felesleges* korlátnak⁹⁸⁷ érzik a szerző vagyoni jogát olyan esetekben, amikor az adott felhasználás nem minősül a mű hasznosításának, különösen, amikor a mű hasznosítására – személyében, vagy a műben rejlő okokból – a szerző nem is törekszik. A háromlépcsős teszt mint a szerzői és szomszédos jogok általános mércéje⁹⁸⁸ alapján is alapvető különbség húzódik meg az egyes felhasználások között aszerint, hogy az adott korlátozás „a jogosult olyan tényleges vagy potenciális bevételi forrását vonja el, amely az adott műtípus egyes felhasználási módjain belül jelentős arányú, ezekkel a rendes felhasználási módokkal versenyezni képes, vagy ezt ésszerűen előre lehet látni, alappal lehet valószínűsíteni.”⁹⁸⁹ A felhasználás szabadságához azonban ez csak szükséges, de nem elégséges feltétel. A háromlépcsős teszt harmadik lépcsője szerint a jogosult jogos érdekei akkor károsodnak indokolatlanul, ha „a szerzőnek az az érdeke sérül, hogy a műve sikeréből mind anyagi, mind morális szempontból megfelelően részesüljön anélkül, hogy az ellenkező oldalon a közjó megfelelő növekedése kimutatható lenne.”⁹⁹⁰ A jövőben pedig az egyes felhasználásoknak a jogosult vagyoni és személyhez fűződő jogaira gyakorolt hatása az eddiginél is nagyobb különbségeket mutathat az egyes esetekben.

Ez különösen egyes műkategóriák esetében szembeötlő (így az árva művek, valamint a kereskedelmi forgalomban nem kapható alkotások esetében), de a felhasználás „csekély foka” is járhat azzal az eredménnyel, hogy a fogyasztói oldal a korlátozást „feleslegesnek” – vagy akár visszaélésszerűnek – értékeli.⁹⁹¹

A felhasználás *hatása* jelentőségének megnövekedése kettős eredményt produkál: egyrészt azt láthatjuk, hogy a nem üzleti, nyereségszerzési célzatú

⁹⁸⁶ FALUDI (2007) i. m. 200.

⁹⁸⁷ DUAN i. m. 39.

⁹⁸⁸ TRIPS 13. cikk, WCT 10. cikk, Szjt. 33. § (2) bek.

⁹⁸⁹ GYENGE (2010) i. m. 93.

⁹⁹⁰ Uo.

⁹⁹¹ Vö. az SzJSzT 01/15. – Népdal felhasználása filmzene részeként c. szakvéleményével, ahol a Testület maga is felhívja a figyelmet a felhasználás csekély terjedelmére, ez azonban legfeljebb a jogkövetkezmények megállapításánál nyerhet jelentőséget, a felhasználást nem teszi „szabaddá”.

felhasználások egyre határozottabban „kérezkednek” be a szabad felhasználások körébe (változatos módszerekkel), ugyanakkor az üzleti, nyereségszerzési célzatú felhasználások sem minősülnek feltétlenül kizártnak. Ismét csak a fair use vidékéről, de kiváló – és a kontinentális jogrendszerre is hatással lévő – példa erre a Google-ügy,⁹⁹² amely arra is rávilágít, hogy a felhasználás hatásának vizsgálatakor nem csak a jogosultra, hanem a közjóra gyakorolt hatást kell vizsgálnunk. Ez a jelen ügyben a digitális másolatok és a hozzájuk társított kiegészítő adatok fogyasztók számára a láthatóság limitálása mellett történő biztosítása volt.⁹⁹³ (Hozzáteesszük, ha egy felhasználás a jogosult érdekeire kedvező hatással van, nincs is szükség törvényi felhatalmazásra, hiszen a jogosult várhatóan maga fog élni ezzel a felhasználási lehetőséggel.) Ugyancsak jó példa az – immár nem a fejlődő országok felzárkóztatásával, hanem a látáskárosultak hozzáféréseinek segítése érdekében meglévő jogok *derogációjához* szükséges keretet meghatározó – Marrakeshi Egyezmény, amely a kedvezményezettek számára még DRM ellenére is biztosítja a hozzáférést.⁹⁹⁴

A kérdést a másik oldalról vizsgálva viszont azt is láthatjuk, hogy a technológiai környezet megváltozása bizonyos korlátoknak a szerző érdekeire gyakorolt hatását megváltoztatták, gyakran úgy erősítették fel, hogy *nem társult hozzá* felhasználói érdekek. Miközben törekvés, hogy az analóg közegben meglévő korlátok és kivételek (valamint újabban határok is, utalva ezzel a jogkimerülés kapcsán felkavart állóvízre) a digitális környezetben is – egyenlőtlen bánásmód nélkül – elérhetőek legyenek, a felhasználások eltérő hatása⁹⁹⁵ ezen a téren is az érdekek megfelelő kiegyensúlyozását, a funkcionális azonosság szem előtt tartását igényli.⁹⁹⁶ „A művek kereskedelme a digitális műfelhasználással nem lehetetlenedik el automatikusan, csupán mások a lehetőségei, és más kockázatokkal kell számolni, mint a korábbi analóg keretek közt.”⁹⁹⁷ A meglévő kivételek digitális környezetre való értelmezése mellett kifejezetten digitális közegre

⁹⁹² PÉTERVÁRI i. m.

⁹⁹³ Authors Guild v. Google, Inc., No. 13-4829 (2d Cir. 2015). De messze nem a Google az egyetlen: pl. az Egyesült Államokban a Time Inc. v. Bernard Geis Assocs., 293 F. Supp. 130 (S.D.N.Y. 1968) ügyben a *közérdekre* hivatkozással sorolta a bíróság a szabad felhasználás körébe a haszonszerzési célú felhasználását.

⁹⁹⁴ Marrakesh Treaty to facilitate access to published works for persons who are blind, visually impaired, or otherwise print disabled, Marrakesh, June 17 to 28, 2013.

⁹⁹⁵ Ld. pl. TATTAY (2015) i. m. 518.

⁹⁹⁶ Így például meghatározott feltételek (pl. a “forward-and-delete” technológia kötelező alkalmazásának) előírásával már a digitális műpéldányok viszonteladása is illeszkedhet a jogkimerülés fizikai formájához. Részletesen ld. MEZEI (2016a) i. m.

⁹⁹⁷ FODOR i. m.

készített korlátok és kivételek is formálódnak: ahogyan az új irányelv-javaslat fogalmaz, „más, közérdekű célkitűzések indokolják a jogosultak monopóliumát bizonyos mértékben korlátozó új kivételek bevezetését.”⁹⁹⁸

A közjóra gyakorolt hatás vizsgálatával pedig visszatérünk az *szükségesség-arányosság* kérdéséhez, amely soha nem látott jelentőségre tett szert a XXI. század szerzői jogában (is). Miközben közismert, hogy a szerzői jog számos emberi jog érvényesülését segíti, egyúttal ütközésbe is kerülhet velük. Annak érdekében, hogy a szerzőnek biztosított jogok ne jelentsenek *felesleges* akadályt, illetve – a másik oldalról – a szerzői jogi korlátozások szükségesek legyenek más emberi jogok érvényesítéséhez, a jogalkotás és a joggyakorlat számos külső és belső korlátot határozott már meg. Az ütközőpontok mentén sajátos differenciálási pontok képződtek (így az átdolgozás speciális, szabad esete lehet a paródia azért, mert „a szellemi vita közismert eszköze, szabadsága a véleményszabadság alkotmányos védelmének sajátos, a szerzői jog által elismert belső korlátja”,⁹⁹⁹ de a közforrásból finanszírozott művek és teljesítmények is sajátos kategóriát képeznek magasabb fokú hozzáférhetőségük okán), és várható, hogy egyes differenciálási pontok hangsúlyosabbá válnak.

Így a felhasználás jellege és hatása kapcsán különösen a nem kereskedelmi jellegű felhasználások eltérő megítélése körvonalazódik ugyan,¹⁰⁰⁰ ám ez nem azt jelenti, hogy a szabad felhasználások köréből a kereskedelmi célú felhasználások kirekesztettek. Ugyan nem éles határvonalról van szó, de ahogyan arra az EJEB is utal: a szerzői jog és a véleménynyilvánítás szabadságának összemérésekor a „kereskedelmi célú kommunikáció” más súllyal esik latba, mint a közügyek nyilvános megvitatásával összefüggő kommunikáció.¹⁰⁰¹ Ugyan az EJEB a Pirate Bay ügyben hangsúlyozza, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága mindenkit megillet, tekintet nélkül arra, hogy véleménye kinyilvánítására haszonszerzés céljából kerül-e sor,¹⁰⁰² azt is kifejti, hogy az összemérés során a

⁹⁹⁸ Irányelv-javaslat háttére 3. pont.

⁹⁹⁹ SzJSzT 16/08. – Reklámozás céljából megrendelt mű felhasználása.

¹⁰⁰⁰ Lipton és Tehranian javaslata szerint szükség van határozottabb különválasztásra. Javaslataik: „(a) reworking the strict liability basis of copyright infringement for noncommercial works; (b) tempering damages awards for noncommercial or innocent infringement; (c) creating an “intermediate liability” regime that gives courts a middle ground between infringement and fair use; (d) developing clearer ex ante guidelines for fair use; and (e) reworking the statutory definition of “derivative work” to exclude noncommercial remixing activities.” LIPTON–TEHRANIAN i. m.

¹⁰⁰¹ Az EJEB Ashby Donald and Others v. France, no. 36769/08. ügyben 2013. január 10-én hozott ítéletének 39. pontja.

¹⁰⁰² EJEB döntése: Fredrik Neij and Peter Sunde Kolmisoppi (The Pirate Bay) v. Sweden, no. 40397/12. 19 February 2013. A. pont: „Article 10 of the Convention guarantees freedom of

véleménynyilvánítás és az információhoz való hozzájutás érdekében megosztott tartalmak *jellege*, a közügyek megvitatása szempontjából releváns információ-tartalma messze nem közömbös.¹⁰⁰³

A kereskedelmi hasznosítás célzata viszont nem csak a felhasználói oldalon releváns, a jogosult ezirányú szándéka is erősen differenciáló hatású. Természetesen a legszerencsésebb lenne, ha a jogosult ezirányú szándéka esetén (részlegesen) közkincsbe utalná művét/teljesítményét, azonban ennek hiányában az árva művek eltérő kezelése is erről a töről fakad. (Hogy ilyen esetekben indokolt-e az átdolgozás jogának kizárása, kérdéses, viszont az is, hogy ennek megengedése esetén az integritáshoz való jog érvényesülhet-e egy átdolgozásra is kiterjedő felhasználási engedély esetében). Egyes javaslatok szerint a „hosszabb ideje elérhető” művek esetében pusztán elérhetőségük tényénél fogva indokolt lenne egy egyszerűbb, szabadabb felhasználás lehetőségének biztosítása.¹⁰⁰⁴

Összességében az (egyedi) engedélyezés háttérbe szorulása a szabad felhasználások esetkörein belül is hangsúlyeltolódást hoz. A „klasszikus” szabad felhasználások köre viszonylag állandó, a speciális fajták szerepe viszont növekszik.¹⁰⁰⁵ Ez azt jelenti, hogy miközben az egyedi *engedélyezés szerepe háttérbe szorul*, kivételek helyett sokszor elegendő a korlátozás bevezetése a kiegyensúlyozáshoz, a korlátozhatóság alsó határa, azaz az alkotótevékenység *hasznosításából való részesedés*¹⁰⁰⁶ szem előtt tartásával. Ebből a szempontból pedig kiemelkednek a többi felhasználás közül a „gazdasági jelentőség nélküli”, a transzformatív kreativitás keretében végzett felhasználások.¹⁰⁰⁷ A gazdasági jelentőség nélküliség azonban kizárólag a „user” oldalán áll fenn, a hozzáférhetővé tételben (ráadásul felelősségkorlátozás mellett) résztvevő szereplők oldalán nem. Ez a körülmény nehezíti azt a törekvést, hogy a UUC-k helyzetének megoldására szabad felhasználási esetkör kerüljön kidolgozásra.

A szerzői jogi szabályozásnak absztraháltan kell tudnia megjeleníteni ezeket az elvárásokat, és az új irányelv kapcsán is elvárás, hogy egyértelműsítse és a

expression to »everyone«. No distinction is made in it according to whether the aim pursued is profit-making or not (see, mutatis mutandis, Autronic AG v. Switzerland, judgment of 22 May 1990, Series A no. 178, p. 23, 47).”

¹⁰⁰³ Uo. D. pont.

¹⁰⁰⁴ HILTY–NÉRISSON (szerk.) i. m. 13.

¹⁰⁰⁵ A szabad felhasználás négy esetkörét ld. FALUDI (2012) i. m. 97.

¹⁰⁰⁶ GYENGE (2010) i. m. 227.

¹⁰⁰⁷ JÜTTE i. m.

valós igényekhez igazítsa a szabad felhasználás határait.¹⁰⁰⁸ Az egyértelműséget persze a korlátok és kivételek mellett a kizárólagos jog határainak pontos körülrajzolását más eszközök is segítik: a linkelés *egyes eseteinek* az érzékelhetővé tétel köréből történő kiszorulása,¹⁰⁰⁹ a magáncélú többszörözés problémáját háttérbe szorító streamelés népszerűsége az internetes kommunikáció „öntisztulási” folyamatának lépcsőfokai. Egyértelműen kirajzolódik, hogy azokban az esetekben, ahol a felhasználás engedélyezése *nem* áll összefüggésben a jogosult hasznosításra vonatkozó érdekével, nem szolgálhat a hozzáférés akadályául.¹⁰¹⁰ Hogy ehhez valóban szükség lenne a szabad felhasználásra vonatkozó rendelkezések kiterjesztő tilalmának eltörlésére, vagy egyenesen „a” fair use teszt bevezetésére, a szabad felhasználási esetek taxatív felsorolásának eltörlésére, a szabad felhasználáshoz való jog bevezetésére, vagy a joggal való visszaélés speciális tényállására? Azt gondolom, hogy ilyen szintű változásokhoz nem szolgálhat megfelelő „hatástanulmányként” az a megállapítás, hogy a hozzáférés egyszerűsödéséhez ezek egyikére, másikára szükség van. Sokkal inkább látom alkalmas eszköznek a *biztosított vagyoni jog célja szerint* finomhangolni a felhasználások megítélésén és a jelenlegi szabályozáson, ami egyrészt kétségtelenül a korlátok, kivételek, határok bővülését is magával hozza. A kizárólagos jog biztosításának a lényege, hogy „tiltottnak nyilvánít minden olyan cselekvényt, mely az említett jognak kétségtelen megsértését képezheti; mely a szellemi terméknek a szerzőt illető materiális kizsákmányolására irányul.”¹⁰¹¹ Ahol „kizsákmányolás” esete eleve nem áll fenn, a hozzáférés a jogosultak akaratából, de a jogszabályi rendelkezések alapján is a „szabad felhasználás” irányába mozdul el. Ez azonban azt is feltételezi, hogy a jogalkotó a „kizsákmányolás” új formáira is tekintettel van, azaz a védett művek és teljesítmények révén új módszerekkel generált profitból való *megfelelő* részeltetésre is törekszik a hozzáférhetővé tétel maximális támogatása mellett. Mindezek során nem csak a felhasználás módja, hanem annak *célja és hatása* is kiemelt szemponttá válik, és a „mindent vagy semmit” módszer helyett fel kell ismerni, hogy a

¹⁰⁰⁸ Irányelv-javaslat.

¹⁰⁰⁹ MEZEI (2016c) i. m.

¹⁰¹⁰ Itt jegyezzük meg, hogy az email-en való továbbküldés sem „szabad felhasználás”, hanem egyszerűen nem minősül többszörözésnek. ÍH 2016. 143. „II. A mű tárolása digitális formában elektronikus eszközön olyan, a szerzői jogi törvényben meghatározott többszörözési mód, amely egy írásmű számítógépbe történő beszkenelésével, memóriakártyára való digitális kimásolásával valósulhat meg. A mű e-mail-en való továbbküldése nem minősül többszörözésnek.”

¹⁰¹¹ BALÁS (1927) i. m. 4.

szerzői jog mellett sorakozó más emberi jogok érvényesülését mikor és hogyan lehetséges a szerzői jog korlátozása nélkül is biztosítani.

2.2.3.3. Új sávok a jogosítás és jogérvényesítés útjain

A különféle tartalmak közönséghez történő eljutásának útjai soha nem látott hálózatos képet rajzolnak ki – mégis, a szerzői jogi védelem alatt álló művek felhasználásának rendkívül sokféle módszerrel történő engedélyezését vizsgálva határozott hangsúlyokat figyelhetünk meg.

i. *Egyszerűsödő engedélyezés?* Klasszikusan a korlátok, kivételek és határok által megszabott engedélyezési jog azért áll a jogosult rendelkezésére, hogy a mű gazdasági hasznában való részesedése biztosított lehessen. Ma azonban ez egyáltalán nem egysablonos megoldás, a választható lehetőségeket pedig nem csak a jogalkotó szabja meg (gondolva itt az engedélyezési jogot erősen korlátozó rendelkezésekre), hanem a kulturális piac – az adott műtípus jellegéhez igazodó – gazdasági és társadalmi törvényszerűségei és az eredeti jogosult személyében rejlő különbségek.

A jogosítás modern megoldásai is jól mutatják a mű–szerző, illetve teljesítmény–jogosult között fennálló kapcsolat jelentőségét, azaz hogy a védett tárgy mögött álló *személy* egyre fontosabb beszámítási és igazodási pont. Azokban az esetekben, ahol a kapcsolat (különböző okokból) gyenge, a jogosítás is eltérő módon történik – éppen a jogosult személyére tekintettel. A legfontosabb feladat annak tudatosítása, hogy a jogosultnak egyértelművé kell tennie a (részleges) közkincsbe adás szándékát, és a szerzői jog feladata annak biztosítása, hogy ez minél egyszerűbben megvalósulhasson, az érvénytelen „felhagyások” és az érvényesen ki nem fejezett joglemondás helyett érvényes közkincsbe utalással.

Addig is – a jogosulti tudatosság fokozása mellett – komoly feladat a fogyasztók körében bizonytalanságot keltő „szürke zóna” felszámolása. A módszer a teljes „amnesziától” egy egyszerűsített jogosításig sokféle lehet. Az előbbi alatt a jogirodalomban megjelenő azon álláspontot értjük, amely szerint a szerzői jogról történő vélelmezett lemondást valóban lemondásként fogadjuk el, azaz tekintsük a közkincs körébe utaltak a jogosulthoz nem köthető műveket és teljesítményeket (akár pl. a Google által alkalmazott opt-out módszerrel kombinálva¹⁰¹², vagy szabad felhasználás engedésével), de a védelmi idő csökkentése

¹⁰¹² Authors Guild v. Google, Inc., 05 Civ. 8136 (DC)

is felmerült a szürke zónába tartozó művek esetében. Kérdéses, hogy a „joglátszat” megszüntetése valóban csak a kizárólagos jog magjának érintésével történhet-e meg – avagy kisebb korlátozás is megfelelően biztosítani képes a valós helyzethez igazodást és az átláthatóság fokozását. Egyet kell értenünk a jogirodalomban képviselt azon állásponttal, amely szerint fogyasztóbarát engedélyezési mechanizmusok megfelelően tudják szolgálni a felhasználók és a jogosultak érdekeit is. Bár a Bizottság is erre az álláspontra helyezkedett:

„Olyan területeken, mint például a gazdátlan művek – azaz olyan, szerzői jogi oltalom alatt álló művek, amelyek jogosultjait nehéz vagy lehetetlen felkutatni – vagy a kereskedelmi forgalomban már nem kapható, illetve már nem forgalmazott (audiovizuális) művek esetében engedélyeztetési mechanizmusok révén elősegíthető a jogviszonyok tisztázása, és ezáltal segíthetők a digitalizálásra és az online hozzáférhetővé tételre irányuló erőfeszítések. Ezeket a mechanizmusokat ennek megfelelően, a jogtulajdonosokkal szoros együttműködésben bátorítani kell.”¹⁰¹³

Ennek kibontása meg is kezdődött, az engedélyezés hatásági útja (árva művek) mellett új kilépést engedő közös jogkezelés formálódása indult el (az out-of-commerce művekre nézve), azonban az EUB az egyszerűsített engedélyezés ügyében a vártnál jóval visszafogottabb, tartózkodóbb álláspontra helyezkedett. Ugyan nem zárkózik el attól, hogy implicit formájú hozzájárulás elfogadható, de hangsúlyozza, hogy szigorúan kell meghatározni ennek feltételeit, annak érdekében, hogy a szerző előzetes hozzájárulásának elvét ne fesszük meg annak (eredeti) alkalmazási körétől. Elismeri, hogy a francia szabályozás „olyan célt szeretne megvalósítani, mint a nem elérhető könyvek digitális felhasználása, a fogyasztók és a társadalom egészének kulturális érdekeire tekintettel. Ugyanakkor e cél, illetve ezen érdek megvalósítása nem igazolhatja az uniós jogalkotó által az ezen irányelv által a szerzők részére biztosított védelemtől való nem kívánatos eltérés bevezetését.”¹⁰¹⁴ Csak remélni tudjuk, hogy ez az eset végül a modern megoldások katalizátorát jelenti majd, és nem a kilépést engedő közös jogkezelés hatékony működését veszélybe sodró fordulópontot.

¹⁰¹³ A Bizottság Ajánlása (2006. augusztus 24.) a kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről (2006/585/EK).

¹⁰¹⁴ C-301/15. sz. Marc Soulier és Sara Doke kontra Ministre de la Culture et de la Communication és Premier ministre ügyben 2016. november 16-án hozott ítélet 45. pont.

Nem lehet ugyanakkor eléggé hangsúlyozni, hogy ezek mellett a tisztázatlan helyzetek kialakulásának megelőzése a fő cél a jövőre nézve, azaz a közkinccs különböző rétegeibe történő utalás egyszerűsítése és egyértelmű kifejezhetősége.¹⁰¹⁵ Ez az átruházhatóság körének újragondolását¹⁰¹⁶ (pl. egyes funkcionális művek, mint építészeti vagy műszaki alkotások tervei¹⁰¹⁷ esetében, átgondolva, hogy mely esetekben indokolt az eredeti jogosult kizsákmányolásának gátat szabni kívánó tilalom, és hol képezik a piaci forgalom felesleges akadályát), az általános szerződési feltételek alkalmazása következményeinek, és az írásbeliség szigorú szabályának átgondolását is felveti, és egyértelművé teszi, hogy az eredeti jogosult akkor is nélkülözhetetlen beszámítási pontja a kulturális piacnak, ha a jövőben – legalább vagyoni – elismerésre nem számít *közvetlenül* műve felhasználására tekintettel.

A jogosítás különböző útjaira nem csak a *tömeges* felhasználás mint jelenség hat erőteljesen, de világosan kirajzolódik az a trend is, hogy a jogosultak vagyoni érdekei nem minden esetben kötődnek a felhasználás *engedélyezéséhez* (vagy legalábbis nem valamennyi felhasználásra nézve). Lévé, hogy a terjedésben a jogosult is érdekelt,¹⁰¹⁸ a hozzáférést és a vagyoni érdeket egyszerre biztosító modellek kerülnek előtérbe. A jogosultnak a korlátok, kivételek és határok között megtartott mozgástérben ugyan a jogosult választja ki a jogosítás módját, azonban a társadalmi és gazdasági ésszerűség mellett a jogalkotó is ösztönözni tudja a jogosultakat a hozzáférést hatékonyabban segítő módszer kiválasztására.

„A Creative Commons-hoz hasonló kezdeményezések elősegíthetik olyan szerzői jogi normák létrejöttét, amelyek sokkal érzékenyebben reagálnak a művek alkotók, felhasználók és mások általi legkülönbözőbb használatára.”¹⁰¹⁹

Bár az *előzetes engedélyezési jog* alaptétel maradt,¹⁰²⁰ és álláspontom szerint maradnia is kell, de egyedi gyakorlása egyre inkább háttérbe szorul: a (közvetett)

¹⁰¹⁵ Reda-jelentés (31) pont.

¹⁰¹⁶ FALUDI (1995) i. m.

¹⁰¹⁷ GYERTYÁNFY (2013) i. m.

¹⁰¹⁸ Ez ma új lendületet kapott, de természetesen nem újkeletű felismerés: „A szerzők, saját érdekeiktől ösztönzött lendülettel, maguk is sokat segítenek műveik terjesztésében.” VARGA S. i. m. 40.

¹⁰¹⁹ AREWA i. m.

¹⁰²⁰ „Chin bírósága szerint a szerző azon kizárólagos joga, hogy műve hasznosításáról bármikor döntsön, megkérdőjelezhetetlen – határidőhöz nem köthető – alaptétele a szerzői jognak. Vagyis egyrészt az, hogy a szerzői jogosultnak ne arról kelljen döntenie, hogy kívánja-e

törvényi engedélyek változatos formái mellett a jogosult részéről alkalmazott nem címzett engedélyezési jognyilatkozatok is egyre gyakoribbak, igazodva az egyszerűség igényéhez. A rendkívül sokféle, ráadásul „vegyülve” áramló mű és teljesítmény legális útjának „kikövezése” során azt is látnunk kell, hogy eltérő módon és mértékben támaszkodunk a terjesztésben résztvevő szereplőkre és befektetőkre. Míg közkeletű állítás, hogy a XXI. században már nincs szükség közvetítőkre, hiszen a tartalmak a technológiai lehetőségeknek köszönhetően „maguktól” terjednek, valójában csak a közvetítők *jellege és szerepe* alakult át – a tömegtermelés korában a szokottnál is nagyobb szükségünk van a művek/ teljesítmények összegyűjtését, megőrzését és hozzáférhetővé tételét segítő (profitorientált vagy non-profit) közvetítőkre, akiknek felhasználási cselekményei is differenciáltan kerülnek megítélésre.¹⁰²¹

Az engedélyezés vagyoni joga tehát egyre kevésbé a hozzáférés „ellenpótlását” kell jelentse. A rendkívül beszűkített mozgástérben a művek, teljesítmények *hasznosításához* biztosított olyan eszközként jelenik meg, amelyet a jogosult is – ahol megfelelő üzleti modell rendelkezésre áll – a hozzáférést nem akadályozó módon igyekszik *gyakorolni*.¹⁰²² Ahol az engedélyezési jog nem szolgálja a hasznosítást, vagy a hasznosításra modernebb módszerek is mutatkoznak, fokozatosan vissza is szorul a védelme: ezek az esetek többnyire „bekérekednek” a szabad felhasználások közé, vagy maga a jogosult teszi szabadon hozzáférhetővé, vagy akár felhasználhatóvá művét, teljesítményét (azonnal, vagy a védelmi időhöz képest jóval hamarabb). Jól mutatja ezt a tendenciát az is, hogy a jogosult vagyoni jogának bővítéseként felfogható, több ország szerzői jogában megjelenő, korábban említett másodközlés joga sem a hozzáférhetővé tétel ellen, hanem épp azt elősegítendő került rögzítésre (szemben például a „kiegészítő szerzői jogként” uniós szinten bevezetni kívánt új kapcsolódó joggal, amelyről ez már nem mondható el – márcsak ezért sem meglepő, hogy máris komoly kritikák fogalmazódtak meg vele szemben¹⁰²³).

Ahogy arra az SzJSzT is felhívja a figyelmet, a „digitális – elektronikus – formátumú művek felhasználása könnyebb, és hatékony védelmük nehezebb,

másnak engedélyezni műve hasznosítását, hanem arról, hogy nem kívánja-e engedélyezni a felhasználást, másrészt az, hogy e döntés elmulasztása esetén végleg elessék engedélyezési jogának gyakorlásától, egyértelmű ütközést mutat az amerikai törvényi joggal és joggyakorlattal.” MEZEI (2011) i. m.

¹⁰²¹ Ld. pl. az Europeana projektet és a Google Books tevékenységét.

¹⁰²² Ezt támogatja a Kjkt. 11. §-ába foglalt, korábban már említett szabály is, amely szerint a képviselt jogosult kilépést nem igénylő párhuzamos joggyakorlása válik lehetővé a művek és teljesítmények nem kereskedelmi felhasználásának engedélyezésére nézve.

¹⁰²³ NEMESSÁNYI–ÚJHELYI i. m.; VOLLMER i. m.

mint a »hagyományos« formátumúaké, továbbá felhasználásukra új lehetőségek is nyílnak. Mindez bizonyos speciális törvényi szabályokat és jogosítási módszereket is szükségessé tesz.”¹⁰²⁴ Mindezek során azt láthatjuk, hogy a (közvetett) törvényi engedélyek széles köre ellenére a magánautonómia komolyan vétele nélkülözhetetlen a jogosítás modern formáihoz,¹⁰²⁵ – különösen a tömeges felhasználással érintett művek esetében – a jogosultnak fenntartott engedélyezési jog minél egyszerűbb, a fogyasztó által szinte „észrevétlen” gyakorlásával. Egy, a digitális környezethez igazodó, gyors, automatizált engedélyezési rendszer (digital copyright exchange) bevezetését már a Hargreaves-jelentés is sürgette,¹⁰²⁶ a költségek csökkentése és a jogviták hatékonyabb rendezése miatt is. Hangsúlyozott a felelősségünk abban, hogy az „egyszerűség” jegyében ne a jogosult engedélyezési jogának elvonására, hanem egyszerű gyakorolhatóságának biztosítására törekedjünk.¹⁰²⁷ (Ezt elősegítendő a közös jogkezelők online jogosítást és adatfeldolgozást megkönnyítő szövetsége, az Armonia például kifejezetten startupok számára kialakított licencet is kidolgozott.¹⁰²⁸) A jogosítás rugalmas, egyénre szabottabb módszerei márcsak azért is kívánatosak, mert a különböző szektorokra eltérően hatott a digitális kor,¹⁰²⁹ és „a szerzői igényekhez való alkalmazkodás, a differenciált technikai védelmi megoldások használata segíti a tranzakciós és más járulékos költségek csökkentését is.”¹⁰³⁰

A könnyű és egyszerű „áramlás” megvalósulását nagyban támogatják – ha nem is a védelem keletkezéséhez, de – a jogosításhoz szükséges, a beazonosítást és a jogosult személyét tisztázó olyan adatbázisok, archívumok, nyilvántartások, amelyek segítik a felhasználókat. Ez ugyan számos területen már formálódik, vagy akár jól működik is (pl. a közös jogkezelőknek köszönhetően), de általánosságban nem élünk az előnyeivel. Sokszor az áramlást, terjedést segítő közvetítők látják el ezt a feladatot, de a különböző – gyakran *crowdsourcing*

¹⁰²⁴ SzJSzT 2007/36. – Szakirodalmi mű közzététele és felhasználása az Internet útján.

¹⁰²⁵ „[...] a jogalkotó egyre intenzívebben avatkozik be a privátautonómia viszonyaiba. Erre a folyamatra már Szladits is utalt, aki ezt a folyamatot csak átmenetinek tekintette. Reményei szerint „a rendkívüli körülmények elmúltával a magánjog visszanyeri eredeti tisztaságát. ... A válságjog nem gazdagítása a magánjog anyagának, hanem annak ideiglenes felfüggesztése. Betegség, melyből előbb-utóbb ki fogunk gyógyulni.” LÁBADY (2013) i. m. 22–23.

¹⁰²⁶ HARGREAVES i. m. 28–35.

¹⁰²⁷ Ld. Irányelv-javaslat (14)-(17) preambulumebekezdéseit és 4. Cikkét, amelyben ez az elv nem látszik tükröződni.

¹⁰²⁸ „As a hub for online music licensing we offer digital service providers and rights owners an integrated one-stop shop solution, providing a unique response to the challenges of the digital music marketplace.” <http://www.armoniaonline.eu/>

¹⁰²⁹ HARGREAVES i. m. 28.

¹⁰³⁰ GRAD-GYENGE-SARKADY (2014) i. m. 41.

útján bővülő – adatbázisok, azonosító programok (pl. a Shazam a zenék vagy a Magnus a képzőművészeti alkotások esetén) tovább segítik a beazonosítás és a jogszerű felhasználás metódusát (gyakran a műélvezet formáját is átalakítva: hiszen maga az adatbázis nem csak a jogosult beazonosítását, a felhasználók lehetőségeit, hanem a műélvezet sajátos formáját is lehetővé teszi).¹⁰³¹

ii. *Territorialitás* Nehezíti a helyzetet a védett műveket, teljesítményeket felhasználó piacok *töredezettsége*, a *territorialitásnak* a jogosításra kiható jelensége. Hamar világossá vált, hogy

„[a] szerzői jogosultság léte vagy nemléte a nemzetközi forgalomban nem függhet az országokként eltérő tartalmú és territoriális érvényű jogi szabályozástól, nem lehet országonként más és más ugyanannak a műnek az engedélyezésre vagy tiltásra jogosultja. Ez nemcsak az európai egységes belső piac, hanem a világkereskedelem forgalmát, beleértve a terjesztési jog kimerülésének hatályát is aláaknázná (ha például az egyik országban a szerző, másik országban kiadója jogosíthatná érvényesen valamely mű többszörözését és példányainak első forgalomba helyezését).”¹⁰³²

Uniók szinten jó ideje kérdéses, hogy valóban szükség van-e magának a territorialitásnak a felszámolására (és egyáltalán van-e reális esélye),¹⁰³³ vagy sokkal inkább a territorialitást nem akadályként felfogó jogosítási formákra van szükség. A (leginkább üzleti) felhasználások több területre kiterjedő engedélyezése során azonban úgy tűnik, hogy a jogalkotó is inkább amellett teszi le a voksát, hogy a harmonizáció nem feltétlenül jelenti a sok szempontból nélkülözhetetlen territorialitás „megszüntetését”, és a gyakorlat is azt mutatja, hogy számos területen „az új digitális, online piaci szolgáltatók megtanulták kezelni a territorialitásból fakadó engedélyezési rendszereket.”¹⁰³⁴ A szerzői jognak nem feltétlenül a territorialitást, hanem az abból fakadó *akadályokat* kell lebontania, a harmonizálás különböző módszereivel.

¹⁰³¹ Mindennek különös jelentősége van, hiszen – ahogyan az az Ofcom felméréséből is kiderül – a fogyasztók nagyjából fele bizonytalan az elérhető tartalmak jogszerű felhasználhatóságának módjában, terjedelmében. Ld. OFCOM i. m.

¹⁰³² BOYTHA (2008a) i. m. 85.

¹⁰³³ HILTY–KÖKLÜ i. m. 292.

¹⁰³⁴ GRAD-GYENGE (2015a) i. m. 111.

A másik oldalról megközelítve azt is látnunk kell, hogy önmagában a szabályozás territorialitásának a megszüntetése az *engedély* esetleges territorialitását nem számolná fel. Egységes európai szerzői jog esetében is meghatározható szűkebb területi hatályú engedély, mint az oltalom területi hatálya. Így a szerzői jog mellett az engedélyek hatálya is vizsgálendő az akadályok elhárítását szolgáló eszközök kidolgozásakor.

Nélkülözhetetlen tehát, hogy az engedélyezési jog *tartalma* és ezzel együtt *szerepe* is egyértelmű legyen. Ha ugyanis az egyedi engedélyezés vagyoni elismerésben betöltött szerepe háttérbe szorul, a jogosult vagyoni elismerésének módja is átalakul.

a) Ki fizet a végén?

„Nem tudjuk, milyen sors várna Beethovenre és Goethére, ha az emberek kizárólag készpénzben fejezhetnék ki a művészek iránti elismerésüket. Nincs kizárva, hogy Beethoven nevét ma senki sem ismerné, és Goethe mint halhatatlan államminiszter pihenne, teljesen elfeledve.”¹⁰³⁵

Az elismerés változatos formái között azonban a vagyoni elismerés is jelentős, még akkor is, ha – mint láttuk – számos jogosult esetében egyáltalán nem, vagy csak marginálisan szerepel az alkotás, teljesítmény *létrehozására* ösztönzők listáján.¹⁰³⁶ A digitális korban is igaz az a múlt században papírra vetett gondolat, mely szerint „maga az alkotás teremtető ténye túlesik a jog birodalmán. De annak előfeltételeit: az alkotás szabadságát, és ha az alkotás létrejött, eredményének: a szellemi alkotásnak a védelmét a jognak biztosítania

¹⁰³⁵ REJTŐ Jenő: *A néma revolverek városa*. Budapest, Szórakoztató Regénytár, 1993. 2.

¹⁰³⁶ Az alkotók, művészek nyilatkozik igen beszédes ezzel kapcsolatosan. Csak hogy néhányat idézzünk: „Nekünk az a dolgunk, hogy addig játszunk, amíg csak tudunk. Lelket öntsünk a hiányt szenvedőkbe, örömet a szomorúakba, álmodozókhoz, sírjunk azokkal, akik azt szeretnék, hogy velük sírjunk. A zene lényege számomra ez a szolgálat. Ha ezért meleg ételt kapunk, mert nincs pénz, akkor jó szívvel elfogadjuk és megesszük. A körülmények nehézsége csak többletet ad a muzsikánkhoz. A mostani lemezeimet eddig majdnem csak ajándékba adtam. Nekem a legnagyobb ajándék az, ha elfogadják, meghallgatják és legbelülre viszik.” SZIRTES i. m. BB KING pedig így fogalmazott: „Szerintem az emberek és Isten jók voltak hozzám ezekben az utóbbi években. Szeretem, amit csinállok, és akár ingyen is játszanék, ha valaki fizetné a számláimat. De megfizetnek azért, amit szeretek csinálni, és ez jó dolog.”

kell.”¹⁰³⁷ Ennek a védelemnek a – jelenleg ösztűz alatt álló – vagyoni oldala kapcsán azonban az alábbiakat tartjuk fontosnak kiemelni.

A szerzői jog több mint háromszáz éves múltja azt mutatja, hogy a vagyoni jog *kiindulópontja* nem az, hogy az értékes alkotótevékenységet folytatókat vagyoni juttatásban kell részesíteni. Hanem – és a különbség jelentős – a szabályozás az alapján formálódott, hogy kiderült: a kreatív alkotások piacképesek, profitot tudnak termelni. Erre tekintettel végül rögzítésre került, hogy a művek, teljesítmények *felhasználása* által generált profitból magát az eredeti jogosultat *részeltetni kell*. A digitális korban talán az a legérdekesebb, hogy az elismerés változatos formái egyre inkább más és más felhasználói körből érkeznek egyazon mű, teljesítmény vonatkozásában. A közönség, a fogyasztók egyre kevésbé hajlandóak – legalábbis közvetlenül – fizetni számukra felkínált tartalmakért. A business-to-consumer (B2C) vállalkozások háttérbe szorulnak a direct-to-fan (D2F) és a business-to-business (B2B) modellek mellett. A D2F modellek önkéntes hozzájárulásra épülő megoldásai ugyan csak néhány szegmensben működőképesek, de vannak sikeres kezdeményezések (pl. a Bandcamp¹⁰³⁸). Ugyanakkor az is bebizonyosodott, hogy az internet, mint legdemokratikusabb médium nyújtotta lehetőségekkel nem feltétlenül élünk, nem feltétlenül tudunk élni a tartalomfogyasztás minden területén.

Hittünk a „hosszú farok” elméletben [„long tail”], hogy az interneten egy kisebb művész is megtalálhatja a maga közönségét. Forradalmi dolognak láttuk, hogy csináld-magad módon is el lehet érni a közönséget, nemet lehet mondani a kiadóknak. [...] De most, öt évvel később az látszik, hogy [...] nem az történt, hogy könnyebb eljutni a közönséghez, sőt, a független zenészeknek most még többet kell dolgozniuk, hogy láthatók legyenek. És akit nem válogat be oda az algoritmus, az nem látszik.”¹⁰³⁹

A fogyasztók szokásainak kiismerésére épülő, mesterséges intelligenciát használó szolgáltatások ugyan „végső soron a fogyasztói élményt növelik, de nem a fogyasztó, hanem vállalatok, brandek az ügyfelek.”¹⁰⁴⁰ A legkülönfélébb

¹⁰³⁷ TÓTH J. i. m. 5.

¹⁰³⁸ „Discover amazing new music and directly support the artists who make it.” <https://bandcamp.com/>

¹⁰³⁹ BERGER i. m.

¹⁰⁴⁰ Uo.

kreatív tartalmakra – köztük szerzői művekre és szomszédos jogi teljesítményekre – építő B2B modellek viszont már nem csak a profitból való részesítés, de a kulturális sokszínűség kérdését is felvetik.

Az előbbi kapcsán tudnunk kell különbséget tenni aközött, hogy az eredeti jogosult egyáltalán nem kíván részesedni a műve, teljesítménye segítségével előállított profitból, vagy csupán a végfelhasználóktól nem számít bevételre az érzékelhetővé tétel fejében. A kettő között óriási különbség van, és míg a jogosult felelőssége, hogy egyértelműen kifejezze akaratát, a jogalkotó felelőssége, hogy a *megfelelő* részesítés alapfeltételeit biztosítsa. „Az internet egyrészt jelentősen segítette az egyéni kifejezést, sőt alkotást, de még jobban szűkítette az ebből való megélhetés lehetőségeit.”¹⁰⁴¹ Ahhoz, hogy változtatni tudjunk ezen a helyzeten, a szerzői jog eredeti céljához kell visszatérnünk: azaz biztosítanunk kell, hogy a művek, teljesítmények által termelt profitból maguk a szerzők, az eredeti jogosultak is részesedhessenek. Ebből a szempontból pedig a pl. kattintásalapon vagy más modern módussal reklámbevetélre szert tevő szolgáltató ugyanúgy figyelembe veendő, mint a közvetlenül a felhasználások alapján bevételt termelő vállalkozások. (A gazdasági részesedés biztosítására való törekvés többször hozott már változásokat a szerzői jogi szabályozásban, pl. a követő jog esetében.¹⁰⁴²) Ez már csak azért sem egyszerű feladat, mert maguk a vállalkozások, befektetők is szembesültek azzal, hogy számos szektorban a fizetőképes kereslet köre, jellege erősen átalakult.

„Nem a hallgatóság bevonása a problémánk. Hanem hogy bevételt szerezzünk a tartalmaink után. A saját szellemi tulajdonunk megfelelő védelme nélkül, valamint a saját tartalmaink engedélyezésének és kezelésének innovatív módjai nélkül minden, megbízható márkanevet szerző hírszatórnába történő jövőbeli beruházás fenntarthatatlannak tűnik.”¹⁰⁴³

¹⁰⁴¹ GYERTYÁNFY (2009) i. m.

¹⁰⁴² Az Európai Parlament és a Tanács 2001/84/EK irányelve (2001. szeptember 27.) az eredeti műalkotás szerzőjét megillető követő jogról, (3) preambulumbekzdés: „A követő jog célja az, hogy a képzőművészeti alkotások szerzőinek gazdasági részesedést biztosítson az alkotásuk sikeréből. Segítségével helyreáll az egyensúly a képzőművészeti alkotások szerzőinek és azon egyéb alkotóknak a gazdasági helyzete között, akik műveik további hasznosításából bevételhez jutnak.”

¹⁰⁴³ MILLS WADE i. m.

A fenntarthatóságra törekvés¹⁰⁴⁴ a XXI. század kulturális piacainak működése kapcsán az egyik legfontosabb feladatunk, hogy megtaláljuk azokat a modelleket,¹⁰⁴⁵ amelyek kiváltják azt az elvet, mely szerint „a beruházási ösztönző [...] csak akkor lehet hatékony, ha az információ terjedését akadályozzuk.”¹⁰⁴⁶

Mára valamennyi szereplő közvetlenül érzi annak a jelentőségét, hogy „a kifejezési forma nem funkcionális, hanem kommunikatív felhasználáson keresztül értékesül.”¹⁰⁴⁷ Dyson húsz évvel ezelőtt azt hangsúlyozta, hogy rövidesen nem maguk a művek, vagy legalábbis nem valamennyi mű, hanem az azokkal kapcsolatos szellemi folyamatok és szolgáltatások bírnak majd értékkel.¹⁰⁴⁸ Az egymásra épülő, „összecsomagolt” információkból álló tartalmak egy része kifejezetten értékes, sokszor komoly beruházás mellett készült művek, teljesítmények, amelyek felhasználása alapján a jogosult befektetése megtérülését, szellemi erőfeszítése vagyoni elismerését várja. Más része eleve a közkinccs számára készült, vagy a közkinccs körébe utalt alkotások, és újabb tekintélyes hányada önmagában aligha értékes, ám összerendezettségüknel, együttáramlásuknál fogva mégis értékes szolgáltatást képező tartalmak. Ez utóbbi esetben különösen érdekes kérdés, hogy az aggregátorok, „találkozási pontok”, forgalomirányítók¹⁰⁴⁹ tevékenysége által termelt profit a „közlegelők zavartalan biztosításáért” számukra fenntartott nyereség, avagy a megfelelő részeltetéstől ekörben sem igazságos eltekintenünk? Azon tartalmak esetében, amelyekre nincs fizetési hajlandóság a végfelhasználók oldaláról, vagy legalábbis nem valamennyi végfelhasználó részéről mutatkozik ilyen, nem csak önkéntes fizetésre épülő, felhasználói támogatásokból fenntartott működés lehet megoldás, hanem a díjfizetési kötelezettség áttelepítése a végfelhasználókról a profitorientált közvetítőkre. Míg a „kövesd a pénzt” (follow-the-money) elv több uniós dokumentumban is megjelent,¹⁰⁵⁰ és a Bizottság komoly aggályát fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy „a jelenlegi uniós szerzői jogi szabályozás képes-e biztosítani az online tartalomterjesztés új formái nyomán keletkező értékek méltányos megosztását, különösen abban az esetben, ha a jogtulajdono-

¹⁰⁴⁴ KESERŰ (2016) i. m. 149–177.

¹⁰⁴⁵ WATT (2014b) i. m. 19.

¹⁰⁴⁶ SZALAI Á. i. m. 374.

¹⁰⁴⁷ BOBROVSKY (2004) i. m. 42.

¹⁰⁴⁸ DYSON i. m.

¹⁰⁴⁹ Ld. pl. POLYÁK (2015) i. m. 27.

¹⁰⁵⁰ Pl. A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, az Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A korszerű, európaibb szerzői jogi keret felé, Brüsszel, 2015.12.9. COM (2015) 626 final. 4. és 5. cím.

soknak nincs módjuk arra, hogy meghatározzák az engedélyezés feltételeit, és azokat méltányos módon megtárgyalják a potenciális felhasználókkal. A dolgok ezen állása nem fér össze az egységes digitális piacnak azzal a törekvésével, hogy mindenki számára lehetőségeket biztosítson, és elismerje a tartalomnak és az abba tett befektetésnek az értékét.”¹⁰⁵¹ Úgy látszik azonban, egyelőre az elv valódi kibontását nem várhatjuk, hiszen az Irányelv-javaslat 13. cikke valójában csak a megkötött megállapodások működését segítő intézkedések meghozatalára szólít fel,¹⁰⁵² ami önmagában nem valószínű, hogy képes lesz érdemi változást generálni. Az értékeltolódás (value gap) kérdésére így leginkább az önszabályozás keretében várhatunk megoldást, ami viszont – a jogalkalmazásban látható kisebb elmozdulások mellett is – csak a jogosultak közös összefogása mellett hozhat valódi eredményt.

A jelenlegi szabályozás tehát *a nyilvánossághoz közvetítésben résztvevő szereplők között erős különbségeket tart fenn, amely differenciálási pont újragondolása elkerülhetetlen* lesz a közeljövőben. Sokkal inkább előtérbe kerül a különféle közvetítők cselekményének megítélésekor az általuk folytatott tevékenység közjóra gyakorolt *hatása*. Ez összefüggésben van az adott közvetítő profitorientáltságával is, azonban nem ez az egyetlen fontos értékelendő szempont. A befektetések ma sem nélkülözhetők a kulturális áramláshoz, különösen, hogy nem minden alkotófolyamathoz elegendő egy klaviatúra. Helytálló állítás, hogy „míg az alkotók számára sokszor az anyagi ösztönző megléte nem elsődleges vagy nem a legfontosabb, addig az üzleti sikeresség, de legalábbis a nullszaldós működés nem megkerülhető elvárás az alkotókat a közönséggel összekötő, alapvetően kereskedelmi/kapitalista módon szerveződő kiadói szereplők számára.”¹⁰⁵³ E „profitorientáltság határai” ugyan mindig is vitatottak voltak, ld. például Aigner Lajos keserű kifakadását:

„A közvélemény pedig a kiadót, »ha a magyar könyvek kiadásába bele öli a pénzét és megbukik, ügyetlennek, ha pedig szerencsével folytatja üzletét, vérszopónak, az írók zsírján hízonak szereti nevezni« – írja 1879-ben Aigner Lajos, a Magyar Könyvkereskedők Egylete alelnöke, nem sejtve, hogy a

¹⁰⁵¹ Uo.

¹⁰⁵² Irányelv-javaslat 13. cikk: Védett tartalmaknak a felhasználók által feltöltött nagyszámú művet és egyéb teljesítményt tároló és hozzáférhetővé tevő, az információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújtó szolgáltatók általi használata

¹⁰⁵³ Bodó B. (2013) i. m.

millennium évére ő maga is az »ügyetlenek« kategóriájába fog tartozni.”¹⁰⁵⁴

Ugyanakkor önmagában a profitorientáltság nem a szerzői jogi értéklánc egyfajta „káros” jellemzője. Egyrészt a digitális világban is – sőt bizonyos értelemben még inkább – szükség van közvetítőkre, számos mű- és teljesítménytípus esetében nélkülözhetetlen értéket adnak hozzá a tartalom előállításához és fogyasztásához. Sőt, számos – erősen profitorientált – nagyvállalkozás egyenesen előremutató, a közjó érdekében végzett pótolhatatlan működését hangsúlyozza. Ez a tény felhasználási cselekményeik megítélésére is hatással lehet (ld. Google Books), de az önszabályozásban, a jogosultakkal való megállapodásukra való hajlandóságban lehet különös jelentősége.¹⁰⁵⁵ Másrészt ésszerűtlen – és a történelmi tapasztalások alapján rosszszemlékű – elgondolás (csak) az államra bízni a pénzigényes alkotások, teljesítmények létrehozatalának támogatását. A kulturális sokszínűség biztosíthatóság érdekében szükség van az állam különféle módon biztosított támogatására, azonban a garanciákra különösen ügyelnünk kell ezen esetekben. A végfelhasználó által a felhasználás fejében fizetett díj éppen az államtól és mecénásoktól való függetlenedést hozta el, a kiválasztás szempontjai, a „támogatásokhoz való diszkriminációmentes hozzáférés”¹⁰⁵⁶ kapcsán ma is garanciákra van szükség. Ez akkor is így van, ha az állami eszközök magánalapon szervezett ösztönzési rendszerekkel egészülnek ki, márcsak azért is, mert a piaci mechanizmusok kiiktatása szintén komoly veszélyeket hordoz.¹⁰⁵⁷ Felmerül a kérdés, hogy támogassuk-e az egyébként nem piacképes alkotásokat, a kulturális sokszínűség biztosíthatóság érdekében szükséges-e kiemelt szektorokat meghatározni, a népszerűségnek milyen szerepe legyen a kiválasztás során, stb.

Az is igaz azonban, hogy az államtól, mecénatúrától való teljes függetlenedés, a „szabad internet” előnyeinek kihasználása sem jelent egyet a kulturális sokszínűséggel. A forgalomirányítók, a tartalomszolgáltatók működésének a véleménynyilvánítás jogára való hatásával egyre többen figyelnek fel,¹⁰⁵⁸ a

¹⁰⁵⁴ VARGA S. i. m. 41–42.

¹⁰⁵⁵ Pl. a Facebook mottója szerint: „Simply put: we don’t build services to make money; we make money to build better services.” Ld. még ezt az üzleti szemléletet: BENIOFF–ADLER, C. i. m. „I strongly believe the business of a business is to improve the world.”

¹⁰⁵⁶ Más összefüggésben, de ld. az EUB C-521/11. sz. Amazon.com International Sales Inc. és társai kontra AustroMechana Gesellschaft zur Wahrnehmung mechanischmusikalischer Urheberrechte Gesellschaft mbH sz. ügyben hozott ítéletét.

¹⁰⁵⁷ GRAD-GYENGE–SARKADY (2012) i. m. 39.

¹⁰⁵⁸ DETREKŐI (2016) i. m.

népszerűség kulturális sokszínűségre gyakorolt hatását is vizsgálva.¹⁰⁵⁹ A kulturális iparágba befektetők, az e területen vállalkozásokat folytatók szerepe nélkülözhetetlen a kultúratermelés és fogyasztás fenntartható működtetéséhez, a velük szemben megfogalmazott alapvető elvárás azonban jól mutatja, hogy a gazdasági megfontolásokkal együtt a közkincs és a kulturális sokszínűség védelme is meg kell jelenjen. Nevesül míg a profitorientált működés önmagában nem egyfajta „élősködést” takar, sőt, a piaci szereplők támogatása, jogainak biztosítása nem csak a gazdasági fejlődés, de a kreativitás támogatásához szükséges, működésük valamennyi szereplőre, így a közjóra is pozitív hatással lehet. A szerzői jognak ezzel kapcsolatosan két alapvető veszélyt kell elhárítania: a profittermelés ne a modern, a közjót hatékonyabban szolgáló megoldások háttérbe szorításával, hanem épp azok kiaknázásával történessen, tekintettel nem csak a fogyasztókra, hanem a folyamat kezdőpontján álló eredeti jogosultakra is; és tevékenységük ne jelenthesse a közkincs kisajátítását, hozzáférhetőségének nehezítését.

A profitorientált közvetítők bevételeiből való részesedés és az állami támogatások mellett számos egyéb módja lehet a „kreativitás finanszírozásának” – ezek nagy része a szerzői jogra épül,¹⁰⁶⁰ de a vagyoni elismerés biztosítása messze nem csak a szerzői jog feladata. Ugyanakkor a mű, teljesítmény létrehozásának finanszírozása kihat az azon fennálló vagyoni jog tartalmára is (ld. pl. a crowdfunding keretében készült művek helyzetét, a költségvetési finanszírozású művek felhasználhatóságát, az uniós forrásból támogatott művek kötelező hozzáférhetővé tételét).

A finanszírozást illetően is a win-win helyzetek elérésére kell törekednünk.¹⁰⁶¹ Ennek keretében a legnagyobb kérdés, hogy a tartalmakhoz való hozzáférés „azonnalóságát” ki fizeti meg? A leginkább egyszerűnek tűnő megoldások nem mindig hatékonyak, így például az internet-előfizetési díjba foglalt, vagy adatforgalom alapú jogdíjfizetés ugyan leegyszerűsitené a kérdést, de egyúttal kontraproduktív módon hatna a versenyre, a kereslet és kínálat alakulására, nem beszélve a járulékos hatásokról, hiszen közvetlenül is alkalmas lehet a szerzői jogosultak, a felhasználók és a közreműködő szolgáltatók alapjogainak a megsértésére.¹⁰⁶²

¹⁰⁵⁹ Egyes területek, pl. a zeneművek esetében a „népszerűség az új szerzői jog,” írja RAJAN i. m. 238–239.

¹⁰⁶⁰ Akkor is, ha sokszor szerzői jogtól független bevételnek tűnnek. Vö. KRETSCHMER–HARDWICK i. m.

¹⁰⁶¹ GERVAIS i. m.

¹⁰⁶² MEZEI (2015a) i. m. 16.

Az engedélyezés gyakorlásának formája azonban számos területen a *díjigények* irányába mozdítja el a jogfejlődést: számos esetben sem az egyedi, sem a közös jogkezelés útján történő engedélyezés nem kivitelezhető a gyakorlatban: a szabad felhasználás *speciális formái* körének szélesedésével a kötelező közös jogkezelés útján érvényesíthető díjigény egyre inkább elveszti kivételes jellegét (bár hozzátesszük, a nemzetközi és uniós jog rögzíti a díjigényre szorítás lehetőségét). A közvetett törvényi engedélyek esetében a differenciálási pontot nem a műfajok, műtípusok jelentik, sőt, még csak nem is önmagában a felhasználás módja, hanem – a tömeges felhasználásra való igény mellett – a felhasználás célja, különösen a hozzáférés tág értelmének, így a kreatív felhasználás érdekében történő *hozzáférés* biztosítása (pl. adatbányászat, UGC). Az átlátható felosztás kidolgozása azonban egyáltalán nem ígérkezik problémamentesnek¹⁰⁶³ (különösen, ha megnézzük a magáncélú többszörözésre tekintettel fizetett díjak újabb és újabb beszedési és felosztási vitáit.¹⁰⁶⁴) Nem csak a kilépést engedő kötelező jogkezelés, hanem a különféle *kompenzációs* rendszerek problematikus pontjának is ezt tartják, bár bevezetésének nehézségei és adminisztratív költségei ellenére előnyeit is hangsúlyozzák a szakirodalomban, különösen az egyszerűsítés és a technológiai háttérhez való alkalmazkodási képességük okán.¹⁰⁶⁵

„A kompenzációs megoldások közös jellemzője, hogy gyakorlatilag az intézményes bevezetéstől eltekintve egy idő után levethetnék magukról a jogi szabályozás kényszerzubbonyát és a finomhangolás után többé-kevésbé automatizálva működnek.”¹⁰⁶⁶

Az egyedi engedélyezés eseteiben is igény a jogdíjhoz való hozzájutás egyszerű módjának kidolgozása, és a fizető személyének differenciált meghatározása. Ahány terület, annyiféle újszerű megoldás körvonalazódik,¹⁰⁶⁷ műfajhoz, felhasználási módhoz, a jogosult akaratához, a felhasználás hatásához, és nem

¹⁰⁶³ A közös jogkezelés keretében befolyt jogdíjak kulturális célra történő felhasználhatóságáról ld. 3299/2014. (XI. 21.) AB határozatot.

¹⁰⁶⁴ Amelyeket az EUB a Padawan-ügytől egészen a C-110/15. sz. Microsoft Mobile Sales International Oy, korábban Nokia Italia SpA és társai kontra Ministero per i beni e le attività culturali (MiBAC) és társai ügyben hozott ítéletéig döntések sorában igyekszik megválaszolni. Ld. részletesen HAJDÚ i. m. és MEZEI–HAJDÚ i. m. 33–47.

¹⁰⁶⁵ Sőt, Faludi Gábor álláspontjára utalva egy megfelelő algoritmus segítségével egyszerűen és pontosan megoldható lenne a felosztás.

¹⁰⁶⁶ KÓHIDI i. m. 193–194.

¹⁰⁶⁷ LIEBOWITZ–WATT i. m.

utolsó sorban a fizetőképes kereslethez igazodva (ami nem csak személyenként, de műtípusonként változik). Lévé, hogy a műélvezet kapcsán is áttevődik a hangsúly a fizikai hordozókról az internetes felhasználásokra, az engedélyezés és jogdíjbeszedés is egyre inkább ezen a platformon keresztül történik, számos jó kezdeményezés mellett, az egyszerűsége törekedve.¹⁰⁶⁸

„Idővel megvalósulhat a tényleges felhasználói láncolat fogyasztókat közvetlenül kiszolgáló végpontján történő egységes műfaj független repertoár-jogosítás és jogdíjbeszedés, amint arra az angol jogalkotók »copyright hub« néven tesznek is kísérletet. Ez a rendszer megfelelő díjtarifák bevezetése mellett ellensúlyozhatja a jelenleg a szerzőknek, előadóknak is jelentős károkat okozó illegális másolatkészítéseket is.”¹⁰⁶⁹

Bizonyos műtípusoknál – pl. térképészeti alkotásoknál – egy alacsonyabb szintű egyéni, eredeti jelleg megnyilvánulás is elegendő a szerzői minőség elismeréséhez,¹⁰⁷⁰ ugyanakkor míg ez az alacsonyabb szint a szerzői jogi védelem keletkezéséhez elegendő lehet, a jogkövetést, és különösen a vagyoni elismerés természetességét már nem feltétlenül hozza magával. Míg a kreativitásával a tömegből kiemelkedő néhány alkotó erkölcsi elismerése magától értetődő volt és vagyoni elismerése is rögzítésre került – a tömeges műkínálat és kultúrafogyasztás világában a közönség minden egyéni, eredeti mű alkotójának elismerésére nem fogékony (az viszont, hogy éppen mely művek válnak népszerűvé, nem mindig az adott alkotó kreativitásának függvénye). A „kreativitásért való (közvetlen) fizetés” sok területen háttérbe szorult, de az új modellek – pl. *micropayment* – ezt a tendenciát is árnyalják. A különbség az egyes szektorok között egészen szembeötlő (ezért is lehet félrevezető, amikor egy-egy műtípusra kialakított – ott jól működő – megoldásból az egész szerzői vagyoni jogra nézve igyekszünk következtetéseket levonni).

A *tudományos művek* területén például – lassacskán – a nyílt hozzáférésre rendezkedünk be, az open access modellek finanszírozásának pedig számos

¹⁰⁶⁸ UNDERSTANDING... i. m.

¹⁰⁶⁹ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 404. A copyright hubról ld. <http://www.copyrighthub.co.uk/> „The Copyright Hub is making licensing simpler. Our website can help if you want to get permission to use somebody else’s work, or want to know about how copyright relates to your own work. We are also building technology to help copyright work the way the internet works, making the process of getting and giving permission quicker and easier for everyone.”

¹⁰⁷⁰ SZJSZT 01/14. – Sítérkép szerzői jogi védelme.

módja elképzelhető (így a szerzői díj modell, hibrid modell, közösségi díj modell, intézményi tagság, intézményi vagy támogató szervezetek támogatása alapján stb.¹⁰⁷¹). A finanszírozás módja nem csak a szerzők vagyoni jellegű elismerésére, a kiadók üzleti modelljeire, valamint a tudományos munka ösztönzésének hatékonyságára van hatással, de egy további szempontot ekörben is figyelembe kell vennünk. A nyílt hozzáférés világában megnövekszik a tudományt támogató intézmények szerepe, amelyek hatással vannak a kutatási eredmények bemutatásának módjára, a támogatáskiosztás szempontjainak meghatározására és a kutatási teljesítmények értékelésére. Az is világos cél, hogy „a részben vagy egészben közfinanszírozású – felfedező jellegű – kutatásoknál a szellemi tulajdon és a hozzáadott érték, valamint a publikálás elismert költségei elsődlegesen és döntően a kutatás finanszírozásának részeként, illetve a közzététel kapcsán jelentkezzenek, és ne a hozzáférésnél.”¹⁰⁷² A mecenatúra XXI. századi formájában viszont fontos garanciák kell hogy övezzék a kiválasztás szempontjait, és az állam kötelezettsége, hogy ne csak a kiszámítható finanszírozás feltételrendszerét teremtsen meg, de a források átlátható felhasználását is megfelelően koordinálja.¹⁰⁷³ Mivel nem létezik egységes finanszírozási módszer, sőt, egyes modellek éppen szerzői finanszírozásra épülnek, az intézményi háttérrel nem rendelkező kutatók számára is biztosítani kell a nyílt hozzáférés használatának hatékony módját. Ez a tudományos pályájuk elején járó kutatók esetében különösen érzékeny kérdés.¹⁰⁷⁴

Több műtípus esetében a digitális disztribúció önmagában költségcsökkenést jelent (pl. számítógépes játékok), azonban a digitális tömegtermelés számos műfaj esetében éppen plusz költséget hoz a terjesztés, láthatóság biztosítása kapcsán. A terjesztés és a kereskedelmi felhasználás kapcsolata mára számos kombinációban elképzelhető, és egyazon mű, teljesítmény esetében is több

¹⁰⁷¹ Vö. pl. SOLOMON i. m. 110–126.

¹⁰⁷² Jedlik-terv. 165.

¹⁰⁷³ A tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról szóló 2014. évi LXXVI. törvény preambuluma szerint a jogalkotó alapvető célja, hogy „... létrehozza a hazai kutatás-fejlesztés és innováció kormányzati koordinációjának és kiszámítható finanszírozásának stabil intézményi rendszerét, amely végrehajtja a rendelkezésre álló források hatékony és átlátható felhasználását, megteremtse az alap (felfedező) tudományos kutatások szakszerű támogatásának intézményes rendszerét, ...”

¹⁰⁷⁴ Megjegyezzük, hogy ugyan jelen írás nem tér ki a munkaviszonyban alkotott művek helyzetére, ugyanakkor a vonatkozó rendelkezéseknek a tudományos művek kapcsán is jelentősége van. Ahogyan arra az Szjt. Nagykommentárja is utal a munkavállaló-szerző és a munkáltató közötti szerződésben szabályozandó kérdések, így a munkáltató felhasználási joga kapcsán: „tudományos kutatóintézeteknél és a felsőoktatásban [...] a publikálási jogokat meg kellene hagyni a munkavállaló-szerzőnek.” GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 231. A témáról részletesen ld. LEGEZA (2014c) i. m.

eredményt hozhat, azaz egyre gyakoribb törekvés a felhasználások körét etekintetben is több halmazra bontani.

Előtérbe került az az álláspont, mely szerint „az EU-n belül valamennyi jogosultnak joga kell legyen ahhoz, hogy autonóm módon engedélyezze művének nem kereskedelmi felhasználását és egyúttal felhatalmazza a közös jogkezelő szervezeteket arra, hogy ugyanezen műveik kereskedelmi felhasználásáért díjat érvényesítsenek. Következésképpen, a szerzők és más jogosultak a továbbiakban nem szembesülnének azzal a dilemmával, hogy választaniuk kell a közös jogkezelésben való részvétel, és a nem kereskedelmi felhasználás között.”¹⁰⁷⁵ Ennek az elvnek a gyakorlati megvalósítása *egyes műtípusok* esetében kollíziókat hoz a felszínre. A KJK irányelv rögzíti, hogy „a jogosultak engedélyezhetik a választásuk szerinti bármely jog, jogfajta vagy műtípus és egyéb teljesítmény nem kereskedelmi célú felhasználását.”¹⁰⁷⁶ Azonban a Kjkt. azon szabálya, mely szerint kizárólag olyan felhasználás tekinthető nem kereskedelmi célúnak, amely sem közvetve, sem közvetlenül nem szolgálja jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját, továbbá, amelyért a jogosult sem tart igényt jogdíjra,¹⁰⁷⁷ a gyakorlati alkalmazása során felszínre hozza az egyes szektorok, különösen a zenei és az irodalmi művek piacának eltérő működését, a műélvezet eltérő jellegének hatását.

A „hibrid” megoldások által felvetett problémákat látva be kell látnunk, hogy

„az open-source kultúrák ott lesznek különösen sikeresek, ahol a potenciális résztvevőknek van kellő mennyiségű fölös idejük, kapacitásuk olyan dolgokkal foglalkozni, melyek nem termelnek közvetlen hasznot.”¹⁰⁷⁸

Nem véletlen, hogy a különösen befektetésigényes alkotások, teljesítmények létrehozásának finanszírozásához külső támogatásra (legyen ez állami vagy

¹⁰⁷⁵ METZGER–HEINEMANN i. m.

¹⁰⁷⁶ KJK irányelv 5. cikk (3) bek.

¹⁰⁷⁷ Kjkt. 11. § (1) A jogosult egyénileg engedélyezheti szerzői műve vagy kapcsolódó jogi teljesítménye nem kereskedelmi célú felhasználását akkor is, ha egyébként az ilyen felhasználást közös jogkezelő szervezet engedélyezi jogkezelési megbízás vagy a 17. § alapján. (2) A szerzői művek vagy kapcsolódó jogi teljesítmények nem kereskedelmi célú felhasználásának engedélyezésére vonatkozó részletes feltételeket a közös jogkezelő szervezet alapszabályában köteles meghatározni. (3) Az (1) és (2) bekezdés alkalmazásában kizárólag olyan felhasználás tekinthető nem kereskedelmi célúnak, amely sem közvetve, sem közvetlenül nem szolgálja jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját, továbbá, amelyért a jogosult sem tart igényt jogdíjra.

¹⁰⁷⁸ Bodó B. (2013) i. m.

magán), közvetlen haszontermelésre, és/vagy közvetett bevételekre (akár reklám vagy crowdsourcing), illetve az azokból való megfelelő részesítésre szükség van. Itt tehát újabb jelentős különbségeket láthatunk az egyes területek és jogosultak között (pl. szükség van-e magához az *alkotáshoz* vagyoni forrásokra, termel-e a mű/teljesítmény közvetlenül vagy közvetve hasznot, ha pedig nem, nem is képes rá fizetőképes kereslet hiányában, vagy a jogosult akaratából történik így; történhet-e hibrid módon a finanszírozás, azaz egyes felhasználások ölthetnek-e kereskedelmi jelleget, míg mások nem stb.)

„– A szobrászaton a lelkem. Csak időt nem találok rá meg költséget.

– Mellékesen is művelheted.

[...]

– Mindent lehet mellékesen, csak művészetet nem. Vagy teljes lélekkel, vagy sehogy.”¹⁰⁷⁹

A „ki fizet a végén” kérdésre ugyan nincs és nem is lehet egységes válasz, de a jogalkotó feladata, hogy a *mutakozó trendek* és a *gazdasági lehetőségek* alapján, de *határozott értékválasztást* követve igazítson a szabályozáson, szem előtt tartva a vagyoni jogok legfontosabb szerepét: fenntartható fejlődést elérni a kulturális piacon, amelynek nélkülözhetetlen kelléke, hogy a bevételekből az eredeti jogosultakat is megfelelően részesítsük. Ehhez egyszerre kell néznünk a teljes kulturális áramlást, és az egyes ágazatokat részenként is.¹⁰⁸⁰ Hogy ezt szabályozói beavatkozás nélkül meg tudjuk-e valósítani, az önszabályozásra és a piaci mechanizmusokra hagyatkozva, erősen kérdéses. Az mindenesetre beszédes, hogy a digitális értékesítések és a streaming bevételek ütemesen emelkednek, ami viszont – a számos előremutató megállapodás ellenére – az „értékhézag” (value gap) következményeként a jogosultak bevételein kevésbé látszik.¹⁰⁸¹ Ennek megoldása nem csak a jogalkotóra vár – például az Irányelv-javaslatban szereplő rövid tétel megfelelő kibontásával –, sőt, egyedül a jogalkotó nem tudja rendezni ezt az összetett társadalmi, gazdasági kérdést. Viszont azt is be kell látnunk, hogy az egyes piacok „öntisztulását” (a megváltozott környezethez igazodó árképzésre épülő legális utak kidolgozását) meg kell

¹⁰⁷⁹ GÁRDONYI Géza: *Ida regénye*. Budapest, Kossuth, 2007. 10.

¹⁰⁸⁰ Sajnos számos példája van annak, hogy ez nem mindig sikerül, ld. a védelmi idő, a kottakivétel vagy újabban a „kiegészítő szerzői jog” intézménye kapcsán.

¹⁰⁸¹ Vö. ProArt i. m.

támogatnia a jogalkotónak a jogdíjfizetés alanyi körének, elosztási elveinek, és ahol lehet, módjának rögzítésével.

b) „A gép forog, az alkotó pihen”?¹⁰⁸²

Egy olyan világban, ahol „automatizált” a kulturális áramlás, az alkotó hátradölhet: a technológiai háttérnek köszönhetően bárki gyorsan és egyszerűen „fogyaszt” a sokszínű palettáról kulturális tartalmakat, amely során az eszmei és vagyoni érdekek szinte maguktól elismerésre kerülnek, és ezzel párhuzamosan a jogérvényesítés szerepe háttérbe szorul. Hogy ma valóban hátradölhetnek-e az alkotók, vagy inkább hátrasorolódtak az érdekek harcában, fontos különbség. Alapvető hiba azt gondolnunk, hogy *pusztán* a hozzáférés akadálytalan biztosítása közelebb visz bennünket a közjó eléréséhez. Ahogyan a UGC munkacsoport az Európai Bizottság által az érdekelt iparági szereplőkkel 2012 decemberében elindított *Licensing Europe* elnevezésű strukturált párbeszéde kapcsán hangsúlyozza:

„A »strukturált párbeszéd« minden témája a szerzői alkotásokhoz és más védett teljesítményekhez való hozzáférés megkönnyítéséről szól, ami nyilvánvalóan indokolt törekvés és cél. Az ilyenfajta kezdeményezéseknek azonban most már össze kellene kapcsolódniuk annak a nagyobb körütekintést és politikai felelősséget igénylő feladatnak a megoldásával, hogy fenntartható módon biztosíthatók legyenek a nagyobb alkotói és pénzügyi erőfeszítést igénylő, értékes és vonzó kulturális és információs produktumok. Enélkül ugyanis a könnyebb hozzáférés értéke is kérdésessé válhat.”¹⁰⁸³

A jövőben – ahogyan arra egy, a lehetséges scenáriókat vizsgáló kutatás is rávilágít¹⁰⁸⁴ – bármelyik irányba elmozdulhatunk, stratégiai döntés kérdése, hogy sikerül-e a teljes szerzői jogi ökoszisztémára tekintettel lévő szabályozást létrehozni. Ehhez nélkülözhetetlen, hogy a *közvetítők* és a kulturális és kreatív ágazatokba *befektetők* fontos szerepét tudatosítsuk. A XXI. századra „egymás-

¹⁰⁸² MADÁCH Imre: *Az ember tragédiája*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1969. 5.

¹⁰⁸³ FICSOR M.–SÁR–SZINGER–TOMORI–BÉKÉS–DETREKŐI–FÁBRI–GRAD–GYENGE–HUMPFNER–PATAKI–KVASNYIK i. m. 151.

¹⁰⁸⁴ Ld. KASPRZAK–WOROPÍŃSKA i. m.

nak ugrasztott” fogyasztók és közvetítők viszonylatában, valamint a közvetítők és jogosultak kapcsolatrendszerében is átalakulóban vannak a differenciálási pontok.

Ami az előbbit illeti, a *fogyasztók és közvetítők* viszonyrendszerében – ahogyan korábban említettük – kevésbé van szerepe annak, hogy egy közvetítő profitorientált avagy sem, sokkal inkább tevékenységének hozzáférésre gyakorolt hatása¹⁰⁸⁵ jelent differenciálási pontot. Míg egyes területeken ez egyet jelent az adott közvetítő kiiktatására való igénnyel, vagy üzleti modellje átalakításának szükségességével, más területeken máris elismert a fogyasztók oldaláról a hozzáférés támogatásában betöltött szerepük. A cél annak biztosítása, hogy a közvetítők áldásos tevékenységüket gyakorolni tudják, anélkül azonban, hogy szemet hunyunk az ennek érdekében nekik biztosított jogok visszaélészerű gyakorlása felett (a veszélyek közül nem csak a hozzáférést feleslegesen akadályozó üzleti modellek jelentősek, de a hozzáférhető művek, teljesítmények körének szűrése, befolyásolása is¹⁰⁸⁶). Különbséget kell tennünk közvetítő és közvetítő között atekintetben, hogy valóban hozzáadott értéket képvisel a felhasználási láncolatban (segítve a terjesztést, minőséget, hozzáférést stb.), avagy a fogyasztókhoz történő eljutás folyamatába feleslegesen ékelődtek.¹⁰⁸⁷

Ezzel párhuzamosan és részben átfedésben a komoly befektetések támogatására és jogaik védelmére nem csak a kulturális sokszínűség fenntarthatóságához, de a megőrzés, archiválás kapcsán is szükség van. A befektetőket nem csak az új, a végfelhasználókat és a hozzáférést „kiszolgáló” üzleti modellekre való igény, de a kulturális piac globális mérete is új megközelítésre kényszeríti.

„A globalizációt megelőzően a másolás nem volt olyan nyomasztó probléma, mint manapság, mert ha például egy angol vagy amerikai vállalkozás lemásolt egy Zeiss teleszkópot – ahogy az ténylegesen meg is történt –, és azt egy szűk amerikai piacon tartották, a német jogosultak vagy évekig nem

¹⁰⁸⁵ „The use Google makes is fully consistent with both the history of fair use under copyright law, and also all the principles underlying copyright law itself. Copyright law has always been about ensuring that authors will continue to write books and publishers continue to sell them. By making books easier to find, buy, and borrow from libraries, Google Books helps increase the incentives for authors to write and publishers to sell books.” Google Books, <https://goo.gl/MFdJ9S>.

¹⁰⁸⁶ BARTÓKI-GÖNCZY i. m. 175.

¹⁰⁸⁷ Nem értünk egyet tehát azzal az általánosító véleménnyel, hogy fel kell számolnunk a szolgáltatókat mint közvetítőket. („[...] the need for licensing companies to act as a »go between«”. STOCKS i. m.)

is érzékelték, mi történik, vagy ha igen, az nem sértette a jogait. Az egymástól független piacok azonban – a globalizmus hatására – egy nemzetközi piaccá olvadtak össze, ahol egyesek termékei befolyással vannak egy földrajzilag eltérő helyen a piaci lehetőségekre és mások profitjára.”¹⁰⁸⁸

Miközben a globálissá váló kulturális piactérre tekintettel a szerzői jogi védelem alatt álló tartalommal kapcsolatos szolgáltatások „másik határokon átnyúló hozzáférhetőségét” igyekszünk javítani,¹⁰⁸⁹ a territorialitás kulturális szerepéről sem szabad megfeledkeznünk: a harmonizálás nem jelenthet uniformizálást.

Ami a *jogosultak és közvetítők* viszonyát illeti, ekörben a felhasználókat digitális tartalmakhoz navigáló szolgáltatók tevékenysége hatásának és jelentőségének változása a leginkább szembeűnő. A különféle közvetítők között (versenyjogi szempontból is) sajátos szerepet töltenek be a *forgalomirányítók*,¹⁰⁹⁰ a többi közvetítőhöz képest sajátos pozíciójuk azonban a jövőben egyre kevésbé indokolható. Tevékenységük hatása és jellege nem csak a *safe harbour* alapjául szolgáló differenciálás pontos választóvonalának újragondolását, de a nyilvánossághoz közvetítés fogalmának átalakítását is igényli a közeljövőben.¹⁰⁹¹ A platformszolgáltatók felelősségének tisztázása során a kiindulópont ugyanaz, mint a szerzői jog születésekor: a közvetítők eltérő megítéléséből fakadó egyenlőtlen versenyhelyzet ma is tapasztalható, és az is hasonló az akkori törekvésekhez, hogy ennek rendezésével egyidejűleg a jogosultaknak a versenyelőnyben lévő szolgáltatók által termelt profitból való megfelelő részesítése is fontos célkitűzés. A forgalomirányítókra vonatkozó szabályok meghatározásakor a haszontermelés és a tömeges felhasználás mellett további értékelést kívánó jellemző – és egyben új differenciálási pontot is jelent – a többszereplős nyilvánossághoz közvetítési folyamat. (Annak ellenére, hogy az Irányelv-javaslat nem szentel ennek a kérdésnek figyelmet.)

Kérdés, hogy a közeljövőben felszámolásra kerülhet-e a platformszolgáltatók eltérő megítélése, egyre határozottabb vélemény azonban, hogy – lévén messze nem pusztán technikai közvetítők – abba az irányba kell elmozdulnunk, hogy ne alkalmazzassák az elektronikus kereskedelmi irányelv felelősségkorlátozó

¹⁰⁸⁸ KATONA–ÁRVA–SCHLETT i. m. 218.

¹⁰⁸⁹ Irányelv-javaslat indokolás 1. pont.

¹⁰⁹⁰ GRAD-GYENGE (2016a) i. m.

¹⁰⁹¹ GESAC i. m.

rendelkezéseit¹⁰⁹² akkor, amikor szerzői joggal védett tartalom felhasználását valósítják meg. A GESAC azt várja a differenciálás megszüntetésétől, hogy „az alkotók méltányosan részesülnének a bevételből, a versenytársak egy egyenlő esélyekkel működő piacra léphetnének be, a zenekedvelők pedig élvezhetnék azokat az újításokat, amelyeket csak egy kiegyensúlyozottan működő piacon kaphatnak meg.”¹⁰⁹³

Ficsor Mihály álláspontja szerint szükség van arra, hogy

„az Európai Unió is úgy alakítsa politikáját, ami jobban megfelel a kontinens gazdag és sokszínű kulturális hagyományainak és alkotói potenciáljának. Ehhez a manapság a közösségi zsargonban oly divatosan használt „kreatív gazdaság” („creative economy”) „kreatív iparágak” („creative industries”) kifejezések – vagy inkább zavaros jelszavak – meglevő kétértelműségének úgy kellene feloldódnia, hogy a kreativitás tekintetében nem az alkotó munka eredményeinek a megfelelő ellenszolgáltatás nélküli újabb „üzleti modellek” kialakítására és azok bátorítására essék a hangsúly, hanem az igazi alkotó tevékenységre, az új értékes művek létrehozására”¹⁰⁹⁴

Miután „beigazolódott Shapiro-Varian (2000) elmélete, mely szerint az online gazdaság kialakulása nem jelent paradigmaváltást” – azaz az online üzleti modellek az „offline” hagyományos üzleti modellek online környezetbe való adaptálásaként értelmezhetőek,¹⁰⁹⁵ be kell látni, hogy a szerzői jog is azonos elvek szerint működik az online világban – bár kétségtelenül igazodva a változó tényezőkhez, élve az új lehetőségekkel. Ez azt jelenti, hogy nem indokolt a közvetítők új típusainak azonos felhasználási cselekményeit eltérő módon megítélni a jogdíjakat illetően. A kérdés az, hogy a megfelelő részeltetésen túl a jogsértésekért fennálló felelősségük kapcsán indokolt-e eltérő szabályok alkalmazása.¹⁰⁹⁶

¹⁰⁹² Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól (Elker irányelv) 12. cikk, és az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény (Elker tv.) 7. §

¹⁰⁹³ ARTISJUS i. m.

¹⁰⁹⁴ FICSOR M. (2008) i. m. 228.

¹⁰⁹⁵ SCHMUCK i. m. 166–167.

¹⁰⁹⁶ Részletesen ld. KÖHIDI i. m.

A jogérvényesítés kapcsán is érezhető az a határozott tendencia, hogy a hozzáférést nem akadályozó, a fogyasztókra és az információs jogokra nem aránytalan terhet róó megoldások részesülnek előnyben. Ennek fényében nem csak a weboldalak blokkolása¹⁰⁹⁷ és a tartalomszűrés,¹⁰⁹⁸ de a tartalomsértő oldalak felszámolásába a profittermelésben résztvevő társaságok bevonása is – több ország konkrét kezdeményezése ellenére is – komoly veszélyeket hordozó elképzelések.¹⁰⁹⁹ (Érdekes párhuzam ugyanakkor, hogy a szerzői jog születésekor is felmerült a profit és a felelősség összefüggésének vizsgálata kapcsán, hogy visszaszám az a megoldás, mely szerint bár a szerző felelős művéért, ám „hasznát nem húzhatja”¹¹⁰⁰ – és ha ennek inverzét nézzük: vajon önmagában az a tény, hogy valaki hasznát húzza egy védett tartalomnak, milyen hatással kell legyen felelősségére.) Egyes vélemények szerint „rossz ötlet a szerzői jog érvényesítésének felelősségét a közvetítők felé elmozdítani. A kommunikációs infrastruktúra megsértése a jövő megtagadása – és mindazoké az újonnan fel-emelkedő alkotóké, akik nem követik a múlt modelljét.”¹¹⁰¹ A nyilvánossághoz közvetítésben „aktívan közreműködők”¹¹⁰² felelősségének teljes kizárása azonban legalább ennyire káros lenne.¹¹⁰³ Talán e kettősség miatt is van az, hogy az EUB vonatkozó gyakorlata alapján meglehetősen lassan, óvatosan körvonalazódik a felelősség határa.¹¹⁰⁴

A *notice and action* (notice and take down és stay down) modellekről elmondható, hogy jelenleg a jogérvényesítésnek az arányosság elvével leginkább

¹⁰⁹⁷ Ld. részletesen MEZEI (2014c) i. m.

¹⁰⁹⁸ HARKAI i. m.

¹⁰⁹⁹ Ld. a francia példát, vagy az Egyesült Államok zöld könyvét: *Copyright policy, creativity, and innovation in the digital economy*. The Department of Commerce, Internet policy task force, July 2013. Ld. még DETREKŐI (2014) i. m.

¹¹⁰⁰ Defoe-t idézi BODÓ B. (2011) i. m. 71.

¹¹⁰¹ HUNTER–SUZOR i. m.

¹¹⁰² BDT 2005. 1122. Az internetes nyilvánossághoz közvetítés körében a szerzőnek kizárólagos joga van arra, hogy engedélyezze az olyan típusú nyilvánossághoz való közvetítést, ahol a közönség a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatja meg. Amennyiben csak az internetes szolgáltató aktív közreműködésével válik lehetővé a szerzői műnek a weboldalon történő megjelenítése, és a szolgáltatónak megfelelő lehetősége és ráhatása van arra, hogy a honlapján csak olyan szerzői mű jelenhessen meg, amellyel szerzői jogsértés nem valósul meg, felelőssége – szerzői jogsértés esetén – megállapítható.

¹¹⁰³ Vö. LÁBODY i. m. 3–10.

¹¹⁰⁴ C-70/10. sz. Scarlet Extended SA kontra Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM) ügy, C-557/07. sz. LSG-Gesellschaft zur Wahrnehmung von Leistungsschutzrechten GmbH kontra Tele2 Telecommunication GmbH ügy, C-276/06 sz. Productores de Música de España (Promusicae) kontra Telefónica de España SAU ügy, C-461/10. sz. Bonnier Audio AB és társai kontra Perfect Communication Sweden AB ügy.

összeegyeztethető módszerének tekinthetők. Ugyanakkor miközben cél hatékonyságuk fokozása, a jogalkotó felelőssége azon garanciák kidolgozása, amelyek megakadályozzák, hogy a cenzúra eszközeül szolgálhassanak.¹¹⁰⁵ „Az eljárási szabályok rendezése nélkül csak még nagyobb igazságtalanságokat eredményezhet”¹¹⁰⁶ – figyelmeztet Bayer Judit, bár szerinte az alkotmányos szempontoknak megfelelő szabályozás viszont túlzott ellenőrzést és bürokráciát jelentene, amely ugyancsak káros az internet működésére. Vajon valóban csak „végletes megoldások” jöhetnek szóba, azaz „vagy az önszabályozásra bízva a probléma kezelését, vagy nehézfégyverzetet igényel”¹¹⁰⁷? Kell legyen köztes megoldás.

Az mindenestre már látható, hogy a különböző szereplők közötti egyensúly megteremtése a szerzői jog feladata,¹¹⁰⁸ „mivel a szellemi alkotások piacának önszabályozó jellege és egyensúly felé törekvése igen gyenge.”¹¹⁰⁹ A hatékony jogérvényesítés új módszerei mellett is a szerzői jog szerepe nem az, hogy önmagában a jogérvényesítés erősebbé tételével csökkentse a jogsértő helyzetek számát, hanem a jogsértések megelőzése, azaz egy jóval *hatékonyabb*, kellően differenciált, ezzel együtt mégis egyszerű jogosítási rendszer kidolgozása (ami természetesen hatékony jogérvényesítési lehetőséget is magában foglal¹¹¹⁰). Egy valóban kiegyensúlyozott szabályozás képes elérni ezt a célt, és hamar kiütközik – ahogyan Lysias fogalmaz –, hogy „vajon valóban van-e erejük ezeknek a törvényeknek, vagy fabatkát sem érnek.”¹¹¹¹

Ennek felelőssége csak részben nyugszik a jogalkotón: a biztosított eszközöket már a társadalom tagjainak kell megfelelően használnia.¹¹¹² Ennek a jogérvényesítés körében is kirajzolódó fontos határvonala egyre inkább a jogsértés *hatásának* figyelembe vétele. Közvetítő és közvetítő között óriási különbségek

¹¹⁰⁵ A DRM több esetben sikeresen egészíti ki a jogérvényesítés eszközeit. Ld. pl. GYÖMBÉR i. m.

¹¹⁰⁶ BAYER i. m.

¹¹⁰⁷ Uo.

¹¹⁰⁸ Pirate Bay ügy: „a Bíróság emlékeztetett arra, hogy a szellemi tulajdon az Első Kiegészítő Jegyzőkönyv 1. cikkének védelmében részesül. E jog valódi, tényleges gyakorlásának biztosításához nem elegendő az állam beavatkozástól való tartózkodása, hanem pozitív védelmi intézkedésekre is szükség van.”

¹¹⁰⁹ GYÖMBÉR i. m.

¹¹¹⁰ „Arról sem szabad megfeledkezni, hogy ugyanazon tartalmú szerzői jogot élvez az érdekvérvényesítő képességében erősen korlátozott természetes személy szerző, és a világpiacon vezető szerepet játszó, pénzügyi eredményeivel tőzsdeindexeket módosító multinacionális cég.” GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 122.

¹¹¹¹ LYSIAS 1,34. Idézi: SZABÓ M. (2016) i. m. 12.

¹¹¹² „[...] cooperative behaviour among the players, based on a combination of contractual arrangements and liability rules.” RICOLFI i. m. 59.

figyelhetők meg atekintetben, hogy a jogosultra, de általában a közjóra nézve milyen hatása van tevékenységüknek. Ennek a másik oldalaként a jogosult részéről sem célszerű, ha valamennyi jogsértést egyformán kezel. Különösen egyes felhasználási módok – így például a UGC keretében történő átdolgozások – esetében felismerve a biztosított jog rendeltetését, célszerűbb, ha *nem lépnek fel* a jogosultak, azaz csak a súlyosabb esetekben érvényesítik jogaikat, egyébként pedig az eredeti műre fennálló jogaik gyakorlására koncentrálnak.¹¹¹³ (Nem pusztán költséghatékonysági okokból, hanem a kiegyensúlyozás érdekében.)

A szerzői jogosult tehát nem gyakorolhatja visszaélésszerűen jogait, sőt, a szakirodalomban megjelent a szerzők kötelességeit hangsúlyozó álláspont is,¹¹¹⁴ azonban világossá kell tenni, hogy *nem maga a szerzői jog* a lebontandó korlát. Igaz ugyan, hogy „az egyetlen emberi jog, amely nem tud megenni a szerzői jogi szabályozás nélkül, az maga a szerzői jog,”¹¹¹⁵ ez viszont nem azt jelenti, hogy csak a szerzőknek van szüksége rá. Amire szükség van, az az érdekeltek közötti sokrétű – így többek között gazdasági – együttműködés, hogy valamennyi fél úgy kövesse saját célját, hogy eközben a többi célhoz is hozzájárul.¹¹¹⁶ Az áhított közjó szolgálata valóban nem egyszerűen gazdasági vagy jogi kérdés,¹¹¹⁷ viszont éppen ezek az eszközök segítik elérni azt. Ehhez fel kell ismernünk, hogy a kulturális és kreatív ágazat „dübörgése” mögött, a forgalomirányítók, tartalomszolgáltatók, befektetők, más közvetítők tevékenysége és a fogyasztók mindennapjai az *alkotó ember* kreativitásához vezetnek vissza bennünket. A szemlélet alapvetően változóban van: egy-egy felhasználás során már nem az alkotó jogainak védelme a fő kérdés, hanem az, hogy a szerzői jog ne jelentsen akadályt a felhasználók számára. A *felhasználói jogok és a szerzői kötelezettségek* világának szerzői jogában a szerző valóban

„nem való másra, csak hogy halálával a védelmi idő számítását lehetővé tegye”¹¹¹⁸?

Nem lehet ez a célunk. A „szerző személyéhez való visszatörekvés” – mint láttuk – nem a szerző műve feletti kontrolljának erősödését, személyiségi

¹¹¹³ FICSOR M.–SÁR–SZINGER–TOMORI–BÉKÉS–DETREKŐI–FÁBRI–GRAD–GYENGE–HUMPFNER–PATAKI–KVASNYIK i. m. 153.

¹¹¹⁴ HILTY–NÉRISSON (SZERK.) i. m. 17.

¹¹¹⁵ GYENGE (2010) i. m.

¹¹¹⁶ COASE i. m. Ld. még MIKE i. m.

¹¹¹⁷ DERCLAYE–TAYLOR i. m.

¹¹¹⁸ Adolf DIETZ szavait idézi: LUCAS i. m. 784.

jogainak túlhangsúlyozását és vagyoni jogainak hozzáférést akadályozó gyakorlását kell jelentse:¹¹¹⁹ a szerzői jog feladata annak biztosítása, hogy a „tartalom szabad áramlása” a jövőben is megférjen az „alkotó egyén” jogainak tiszteletben tartásával. Az egyszer nyilvánosságra jutott mű számos értelemben valóban elszakad alkotójától és „akaratától függetlenül is hat (habent sua fata libelli),”¹¹²⁰ az egyszerűsödő, „automatizálódó” jogosítás és a vagyoni jogok gyakorlásának átrendeződése viszont nem zárja ki az *eredeti jogosult* eszmei és vagyoni érdekeinek figyelembe vételét. Új differenciálási pontokat ugyanakkor indokolhat: nem csak a jogosítás modern formái hatnak erősen a jogok gyakorlására, illetve gyakorolhatóságára,¹¹²¹ de a jogosult ismeretlen volta, sőt a jogosulti anonimitás is eltérő megközelítést eredményez (ld. az árva művek esetét, vagy azt az elképzelést, amely alapján az anonim alkotókat rövidebb védelmi idő illetné¹¹²²).

A kulturális és kreatív szektor működésére nézve a kreativitás elismerése nem akadály – a problémát az jelenti, ha nem ismerjük fel a szerzői jog egyes esetekben betöltött szerepe kapcsán mutatkozó különbségeket. A jogalkotó felelőssége, hogy *differenciált szabályozással* kijelölje a rendeltetésszerű joggyakorlás útjait – amely utakat végső soron mégiscsak a társadalom tagjainak kell használnia.¹¹²³

¹¹¹⁹ „[...] and how the law might better respond as a whole to ensure that copyright law is used to vindicate the appropriate economic interests of rightsholders, rather than to serve as a transparent proxy to censor cultural or political opponents.” TEHRANIAN i. m.

¹¹²⁰ BENÁRD (1973) i. m. 109.

¹¹²¹ SARKADY (2016) i. m. 285.

¹¹²² HILTY–NÉRISSON (szerk.) i. m. 11.

¹¹²³ Tanulságos példa erre a Marrakeshi Egyezmény esete is: önmagában az, hogy a jogalkotó biztosít egy jó eszközt a hozzáférés fokozására, ettől még nem lesz több hozzáférhető mű: a szerzői jogi akadály elhárultán kívül más jogterületek, de végső soron a társadalom tagjainak aktív közreműködésére is szükség van.

3. Következtetések

„A legfontosabb az volna, hogy kellően elismerjük a szerzőség értékét, felismerve azt, hogy a digitális formában megjelentetett művek is értéket képviselnek, nehogy a régi mondás, miszerint az ‘információ’ (vagyis a szerző mű) ‘szabadságra tör’ még a végén oda vezessen, hogy a szerzői művek ne ‘akarjanak’ megszületni.”

Jane C. Ginsburg¹¹²⁴

3.1. A szerzői jog szerepe kapcsán tett megállapítások

3.1.1. A szerzői jognak komoly, *többrétű szerepe van a XXI. században* is: hatása, lehetőségei és funkciója maga is különböző az egyes területeken, és modernizáció nélkül valóban nem képes maradéktalanul és hatékonyan, *Pareto-javításra* törekedve ellátni feladatát valamennyi, ernyője alá tartozó szegmensében. *Valódi célja* nem az, hogy megakadályozza a művek, teljesítmények felhasználását, hanem hogy a felhasználások *során* védje a jogosultak vagyoni és eszmei érdekeit¹¹²⁵ – ez azonban mára esetről esetre más módon lehet hatékony. A szabályozás ugyan nem lehet teljesen egyediesített, a sajátos esetekhez azonban biztosíthat megfelelő háttérrel, azaz a szerzői jog rugalmas *használatához* megfelelő eszközrendszerrel. A szerzői jogra is igaz tehát, hogy az egység nem egyformaságot jelent, „a modell a poliéder, amely visszatükrözi minden részlegességének az összetetalálkozását, amelyek megőrzik benne eredetiségüket.”¹¹²⁶ Ennek részeként a szerzői jog vagyoni és személyiségi oldala is fontos szereppel bír, bár az egyes esetekben eltérő mértékben és módon támaszkod(hat)unk rájuk.

¹¹²⁴ LÁNCOS Petra Lea fordítása. GINSBURG (2015) i. m. 25.

¹¹²⁵ „It is obvious that copyright serves purposes going beyond the mere protection of author’s interests. Author’s right is justified in its social context not only as a direct incentive for creation but also because it provides a basic civil law guarantee of investment in the cultural industry, safe use and dissemination of the author’s work and, consequently, the widest possible availability thereof to all those who are interested in it. It is not the same, however, if this complex objective is pursued from the position of various users of the work rather than from the basis of the right of the author. Considered from this aspect, the metamorphosis of alienable copyright into an inalienable author’s right seems to be approaching its accomplishment by the extension of the protection of author’s rights to an adequate legislative protection of authors’ interests in the course of licensing uses of their works.” BOYTHA (1979) i. m.

¹¹²⁶ FERENC pápa (2013) i. m. 236. pont.

3.1.2. A védelem tartalmának alakítása kapcsán fontos szempont, hogy *a szerzői jog a közkincs bővítésének nem akadálya, hanem eszköze kell legyen* – hűen eredeti szerepéhez. Ennek biztosítása során a jogalkotónak tekintettel kell lennie arra, hogy magának a *közkincsnek* is különféle rétegei alakultak ki mára. (Hozzáteesszük, hogy miközben a szerzői jog heterogénnek látja a védelme alá tartozó művek és teljesítmények körét, a közönség nem minden esetben fogékony a megkülönböztetésükre a – szintén megváltozott jelentéstartalommal bíró – *hozzáférés* szempontjából.) A szerzői jog *célhoz kötött* módon igyekszik a hozzáférést támogatni, lehetővé tenni, illetve akadályait (ideértve a territorialitásból fakadókat is) lebontani.

3.1.3. A digitális korban a szerzői jogot nem csak – dinamikus egyensúlyt igénylő – *felhasználás-centrikussága* jellemzi, de a különféle művek és teljesítmények *megőrzésében*, archiválásában, rendszerezésében is megnő a szerepe. Ezzel nem csak a tömeges mű- és teljesítmény-előállítás és tömeges műfelhasználás rendezettségét és általában véve a hozzáférést segíti elő, de a fogyasztói bizonytalanság felszámolására is törekszik a szürke zónák felszámolásával.

3.1.4. Alapvető hiba ugyanakkor azt gondolnunk, hogy *pusztán* a hozzáférés akadálytalan biztosítása közelebb visz bennünket a közös eléréséhez. Ezeknek a törekvésnek „össze kellene kapcsolódniuk annak a nagyobb körültekintést és politikai felelősséget igénylő feladatnak a megoldásával, hogy fenntartható módon biztosíthatók legyenek a nagyobb alkotói és pénzügyi erőfeszítést igénylő, értékes és vonzó kulturális és információs produktumok. Enélkül ugyanis a könnyebb hozzáférés értéke is kérdésessé válhat.”¹¹²⁷ A szerzői jog az értéklánc elindítóját, az alkotót, és a kulturális és kreatív iparágakba befektetőket is védeni, ösztönözni kívánja, valamennyi érintett érdekében.

3.1.5. Bár jelentős *közegátalakulás* tanúi lehetünk, a szerzői jognak – mint gazdasági és jogi eszköznek – eredeti szerepének megfelelően ebben a közegben is segítenie kell az *alkotó* eszmei és vagyoni elismerését. Ez a feladat ugyan *nem egyedül rá* hárul, és a jogosultak (a közöttük számos ponton tapasztalható különbségek miatt) nem egyforma mértékben támaszkodnak a számukra biztosított szerzői jogra. Az alkotó kizárólagos jogai nem a mű társadalmi közegéből történő kiszakítást szolgálják – ahol pedig *még(is)* ilyen hatásuk van,

¹¹²⁷ FICSOR M.–SÁR–SZINGER–TOMORI–BÉKÉS–DETREKŐI–FÁBRI–GRAD–GYENGE–HUMPFNER–PATAKI–KVASNYIK i. m. 151.

a szerzői jog feladata kétrétű: amennyiben a szerzői jog eszközrendszerén belül kidolgozható rugalmasabb megoldás, megtegye a szükséges lépéseket, ahol pedig szerzői jogon kívüli eszközök segíthetik a hatékonyságot, biztosítsa az összeegyeztethetőséget.

3.1.6. Vagyoni és eszmei érdekek kettősége jellemzi ezt a jogterületet. A kérdés ma nem az, hogy ki melyik oldalára teszi a hangsúlyt, vagy melyik elemet hangsúlyozó elméletből vezeti le a szerzői jog szükségességét (vagy épp szükségtelenségét) – magán a jogterületen belül alakultak ki különböző „sávok”, amelyekben hol az egyik, hol a másik aspektus domborodik ki inkább. Általában véve, az egész jogterületre vonatkoztatva a személyiségi elem túlhangsúlyozása éppoly káros, mint a tisztán vagyoni megközelítés.

3.1.7. A szerzői jognak meg kell küzdenie saját „skizofrén” helyzetével: míg énkepe szerint a valamennyi érdekeltre előnyökkel járó környezet kialakítása a célja, a társadalom jelentős hányada számára a hozzáférés időlegesen sem elfogadható akadályává lépett elő. A szerzői jog gordiuszi-csomóját „egy csapásra” átvágó lehetőség eddig nem mutatkozott, területről területre szükséges a kialakított differenciálási pontok helyének megfelelőségét ebből a szempontból (is) megvizsgálni.

3.2. Hatékonyság és differenciálás

3.2.1. A hatékonyság fokozása érdekében eddig kialakított differenciálási pontok közül néhány *hangsúlyosabbá* vált, új töréspontok formálódnak, máshol pedig az eddigi különbségtétel elsimítása válik szükségessé. Mindez nem feltétlenül keletkeztet jogalkotói feladatot – sok esetben a szerzői jog megfelelő alkalmazása elegendő az igazodáshoz. A jelenlegi technológiai, társadalmi és gazdasági közegben a szerzői jog akkor működhet hatékonyan, ha biztosítani tudja, hogy a szerzői jog *használata* nyitottá válhasson, *exclusive* helyett *inclusive* legyen. A *paradigmát kiszolgáló eszközrendszer folytonos változása a szerzői jog lényege* – ez azonban fenntartható fejlődést kell jelentsen. Ehhez az szükséges, hogy *megfelelő határvonalak* mentén differenciáljunk.

3.2.2. Nem csak a hatékonyság érdekében mára kialakult határvonalak szerepe változik, de újakra is igény mutatkozik. Így a *védelem keletkezésére* nézve több, erőteljesebb differenciálásra építő megoldási javaslat is megfogalmazásra került

a szakirodalomban (pl. regisztráció, egyes műfajok kivonása). A védelem – garanciális okokból megfogalmazott általános – küszöbének módosítása helyett a szubjektív oldal változtatására, azaz az alkotói akarathoz egyszerűbben igazodó védelem kialakítására azonban több lehetőség mutatkozik. Nyilvánvalóan jogalkotói értékválasztás kérdése is, hogy a védelem keletkezésének nehezítése, az egyéni-eredeti jellegű alkotótevékenység eredményének „megrostálása” helyett a védelem tartalmának alakítása a preferált irány.

3.2.3. A különféle alkotások és teljesítmények *típusa* és jellemzői (analóg, digitális műpéldány, fizikai hordozó léte és száma, információs tartalma stb.), a felhasználásuk tipikus *módja* és tömegessége mellett az *alkotás/létrehozás célja* is alapvető különbségeket hoz felszínre arra vonatkozóan, hogy a szerzői jognak hogyan kell viszonyulnia az adott műhöz/teljesítményhez. Ekörben nem csak a funkcionális művek helyzete sajátos. Az *alkotó személyének és akaratának* (motivációjának) jelentősége növekvően van a szerzői jogi szabályozás formálása során. Ez *nem* azt jelenti, hogy a mű és alkotója közötti kapcsolat a jövőben valamennyi mű és hasonló teljesítmény esetében *szorosabb* lesz, sőt. Az esetek nagy részében az alkotó akaratának erőteljesebb figyelembe vételének éppen a művek *szabadabb hozzáférhetővé tételében* lesz jelentősége.

3.2.4. Az is látható, hogy a szabad felhasználás *speciális formái* körének szélesedésével a kötelező közös jogkezelés útján érvényesíthető *díjigény* egyre inkább elveszti kivételes jellegét. A közvetett törvényi engedélyek esetében a differenciálási pontot nem a műfajok, műtípusok jelentik, sőt, még csak nem is önmagában a felhasználás módja, hanem – a tömeges felhasználásra való igény mellett – a *felhasználás célja*, különösen a hozzáférés tág értelmének, így a kreatív felhasználás érdekében történő *hozzáférés biztosítása* (pl. adatbányászat, UGC/UUC). Az átlátható felosztás kidolgozása azonban egyáltalán nem igényel problémamentesnek.

3.2.5. A *felhasználás hatása* mint differenciálási pont egyre erősödő tendenciát mutat. A felhasználás *haszonszerzési célja* továbbra is fontos támpontot jelent, ugyanakkor önmagában nem képez éles határvonalat. A fogyasztók és közvetítők viszonyrendszerében a közvetítő profitorientáltságánál is fontosabb tényező tevékenységének hozzáférésre gyakorolt hatása (pl. kereskedelmi forgalomban nem kapható művek esetén). A jogosult és közvetítő viszonyrendszerében ez alapján leginkább a *safe harbour* alapjául szolgáló differenciálási pont újragondolása látszik szükségesnek, de a különféle felhasználások jogosult érdekeire

gyakorolt hatása ezen túl is igen színes képet mutat (ld. a „kisebb jelentőségű” felhasználásokkal, a UGC/UUC problémakörrel, a digitális jogkimerüléssel vagy a digitális műpéldány kölcsönzésével kapcsolatos problémákat).

3.2.6. Az viszonylag hamar világossá vált, hogy a szabályozást *analóg/digitális* választóvonal mentén nem lehet kettébontani, de e differenciálási pont új töréspontokat hoz felszínre. Az a törekvés, hogy a különböző szereplők érdekeit szolgáló rendelkezések az online felhasználásokra is vonatkozzanak, felvetette a funkcionális azonosság kérdését (a fizikai és a digitális műpéldány közötti természetszerű különbségek okán is). A technológia-semlegesség tehát nem „technológia-közömbösséget” kell jelentsen. Önmagában a technológiai környezet megváltozása tehát magára a közönség és felhasználók érdekeire (a korlátok és kivételek online közegben történő alkalmazási nehézségei kapcsán most ezt látjuk), és a jogosult érdekeire is (bizonyos korlátoknak a szerző érdekeire gyakorolt hatását úgy felerősítve, hogy nem társult hozzá felhasználói érdek) egyaránt kihat.

3.2.7. A képet *számos alapvető elmozdulás* árnyalja. Például az a tény, hogy a többszörözéstől a *terjesztés és a nyilvánosság*hoz közvetítés felé tolódik el a hangsúly (ezért is kiemelkedően fontos a nyilvánosság

hoz közvetítés fogalmának, az abban résztvevő szereplők helyzetének tisztázása), vagy hogy egy-egy mű/teljesítmény mellett azok áramlására, az azokhoz kötődő szolgáltatásokra is különös figyelem esik. A változások néhány eddigi különbségtétel indokoltságát is megkérdőjelezi (pl. egyes műtípusoknak az idézés mint szabad felhasználás köréből való kivonását), de korábban oly fontos és határozott jelentésű fogalmak, mint a magáncél is alapvető változáson estek át. Sőt, a fogyasztók legtöbbször már nem csak a műben foglalt gondolathoz, hanem *magához a műhöz* kívánnak hozzáférni, és a művekre vonatkozó felhasználási igény is szélesedik (ld. pl. az átdolgozás és a kreatív továbbgondolás viszonyának problémáját).

3.3. Vissza a szerzőhöz? Eszmei és vagyoni elismerés a XXI. században

3.3.1. Az, hogy a szerzői jog a szerzőt helyezi a *szabályozás* középpontjába, nem a társadalom többi tagjával szembeni „ellenséges” megközelítés. Az, hogy a szerző – még ha mondhatni véletlenül is – beszámítási ponttá vált, épp a cenzúramentes kulturális piac működéséhez volt szükséges. Az eredeti

jogosultnak biztosított, erősen korlátozott vagyoni és személyhez fűződő jogok *tartalma* a XXI. századra jelentős változáson esett át. Ma az egyik legfontosabb feladata, hogy megtaláljuk azokat a modelleket, amelyek a szerzői jog *nyílt használatát* lehetővé teszik, azaz a hozzáférés és felhasználás-központú közegben is módot adnak az alkotó *vagyoni és eszmei érdekei elismerésére*. Ezen belül fontosak azok a modellek, amelyek kiváltják azt az elvet, mely szerint „a beruházási ösztönző [...] csak akkor lehet hatékony, ha az információ terjedését akadályozzuk.”¹¹²⁸

3.3.2. Ami a *vagyoni jogokat* illeti, kiindulópont, hogy a szerzői jog struktúráját ért legtöbb kritika a vagyoni oldal kapcsán fogalmazódott meg. Az egyre szélesebb korlátok, kivételek által körülhatárolt kizárólagos jog rugalmas, egyértelmű, gyakran szinte „automatizált” használatára mutatkozik igény. Ennek akadályait a szerzői jog feladata elhárítani, azonban maga a jogosult lesz az, aki él az új üzleti modellek nyújtotta lehetőségekkel, választása szerint átruhazza vagyoni jogát, egyszerűen jogosítja felhasználóit, vagy (részlegesen) a közkincs körébe bocsátja művét stb. *Ebben az értelemben a szerzői jog valóban visszatörekszik a szerző személyéhez* – hiszen a (gyakran érvénytelen joglemondásokból fakadó) bizonytalan helyzetek felszámolásában magának az eredeti jogosultnak óriási szerepe van (amellett, hogy tüneti kezelésre az Szjt. is tartalmaz megoldásokat pl. az árva művek kapcsán).

3.3.3. Ez a visszatörekvés *nem* a jogosult hozzáférés feletti kontrolljának növekedését jelenti, de a felhasználási jog származtatásához nélkülözhetetlen (ahogyan a szerzői jog kezdetén is ez volt a biztosított vagyoni jog egyik szerepe). Sőt, ugyan az *előzetes engedélyezési jog* alaptétel maradt, és álláspontom szerint maradnia is kell, de *egyedi gyakorlása* egyre inkább háttérbe szorul: a (közvetett) törvényi engedélyek változatos formái mellett a jogosult részéről alkalmazott nem címzett engedélyezési jognyilatkozatok is egyre gyakoribbak, igazodva az egyszerűség igényéhez.

3.3.4. A szerző vagyoni joga abban az értelemben is jelentős változáson esik át, hogy az érzékelhetővé tétel ekörben betöltött jelentősége fokozatosan átalakulóban van. A szerzői jog lényege számos esetben elszakad bizonyos felhasználások – így például a többszörözés – (legalábbis egyedi) engedélyezésétől. Míg „formálisan” ez a szerzői jog eredeti céljától való eltávolodásnak

¹¹²⁸ SZALAI Á. i. m. 374.

tűnik, valójában éppen ahhoz vezet vissza. „A szerzői jog egyik fő célja, hogy az alkotó, illetve a mű létrehozásába befektető, a védelmi idő fennállása alatt folyamatosan részesülhessen a mű hasznosításának bevételeiből.”¹¹²⁹ Ez viszont – ahogyan korábban írtuk – számos műtípus esetében egyre kevésbé a felhasználások engedélyezése útján történik, vagy legalábbis a felhasználások nagy hányada nem a mű hagyományos értelemben vett hasznosítását jelenti. A felhasználók ennek megfelelően *felesleges* korlátnak érzik a szerző vagyoni jogát olyan esetekben, amikor az adott felhasználás nem minősül a mű hasznosításának, különösen, amikor a mű hasznosítására – személyében, vagy a műben rejlő okokból – a szerző nem is törekszik.

3.3.5. Ugyanakkor ma is igaz az, hogy „a szerzői tiszteletdíjakat, épügy mint minden más árú értékét, végre is csak a kereslet és kínálat aránya szabja meg.”¹¹³⁰ A fizetőképes kereslet léte és jellemzői, a finanszírozás különböző útjain a végfelhasználók és más felhasználók, közvetítők szerepe rendkívül sokszínűvé tették a képet. Az alkotmányos szerzői jogi szabályozás eredeti célja az volt, hogy a szerzőknek juttatott, értékesíthető kizárólagos jogokkal megteremtődjék a gazdasági ösztönzés az egyéni-eredeti formába öntött eszmék szabad, csak a piactól függő terjesztése. Ez azonban nem biztosítja azt, hogy valamennyi mű/teljesítmény meg is tud élni a piacról. Mecenatúra ugyan mindig létezett a szerzői jog rendszerében, de kérdés, hogy a különféle – és itt főként az állami – támogatások kapcsán felmerülő kiválasztási nehézségekkel és a szelektálás veszélyeivel meg tudunk-e küzdeni. Az is kérdés, hogy egyáltalán mely alkotástípusok támogatása szükséges (főként nyilván kulturális szempontból).

3.3.6. Az egyes művek/teljesítmények között óriási a különbség ate tekintetben, hogy milyen mértékben épül rájuk *hasznosító* iparág, szükség van-e létrehozásukhoz (komolyabb) befektetésre, és a szükséges vagyoni háttér hogyan biztosítható mindehhez, de az eredeti jogosultak között is nagy a különbség ate tekintetben, hogy egyáltalán kívánnak-e részesedni a mű/teljesítmény által közvetlenül vagy közvetve termelt profitból. „Szabadidős tevékenységként” mindenesetre valamennyi alkotófolyamat nem végezhető. A közvetítők által termelt profitból való *megfelelő* részesedés igénye is eddig megszokott határvoalatokat látszik elmosni.

¹¹²⁹ FALUDI (2007) i. m. 200.

¹¹³⁰ RANSCHBURG (1901) i. m.

3.3.7. Mindezek során kiemelt cél a *jogosítás egyszerűsítése*. Ennek érdekében ugyan sor kerülhet azon művek körének bővítésére, amelyek esetében maguk a vagyoni jogok átruházhatóvá válnak, azonban azt gondolom, hogy a hatékony jogosítás szempontjából sokkal fontosabb maguknak a felhasználási szerződéseknek – formai és tartalmi – modernizálása. Ehhez társulva kardinális azon adatbázisok szerepe, amelyeket segítik a mű státuszának és jogosultjának beazonosítását, és a jogszerű felhasználás metódusát (gyakran a műélvezet formáját is átalakítva).

3.3.8. A szerző szerepe nem csak a vagyoni jogok rugalmas használatában (és ezzel együtt a joggal való visszaélés kiszűrésére törekvésben) mutatkozik meg, de ezzel párhuzamosan az *eszmei elismerés* kapcsán is fontos szerepe van az alkotó akaratának, a személyéhez való visszatörekvésnek. Ebben a körben a jogalkotó már kevésbé engedi a műtől való teljes elszakadást (garanciális okokból, de a hitelesség biztosíthatóságával is összefüggésben), azonban *gyakorlásának módjában* széles választási lehetősége van. Míg számos esetben a jogosult nem kívánja gyakorolni személyhez fűződő jogait (itt is óriási a jelentősége annak, hogy erről érvényesen rendelkezzen is), más esetekben kizárólag e jogok fontosak számára (akár közvetett vagyoni megtérülés biztosítása miatt is). A lemondás lehetőségének hiánya sem a jogosult, sem a felhasználók érdekeit nem sérti, mert ez a kapocs nem jelenti a forgalom akadályát.

3.3.9. Ezzel az állítással nem ellentétes az a tény, hogy sok esetben a közönség már nem érzi személyhez tartozónak az adott művet/teljesítményt. Alapvetően megváltozott a szerzői személyhez fűződő jogok szerepe: a tömeges másolatok és elszemélytelenedett kulturális cikkek korában, ha lehet, még fontosabb feladatunk, hogy az egyéni, eredeti jellegű mű és alkotója közötti kapcsolatot értékeljük *ott*, ahol valóban szükség és igény van rá. A nyilvánosság új formái és a hozzáférés szabadsága nem ellentétesek ezzel a törekvéssel – utalva a mottóra, az alkotó/jogosult a műveket/teljesítményeket vissza tudja adni a társadalomnak és az utókornak úgy is, hogy közben a saját személyiségének a nyoma követhető marad benne.

3.3.10. A „kreatív kommonisták”¹¹³¹ és a „kultúrát fejlesztő tömegek” korában ugyan a hangsúly magára a műre, produktumra, árura, a benne lévő információra és az alternatív üzleti modellekre tevődik, ez a tendencia azonban nem

¹¹³¹ LESSIG korábban (618. lj.) idézett megfogalmazása alapján.

jelenti, hogy *valamennyi* alkotótevékenység során háttérbe kell szoruljon a szerző személye és személyiségi jogai. Sőt, a „nagy egyensúlykeresés” közben éppen a szerzőről, és arról nem lenne szabad megfeledkeznünk, hogy a szerzői jognak az alkotó személyiség eszmei elismerése az egyik fő feladata. Azokban az esetekben, amikor erre az elismerésre maga a jogosult nem tart igényt, avagy a közönség számára irreleváns, a *jog lényegének megtartása mellett* is képes a jog gyakorlása igazodni az új igényekhez és élethelyzetekhez.

3.3.11. Egy kiegyensúlyozott, megfelelő differenciálási pontok mentén tagolt szerzői jogi szabályozás a közkinccs és a közlegelők bővítésére, a rendezett kulturális és kreatív piacon való részvételre ösztönöz. Kétségtelen, hogy a szerteágazó területeken a szerzői jog *nem egyformán* tölti be ösztönző szerepét – nem is szükséges azonban túlbecsülnünk, hiszen ebben a kérdésben más jogterületek és más típusú ösztönzők is komoly szerepet játszanak.

3.3.12. A „szerző *személyéhez* való visszatörekvés” tehát nem a szerző műve feletti kontrolljának erősödését, személyiségi jogainak túlhangsúlyozását és vagyoni jogainak hozzáférést akadályozó gyakorlását kell jelentse: a szerzői jog feladata annak biztosítása, hogy a „tartalom szabad áramlása” a jövőben is megférjen az „alkotó egyén” jogainak tiszteletben tartásával. Az egyszer nyilvánosságra jutott mű számos értelemben valóban elszakad alkotójától és „akaratától függetlenül is hat (habent sua fata libelli),”¹¹³² az egyszerűsödő, „automatizálódó” jogosítás és a vagyoni jogok gyakorlásának átrendeződése viszont nem zárja ki az *eredeti jogosult* eszmei és vagyoni érdekeinek figyelembe vételét. Új differenciálási pontokat ugyanakkor indokol, és kétségtelen, hogy ennek megfelelően a szerzői jogra esetről esetre, területről területre más és más mértékben támaszkodhatunk.

¹¹³² BENÁRD (1973) i. m. 109.

V.

ZÁRSZÓ

„Ámde az igazság nem teremt konszenzust, a konszenzus pedig nem hoz létre igazságot úgy, ahogyan ezt a közös szabályozás teszi. Tehát most már a többség fogja eldönteni, hogy mit kell igazságnak és jogosnak tekinteni. Így a jog ki van téve a többség pillanatnyi szeszélyének, és annak kérdése, hogy mi válik joggá, adott társadalom adott időben mutatkozó értéktudatosságának függvénye lesz, amelyet viszont tényezők sokasága határoz meg.”¹¹³³

XVI. Benedek pápa

A szerzői jogra különösen igaz Sólyom László azon megállapítása, mely szerint „szaporodnak az olyan tényállások, amelyekre egyszerűen nincs még kielégítően megalapozott és többségileg legalább megtűrt válasz. Különösen a technika lehetőségei, a fejlődés sebessége múlja felül azt, amit a társadalom erkölcsileg feldolgozni képes. Ezt az űrt a jog tölti ki – sokszor kényszerül kitölteni.”¹¹³⁴ A szerzői jog ezt az űrt állandó igazodással igyekszik betölteni, a hatékonyság követelményének folyamatos differenciálódással próbál megfelelni. Egy kellő garanciákkal biztosított, ám rugalmasan használható szerzői jog *valóban* képes lehet „kibékíteni” a hozzáférést a kizárólagos jogokkal.

Miközben ezen munkálkodunk, nem feledhetjük, hogy a szerzői jognak a *kulturális szabadság* biztosításában is fontos szerepe van – számos egyéb funkciója mellett.¹¹³⁵ Márpedig be kell látni, hogy a szabad kulturális áramlás sem a közönség, sem a közvetítők, sem az alkotók nélkül nem működhet megfelelően,

¹¹³³ XVI. BENEDEK pápa i. m.

¹¹³⁴ SÓLYOM (1985) i. m.

¹¹³⁵ „I want to add that I think copyright freedom is also about cultural freedom. If we reduce everything to economics, life is a bit sad. My father's an economist. I'm a lawyer – need we say more. It's about culture. It's about dynamic culture and it's also about cultural independence.” FITZGERALD (2011b) i. m. 73.

gazdagon és színesen. Ehhez *egyszerre* van szükség a fogyasztók jogaiért harcolókra, a hozzáférés szélesítéséért küzdőkre, a szerzők vagyoni és eszmei érdekeiért kiállókra, a gazdasági szempontokat hangoztatókra, a befektetések védelmére, valamennyi érintett emberi jogi oltalmára. „[...] a szerzői jognak világos célja van és érdemes megvitatni, hogy e funkcióját hatékonyan betölti-e. Mint olyan, a szerzői jog közgazdaságtani megközelítése nem szükségképpen összeegyeztethetetlen a szerzői jogot alátámasztó természetjogi érvekkel,”¹¹³⁶ mint ahogyan más gyökerű etikai, filozófiai érvekkel sem.

Ennek bizonyítására általános érvényű megoldás nem mutatkozik, területenként, részkérdésenként más módon tudjuk a szerzői jog valódi célját elérni. Ennek során hol nélkülözhetetlen ösztönző szereppel bír a szerzői jog által biztosított rendszer, hol ösztönző szerepét – különböző okokból – nem tudja betölteni, vagy legfeljebb más ösztönzőkhöz biztosít alapot. A szerzői jogot ebben a kérdésben sem szabad túlbecsülni, hiszen feladatát számos más jogterülettel karöltve és más ösztönzőkkel együtt tudja csak ellátni. De abból általánosítva, hogy *az alkotó személy vagyoni és eszmei elismerésének szerepe* nem mindenhol egyformán hangsúlyos, hiba lenne általában véve tagadni jelentőségét.¹¹³⁷

„Általában azt hisszük, [...] mintha a valóság, a jó és az igazság automatikusan fakadna a technológiai és gazdasági hatalomból. [...] de] az óriási technológiai fejlődést nem kísérte az ember növekedése felelősségben, értékekben és lelkiismeretben.”¹¹³⁸ A szerzői jog eszközöket tud nyújtani ahhoz, hogy a kitűzött összetett célok valóban megvalósulhassanak, ehhez viszont szükség van magukra a ‘szerzői jogi társasjáték’ szereplőire is, és annak felismerésére, hogy pontról pontra, területről területre máshogyan, rugalmasan igazodva az igényekhez és a lehetőségekhez, de egy irányba tartunk.

„[...] egy új jog [...] hatásában, változást előidéző, netalán csodátévő erejében önmagában sosem bízhatunk. Legfeljebb abban, hogy már beállott változásokat segít megőrizni. Ráadásul azért, mert a jog nem valamiféle fizikális tárgynak a kőszerű tömbjeként, hanem gondolkodási folyamatainkba történő lassú *beépülésével hat*, igazán revelatív, mérföldkőszerű változásai is másként szoktak megadni. Nem úgy adódnak ezek, mint a do-

¹¹³⁶ HANDKE (2010) i. m. 17. (fordítás tőlem, P.A.)

¹¹³⁷ HALLETT i. m.

¹¹³⁸ FERENC pápa (2015) i. m. 64.

minő borulása, vagyis egy láncreakciónak a töredékidejében, hanem többnyire a felfogásában, értelmezésében, gyakorlati alkalmazásában megnyilvánuló, önmagukban láthatatlan hangsúlyeltolódások egyirányú tömeggé szervesüléséből állnak valamikor elő.”¹¹³⁹

¹¹³⁹ VARGA Cs. (2011) i. m. 210.

HIVATKOZOTT FORRÁSOK JEGYZÉKE

IRODALOMJEGYZÉK

ADAMS

John ADAMS: Originality in copyright. In: TORREMANS (szerk.) i. m.

ADLER, A.

Amy ADLER: Fair use and the future of art. *New York University Law Review*, 2016/3.

ALFORD

William P. ALFORD: *To steal a book is an elegant offense. Intellectual property law in Chinese civilization*. Stanford University Press, 1995.

ALFÖLDY (1936a)

ALFÖLDY Dezső: *A magyar szerzői jog*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 1936.

ALFÖLDY (1936b)

ALFÖLDY Dezső: A szerzői jog újabb fejlődése. *Magyar Jogászegyleti Értekezések és Egyéb Tanulmányok*, 1936/4.

APÁTHY

APÁTHY István: *A szerzői jogról szóló törvény (1884. XVI. t. cz.) méltatása jogi és gazdasági szempontból (Székfoglaló értekezés)*. [Értekezések a társadalmi tudományok köréből, VIII/3.] Budapest, MTA, 1885.

AREWA

Olufunmilayo B. AREWA: The freedom to copy: copyright, creation, and context. *University of California Davis Law Review*, 2007/2.

ARISZTOTELÉSZ

ARISZTOTELÉSZ (Szabó Miklós fordítása): *Nikomakhoszi etika*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1997.

ARTISJUS

ARTISJUS: *Igazságos online piacot! Jogi szabályozás a megoldás?* <https://goo.gl/hGIJQ5>

ATKINSON

Benedict ATKINSON: Australia's copyright history. In: FITZGERALD–ATKINSON (szerk.) i. m.

AUER–PAPP

AUER Ádám – PAPP Tekla: Gondolatok a software jogi megítéléséről a gyakorlat tükrében. *De Iurisprudentia et Iure Publico*, 2014/1.

BACHER

BACHER Vilmos: A szellemi tulajdon védelme és a Ptk. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2000/3.

BAKOS–NÓTÁRI (2011a)

BAKOS Kitti – NÓTÁRI Tamás: *Szellemi tulajdon – építészeti alkotás*. Szeged, Lectum, 2011.

BAKOS–NÓTÁRI (2011b)

BAKOS Kitti – NÓTÁRI Tamás: Adalékok a szerzői jog nemzetközi és hazai fejlődéstörténetéhez. *De iurisprudentia et iure publico*, 2011/4.

BALÁS (1927)

BALÁS P. Elemér: *Rádió, szerzői jog, sajtójog*. Budapest, Csáthy Ferenc Egyetemi Könyvkereskedés és Irodalmi Vállalat Részvénytársaság, 1927.

BALÁS (1938a)

BALÁS P. Elemér: Szerzői jog és dologi dinamizmus. In: *Emlékkönyv Dr. Szladits Károly tanári működésének harmincadik évfordulójára*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó-vállalata, 1938.

BALÁS (1938b)

BALÁS P. Elemér: Szerzői magánjogunk de lege ferenda. In: TÚRI Sándor Kornél (szerk.): *Menyhárh Gáspár Emlékkönyv: Dolgozatok Menyhárh Gáspár egyetemi ny. r. tanár születésének 70. évfordulójára*. Szeged, M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete, 1938.

BALÁS (1941)

BALÁS P. Elemér: Szerzői jog. In: SZLADITS (szerk.) i. m.

BALÁS (1947)

BALÁS P. Elemér: *Törvényjavaslat a szerzői jogról*. Budapest, Magyar Jogászegylet, 1947.

BALGANESH

Shyamkrishna BALGANESH: The obligatory structure of copyright law: unbundling the wrong of copying. *Harvard Law Review*, 2012/125.

BALKIN

Jack M. BALKIN: Digital speech and democratic culture: a theory of freedom of expression for the information society. *New York University Law Review*, 2004/1.

BALOGH

BALOGH Elemér: A Szemere-féle szerzői jogi törvényjavaslat. In: RUSZOLY József (szerk.): *Szemere Bertalan és kora, 1. kötet*. Miskolc, Borsod-Abaúj-Zempléni Történelmi Évkönyv 7/1. 1991.

BANNERMAN (2011)

Sara BANNERMAN: „We are all developing countries”: Canada and international copyright history: fault lines in the map of international copyright. In: FITZGERALD–ATKINSON (szerk.) i. m.

BANNERMAN (2016)

Sara BANNERMAN: *International copyright and access to knowledge*. Cambridge University Press, 2016.

BARTA

BARTA Judit: Építészeti alkotások szerzői jogi védelme és a gazdasági reklámozás némely összefüggései megtörtént esetek kapcsán. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2011/6.

BARTHES

Roland BARTHES: A szerző halála. In: BARTHES, Roland: *A szöveg öröme*. Irodalomelméleti írások. Budapest, Osiris, 1996.

BARTÓKI-GÖNCZY

BARTÓKI-GÖNCZY Balázs: OTT, Fttx és hálózatsemlegesség. A hálózatsemlegesség kérdése az IP adatkicserélés piacán. In: TÓTH András (szerk.) i. m.

BARZÓ

BARZÓ Tímea: A szoftverek szerzői jogi védelmének határai. In: POGÁCSÁS (szerk.) i. m.

BAYER

BAYER Judit: *A háló szabadsága. Az internet tartalmának szabályozási problémái a véleménynyilvánítás szabadsága tükrében*. Doktori értekezés, Budapest, ELTE, 2004.

BÉKÉS

BÉKÉS Gergely: A szoftverek szerzői jogi védelme a gyakorlatban. In: LEGEZA (szerk.) i. m.

BÉKÉS–MEZEI

BÉKÉS Gergely – MEZEI Péter: A sampling megítélése a magyar szerzői jogban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2010/6.

BELL–PARCHOMOVSKY

Abraham BELL – Gideon PARCHOMOVSKY: Reinventing Copyright and Patent. *Michigan Law Review*, 2014/113.

BENABOU

Valérie Laure BENABOU: Digital exhaustion of copyright in the EU or shall we cease being so schizophrenic? In: STAMATOUDI (szerk.) i. m.

BENÁRD (1960)

BENÁRD Aurél: A szocialista szerzői jog alapvető kérdései. *Magyar Jog*, 1960/6.

BENÁRD (1961)

BENÁRD Aurél: A szocialista szerzői jog reformkérdései. *Külföldi Jogi Cikkgyűjtemény*, 1961/1.

BENÁRD (1969)

BENÁRD Aurél: A szellemi alkotások kodifikációja. *Magyar Jog*, 1969/5.

BENÁRD (1973)

BENÁRD Aurél: Személyhez fűződő jogok. In: BENÁRD–TÍMÁR (szerk.) i. m.

BENÁRD–TÍMÁR (szerk.)

BENÁRD Aurél – TÍMÁR István (szerk.): *A szerzői jog kézikönyve*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973.

BENIOFF–ADLER, C.

MARC BENIOFF – CARLYE ADLER: *The business of changing the world: twenty great leaders on strategic corporate philanthropy*. New York, McGraw Hill, 2007.

BÉRCZES–GYENGE (szerk.)–LENDVAI

BÉRCZES László – GYENGE Anikó (szerk.) – LENDVAI Zsófia: *A szerzői jogi jogsértések esetén alkalmazható jogi eszközökről. Segédanyag a joggyakorlat számára*. Budapest, ASVA, 2007.

BERG–SEEBER

Maggie BERG – Barbara K. SEEBER: *The slow professor. Challenging the culture of speed in the academy*. Toronto, University of Toronto Press, 2016.

BERGER

Virginie BERGER: Hittünk abban, hogy az internet megkönnyíti a feltörekvő zenészek dolgát, de csak még többet kell dolgozniuk. Rónai András interjúja. *Dal+Szerző* 2016. szeptember 30. <https://goo.gl/aFAsB5>

BIRNHACK

Michael D. BIRNHACK: More or better? Shaping the public domain. In: HUGENHOLTZ–GUIBAUT (szerk.) i. m.

BLAIR–COTTER

Roger D. BLAIR – Thomas F. COTTER: *Intellectual property: economic and legal dimensions of rights and remedies*. New York–Cambridge, Cambridge University Press, 2005.

BOBROVSZKY (1990)

BOBROVSZKY Jenő: Gondolatok a szoftver oltalmáról. *Szabadalmi Közlöny és Védjegyértesítő*, 1990/1.

BOBROVSZKY (2004)

BOBROVSZKY Jenő: A szellemi tulajdon néhány dilemmájáról a körte és a sajt között. In: KIRÁLY–GYERTYÁNFY (szerk.) i. m.

BOBROVSZKY (2005)

BOBROVSZKY Jenő: Szellem és szellemesség. Emlékezés Lontai Endrére. In: *Emlékkönyv Lontai Endre egyetemi tanár tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, 2005.

BOBROVSZKY (2006)

BOBROVSZKY Jenő: Rejtélyek és fortélyok. Hozzászólás az üzleti titok és a know-how kérdésköréhez a Ptk. Javaslat kapcsán. *Magyar Tudomány*, 2006/11.

BOBROVSZKY (2008)

BOBROVSZKY Jenő: Az enyém, a tied és a miénk a szellemi tulajdonban. Áttekintés a közkinés és a szellemi magántulajdon egyes összefüggéseiről az Internet tükrében. In: FALUDI (szerk.) i. m.

BODÓ B. (2010)

BODÓ Balázs: *Válasz Dr. Faludi Gábor és dr. Magyar Gábor Bodó Balázs Szükség törvényt bont című doktori disszertációjára adott opponensi véleményeire*. Budapest, 2010. 11. 11. <http://goo.gl/qQ0Fgu>

BODÓ B. (2011)

BODÓ Balázs: *A szerzői jog kalózai*. Budapest, Typotex, 2011.

BODÓ B. (2012)

BODÓ Balázs: Rekviem egy kalózkönyvtárért. *Magyar Narancs*, 2012/8.

BODÓ B. (2013)

BODÓ Balázs: *Open-source kultúra. A szabadon hozzáférhető tudásra és a társas termelésre épülő társadalmi, gazdasági modellek múltja, jelene, jövője*. Typotex, 2013. <https://goo.gl/zy2pK3>

BODÓ B. –GYENGE

BODÓ Balázs – GYENGE Anikó: *A könyvtári kölcsönzések után fizetendő jogdíj közgazdasági szempontú elemzése*. 2006. <http://goo.gl/NKmd8Z>

BODÓ G.

BODÓ Gergely: A mű integritásának sérelme építészeti aspektusban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2004/4.

BOESCH–STERPI (szerk.)

Bruno BOESCH – Massimo STERPI (szerk.): *The art collecting legal handbook*. London, Thomson Reuters, 2013.

BOLDRIN–LEVINE

Michele BOLDRIN – David K. LEVINE: *Against intellectual monopoly*. Cambridge University Press, 2008.

BOGSCH

BOGSCH Árpád: *The first hundred years of the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works*. Geneva, WIPO, 1986.

BORONKAY–BOYTHA–CSEPELY-KNORR–SZILÁGYI

BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELY-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: *A szerzői jogok közös kezelésének versenyjogi vonatkozásai, különös tekintettel a technikai fejlődés által támasztott kihívásokra*. Budapest, Versenyjogi Kutatóközpont, 2008.

BOYTHA (1965)

BOYTHA György: A szerzői jog fejlődésének néhány kérdése, különös tekintettel a televízióra. *Jogtudományi Közöny*, 1965/12.

BOYTHA (1969a)

BOYTHA György: A szerzői jog iparjogvédelmi és versenyjogi határterületei. *Jogtudományi Közöny*, 1969/február–március.

BOYTHA (1969b)

BOYTHA György: Új problémák a szerzői alkotások nemzetközi felhasználása terén. *Gazdaság- és Jogtudomány MTA IX. Osztályának Közleményei*, 1969/3–4.

BOYTHA (1973)

BOYTHA György: Történeti és elméleti alapvetés. In: BENÁRD–TÍMÁR (szerk.) i. m.

BOYTHA (1977)

BOYTHA György: A számítógépi programok alkotásához és felhasználásához függő érdekek jogi védelme. *Gazdaság és Jogtudomány, MTA IX. Osztályának Közleményei*, 1977/XI.

BOYTHA (1979)

BOYTHA György: Protection of interests related to the creation and use of computer programs. *Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 1979/3–4.

BOYTHA (1983)

BOYTHA György: Interrelationship of conventions on copyright and neighboring rights. *Acta Juridica*, 1983/3–4.

BOYTHA (1989)

BOYTHA György: A számítógépi programok védelmének időszerű kérdései. *Magyar Jog*, 1989/2.

BOYTHA (1994)

BOYTHA György: Szemere Bertalan és a „jövő zenéje”. In: MÁDL–VÉKÁS (szerk.) i. m.

BOYTHA (2000)

BOYTHA György: A szellemi alkotások joga és az új Ptk. *PJK*, 2000/3.

BOYTHA (2001)

BOYTHA György: Eltérő szerzői jogi koncepciók közelítésének kérdései, különös tekintettel a film jogvédelmére. In: *Ius privatum ius Commune Europae. Liber amicorum: Studia Ferenc Mádl dedicata. Az ELTE Nemzetközi Magánjogi és Polgári Jogi Tanszékének munkatársai köszöntik a tudóst és a barátot*. Budapest, ELTE ÁJTK Nemzetközi Magánjogi Tanszék, EK Dokumentációs és Kutatási Központ, Budapest, ELTE, 2001.

BOYTHA (2002)

BOYTHA György: Szerzői jog és versenyjog. In: BÁNDI Gyula (szerk.): Ünnepi kötet Boytha Györgyné tiszteletére. Budapest, PPKE JÁK, 2002.

BOYTHA (2006)

BOYTHA György: Reflexiók Dr. Bobrovszky Jenő: „Rejtélyek és fortélyok” című tanulmányához. *PJK*, 2006/5.

BOYTHA (2007)

BOYTHA György: A szellemi termékek európai közösségi jogvédelmének kapcsolódása az ENSZ Szellemi Tulajdon Világszervezet és a Világkereskedelmi Szervezet szerződéséhez. *Iustum Aequum Salutare*, 2007/4.

BOYTHA (2008a)

BOYTHA György: A szerző jogok átruházására irányadó jog meghatározásának és alkalmazásának lehetőségei. In: FALUDI (szerk.) i. m.

BOYTHA (2008b)

BOYTHA György: *Hol tart a tudás alapú társadalom?* 2008. <https://goo.gl/u8HDoV>

BOYTHA (2015)

BOYTHA György: A nemzetközi szerzőijog-védelem keletkezésének kérdései. In: CSEHI (szerk.) i. m.

BRISON–DUSOLLIÉ–JANSSENS–VANHEES (szerk.)

Fabienne BRISON – Séverine DUSOLLIÉ – Marie-Christine JANSSENS – Hendrick VANHEES (szerk.): *Moral rights in the 21st century. The changing role of the moral rights in an era of information overload.* Brussels, Larcier, 2015.

BURK

Dan L. BURK: Copyright and the new materialism. In: Jessica C. LAI – Antoinette Maget DOMINICÉ (szerk.): *Intellectual property and acces to im/material goods.* Cheltenham–Northampton, Edward Elgar, 2016.

BYGRAVE

Lee A. BYGRAVE: The data difficulty in database protection. *European Intellectual Property Review*, 2013/1.

CANTATORE

Francina CANTATORE: From vault to honesty box: Australian authors and the changing face of copyright. *Bond Law Review*, 2013/1.

CARRIER

Michael CARRIER: Copyright and innovation: the untold story. *Wisconsin Law Review*, 2012/891.

CHAKROUN

Nefissa CHAKROUN: *Patents for development. Improved patent information disclosure and access for incremental innovation.* Cheltenham–Northampton, Edward Elgar, 2016.

CHENG-DAVIES

Tania CHENG-DAVIES: A work of art is not just a barrel of pork: the relationship between private property rights, moral rights doctrine and the preservation of cultural heritage. *IPQ*, 2016/3.

COASE

RONALD COASE: THE WEALTH OF NATIONS. *Economic Inquiry*, 1977/3.

COHEN

Julie E. COHEN: Copyright, commodification, and culture: locating the public domain.
In: HUGENHOLTZ–GUIBAULT (szerk.) i. m.

COING

Helmut COING: *A jogfilozófia alapjai*. Budapest, Osiris, 1996.

CORNISH–LLEWELYN

William CORNISH – David LLEWELYN: *Intellectual property: patents, copyright, trade marks and allied rights*. London, Sweet & Maxwell, 2007.

CSATÁRI

CSATÁRI Bence: Az Artisjus története 1953–1956. *Kút*, 2006/2–3.

CSECSY (2001)

CSECSY GYÖRGY: *A szellemi alkotások jogának fejlődése, kodifikációs eredményei*.
Habilitációs tézisek, Miskolc, 2001.

CSECSY (2002)

CSECSY György: *A szellemi alkotások joga*. Miskolc, Novotni, 2002.

CSECSY (2013)

CSECSY György: A szellemi alkotások jogának fogyasztóvédelmi aspektusai. In:
SZALMA József (szerk.): *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken: 2012*. Újvidék,
Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 2013.

CSEHI (1993–94)

CSEHI Zoltán: Albrecht Dürer és a szerzői jog. *Acta Facultatis Politico-iuridicae
Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae*,
1993–94/34.

CSEHI (2008)

CSEHI Zoltán: A kulturális javak fogalmáról – egy univerzális dologkategória születésének történetéhez. In: FALUDI (szerk.) i. m.

CSEHI (2015)

CSEHI Zoltán: Méltányosság és az új Polgári Törvénykönyv. In: KESERŰ–KÖHIDI
(szerk.) i. m.

CSEHI (2016)

CSEHI Zoltán: Elévülés a személyiségi jogok rendszerében, az új Ptk.-ra tekintettel.
In Medias Res, 2016/1.

CSEHI (szerk.)

CSEHI Zoltán (szerk.): *Boytha György válogatott írásai*. Budapest, Gondolat, 2015.

DEAZLEY

Ronan DEAZLEY: *Rethinking copyright: history, theory, language*. Cheltenham–Northampton, Edward Elgar, 2006.

DEAZLEY–KRETSCHMER–BENTLY

Ronan DEAZLEY – Martin KRETSCHMER – Lionel BENTLY: *Privilege and property. Essays on the history of copyright*. Cambridge, Open Book Publishers, 2010.

DEMERS

Jayson DEMERS: *How journalism-focused AI will change the content marketing landscape forever*. <https://goo.gl/Ef4HBR>

DERCLAYE–TAYLOR

Estelle DERCLAYE – Tim TAYLOR: Happy IP: replacing the law and economics justification for intellectual property rights with a well-being approach. *EIPR* 2015/4

DETREKŐI (2014)

DETREKŐI Zsuzsa: A hálózatszemlegesség vége? *Infokommunikáció és Jog*, 2014/57.

DETREKŐI (2016)

DETREKŐI Zsuzsa: A forgalomirányítók és a vélemény szabadság új határai. *Infokommunikáció és Jog*, 2016/65.

DOUGLAS

James DOUGLAS: Introduction – does copyright have limits: Eldred v Ashcroft and its aftermath? *Queensland University of Technology Law and Justice Journal*, 2005/2.

DREIER

Thomas DREIER: Ein „European Copyright Code”. *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, 2011/4.

DREIER–HUGENHOLTZ (szerk.)

Thomas DREIER – P. Berndt HUGENHOLTZ (szerk.): *Concise European Copyright Law*. Alphen aan den Rijn, Wolters Kluwer, 2016.

DREXL (2008)

Josef DREXL: Is there „a more economic approach” to intellectual property and competition law? In: Josef DREXL (szerk.): *Research handbook on intellectual property and competition law*. Cheltenham–Northampton, Edward Elgar, 2008.

DREXL (2010)

Josef DREXL: In favor of a multi-track copyright system. In: Rochelle Cooper DREYFUSS – Harry FIRST – Diane Leenheer ZIMMERMANN (szerk.): *Working with*

the boundaries of intellectual property. Innovation policy for the knowledge society. Oxford University Press, 2010.

DUDÁS (2005)

DUDÁS Ágnes: A szoftver szerzői jogi védelme. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2005/2.

DUDÁS (2006)

DUDÁS Ágnes: Creative Commons – közjó vagy közellenség? *Infokommunikáció és Jog*, 2006/1.

DULONG DE ROSNAY–DE MARTIN (szerk.)

Melanie DULONG DE ROSNAY – Juan Carlos DE MARTIN (szerk.): *The Digital Public Domain*. Cambridge, Open Book Publishers, 2012.

DUSOLLIER

Séverine DUSOLLIER: (Re)introducing formalities in copyright as a strategy for the public domain. In: Lucie GUIBAULT – Christina ANGELOPOULOS (szerk.): *Open content licensing: from theory to practice*. Amsterdam University Press, 2011.

DYSON

Esther DYSON: A szellemi érték. *Replika*, 1996/21–22.

EDWARDS

Lilian EDWARDS: Regulating cyberspace: can online ever equal offline? *Jotwell*, 2011/ August.

ELST

Michiel ELST: *Copyright, freedom of speech, and cultural policy in the Russian Federation*. Leiden–Boston, Martinus Nijhoff, 2005.

EÖRSI–VILÁGHY

EÖRSI Gyula – VILÁGHY Miklós: *Magyar polgári jog I–II*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1962.

ERICKSON–KRETSCHMER–MENDIS

Kris ERICKSON – Martin KRETSCHMER – Dinusha MENDIS: *Copyright and the economic effects of parody: an empirical study of music videos on the you tube platform and an assessment of the regulatory options*. Independent report commissioned by the Intellectual Property Office. January 2013.

F. TÓTH

F. TÓTH Tibor: Új feladatok, új védelmi technikák a szerzői jogban. Beszélgetés Gyertyánfy Péterrel, a Szerzői Jogvédő Hivatal főigazgatójával. *Magyar Tudomány*, 1993/10.

FALUDI (1995)

FALUDI Gábor: *A szerzői jog átruházhatósága a magyar jogban. Magyar Jog*, 1995/3.

FALUDI (1999)

FALUDI Gábor: *A felhasználási szerződés*. Budapest, KJK, 1999.

FALUDI (2003)

FALUDI Gábor: Szerzői jog, iparvédelem és a Ptk. koncepciója. *PJK*, 2003/2.

FALUDI (2005)

FALUDI Gábor: A szoftver szerzői jogi szabályozása. *Infokommunikáció és Jog*, 2005/3.

FALUDI (2006a)

FALUDI Gábor: *A Creative Commons felhasználási engedély (CC-licenc) egyes jogi sajátosságai, Fehér könyv a szellemi tulajdon védelméről*. Budapest, Magyar Szabadalmi Hivatal, 2006.

FALUDI (2006b)

FALUDI Gábor: A szerzői jog és az iparjogvédelem egyes alkotmányos korlátjai. In: SAJÓ András (szerk.): *Alkotmányosság a magánjogban*. Budapest, CompLex, 2006.

FALUDI (2007)

FALUDI Gábor: A szerzői művek részleges közkinsbe adása. In: KISFALUDI András (szerk.): *Liber Amicorum. Ünnepi előadások és tanulmányok Harmathy Attila tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK, 2007.

FALUDI (2008a)

FALUDI Gábor: A licencia szerződés. *PJK*, 2008/2.

FALUDI (2008b)

FALUDI Gábor: A szerzői jog alapjogi szemlélete az Európai Unióban. In: FALUDI (szerk.) i. m.

FALUDI (2008c)

FALUDI Gábor: A szerzői jog és az internet viszonyának egyes kérdései. *Acta Conventus de Iure Civili*, 2008/2.

FALUDI (2009a)

FALUDI Gábor: A szerzői közös jogkezelés mint szabályozott monopólium. *Infokommunikáció és Jog*, 2009/33.

FALUDI (2009b)

FALUDI Gábor: A szerzői közös jogkezelés szabályozási környezetének változásai. In: TATTAY (szerk.) (2009) i. m.

FALUDI (2011)

FALUDI Gábor: A szerzői mű egysége védelmének egyes kérdései. *Infokommunikáció és Jog*, 2011/10.

FALUDI (2012)

FALUDI Gábor: A szerzői jog és az iparjogvédelem történeti fejlődése. In: LONTAI Endre – FALUDI Gábor – GYERTYÁNFY Péter – VÉKÁS Gusztáv: *Szerzői jog és iparjogvédelem*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2012.

FALUDI (2014a)

FALUDI Gábor: Az építészeti művek a Szerzői Jogi Szakértő Testület gyakorlatában. In: LEGEZA (szerk.) i. m.

FALUDI (2014b)

FALUDI Gábor: Előszó. In: GRAD-GYENGE-SARKADY (2014) i. m.

FALUDI (2015)

FALUDI Gábor: A paródia a szerzői jogban. In: KESERŰ-KÖHIDI (szerk.) i. m.

FALUDI (szerk.)

FALUDI Gábor (szerk.): *Liber Amicorum. Studia P. Gyertyánfy dedicata. Ünnepi dolgozatok Gyertyánfy Péter tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, 2008.

FALUDI–GRAD-GYENGE

FALUDI Gábor – GRAD-GYENGE Anikó: A nyilvánossághoz közvetítési (előadási) jog értelmezése az Európai Bíróság gyakorlatában. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2012/1.

FALUDI–KABAI

FALUDI Gábor – KABAI Eszter: A lényegtelené vált CISAC-ügy margójára. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2014/1.

FAVALE

Marcella FAVALE: The right of access in digital copyright: right of the owner or right of the user? *The Journal of World Intellectual Property*, 2012/1.

FEJES–SZILÁGYI–TÓTH

FEJES Gábor – SZILÁGYI Pál – TÓTH Tihamér: Microsoft-dilemmák. Gondolatok az Elsőfokú Bíróság Microsoft ítéletéhez I–II. *Európai Tükör*, 2008/9–10.

FÉL

FÉL Edit: *A nagycsalád és jogszkásai a Komárom megyei Martoson*. Budapest, Kisalföldi Közlemények, 1944.

FERENC pápa (2013)

FERENC pápa *Evangelii Gaudium* kezdetű, 2013. november 24-én megjelent apostoli buzdítása

FERENC pápa (2015)

FERENC pápa Áldott légy kezdetű enciklikája. Budapest, Szent István Társulat, 2015.

FÉZER

FÉZER Tamás: Személyiségi jogok. In: OSZTOVITS András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja, I. kötet*. Budapest, Opten, 2014.

FICSOR M. (1981)

FICSOR Mihály: A tudományos-technikai forradalom és a szerzői jog válsága. *Jogtudományi Közöny*, 1981/12.

FICSOR M. (1982)

FICSOR Mihály: Szerzői jog: válság és megújulás. *Jogpolitika*, 1982/5.

FICSOR M. (1999)

FICSOR Mihály: *Szerzői jogi törvény (kommentárok)*. Budapest, Viva Media, 1999.

FICSOR M. (2002a)

FICSOR Mihály: *Collective management of copyright and related rights*. Geneva, WIPO, 2002.

FICSOR M. (2002b)

FICSOR Mihály: *The Law of Copyright and the Internet: The 1996 WIPO Treaties, their Interpretation and Implementation*. Oxford University Press, 2002.

FICSOR M. (2003)

FICSOR Mihály: Collective management of copyright and related rights at a triple crossroads: should it remain voluntary or may it be „extended” or made mandatory? *Copyright Bulletin*, 2003/October.

FICSOR M. (2008)

FICSOR Mihály: Szerzői jog: változtatás és megőrzés – avagy miért hamisak a védelem kiterjesztéséről szóló legendák és veszélyesek a gyengítését célzó elképzelések. In: FALUDI (szerk.) i. m.

FICSOR M. (2010)

FICSOR Mihály: Előszó. In: GYENGE (2010) i. m.

Ficsor M. (2012)

FICSOR Mihály: *The WIPO „Internet Treaties” and Copyright in the „Cloud”*. ALAI, 2012. <https://goo.gl/HnAW5l>

FICSOR M. (2015)

FICSOR Mihály: Moral rights in a globalised world. In: BRISON–DUSOLLIÉ–JANSSENS–VANHEES (szerk.) i. m.

FICSOR M.–SÁR–SZINGER–TOMORI–BÉKÉS–DETREKŐI–FÁBRI–GRAD–GYENGE–HUMPFNER–PATAKI–KVASNYIK–FAY

FICSOR Mihály (referens) – SÁR Csaba – SZINGER András – TOMORI Pál – BÉKÉS Gergely – DETREKŐI Zsuzsa – FÁBRI Péter – GRAD–GYENGE Anikó – HUMPFNER Viktória – PATAKI–KVASNYIK Boglárka – FAY Margit: A Szerzői Jogi Szakértő Testület tanulmányai a szerzői jog digitális világhoz való alkalmazkodásáról. A Szerzői Jogi Szakértő Testület UGC-munkacsoportjának beszámolója a felhasználók által generált tartalom szerzői jogi kérdéseivel kapcsolatban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2014/4.

FICSOR M. Z.

FICSOR Mihály Zoltán: A szellemi tulajdon és a Ptk. (észrevételek és javaslatok a polgári jogi kodifikációhoz). *PJK*, 2001/2.

FINANCSEK

FINANCSEK Zsuzsanna: A nemzetközi trendek hatása a filmekre vonatkozó magyar szerzői jogi szabályozás alakulására. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2003/2.

FITZGERALD (2011a)

Brian FITZGERALD: Copyright freedom: concluding remarks. In: FITZGERALD–ATKINSON (szerk.) i. m.

FITZGERALD (2011b)

Brian FITZGERALD: Introductory Remarks. In: FITZGERALD–ATKINSON (szerk.) i. m.

FITZGERALD–ATKINSON (szerk.)

Brian FITZGERALD – Benedict ATKINSON (szerk.): *Copyright future, copyright freedom. Marking the 40 Year Anniversary of the Commencement of Australia's Copyright Act 1968*. Sydney University Press, 2011.

FITZGERALD–MONTGOMERY

Brian FITZGERALD – Lucy MONTGOMERY: Copyright and the creative industries in China. *International Journal of Cultural Studies*, 2006/3.

FLEISCHER

Rasmus FLEISCHER: *The future of copyright*. 2008. <https://goo.gl/27IxOG>

FODOR

FODOR Klaudia Franciska: A digitális magáncélú másolás kompenzációjának lehetőségei. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2009/4.

FRANKEL

Susy FRANKEL: A brief perspective: the history of copyright in New Zealand. In: FITZGERALD–ATKINSON (szerk.) i. m.

FRIEDMANN

Wolfgang FRIEDMANN: *Legal Theory*. London, Stevens, 1953.

FRIVALDSZKY (2007)

FRIVALDSZKY János: *Klasszikus természetjog és jogfilozófia*. Budapest, Szent István Társulat, 2007.

FRIVALDSZKY (2011)

FRIVALDSZKY János: *A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei*. Budapest, Szent István Társulat, 2011.

GÁCS (2002)

GÁCS Anna: *Miért nem elég nekünk a könyv: A szerző az értelmezésben, szerzőség-koncepciók a kortárs magyar irodalomban*. Budapest, Kijarat Kiadó, 2002.

GÁCS (2006)

GÁCS Anna: *Hipertext, hipermedia*. <http://goo.gl/pVOt6N>

GÁCS (2007)

GÁCS Anna: *Who will read us if we all become writers? Print and digital literary periodicals, authorship, and authority*. In: GÁCS Anna (szerk.): *A folyóirat-kultúra az elektronikus kor szemszögéből*. Budapest, L'Harmattan, Budapest, 2007.

GEIGER

Christophe GEIGER: *Copyright as an access right, securing cultural participation through the protection of creators' interests*. Max Planck Institute for Innovation and Competition Research Paper No. 15-07. 2016.

GÉRA–CSATÁRI

GÉRA Eleonóra Erzsébet – CSATÁRI Bence: *A Zeneszerzők Egyesületétől az Artisjus Egyesületig 1907-2007. A zenei közös jogkezelés száz éve Magyarországon*. Budapest, Artisjus, 2007.

GERVAIS

Daniel J. GERVAIS: Is there a „middle way” in international intellectual property? *IIC*, 2016/2.

GERVAIS–RENAUD

Daniel J. GERVAIS – Dashiell RENAUD: The future of United States copyright formalities: why we should prioritize recordation, and how to do it. *Berkeley Tech. Law Jurney*, 2013/28.

GESAC

GESAC: *A kulturális tartalom online felhasználása. Az értéktranszfertről egy igazságos online piac felé.* 2016. <http://www.authorsocieties.eu/transferofvalue>

GINSBURG (2011)

Jane C. GINSBURG: Copyright in the digital environment: restoring the balance. *Columbia Journal of Law & The Arts*, 2011/1.

GINSBURG (2015)

Jane C. GINSBURG: The author’s place in the future of copyright. In: Ruth OKEDIJI (szerk.): *Copyright law in an age of exceptions and limitations*. Cambridge University Press, 2015.

GINSBURG (2016)

Jane C. GINSBURG: Berne-forbidden formalities and mass digitization. *Boston University Law Review*, 2016/96.

GOLDSTEIN

Paul GOLDSTEIN: Moral rights on the Internet. In: BRISON–DUSOLLIER–JANSSENS–VANHEES (szerk.) i. m.

GOSZTONYI

GOSZTONYI Gergely: *Az alternatív média helye a médiadiskurzusban. Az alternatív média története és a közösségi médiaszolgáltatók a hatályos magyar szabályozásban.* Budapest, Médiatudományi Intézet, 2014.

GÖRÖG

GÖRÖG Márta: Az elhunyt szerzőhöz kapcsolódó (személyhez fűződő) szerzői jogról. *PJK*, 2005/4–5.

GRAD-GYENGE (2011)

GRAD-GYENGE Anikó: Újra az árva művekről. *Infokommunikáció és Jog*, 2011/45.

GRAD-GYENGE (2013)

GRAD-GYENGE Anikó: Búcsú a szellemi alkotások jogától. In: ANTALÓCZY Péter (szerk.): *Hagyomány és érték: állam- és jogtudományi tanulmányok a Károli*

Gáspár Református Egyetem fennállásának 20. évfordulójára. Budapest, KRE ÁJK, 2013.

GRAD-GYENGE (2014)

GRAD-GYENGE Anikó: Szabad felhasználások a látáskárosultak művekhez való jobb hozzáférése érdekében. In: POGÁCSÁS (szerk.) i. m.

GRAD-GYENGE (2015a)

GRAD-GYENGE Anikó: *Az audiovizuális archívumok szabályozási kerete – különös tekintettel a médiajogi és szerzői jogi rendelkezésekre*. Budapest, Médiatudományi Intézet, 2015.

GRAD-GYENGE (2015b)

GRAD-GYENGE Anikó: Vázlat a nyílt hozzáférés és a szerzői jog kapcsolatáról Magyarországon. In: BARZÓ Tímea – JUHÁSZ Ágnes – LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka (szerk.): Ünnepi tanulmányok Bíró György professzor 60. születésnapjára. Novotni, Miskolc, 2015.

GRAD-GYENGE (2016a)

GRAD-GYENGE Anikó: A forgalom irányítók tevékenységének szerzői jogi kihívásai. *Infokommunikáció és Jog*, 2016/1.

GRAD-GYENGE (2016b)

GRAD-GYENGE Anikó: A modern technológiák szerzői jogi és iparjogvédelmi kihívásai – különös tekintettel a fájlserére, a felhő-programozásra és a 3D nyomtatókra. In: Tóth András (szerk.) i. m.

GRAD-GYENGE (szerk.)

GRAD-GYENGE Anikó (szerk.): *Kézikönyv a szerzői jogok érvényesítéséhez*. Budapest, ProArt, 2014.

GRAD-GYENGE–MEZEI

GRAD-GYENGE Anikó – MEZEI Péter: License contracts, Free Software and Creative Commons in the Hungarian law. In: Axel METZGER (szerk.): *Free and Open Source Software (FOSS) and other alternative license models: A comparative analysis*. Berlin, Springer, 2015.

GRAD-GYENGE–SARKADY (2012)

GRAD-GYENGE Anikó – SARKADY Ildikó: *A média-értéklánc szerzői jogi vonatkozásai*. Budapest, Médiatudományi Intézet, 2012.

GRAD-GYENGE–SARKADY (2014)

GRAD-GYENGE Anikó – SARKADY Ildikó: *Közös jogkezelés az audiovizuális médiában*. Budapest, Médiatudományi Intézet, 2014.

GRIFFIN (2013)

James G. H. GRIFFIN: Creation, regulation and the decline of substantively rational copyright law. *IPQ*, 2013/3.

GRIFFIN (2016)

James G. H. GRIFFIN: A call for a doctrine of „information justice”. *IPQ*, 2016/1.

GRIFFITHS (2013)

Jonathan GRIFFITHS: Dematerialization, pragmatism and the European copyright revolution. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2013/4.

GRIFFITHS (2015)

Jonathan GRIFFITHS: Moral rights from a copyright perspective. In: BRISON–DUSOLIER–JANSSENS–VANHESS (szerk.) i. m.

GROSSCHMID

GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből. Második kötet.* Budapest, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 1932.

GÜLKE

Peter Gülke: *Szerzetesek, polgárok, trubadúrok. A középkor zenéje.* Budapest, Zeneműkiadó, 1979.

GYENGE (2003a)

GYENGE Anikó: A szerzői jog metamorfózisai és az editio princeps jogintézménye. *Magyar Jog*, 2003/11.

GYENGE (2003b)

GYENGE Anikó: Alkotmányossági kérdések a szerzői jogban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2003/5.

GYENGE (2009a)

GYENGE Anikó: „Érted haragszom, nem ellened” – néhány gondolat a védelmi idő meghosszabításához. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2009/1.

GYENGE (2009b)

GYENGE Anikó: Elárvult jog nevelőszülőt keres. *Magyar Jog*, 2009/3.

GYENGE (2010)

GYENGE Anikó: *Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere.* Budapest, HVG-Orac, 2010.

GYERTYÁN

GYERTYÁN Ervin: Mit ér a film, ha magyar? In: *Visszhang: a FIPRESCI kollokvium anyagából „A Fiatal Magyar Filmművészet” vitája. Rövidített jegyzőkönyv*

1968. január 16–20, Budapest. Budapest, Magyar Filmtudományi Intézet és Filmarchívum, 1970.

GYERTYÁNFY (1984)

GYERTYÁNFY Péter: Ellentmondások és változások korunk szerzői jogában. *Jogtudományi Közlöny*, 1984/2.

GYERTYÁNFY (1990)

GYERTYÁNFY Péter: A felhasználási szerződések általános szabályai. In: PETRIK Ferenc (szerk.): *A szerzői jog*. Budapest, KJK, 1990.

GYERTYÁNFY (1994)

GYERTYÁNFY Péter: A szerzői jog átruházhatóságára és a felhasználási szerződésekre irányadó jog. In: MÁDL-VÉKÁS (szerk.) i. m.

GYERTYÁNFY (1998)

GYERTYÁNFY Péter: Szerzői jogunk szabályozása és a továbbfejlesztés lehetőségei. *Acta Humana*, 1998/30.

GYERTYÁNFY (2001)

GYERTYÁNFY Péter: Meddig terjedjen még a szerzői jog? *Jogtudományi Közlöny*, 2001/9.

GYERTYÁNFY (2003)

GYERTYÁNFY Péter: Kell-e még szélesebb szerzői jog? *Magyar Tudomány*, 2003/2.

GYERTYÁNFY (2006)

GYERTYÁNFY Péter: Jog nélkül kultúra sem terem – kultúrpolitika és szerzői jog. *Magyar Jog*, 2006/8.

GYERTYÁNFY (2009)

GYERTYÁNFY Péter: Tévúton az európai zenei közös jogkezelés. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2009/6.

GYERTYÁNFY (2013)

GYERTYÁNFY Péter: A szerzői jog bírói gyakorlata 2006-tól: a jogok keletkezése, forgalmuk; a személyhez fűződő jogok. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2013/3.

GYERTYÁNFY (2015)

GYERTYÁNFY Péter: Boytha György pályája és a szerzői jog természete. In: CSEHI (szerk.) i. m.

GYERTYÁNFY (szerk.)

GYERTYÁNFY Péter (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014.

GYÖMBÉR

GYÖMBÉR Béla: *A DRM a jogérvényesítés szolgálatában*. <https://goo.gl/5R3yOh>

GYÖRGY

GYÖRGY Ernő: Jog és valóság. In: *Emlékkönyv Dr. Szladits Károly tanári működésének harmincadik évfordulójára*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó-vállalata, 1938.

HAJDÚ

HAJDÚ Dóra: *A törvény által előírt közös jogkezelés a magyar és francia szerzői jogban*. PhD értekezés, Szeged, 2016.

HALL

Edward T. HALL: *The silent language*. New York, Doubleday & Company, 1959.

HALLETT

David E. HALLETT: How to destroy a reputation and get away with it? (Az internet és a digitális szerzői jog) *IDEA*, 2001/2.

HANDKE (2010)

HANDKE, Christian: *The economics of copyright and digitalisation – a report on the literature and the need for further research*. Providing government with strategic, independent and evidence-based advice on intellectual property policy. 2010/3. <http://goo.gl/1wbZix>

HANDKE (2014)

HANDKE, Christian: Collective administration. In: WATT (szerk.) i. m.

HARGREAVES

Ian HARGREAVES: *Digital opportunity. A review of intellectual property and growth*. May 2011. <https://goo.gl/CgIZvn>

HARKAI

HARKAI István: „Hozzáférés megtagadva” – a weboldalak blokkolása mint a jogérvényesítés lehetséges eszköze. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2016/2–3.

HARMATHY

HARMATHY Attila: A polgári jogi kodifikációról. In: MÁDL–VÉKÁS (szerk.) i. m.

HARRISON

Cf. Jeffrey L. HARRISON: Copyright as contract. *Intellectual Property Law Jurnal*, 2015/22.

HEMMUNGS WIRTÉN

Eva HEMMUNGS WIRTÉN: *No trespassing: authorship, intellectual property rights, and the boundaries of globalization*. Toronto, University of Toronto Press, 2004.

HEPP

HEPP Nóra: Elv, eljárás, működési módszer és az egyéni, eredeti kifejezőmód találkozása a szerzői jog asztalán. In: LEGEZA (szerk.) i. m.

HILTY

Reto M. HILTY: Legal remedies against abuse, misuse and other forms of inappropriate conduct of IP right holders. In: Reto M. HILTY – Liu KUNG-CHUNG (szerk.): *Compulsory licensing: practical experiences and ways forward*. Berlin–Heidelberg, Springer, 2015.

HILTY–KÖKLÜ

Reto M. HILTY – Kaya Köklü: Limitations and exceptions to copyright in the digital age. Four cornerstones for a future-proof legal framework in the EU. In: STAMATOUDI (szerk.) i. m.

HILTY–NÉRISSON (SZERK.)

RETO M. HILTY – SYLVIE NÉRISSON (SZERK.): *Balancing copyright – a survey of national approaches*. Berlin–Heidelberg, Springer, 2012.

HORVÁTH A. (1999)

HORVÁTH Attila: A magyar magánjog átalakítása 1848-ban. *Jogtudományi Közlöny*, 1999/6.

HORVÁTH A. (2006)

HORVÁTH Attila: *A magyar magánjog történetének alapjai*. Budapest, Gondolat, 2006.

HORVÁTH B.

HORVÁTH Barna: *Jogszociológia. A jog társadalom- és történelemelméletének problémái*. Budapest, Osiris, 1995.

HUGENHOLTZ

P. Berndt HUGENHOLTZ: Flexible copyright: can EU author's right accomodate fair use? In: STAMATOUDI (szerk.) i. m.

HUGENHOLTZ–GUIBAULT (szerk.)

P. Bernt HUGENHOLTZ – Lucie GUIBAULT (szerk.): *The future of the public domain. Identifying the Commons in Information Law*. Alphen aan den Rijn, Kluwer Law International, 2006.

HUIZINGA

Johan HUIZINGA: *A középkor alkonya. Az élet, a gondolkodás és a művészet formái Franciaországban és Németalföldön a XIV. és XV. században*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1979.

HUNTER–SUZOR

Dan HUNTER – Nicolas SUZOR: Claiming the moral high ground in the copyright wars. In: Phillipa MCGUINNESS (szerk.): *Copyfight: talking about copyright*. Sydney, NewSouth, 2015.

IFJ. BOGSCH

IFJ. BOGSCH Árpád: *Szerzői jog és rádió*. Budapest, M. Közp. Híradó Ny., 1947.

INTERJÚ DR. GYERTYÁNFY PÉTERREL

Interjú dr. Gyertyánfy Péterrel, az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület főigazgatójával. <https://goo.gl/r3SB5n>

JAKAB

JAKAB Éva: *Szerzők, kiadók, kalózok*. Budapest, Akadémia Kiadó, 2012.

JCO

Copyright system of Japan. Japan Copyright Office (JCO), Agency for Cultural Affairs Government of Japan. Copyright Research and Information Center (CRIC) October 2014.

JOBBÁGYI

JOBBÁGYI Gábor: *Magyar polgári jog I. Általános rész, emberi személy, családjog, szellemi alkotások joga*. Budapest, Szent István Társulat, 2013.

JÓZSA

JÓZSA Gábor: A számítógépes programok, mint szellemi termékek védelmének lehetőségei és korlátai. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2/2003.

JÜTTE

Bernd Justin Jütte: The beginning of a (happy?) relationship: copyright and freedom of expression in Europe. *EIPR*, 2016/1.

KABAI

KABAI Eszter: Adatbázis mint a sui generis védelem tárgya. A jogértelmezés lehetőségei. In: KIRÁLY–GYERTYÁNFY (szerk.) i. m.

KASPRZAK–WOROPÍŃSKA

Tomasz KASPRZAK – Martyna WOROPÍŃSKA: *How to think about distant future or how we wrote the scenarios*. <http://prawokultury.pl/scenarios>

KARJALA–SUGIYAMA

Dennis S. KARJALA – Keiji SUGIYAMA: Fundamental Concepts in Japanese and American Copyright Law. *The American Journal of Comparative Law*, 1988/4.

KATONA–ÁRVA–SCHLETT

KATONA Klára – ÁRVA László – SCHLETT András: *Stages of globalization. Alternative ways from eastern europe and the far east*. Bratislava, Kalligram, 2013.

KELLER

Paul KELLER: *Leaked draft of Commission copyright white paper based on flawed assumptions*. <http://goo.gl/EfmEG2>

KENEDI

KENEDI Géza: *A magyar szerzői jog*. Budapest, Athenaeum, 1908.

KESERŰ (2015)

KESERŰ Barna Arnold: John Locke tulajdonelmélete a szellemi tulajdonjogok nézőpontjából. In: KESERŰ–KÖHIDI (szerk.) i. m.

KESERŰ (2016)

KESERŰ Barna Arnold: *Szellemi tulajdonjogok a fenntartható fejlődés szolgálatában*. Győr, Doktori disszertáció, 2016.

KESERŰ–KÖHIDI (szerk.)

KESERŰ Barna Arnold – KÖHIDI Ákos (szerk.): *Tanulmányok a 65 éves Lenkovich Barnabás tiszteletére*. Budapest–Győr, Eötvös, 2015.

KINSELLA

N. Stephan KINSELLA: *Against intellectual property*. Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute, 2008.

KIRÁLY–GYERTYÁNFY (szerk.)

KIRÁLY Miklós – GYERTYÁNFY Péter (szerk.): *Liber Amicorum. Studia Gy. Boytha Dedicata. Ünnepi dolgozatok Boytha György tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK, 2004.

KISS T. (2002)

KISS Tibor: A szerzői jog első kodifikációja Magyarországon: az 1884. évi XVI. törvénycikk a szerzői jogról. *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis*, 2002/3.

KISS T. (2011)

KISS Tibor: Szerzői jogi szankciórendszerünk fejlődése a XIX. és XX. században. *Magyar Jog*, 2011/8.

KISS Z. (2006)

KISS Zoltán: Az önkéntes műnyilvántartás jogi szabályozása – nemzetközi és magyarországi előzmények. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2006/3.

KISS Z. (2009)

KISS Zoltán: A Szerzői Jogi Szakértő Testület közjogi megítélése és mozgástere. In: TATTAY (szerk.) (2009) i. m.

KISS Z.–SZIVI

KISS Zoltán – SZIVI Gabriella: *A közszolgálati médiaszolgáltatás és a szellemi tulajdonjogok kapcsolódási pontjai és szabályozási környezete*. Budapest, Médiatudományi Intézet, 2015.

KNORR

KNORR Alajos: *A szerzői jog (1884. XVI. törvényczikk) magyarázata*. Budapest, Nagel, 1890.

KOLTAY (2009)

KOLTAY András: *A szólásszabadság alapvonalai*. Budapest, Századvég, 2009.

KOLTAY (2011)

KOLTAY András: A média tartalmi szabályozásának alkotmányossága az új magyar médiaszabályozásban. *Médiakutató*, 2011/3.

KOLTAY (2016)

KOLTAY András: A művészet szabadsága: a nem létező alapjog. *Pázmány Law Working Papers*, 2016/4.

KOLTAY–NYAKAS (szerk.)

KOLTAY András – NYAKAS Levente (szerk.): *Magyar és európai médiajog*. Budapest, Wolters Kluwer, 2015.

KÖHIDI

KÖHIDI Ákos: *A polgári jogi felelősség digitális határai Európában. A P2P rendszerekben megvalósuló szerzői jogi jogsértések felelősségtani vonatkozásai*. PhD értekezés, Győr, SZE ÁJK, 2012.

KRETSCHMER–HARDWICK

Martin KRETSCHMER – Philip HARDWICK: *Authors' earnings from copyright and non-copyright sources: a survey of 25,000 British and German writers (2007)*. [Report published by Bournemouth University, UK; Centre for Intellectual Property Policy & Management (CIPPM)] December 2007. <https://goo.gl/MY9As3>

KRICSFALVI–KALOCSAY

KRICSFALVI Anita – KALOCSAY Gergely: A fogyasztók elcsábításának lehetőségei a filmvászonon innen és túl – termékelhelyezés és merchandising. In: TATTAY (szerk.) (2009) i. m.

KUHN

Thomas S. KUHN: *A tudományos forradalmak szerkezete*. Budapest, Gondolat, 1984.

LÁBADY (2002)

LÁBADY Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2002.

LÁBADY (2012)

LÁBADY Tamás; Székely László: A személyiségi jogok hazai elmélete. A forrásvidék. *In Medias Res*, 2012/1.

LÁBADY (2013)

LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat, 2013.

LÁBODY

LÁBODY Péter: A közvetítő szolgáltatók bevonása a szerzői jogi jogérvényesítésbe – közösségi jogi lehetőségek. *Infokommunikáció és Jog*, 2012/1.

LADDIE

Hugh LADDIE: *Culture of the public domain – a good thing?* A 2013. június 25-én elhangzott előadás szövege elérhető: <https://goo.gl/9R7aQo>

LÁNCHIDI

LÁNCHIDI Péter: *Collective Management of Music Rights and Competition Policy in the European Union*. PhD Thesis, Budapest, 2010.

LÁNCOS

LÁNCOS Petra Lea: *Nyelvpolitika és nyelvi sokszínűség az Európai Unióban*. Doktori értekezés, Budapest, 2012.

LANDES–POSNER

William M. LANDES – Richard A. POSNER: An economic analysis of copyright law. *Journal of Legal Studies*, 1989/2.

LANDI

LANDI Balázs: Emberkép, magatartásmérték, felelősség. *Iustum Aequum Salutare*, 2016/1.

LEGEZA (2014a)

LEGEZA Dénes: A magyar szerzői jogi szakértői tevékenység történetének vázlata 1952-ig. In: LEGEZA (szerk.) i. m.

LEGEZA (2014b)

LEGEZA Dénes: A Szerzői Jogi Szakértő Bizottság megalakításához vezető út. In: POGÁCSÁS (szerk.) i. m.

LEGEZA (2014c)

LEGEZA Dénes: Egy paragrafus margójára – adalékok a munkaviszonyban létrehozott művek szabályozásához. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2014/2.

LEGEZA (szerk.)

LEGEZA Dénes (szerk.): *A szerzői jog gyakorlati kérdései. Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből (2010-2013) fennállásának 130. évfordulója alkalmából*. Budapest, SZTNH, 2014.

LENDVAI

LENDVAI Zsófia: Szerzői jog az ókorban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2008/3.

LENKOVICS (2008)

LENKOVICS Barnabás: Szerzői és jogi netovább. In: FALUDI (szerk.) i. m.

LENKOVICS–SZÉKELY

LENKOVICS Barnabás – SZÉKELY László: *Magyar polgári jog. A személyi jog vázlata*. Eötvös, Budapest, 2000.

LESSIG

Lawrence LESSIG: *Szabad kultúra. A kreativitás természete és jövője*. Budapest, Kiskapu, 2005.

LESSING

Gothhold Ephraim LESSING: *Leben und leben lassen in Werke in drei Bänden*. München, 1969.

LIEBOWITZ–WATT

Stan J. LIEBOWITZ – Richard WATT: How to best ensure remuneration for creators in the market for music? Copyright and its alternatives. *Journal of Economics Surveys*, 2006/4.

LIPTON–TEHRANIAN

Jacqueline D. LIPTON – John TEHRANIAN: Derivative works 2.0: reconsidering transformative use in the age of crowdsourced creation. *Northwestern University Law Review*, 2015/2.

LITMAN (1990)

Jessica LITMAN: The Public Domain. *Emory Law Journal*, 1990/39.

LITMAN (2004)

Jessica LITMAN: Sharing and stealing. *Hastings Communications and Entertainment Law Journal*, 2004/27.

LIU

DEMING LIU: THE BEIJING TREATY ON AUDIOVISUAL PERFORMANCES AND ITS IMPACT ON THE FUTURE OF PERFORMERS' RIGHTS UNDER ENGLISH LAW. *European Intellectual Property Review*, 2015/2.

LONTAI

LONTAI Endre: A technikai fejlődés és a szerzői jog. *Állam és Jogtudomány*, 1991/1–2.

LOREN

Lydia P. LOREN: Building a reliable semicommons of creative works: enforcement of Creative Commons licenses and limited abandonment of copyright. *George Mason Law Review*, 2007/14.

LOVAS

LOVAS Lilla: A szoftver jogi oltalma: a számítógépi programalkotások szabadalmaztathatósága összehasonlító jogi megközelítésben I.-II. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2010/4–5.

LUCAS

André LUCAS: Final Summary. In: *The author's place in XXI century copyright: the challenges of modernization*. Punta del Este, ALAI, 2007.

LUNNEY

LUNNEY, Glynn S., Jr.: The death of copyright: digital technology, private copying, and the digital millennium copyright act. *Virginia Law Review*, 2001/9.

MÁDL–VÉKÁS (szerk.)

MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos (szerk.): *Emlékkönyv Nizsalovszky Endre születésének 100. évfordulójára*. Budapest, ELTE, 1994.

MAJTÉNYI

MAJTÉNYI László: *Az információs szabadságok. Adatvédelem és a közérdekű adatok nyilvánossága*. Budapest, CompLex, 2006.

MALCOLM

Jaramy MALCOLM: *Latest leak confirms European copyright plans offer little for users*. <https://goo.gl/PP6Ve2>

MAROS

MAROS Kitti: *A japán, a kínai, a muzulmán, a hindu jogi kultúra és ezek modernizációs lehetősége*. PhD értekezés, Pécs, 2008.

MATULIONYTE

Rita MATULIONYTE: Enforcing Copyright Infringements Online: In search of balanced private international law. *JIPITEC*, 2015/2.

MCLUHAN

Marshall MCLUHAN: *A Gutenberg-galaxis. A tipográfiai ember létrejötte*. Budapest, Trezor, 2001.

MENYHÁRD

MENYHÁRD Attila: Ujlaki László: A joglátszat és megjelenési formái a magyar civilisztikában. *Jogtudományi Közöny*, 2002/4.

METZGER–HEINEMANN

Axel METZGER – Tobias HEINEMANN: The right of the author to grant licenses for non-commercial use: creative commons licenses and the directive on collective management. *JIPITEC*, 2015/1.

MEZEI (2004)

MEZEI Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884: XVI. tc.). *Jogelméleti Szemle*, 2004/3.

MEZEI (2008a)

MEZEI Péter: Digitális sampling az amerikai szerzői jogban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2008/3.

MEZEI (2008b)

MEZEI Péter: Mitől fair a fair? Szerzői művek felhasználása a fair use teszt fényében. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2008/6.

MEZEI (2009)

MEZEI Péter: *A digitális sampling és a fájlcserezés kihívásai a szerzői művek szabad felhasználására*. Doktori értekezés, Szeged, 2009.

MEZEI (2010)

MEZEI Péter: *Digitális sampling és fájlcsere*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2010.

MEZEI (2011)

MEZEI Péter: A szerzői jog jövője (is) a tét – gondolatok a Google books könyvdigitalizálási projektről. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2011/5.

MEZEI (2012a)

MEZEI Péter: *A fájlcsere dilemma. A perek lassúak, az internet gyors.* Budapest, HVG-Orac, 2012.

MEZEI (2012b)

MEZEI Péter: A technológia és a szerzői jog szimbiózisa. *Jogtudományi Közlöny*, 2012/5.

MEZEI (2014a)

MEZEI Péter: Elképzeltem: nem lenne jó. Kritikai észrevételek egy szerzői jogi abolicionista tanulmány kapcsán. In: POGÁCSÁS (szerk.) i. m.

MEZEI (2014b)

MEZEI Péter: The role of technology and consumers' needs in the evolution of copyright law – from Gutenberg to the filesharers. In: JAKAB Éva (szerk.): *Geistiges Eigentum und Urheberrecht aus der historischen Perspektive. Lectiones Iuridicae 10.* Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2014.

MEZEI (2014c)

MEZEI Péter: Az Európai Bíróság ítélete a jogellenes tartalmakat szolgáltató streaming oldalak blokkolásának egyes kérdéseiről. *JEMA*, 2014/4.

MEZEI (2014d)

MEZEI Péter: A jogkimerülés intézményének kialakulása és fejlődése az Egyesült Államokban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2014/2.

MEZEI (2015a)

MEZEI Péter: A linkelés szerzői jogi vonatkozásai – négyszögletes dugó a hatszögletű lyukba? *Infokommunikáció és Jog*, 2015/61.

MEZEI (2015b)

MEZEI Péter: Internetadó és szerzői jog. *Jog, állam, politika*, 2015/3.

MEZEI (2016a)

MEZEI Péter: *Jogkimerülés a szerzői jogban.* Budapest, Médiatudományi Intézet, 2016.

MEZEI (2016b)

MEZEI Péter: *Jogerős döntés a Google Books ügyben: fair use!* 2016. <https://goo.gl/7pTmx5>

MEZEI (2016c)

MEZEI Péter: Enter the matrix: the effects of the CJEU's case law on linking and streaming technologies. *GRUR Int*, 2016/10.

MEZEI-HAJDÚ

MEZEI Péter – HAJDÚ Dóra: Az ACI Adam BV és társai kontra Stichting de Thuisakopie és társa ügy. Az Európai Unió Bíróságának döntése a jogellenes forrásból történő másolatkészítés után fizetendő jogdíjak egyes kérdéseiről, *Európai Jog*, 2014/5.

MIKE

MIKE KÁROLY: RONALD COASE – ITT ÉS MOST. *Közgazdasági Szemle*, 2014/3.

MILASSIN

MILASSIN László: *Az információs társadalom és az EU szerzői joga*. Doktori értekezés, 2005.

MILLER-VANDOME-McBREWSTER

Frederic P. MILLER – Agnes F. VANDOME – John McBREWSTER: *Copyright in Russia*. Beau Bassin, Alphascript, 2009.

MILLS WADE

Angela MILLS WADE: *The European Union: in 2010 is copyright still able to protect and reward the creative heart of Europe?* <https://goo.gl/ik6Rk7>

MOGLEN

Eben MOGLEN: *Diadalmas anarchizmus: szabad szoftver és a szerzői jog halála*. 1999. <https://goo.gl/RcxDRC>

MOLNÁR-NÉMETH

MOLNÁR István – NÉMETH Gábor: Egyetemi szellemi tulajdon-védelem és ipari kapcsolatok a nyílt innovációs közegben: open access vagy monopoljogok? *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2009/5.

MOÓR

MOÓR Gyula: *Jogfilozófia*. Budapest, Püski, 1994.

MUNKÁCSI (2004)

MUNKÁCSI Péter: Néhány gondolat a rádió- és televízió-szervezetek szomszédos jogi védelmét érintő nemzetközi szerződéstervezetről. *Médiakutató*, 2004/3.

MUNKÁCSI (2006)

MUNKÁCSI Péter: 1996 után – aktualitások az adatbázisok nemzetközi szintű sui generis védelméről. II. rész: Az európai Adatbázis-irányelv értékelése. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2006/1.

MUNKÁCSI-KISS Z.

MUNKÁCSI Péter – KISS Zoltán: Magyarország 1922-es csatlakozása a Berni Egyezményhez. In: POGÁCSÁS (szerk.) i. m.

MURRAY

Michael D. MURRAY: Reconstructing the contours of the copyright: originality and idea-expression doctrines regarding the right to deny access to works. *Texas A&M Law Review*, 2014/4.

NAGY

NAGY István Csongor: A szerzői jog és az internet. In: PÁZMÁNDI Kinga – VEREBICS János: *E-jog*. Budapest, HVG-Orac, 2012.

NAUGHTON

NAUGHTON John: *From Gutenberg to Zuckerberg. Disruptive innovation in the age of the internet*. New York–London, Quercus, 2012.

NEMESSÁNYI–UJHELYI

NEMESSÁNYI Zoltán – UJHELYI Dávid: Breaking the news? A kiegészítő (szerzői) jog szerepe és megítélése, *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2016/6.

NESSON

Charles R. NESSON: *Foreword*. In: DULONG DE ROSNAY–DE MARTIN (szerk.) i. m.

NEW CITY

Michael A. NEW CITY: *Copyright law in the Soviet Union*. New York, Praeger, 1978.

NIMMER

Raymond T. NIMMER: Issues in modern licensing of factual information and databases. In: Jacques DE WERRA (SZERK.): *RESEARCH handbook on intellectual property licensing*. Cheltenham–Northampton, Edward Elgar, 2013.

NIZSALOVSKY (1958)

NIZSALOVSKY Endre: *Polgári jog és családi jog (V. kötet, szellemi alkotások joga)*. Budapest, Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, 1958.

NIZSALOVSKY (1971)

NIZSALOVSKY Endre: Tudományos dokumentáció és szerzői jog. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 1971/8–9.

NIZSALOVSKY (1984a)

NIZSALOVSKY Endre: *Tanulmányok a jogról*. Budapest, Akadémia, 1984.

NIZSALOVSKY (1984b)

NIZSALOVSKY Endre: Az előadóművész jogállása (1963). In: NIZSALOVSKY (1984a) i. m.

NIZSALOVSKY (1984c)

NIZSALOVSKY Endre: Fogalomkutató és érdekkutató jogtudomány, a szabad jogi iskola és a tiszta jogtan. In: NIZSALOVSKY (1984a) i. m.

NÓTÁRI (2009)

NÓTÁRI Tamás: Törekvések a szellemi alkotások jogi védelmének megalkotására Magyarországon Toldy Ferenc munkásságának tükrében. *Jogelméleti Szemle*, 2009/4.

NÓTÁRI (2010a)

NÓTÁRI Tamás: *A magyar szerzői jog fejlődése*. Szeged, Lectum, 2010.

NÓTÁRI (2010b)

NÓTÁRI Tamás: A Magyar Jogászegylet 1906-os vitája a szerzői jogi törvényről. *Jogelméleti Szemle*, 2010/3.

NÓTÁRI (2011)

NÓTÁRI Tamás: Szerzői jogi reformkísérletek a 19. és 20. században. *Jogelméleti Szemle*, 2011/3.

OCKO

Jonathan OCKO: Copying, culture, and control: Chinese intellectual property law in historical context. *Yale Journal of Law & the Humanities*, 1996/2.

OFCOM

OFCOM: *Online copyright infringement tracker benchmark study Q3 2012*. 2012. november 12. <https://goo.gl/15fUj5>

OHLY

Ansgar OHLY: TRIPS and consumer protection. In: Hanns ULLRICH – Reto M. HILTY – Matthias LAMPING – Josef DREXL (szerk.): *TRIPS plusz 20. From trade rules to market principles*. Berlin-Heidelberg, Springer, 2016.

OKEDIJI

Ruth OKEDIJI: Toward an international fair use doctrine. *Columbia Journal of Transnational Law*, 2000/39.

PALÁGYI (1957)

PALÁGYI Róbert: *A magyar szerzői jog zsebkönyve*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadók, 1957.

PALÁGYI (1959)

PALÁGYI Róbert: Rádió – televízió és a magyar szerzői jog. *Jogtudományi Közöny*, 1959/12.

PALLANTE

Maria A. PALLANTE: The next great Copyright Act. *Columbia Journal of Law & the Arts*, 2013/3.

PART

PART Krisztina Katalin: A szerzői jogi szabályozás kialakulása Angliában, Németországban és az Egyesült Államokban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2006/4.

PATRY

William PATRY: *How to Fix Copyright*. Oxford University Press, 2011.

PATTERSON

Lyman Ray PATTERSON: *Copyright in historical perspective*. Nashville, Vanderbilt University Press, 1968.

PATTERSON

Lyman Ray PATTERSON: Free speech, copyright, and fair use. *Vanderbilt Law Review*, 1987/1.

PESCHKA

PESCHKA Vilmos: *Jogforrás és jogalkotás*. Budapest, Akadémia, 1965.

PÉTERI

PÉTERI Zoltán: Paradigmaváltás a jogösszehasonlításban? In: RAFFAI Katalin (szerk.): *Placet experiri. Ünnepi tanulmányok Bánrévy Gábor 75. születésnapjára*. Budapest, Print Trade, 2004.

PÉTERVÁRI

PÉTERVÁRI Kinga: Az „árva művek” szabályozásának gazdasági jogi hatása a piacokra az új Google Books ítélet tükrében. *Gazdaság és Jog*, 2014/1.

PETKÓ (2002)

PETKÓ Mihály: A szerzői jogi szabályozás története. *Collega*, 2002/5.

PETKÓ (2003)

PETKÓ Mihály: A szerzői jogi szabályozás története. In: STIPTA István (szerk.): *Miskolci doktoranduszok jogtudományi tanulmányai 3*. Miskolc, Bíbor, 2003.

PETKÓ (2012)

PETKÓ Mihály: A megfilmesítési szerződés sarkalatos kérdéseiről. *Magyar Jog*, 2012/8.

PETKÓ (2015)

PETKÓ Mihály: A szellemi alkotások közös jogkezelésének szabályozása. *Gazdaság és Jog*, 2015/3.

PIKLER

PIKLER Gyula: *A jog keletkezéséről és feladatáról*. Budapest, Politzer Zsigmond KK, 1897.

PLINIUS SECUNDUS

Caius PLINIUS SECUNDUS: *A természet históriája. Válogatott részek az I-VI. könyvekből. Csillagászati és földrajzi ismeretek az ókorban*. Budapest, Kriterion, 1973.

POGÁCSÁS (2011)

POGÁCSÁS Anett: Az Európai Bíróság döntése a számítógépi program grafikus felhasználói felülete szerzői jogi védelméről. Számítógépi programok grafikus felhasználói felületének és annak televíziós sugárzásának szerzői jogi megítélése. *JEMA*, 2011/1.

POGÁCSÁS (2013)

POGÁCSÁS Anett: Szerzői alkotás és vagyoni jogok. A szerzői jogi szabályozás szerepe és hatékonysága. In: KATONA Klára – SZALAI Ákos (szerk.): *Hatékony-e a magyar jog?* Budapest, Pázmány Press, 2013.

POGÁCSÁS (2014a)

POGÁCSÁS Anett: A szerző jelentősége és művével való kapcsolata. *Iustum Aequum Salutare*, 2014/4.

POGÁCSÁS (2014b)

POGÁCSÁS Anett: Vizuális művekkel kapcsolatos szerzői jogi kérdések. In: LEGEZA (szerk.) i. m.

POGÁCSÁS (szerk.)

POGÁCSÁS Anett (szerk.): *Quaerendo et Creando: Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Szent István Társulat, 2014.

POLYÁK (2002)

POLYÁK Gábor: Megjegyzések a digitális kor médiapolitikájához. *Médiakutató* 2002/3.

POLYÁK (2011)

POLYÁK Gábor: A médiapiac szabályozásának változó eszközei. In: VALENTINY Pál – KISS Ferenc László – NAGY Csongor István: *Verseny és szabályozás*. Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Intézet, 2011.

POLYÁK (2015)

POLYÁK Gábor: *Médiaszabályozás, médiapolitika. Technikai, gazdasági és társadalomtudományi összefüggések*. Budapest–Pécs, Gondolat, 2015.

PORS DAM (szerk.)

Helle PORS DAM (szerk.): *Copyright and other fairy tales. Hans Christian Andersen and the commodification of creativity*. Cheltenham–Northampton, Edward Elgar, 2006.

POSNER

Richard A. POSNER: *The Little Book on Plagiarism*. New York, Pantheon Books, 2007.

PROART

PROART Zeneipari jelentés 2016.

PRUZSINSZKY

PRUZSINSZKY Sándor: *Halhatatlan cenzúra*. Budapest, Médiatudományi Intézet, 2014.

QU

Sanqiang QU: *Copyright in China*. Beijing, Foreign Language Press, 2003.

QUAEDVLIEG

Antoon QUAEDVLIEG: Trying to find a balance. Introduction. In: BRISON–DUSOLLIER–JANSSENS–VANHESS (szerk.) i. m.

QUINN

Anthony P. QUINN: Developments in the National and International Protection of Copyright. *Acta Juridica Hungarica*, 1993/1–2.

RAES

Godfried-Willem RAES: Die Absurdität des Urheberrechts. *Musiktexte*, 1988 July/8.

RAJAN

Mira T. Sundara RAJAN: The attribution right: authorship and beyon. In: BRISON–DUSOLLIER–JANSSENS–VANHESS (szerk.) i. m.

RANSCHBURG (1901)

RANSCHBURG Viktor: *A szerzői jog nemzetközi védelmére alkotott Berni Egyezmény vonatkozásával Magyarországra*. Budapest, Eggenberger-féle Könyvkereskedés, 1901.

RANSCHBURG (1906)

RANSCHBURG Viktor: A berni szerzői jogi egyezmény magyar szempontból. *Iparjogi Szemle*, 1906/1.

REED

Chris REED: Online and offline equivalence: aspiration and achievement. *International Journal of Law and Information Technology*, 2010/3.

REID

Amanda REID: Claiming the copyright. *Yale Law & Policy Review*, 2016/2.

REISCHAUER

Edwin O. REISCHAUER: *Japán története*. Budapest, Maecenas, 2000.

RÉVAY

RÉVAY József: *Félszázad a magyar könyv szolgálatában. A magyar könyvkiadók és könyvkereskedők országos egyesületének ötven éve, 1878–1928*. Budapest, Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesülete, 1929.

RÉVÉSZ

RÉVÉSZ T. Mihály: *A sajtópolitika egyes kérdesei Magyarországon a kiegyezés után*. Budapest, ELTE Magyar Jogtörténeti Tanszéke, 1977.

RICKETSON (1999)

Sam RICKETSON: Javaslatok a szerzői jog egyszerűsítésére. *EIPR*, 1999/11.

RICKETSON (2011)

Sam RICKETSON: Concluding comments: the Copyright Act 1968 forty years on. In: FITZGERALD–ATKINSON (szerk.) i. m.

RICKETSON–GINSBURG

Sam RICKETSON – Jane GINSBURG: *International copyright and neighbouring rights. The Berne Convention and beyond*. Oxford, Oxford University Press, 2006.

RICOLFI

Marco RICOLFI: Consume and share: making copyright fit for the digital agenda. In: DULONG DE ROSNAY–DE MARTIN (szerk.) i. m.

RIDEAU

Frédéric RIDEAU: Aspects of French literary property developments in the eighteenth (and nineteenth) century. In: Isabella ALEXANDER – H. Tomás Gómez-AROSTEGUI: *Research Handbook on the History of Copyright Law*. Cheltenham–Northampton, Edward Elgar, 2016.

RIIS

Thomas RIIS (szerk.): *User generated law. Re-constructing intellectual property law in a knowledge society*. Cheltenham–Northampton, Edward Elgar, 2016.

RIMMER

Matthew RIMMER: *Digital copyright and the consumer revolution*. Cheltenham–Northampton, Edward Elgar, 2007.

RIVERS

Tom RIVERS: A broadcasters' treaty? In: TORREMANS (szerk.): TORREMANS (szerk.) i. m.

ROSATI

Eleonora ROSATI: *Originality in EU copyright. Full harmonization through case law*. Cheltenham–Northampton, Edward Elgar, 2013.

ROSE

Mark ROSE: *Authors and owners: the invention of copyright*. Cambridge–Massachusetts–London, Harvard University Press, 1993.

ROSÉN

Jan ROSÉN: How much communication to the public is 'communication to the public'. In: STAMATOUDI (szerk.) i. m.

ROSENMEIER

Morten ROSENMEIER: Introduction: droit moral in the past and in the future. Some short reflections. In: BRISON–DUSOLLIER–JANSSENS–VANHESS (szerk.) i. m.

RUIJSENAARS

Heijó RUIJSENAARS: Protecting the integrity of broadcast signals. In: BRISON–DUSOLLIER–JANSSENS–VANHESS (szerk.) i. m.

RUSZTHI

RUSZTHI Hunor: Dr. Balás P. Elemér szerzői jogi törvényjavaslata. *Jogtörténeti Szemle*, 2005/1.

SAHIN

Onur SAHIN: Should copyright law protect advertising slogans? *EIPR*, 2016/3.

SAINT-AMOUR

Paul K. SAINT-AMOUR: *Copywrights. Intellectual property and the literary imagination*. Ithaca–London, Cornell University Press, 2003.

SALGANIK–DODDS–WATTS

Matthew J. SALGANIK – Peter Sheridan DODDS – Duncan J. WATTS: Experimental study of inequality and unpredictability in an artificial cultural market. *Science*, 2006/311.

SALZBERGER

Eli SALZBERGER: Economic analysis of the public domain. In: HUGENHOLTZ–GUIBAULT (szerk.) i. m.

SAMUELSON

Pamela SAMUELSON: Mapping the digital public domain: threats and opportunities. *Law and Contemporary Problems*, 2003/25.

SÁR (2004)

SÁR Csaba: A műsorsugárzó szervezetek jogi védelmének aktuális kérdései. In: KIRÁLY–GYERTYÁNFY (szerk.) i. m.

SÁR (2008)

SÁR Csaba: Digitális televíziózás és szerzői jog az Európai Unióban. In: FALUDI (szerk.) i. m.

SÁR–HORVÁTH

SÁR Csaba – HORVÁTH Katalin: A rádió- és televízió szervezetek műsor-továbbkövetítési joga a nemzetközi és a magyar szabályozás alapján. In: TATTAY (szerk.) (2009) i. m.

SARKADY (2011)

SARKADY Ildikó: A médiajog szerzői jogi megközelítése. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2011/6.

SARKADY (2016)

SARKADY Ildikó: *Stratégiák és média jogalkotás. A hazai médiaszabályozás elmúlt tíz éve*. PhD disszertáció, Szeged, SZTE ÁJK, 2016.

SASHEGYI

SASHEGYI Oszkár: *Német felvilágosodás és magyar cenzúra: 1800–1830*. Budapest, Minerva, 1938.

SCHANDA–TRÓCSÁNYI

SCHANDA Balázs – TRÓCSÁNYI László (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. Budapest, HVG-Orac, 2014.

SCHERER

Frederic M. SCHERER: *Quarter notes and bank notes: the economics of music composition in the eighteenth and nineteenth centuries*. Princeton–Oxford, Princeton University Press, 2004.

SCHEUFEN

Marc SCHEUFEN: *Copyright versus open access. On the organisation and international political economy of access to scientific knowledge*. Springer, Bochum, 2015.

SCHMUCK

SCHMUCK Roland: *Online üzleti modellek*. Doktori értekezés, Pécs, PTE, 2015.

SEARLE–BRASSELL

Nicola SEARLE – Martin BRASSELL: *Economic approaches to intellectual property*. Oxford University Press, 2016.

SGANGA

Caterina SGANGA: Right to culture and copyright: participation and access. In: Christophe GEIGER (szerk.): *Research handbook on human rights and intellectual property*. Cheltenham–Northampton, Edward Elgar, 2015.

SGANGA–SCALZINI

Caterina SGANGA – Silvia SCALZINI: *From abuse of right to European copyright misuse: a new doctrine for EU copyright law*. 2016. <https://goo.gl/NtqUtv>

SIMON

SIMON Dorottya: *A szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya Magyarországon 5*. Budapest, SZTNH, 2015.

SMIERS–VAN SCHIJNDEL

Joost SMIERS – Marieke VAN SCHIJNDEL: *Imagine there is no copyright and no cultural conglomerates too. An essay*. Amsterdam, Institute of Network Cultures, 2009.

SOLOMON

David SOLOMON: *Developing open access journals: A practical guide*. Oxford, Chandos, 2008.

SÓLYOM (1983)

SÓLYOM László: *A személyiségi jogok elmélete*. Budapest, KJK, 1983.

SÓLYOM (1985)

SÓLYOM László: Mit szabad és mit nem? Capriccio polgári jogi témákra. *Valóság*, 1985/8.

SOMKUTAS

SOMKUTAS Péter: *A szoftver a szerzői jog lyukas zsákjában*. <http://goo.gl/8rQftw>

STAMATOUDI

Irini STAMATOUDI (szerk.): *New developments in EU and international copyright law*. Alphen aan den Rijn, Wolters Kluwer, 2016.

STAMATOUDI–TORREMANS (szerk.)

Irini STAMATOUDI – Paul TORREMANS (szerk.): *EU copyright law. A commentary*. Cheltenham–Northampton, Edward Elgar, 2014.

STEEL

Emma STEEL: Original sin: reconciling originality in copyright with music as an evolutionary art form. *EIPR*, 2015/2.

STOCKS

Tim STOCKS: Copyright law – a fresh start. *New Law Journal*, 1986/136.

SUBER–DARNTON

Peter SUBER – Robert DARNTON: *Knowledge unbound: selected writings on open access, 2002–2011*. Cambridge, Massachusetts, London, MIT Press, 2016.

SYNODINOU

Tatiana-Eleni SYNODINOU: Database sui generis right and meta search engines: what's new and what's next? *European Intellectual Property Review*, 2014/12.

SZABÓ I.

SZABÓ István: A szoftver és hasznosításának engedélyezése. *Infokommunikáció és Jog*, 2012/5.

SZABÓ M. (2005)

SZABÓ Miklós: *Ars iuris. A jogdogmatika alapjai*. Miskolc, Bíbor, 2005.

SZABÓ M. (2016)

SZABÓ Miklós: A szavak ereje. Beszédaktus és jogi aktus Lysias beszédeiben. In: KÖNCZÖL Miklós (szerk.): *Törvényszéki retorika, jogász érvelés*. Budapest, Pázmány Press, 2016.

SZABÓ S.

SZABÓ Sarolta: A Painer-ügy hatása a joghatóságra és a szerzői jogra az Unióban. In: POGÁCSÁS (szerk.) i. m.

SZALAI Á.

SZALAI Ákos: *A magyar szerződési jog gazdasági elemzése*. Budapest, l'Harmattan, 2013.

SZALAI E.

SZALAI Emil: Szemere Bertalan szerzői jogi törvényjavaslata. In: *Jogi dolgozatok: a Jogtudományi Közlöny ötven éves fennállásának emlékére: 1865–1915*. Budapest, Franklin Társulat, 1926.

SZENTE

SZENTE Andor: *Rádió, film és hangos film a szerzői jogban*. Budapest, Kereskedelmi Jog, 1934.

SZÉCHENYI

SZÉCHENYI István: *Stádium*. Lipcse, Wigand Ottó, 1833.

SZILÁGYI (2012)

SZILÁGYI Pál: A kétoldalú piacok versenyjogi megítélése a médiapiacokra tekintettel. *In Medias Res*, 2012/1.

SZILÁGYI (2014)

SZILÁGYI Pál: Reflexiók a CISAC-ügy kritikáira. *Versenytikör*, 2014/1.

SZINGER

SZINGER András: Az eredetiség küszöbe – „gondolatszövedék” a fotó és a szerzői jogi oltalom kapcsolatáról. In: KIRÁLY–GYERTYÁNFY (szerk.) i. m.

SZIRTES

SZIRTES Edina Mókus: Nem vagyunk egyedül. *Dal+Szerző*, 2012/2.

SZLADITS (1937)

SZLADITS Károly: *A magyar magánjog vázlata*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1937.

SZLADITS (1941)

SZLADITS Károly: Jogszálytan. In: SZLADITS (szerk.) i. m.

SZLADITS (szerk.)

SZLADITS Károly (szerk.): *A magyar magánjog I. Általános rész, személyi jog*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalat, 1941.

T. ERDÉLYI

T. ERDÉLYI Ilona: „Rablókiadás”, szerzői jog és könyvárusi morál 1847-ben. *Magyar Könyvszemle*, 1980/3.

TAKÓ

TAKÓ Sándor: A filmkészítés folyamatát övező szerzői jogi kérdések Magyarországon és az Egyesült Államokban, különös tekintettel a szerzői jogra. *Iparjogvédeli és Szerzői Jogi Szemle*, 2014/1.

TAMÁS

TAMÁS Csaba Gergely: Jogalkotás a Meidzsi korszakban. Tanulmány a kontinentális jogok japán recepciójának szükségességéről és menetéről. *Iustum Aequum Salutare*, 2005/1.

TÁRKÁNY SZÜCS

TÁRKÁNY SZÜCS Ernő: *Magyar jogi népszokások*. Budapest, Akadémia, 2003.

TATTAY (1998)

TATTAY Levente: *A versenyjogok és az ipari tulajdon oltalma az Európai Közösségben*. Budapest, PPKE JÁK egyetemi jegyzet, 1998.

TATTAY (2003)

TATTAY Levente: A szoftver és az adatbázisok jogvédelme. *Külgazdaság Jogi Mellékelt*, 2003/2.

TATTAY (2014a)

TATTAY Levente: *A szellemi alkotások jogvédelme az Európai Unióban*. Budapest, Pázmány Press 2014.

TATTAY (2014b)

TATTAY Levente: Gondolatok az innovatív Unió Programról. *Európai Jog*, 2014/4.

TATTAY (2014c)

TATTAY Levente: Versenyképesség, innováció és a szellemi tulajdon az Európai Unióban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2014/4.

TATTAY (2015)

TATTAY Levente: Az Európai Bíróság gyakorlata a szerzői alkotások digitális feldolgozása terén. In: KESERŰ–KÖHIDI (szerk.) i. m.

TATTAY (2016)

TATTAY Levente: *Versenyképesség és szellemi alkotások az Európai Unióban*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016.

TATTAY (szerk.) (2009)

TATTAY Levente (szerk.): *Emlékkönyv Ficsor Mihály 70. születésnapja alkalmából barátaitól*. Szent István Társulat, Budapest, 2009.

TATTAY (szerk.) (2010)

TATTAY Levente (szerk.): *Szellemi alkotások joga*. Budapest, Pázmány Press, 2010.

TEHRANIAN

John TEHRANIAN: The New ©ensorship. *Iowa Law Review*, 2015/245.

TELEK (2008)

TELEK Eszter: A szoftver felhasználási szerződések elmélete és gyakorlata, avagy a végfelhasználók és a szoftvergyártók háborúja. *Infokommunikáció és Jog*, 2008/27.

TELEK (2010)

TELEK Eszter: Ingyen sör és szólásszabadág: szoftverek teljes és részleges közkincsbe bocsátása. *Infokommunikáció és Jog*, 2010/5.

TELEK (2011a)

TELEK Eszter: Lex Informatica, lex Licentia. Alternatív szerzői jog? *Infokommunikáció és Jog*, 2011/46.

TELEK (2011b)

TELEK Eszter: Szabad-e a szabad szoftver? *Infokommunikáció és Jog*, 2011/4.

TERCSÁK

TERCSÁK Tamás: *Joggal való visszaélés*. Budapest, ELTE, 2003.

THOMAS

Denis THOMAS: *Copyright and the Creative Artist*. London, Institute of Economic Affairs, 1968.

TÍMÁR

TÍMÁR István: Az új szerzői jogi törvényről. *Magyar Jog*, 1969/8.

TOFALIDES–COLLIER

Margaret TOFALIDES – Carolyn COLLIER: Database rights – will they ever be truly global? *Intellectual Property Magazine*, 2014/1.

TOLDY

TOLDY Ferenc: *Az írói tulajdon, philosophiai, jogi és literaturai szempontból*. Pest, külön kiadás a Budapesti Szemléből, 1840.

TOMORI

TOMORI Pál: A művészek jogállásáról. In: POGÁCSÁS (szerk.) i. m.

TORREMANS (szerk.)

Paul TORREMANS (szerk.): *Copyright law. A handbook of contemporary research*. Cheltenham–Northampton, Edward Elgar, 2007.

TORREMANS–SHAN–ERAUW

TORREMANS, Paul – SHAN, Hailing – ERAUW, Johan: *Intellectual property and TRIPS compliance in China. Chinese and European perspectives*. Cheltenham–Northampton, Edward Elgar, 2007.

TÓTH András (szerk.)

TÓTH András (szerk.): *Technológia jog – új globális technológiák jogi kihívásai*. Budapest, KRE ÁJK, 2016.

TÓTH Andrea

TÓTH Andrea: A linkelés jelene és jövője az Egyesült Államok és az Európai Unió joggyakorlata alapján. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2016/1.

TÓTH J.

TÓTH János: *Szellemi alkotás és jog*. Kecskeméti Református Szent Ekklezsia, 1947.

TÓTH P.

TÓTH Péter Benjámin: A közös jogkezelő szervezet által érvényesíthető szankciók köre, különösen tekintettel a további jogsértéstől való eltiltás igényére. In: KIRÁLY–GYERTYÁNFY (szerk.) i. m.

TÓTH P.–SZINGER

TÓTH Péter Benjámin – SZINGER András: *Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz: az EU csatlakozástól hatályos szabályokkal*. Budapest, Novissima, 2004.

TOWSE

Ruth TOWSE: *Creativity, incentive and reward. An economic analysis of copyright and culture in the digital age*. Cheltenham, Edward Elgar, 2001.

TREBITS

TREBITS Herbert: Védi-e a római egyezmény az előadóművész teljesítményét? *Polgári jog*, 1935/10.

TURETZKY

Matthew W. TURETZKY: Applying copyright abandonment in the digital age. *Duke Law & Technology Review*, 2010/19.

UJHELYI (2014)

UJHELYI Dávid: A szerzői jog célja és emberképe a szellemi alkotásokat megalapozó elméletek tükrében. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2014/5.

UJHELYI (2015)

UJHELYI Dávid: Az IP Clause értelmezési lehetőségei az Egyesült Államok szerzői jogában. *Iustum Aequum Salutare*, 2015/4.

UJLAKI

UJLAKI László: *A joglátszat és megjelenési formái a magyar civiliztikában*. Budapest, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 2001.

UNDERSTANDING...

Understanding the intricacies of rights is key to DIY artist success. *Music and copy-right newsletter*, 2014/514.

ÜRMÖSSY Ürmössy

ÜRMÖSSY Lajos: A magyar társadalom, az irodalom és művészet. *Erdélyi Híradó*, 1887/279.

VAN GOMPEL

Stef VAN GOMPEL: *Formalities in copyright law. An analysis of their history, rationales and possible future*. Kluwer Law International, 2011.

VARGA Cs. (1998)

VARGA Csaba: *A jogi gondolkodás paradigmái*. Budapest, Osiris, 1998.

VARGA Cs. (2000)

VARGA Csaba: *A jog mint logika, rendszer és technika*. Budapest, Osiris, 2000.

VARGA Cs. (2011)

VARGA Csaba: *Válaszúton – húsz év múltán. Vitában jogunk alapjairól és céljairól*. Pomáz, Kráter, 2011.

VARGA S.

VARGA Sándor: *A Magyar Könyvkereskedők Egyletének alapítása*. Dabas, Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, 1980.

VASUDEVA

Vikran Narayan VASUDEVA: *Open source software and intellectual property rights*. Alphen aan den Rijn, Wolters Kluwer, 2014.

VAVER

David VAVER: Copyright in legal documents. *Osgoode Hall Law Journal*, 1993/4.

VÉKÁS (2002)

VÉKÁS Lajos: Joseph Haydn „szerződésszegései” és a modern szerzői jogvédelem kezdetei. *Magyar Tudomány*, 2002/4.

VÉKÁS (2013)

VÉKÁS Lajos: Az új Polgári Törvénykönyvről. *Jogtudományi Közlöny*, 2013/5.

VÉKÁS–GÁRDOS (szerk.)

VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014.

VEREBICS

VEREBICS János: Leszünk az ördög zsákmányai? A “digitális vihar” és a szerzői jog. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 1999/11–12.

VILÁGHY

VILÁGHY Miklós: A szellemi alkotások jogi védelmének elvi alapjai a szocialista jogrendszerben. *Az Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítője*, 1960/2–3.

VOGEL

Martin VOGEL: Deutsche Urheber- und Verlagsgeschichte zwischen 1450 und 1850. *Archive für die Geschichte des Buchwesens*, 1978/19.

VOLLMER

Timoty VOLLMER: *Ancillary Copyright: bad for both end-users and creators*. <https://goo.gl/U8tLHo>

VON GIERKE

Otto VON GIERKE: *Deutsches Privatrecht I*. Leipzig, Duncker & Humblot, 1895.

VON JHERING

Rudolf VON JHERING: *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung I*. Leipzig, Breitkopf und Härtel, 1865.

VON LEWINSKI

Silke VON LEWINSKI: *International Copyright Law and Policy*. Oxford University Press, 2008.

VON LEWINSKI (szerk.)

Silke VON LEWINSKI (szerk.): *Indigenous heritage and intellectual property: Genetic resources, traditional knowledge and folklore*. Alphen aan den Rijn, Wolters Kluwer, 2008.

WALTER–VON LEWINSKI

Michel WALTER – Silke VON LEWINSKI: *European copyright law: a commentary*. Oxford University Press, 2010.

WATT (2014a)

Richard WATT: Copyright collectives: some basic economic theory. In: WATT (szerk.) i. m.

WATT (2014b)

Richard WATT: The basic economic theory of copyright. In: WATT (szerk.) i. m.

WATT (szerk.)

Richard WATT (szerk.): *Handbook on the economics of copyright. A guide for students and teachers*. Cheltenham–Northampton, Edward Elgar, 2014.

WOODMANSEE

Martha WOODMANSEE: Genius and the Copyright. In: WOODMANSEE, Martha: *The Author, Art and the Market: Rereading the History of Aesthetics*. New York, Columbia University Press, 1994.

XVI. BENEDEK pápa

XVI. BENEDEK pápa: A jog jelenkori válsága. *Iustum Aequum Salutare*, 2005/1.

YU (2004)

Peter K. YU: The sweet and sour story of Chinese intellectual property rights. In: Graham DUTFIELD – Uma SUTHERSANEN: *Technology, progress and prosperity: A history of intellectual property and development*. 2004. <https://goo.gl/JDFKk0>

YU (2014)

Peter K. YU: How copyright law may affect pop music without our knowing it. *UMKC Law Review*, 2014/83.

Z. VARGA

Z. VARGA Zoltán: Szöveg – mű, olvasás – írás. Roland Barthes szövegelmélete negyven év múltán. *Literatura*, 2013/3.

ZLINSZKY (2001)

ZLINSZKY János: Indokolt javaslat a Ptk. felelősségi fejezetéhez. *Magyar Jog*, 2001/8.

ZLINSZKY (2005)

ZLINSZKY János: Az alkotmány értéktartalma és a mai politika. Székfoglaló 2005. október 24. *A Szent István Tudományos Akadémia székfoglaló előadásai*, 2005/11.

ZLINSZKY (2009)

ZLINSZKY János: Előszó. In: KOLTAY András: *A szólásszabadság alapvonalai*. Budapest, Századvég, 2009.

Az internetes hivatkozások utolsó látogatási ideje együttesen: 2017. január 23.

JOGFORRÁSOK

Magyar jogforrások

Magyarország Alaptörvénye 2011. április 25. (a továbbiakban: Alaptörvény) Nemzeti Hitvallás

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról

2016. évi XCIII. törvény a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló

2014. évi LXXVI. törvény a tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról

2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról

2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról

2006. évi XXXVIII. törvényt a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló, Párizsban, 2003. év október hó 17. napján elfogadott UNESCO Egyezmény kihirdetéséről

2004. évi II. törvény a mozgóképről

2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről

2001. évi CVIII. törvény az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről (Elker tv.)

1993. évi XXIII. törvény a Nemzeti Kulturális Alapról

1969. évi III. törvény a szerzői jogról

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről

1931. évi XXIV. törvénycikk az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló római nemzetközi egyezmény becikkelyezése tárgyában

1921. évi LIV. törvény a szerzői jogról

1887. évi IX. törvénycikk az irodalmi és művészeti művek szerzői jogának kölcsönös oltalmát illetőleg a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok kormányával kötendő egyezmény iránt

1884. évi XVI. törvénycikk a szerzői jogról

1875. évi XXXVII. törvénycikk a kereskedelmi törvényről

86/2016. (IV. 25.) Korm. rendelet a jelentős befolyásoló erejű lineáris audiovizuális médiaszolgáltató legnagyobb éves átlagos közönségarányú lineáris audiovizuális médiaszolgáltatásáért járó programdíjról.

57/2013. (VIII. 7.) EMMI rendelet a kulturális javak védetté nyilvánításának részletes szabályairól

203/2006. (X. 5.) Korm. rendelet a nemzeti filmvagyonba tartozó filmalkotások terjesztésének részletes szabályairól

1100/1997. (IX. 30.) Korm. határozat szerzői jogi jogszabályaink felülvizsgálatáról

15/1983. (VII.12.) MM. rend. a szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény végrehajtása tárgyában kiadott 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet módosításáról

Jedlik-terv. Nemzeti stratégia a szellemi tulajdon védelmére, 2013–2016. Budapest, 2013. augusztus

19/2014. (V. 30.) AB határozatot

3299/2014. (XI. 21.) AB határozat

124/B/2004. AB végzés

482/B/2002. AB határozat

382/B/1995. AB határozat

2/1990. (II. 18.) AB határozat

Nemzetközi jogforrások

The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet, A/HRC/32/L.20, 27 June 2016.

Az emberi jogok előmozdítása, védelme és gyakorlása az interneten A/HRC/RES/20/8. és A/HRC/res/26/13, June 2014.

Working Document for a Treaty on the Protection of Broadcasting Organizations. WIPO SCCR/27/2 REV March 25, 2014. (Broadcasting Treaty)

Marrakesh Treaty to facilitate access to published works for persons who are blind, visually impaired, or otherwise print disabled, Marrakesh, June 17 to 28, 2013.

A Szellemi Tulajdon Világszervezetének 2012. június 24-én Pekingben elfogadott, audiovizuális előadásokról szóló szerződésének (PSZ)

WIPO/GRTKF/IC/17/INF/8: Note on the Meanings of the Term “Public Domain” in the Intellectual Property System with Special Reference to the Protection of Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions/Expressions of Folklore. Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore. November 24, 2010.

Az UNESCO Általános Konferenciájának 2005. október 3. és 21. között Párizsban tartott 33. ülészakán elfogadott Egyezmény a kulturális kifejezések sokszínűségének védelméről és előmozdításáról

Az UNESCO Általános Konferenciájának 31. ülésén, Párizsban 2001. november 2-án elfogadott Egyetemes Nyilatkozat a Kulturális Sokszínűségről

A Szellemi Tulajdon Világszervezetének 1996. december 20-án Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződése és az Előadásokról és Hangfelvételekről szóló Szerződése, Magyarországon kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény (WCT és WPPT)

A szellemi tulajdonjogok kereskedelmi aspektusairól 1994. április 15-én aláírt Marrakesh-i Egyezmény (TRIPS)

Az UNESCO Közgyűlésének 25. ülészakán, 1989. november 19-én Párizsban a hagyományos kultúra és a folklór védelmére elfogadott ajánlások

Brüsszeli egyezmény a műholdas műsort hordozó jelek védelméről, 1974.

- A hangfelvételek előállítóinak védelmére, hangfelvételeik engedély nélküli sokszorosítása ellen Genfben, az 1971. évi október hó 29. napján létrejött Egyezmény (HFE)
- Az ENSZ Közgyűlése által 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
- Az előadóművészetek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló, 1961. október 26-án aláírt Római Egyezmény (RE)
- Az ENSZ Közgyűlése által 1948. december 10-én elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata
- Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény (BUE)

Uniós jogforrások

- Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a digitális egységes piacon a szerzői jogról, Brüsszel, 2016.9.14. COM (2016) 593 (Irányelv-javaslat)
- Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a műsorszolgáltató szervezetek egyes online közvetítéseire, valamint televíziós és rádiós műsorok továbbközvetítésére alkalmazandó szerzői jogok és szerzői joggal szomszédos jogok gyakorlására vonatkozó szabályok megállapításáról, Brüsszel 2016.9.14. COM (2016) 594 (Rendelet-tervezet)
- 2016/0280 (COD) Proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on copyright in the Digital Single Market
- Commission Staff Working Document. Impact Assessment on the modernisation of EU copyright rules 2016 draft
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: *Online Platforms and the Digital Single Market Opportunities and Challenges for Europe*. COM (2016) 288. 25/05/2016
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Promoting a fair and efficient European copyright-based economy in the Digital Single Market. Brussels, 14.9.2016 COM (2016) 592 final.

European Commission, Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on ensuring the cross-border portability of online content services in the internal market. Brussels, 9.12.2015 COM (2015) 627 final 2015/0284 (COD)

A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Európai digitális egységes piaci stratégia. Brüsszel, 2015. 05. 06. COM (2015) 192. végleges

A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, az Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A korszerű, európaibb szerzői jogi keret felé, Brüsszel, 2015.12.9. COM (2015) 626 final

Kreatív Európa Program (2014-2020)

Az Európai Parlament és Tanács 2014/26/EU (2014. február 26.) a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről szóló irányelve (KJK irányelv)

Az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló, 2001. május 22-i 2001/29/EK európai parlamenti és a tanácsi irányelv végrehajtásáról (2014/2256(INI) szóló jelentés (Reda-jelentés)

Zöld Könyv Az egységes audiovizuális világ felé: növekedés, alkotómunka, értékek, COM (2013) 231. final

Az Európai Unió Alapjogi Chartája 2012/C 326/02

Az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól szóló 2012. október 25-i 2012/28/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv (Árvamű irányelv)

A Bizottság a kulturális és kreatív iparágak potenciáljának felszabadításáról szóló Zöld Könyvében. Brüsszel, 2010. 4. 27. COM (2010) 183 végleges

A Bizottság közleménye (2010. május 19.) az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, Az európai digitális menetrend, COM (2010) 245 végleges

Az Európai Parlament és a Tanács 2010. március 10-i, a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról szóló 2010/13/EU irányelve

91/250/EGK tanácsi irányelv, majd annak kodifikált változata: az Európai Parlament és a Tanács 2009. április 23-i, a számítógépi programok jogi védelméről szóló 2009/24/EK irányelve (Szoftver irányelv)

- A Bizottság Közelménye: Szerzői jog a tudásalapú gazdaságban. Brüsszel, 2009. 10. 19., COM (2009) 532
- A Tanács 116/2009/EK rendelete (2008. december 18.) a kulturális javak kiviteléről
- Az Európai Parlament és a Tanács 2006/115/EK irányelve (2006. december 12.) a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joghoz kapcsolódó egyes jogokról (Bérlés irányelv)
- Az Európai Parlament és a Tanács 2006/116/EK irányelve (2006. december 12.) a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről (Védelmi idő irányelv)
- A Bizottság Ajánlása (2006. augusztus 24.) a kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről (2006/585/EK)
- Az Európai Bizottság Belső Piac és Szolgáltatások Főigazgatóságának 2005. december 12. napján kelt, az adatbázisok jogi védelméről szóló 96/9/EK Irányelv első kiértékeléséről szóló munkaanyag
- Az Európai Parlament és a Tanács 2004/48/EK irányelve (2004. április 29.) a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről (Jogérvényesítési irányelv)
- Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról (Infosoc irányelv)
- Az Európai Parlament és a Tanács 2001/84/EK irányelve (2001. szeptember 27.) az eredeti műalkotás szerzőjét megillető követő jogról
- Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól (Elker irányelv)
- A távközlési ágazat, a médiaágazat és az információtechnológiai ágazat konvergenciájáról és annak a szabályozására gyakorolt hatásáról szóló zöld könyv. Brüsszel, 1997. december 3. COM (97) 623
- Az Európai Parlament és Tanács 96/9/EK számú irányelve az adatbázisok jogi védelméről (Adatbázis irányelv)
- A bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról szóló, 1992. november 19-i 92/100/EGK tanácsi irányelv

Jogesetek

ÍH 2016. 143.

ÍH 2016. 105.

Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.671/2011/4.

Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.20.034/2010/7.

BDT 2010. 2329.

BH 2010. 328.

BH 2009. 232.

BDT 2008. 1756.

Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.462/2008/4.

EBH 2005. 1201.

BDT 2005. 1122.

BH 2005. 427.

BH 2005. 143.

BH 2000. 293.

LB Pf.IV.20.721/1984/9.

Fővárosi Bíróság 25.P.27.228/1972/21.

Kúria 1937. II. 24. P. IV. 30.

Kúria P. I. 348/1932.

714. sz. döntvény, C. 1914. ápr. 22.2313/913. P.

C. 1922/1910. (Gr. XVII. 230. I.)

EJEB Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete és az Index.hu v. Magyarország
ügyben, no. 22947/13., 2016. február 2.

- EJEB Fredrik Neij and Peter Sunde Kolmisoppi (The Pirate Bay) v. Sweden, no. 40397/12., 2013. február 19.
- EJEB Ashby Donald and Others v. France, no. 36769/08., 2013. január 10.
- C-527/15. sz. Stichting Brein kontra a Filmspeler nevében eljáró Jack Frederik Wullems ügyben 2016. december 8-án ismertetett főtanácsnoki indítvány
- C-301/15. sz. Marc Soulier és Sara Doke kontra Ministre de la Culture et de la Communication és Premier ministre ügyben 2016. november 16-án hozott ítélet
- C-174/15. sz. Vereniging Openbare Bibliotheken kontra Stichting Leenrecht ügyben 2016. november 10. napján hozott ítélet
- C-160/15. sz. GS Media BV kontra Sanoma Media Netherlands BV és társai ügyben 2016. szeptember 8. napján hozott ítélet
- C-117/15. sz. Reha Training Gesellschaft für Sport- und Unfallrehabilitation mbH kontra Gesellschaft für musikalische Aufführungs- und mechanische Vervielfältigungsrechte (GEMA) ügyben 2016. május 31. napján hozott ítélet
- C-110/15. sz. Microsoft Mobile Sales International Oy, korábban Nokia Italia SpA és társai kontra Ministero per i beni e le attività culturali (MiBAC) és társai ügyben 2016. szeptember 22. napján hozott ítélet
- C-490/14. sz. Freistaat Bayern kontra Verlag Esterbauer GmbH ügyben 2015. október 29-én hozott ítélet
- C-30/14. sz. Ryanair Ltd kontra PR Aviation BV ügyben 2015. január 15-én hozott ítélet
- C-325/14. sz. SBS Belgium NV kontra Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers (SABAM) ügyben 2015. november 9. napján hozott ítélet
- C-348/13. sz. BestWater International GmbH kontra Michael Mebes és társa ügyben 2014. október 21. napján hozott végzés
- C-279/13. sz. C More Entertainment AB kontra Linus Sandberg ügyben 2015. március 26. napján hozott ítélet
- C-466/12 sz. Nils Svensson és társai kontra Retriever Sverige AB ügyben 2014. február 13. napján hozott ítélet
- C-435/12. sz. ACI Adam BV és társai kontra Stichting de Thuisakopie és társa ügyben 2014. április 10. napján hozott ítélet

- C-607/11. sz. ITV Broadcasting Ltd és társai kontra TV Catch Up Ltd ügyben 2013. március 7. napján hozott ítélet
- C-521/11. sz. Amazon.com International Sales Inc. és társai kontra AustroMechana Gesellschaft zur Wahrnehmung mechanischmusikalischer Urheberrechte Gesellschaft mbH sz. ügyben 2013. július 11. napján hozott ítélet
- C-457/11. sz. VG Wort kontra Kyocera Mita Deutschland GmbH és társai ügyben 2013. június 27. napján hozott ítélet
- C-173/11. sz. Football Dataco Ltd. és társai kontra Sportradar GmbH és társa ügyben 2012. október 18. napján hozott ítélet
- C-128/11. sz. UsedSoft GmbH kontra Oracle International Corp. ügyben 2012. július 3. napján hozott ítélet
- C-604/10. sz. Football Dataco Ltd és társai kontra Yahoo! UK Ltd és társai ügyben 2012. március 1. napján hozott ítélet
- C-461/10. sz. Bonnier Audio AB és társai kontra Perfect Communication Sweden AB ügyben 2012. április 19. napján hozott ítélet
- C-406/10. sz. SAS Institute Inc. kontra World Programming Ltd ügyben 2012. május 2. napján hozott ítélet
- C-360/10. sz. Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (SABAM) kontra Netlog NV ügyben 2012. február 16. napján hozott ítélet
- C-302/10. sz. Infopaq International A/S kontra Danske Dagblades Forening ügyben 2012. január 17. napján hozott ítélet
- C-162/10. sz. Phonographic Performance (Ireland) Limited kontra Írország és társa ügyben 2012. március 15. napján hozott ítélet
- C-145/10. sz. Eva-Maria Painer kontra Standard VerlagsGmbH és társai i ügyben 2013. március 7. napján hozott végzés
- C-135/10. sz. Società Consortile Fonografici (SCF) kontra Marco Del Corso ügyben 2012. március 15. napján hozott ítélet
- C-70/10. sz. Scarlet Extended SA kontra Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM) ügyben 2011. november 24. napján hozott ítélet
- C-393/09. sz. Bezpečnostní softwarová asociace – Svaz softwarové ochrany kontra Ministerstvo kultury ügyben 2010. december 22. napján hozott ítélet

- C-467/08. sz. Padawan SL kontra Sociedad General de Autores y Editores de España (SGAE) ügyben 2010. október 21. napján hozott ítélet
- C-403/08. sz. Football Association Premier League Ltd és társai kontra QC Leisure és társai, valamint a C-429/08 sz. Karen Murphy kontra Media Protection Services Ltd egyesített ügyekben 2011. október 4. napján hozott ítélet
- T-167/08. sz. Microsoft Corp. kontra Európai Bizottság ügyben 2012. június 27. napján hozott ítélet
- C-557/07. sz. LSG-Gesellschaft zur Wahrnehmung von Leistungsschutzrechten GmbH kontra Tele2 Telecommunication GmbH ügyben 2009. február 19. napján hozott végzés
- C-545/07. sz. Apis-Hristovich EOOD kontra Lakorda AD ügyben 2009. március 5. napján hozott ítélet
- C-304/07. sz. Directmedia Publishing GmbH kontra Albert-Ludwigs-Universität Freiburg ügyben 2008. október 9. napján hozott ítélet
- C-276/06 sz. Productores de Música de España (Promusicae) kontra Telefónica de España SAU ügyben 2008. január 29. napján hozott ítélet
- C-306/05. sz. Sociedad General de Autores y Editores de España (SGAE) kontra Rafael Hoteles SA ügyben 2006. december 7. napján hozott ítélet
- T-201/04. sz. Microsoft Corp. kontra Európai Községek Bizottsága ügyben 2007. szeptember 17. napján hozott ítélet
- C-444/02. sz. Fixtures Marketing Ltd kontra Organismos prognostikon agonon podofairou AE (OPAP) ügyben 2004. november 9. napján hozott ítélet
- C-338/02. sz. Fixtures Marketing Ltd kontra Svenska Spel AB ügyben 2004. november 9. napján hozott ítélet
- C-203/02. sz. The British Horseracing Board Ltd és társai kontra William Hill Organization Ltd. ügyben 2004. november 9. napján hozott ítélet
- C-46/02. sz. Fixtures Marketing Ltd kontra Oy Veikkaus Ab ügyben 2004. november 9. napján hozott ítélet
- C-418/01. sz. IMS Health GmbH & Co. OHG kontra NDC Health GmbH & Co. KG. ügyben 2004. április 29-én hozott ítélet

C-360/00. sz. Land Hessen kontra G. Ricordi & Co. Bühnen- und Musikverlag GmbH ügyben 2002. június 6. napján hozott ítélet

C-92/92. sz. Phil Collins kontra Imtrat Handelsgesellschaft mbH és társai ügyben 1993. október 20. napján hozott ítélet

C-241/91. P. és C-242/91. P. sz., a Radio Telefis Eireann (RTE) és Independent Television Publications Ltd (ITP) kontra az Európai Közösségek Bizottsága egyesített ügyben 1995. április 6-án hozott ítélet (Magill-ügy)

Authors Guild v. Google, Inc., 05 Civ. 8136 (DC)

Authors Guild v. Google, Inc., No. 13-4829 (2d Cir. 2015)

Capitol Records, LLC v. Vimeo, LLC, No. 14-1048 (2d Cir. 2016)

Cariou v. Prince, 714 F.3d 694 (2d Cir. 2013)

Eldred v. Ashcroft, 537 U.S. 186 (2003)

Feist Pubs., Inc. v. Rural Tel. Svc. Co., Inc. 499 U.S. 340 (1991)

Harper & Row Publishers, Inc. v. Nation Enterprises, 471 U.S. 539 (1985)

Landbroke (Football) Ltd v. William Hill (Football) Ltd [1964] 1 All E.R. 465 HL

National Comics Publications, Inc. v. Fawcett Publications, Inc. et al, 191 F.2d 594 (2d Cir. 1951)

Newspaper Licensing Agency Ltd v. Meltwater Hoding BV [2011] EWCA Civ 890

Sony Corp. v. Universal City Studios 464 U.S. 417 (1984)

Spanski Enters. v. Telewizja Polska S.A., Civ. Action No. 12-cv-957 (TSC), 2016 U.S. Dist. LEXIS 166506 (D.D.C. Dec. 2, 2016)

Sunlec International Pty Ltd v Electropar Ltd, HC Auckland CIV-2007-404-5044 (24 Szeptember 2008) Wylie J.

Time Inc. v. Bernard Geis Assocs., 293 F. Supp. 130 (S.D.N.Y. 1968)

Tufamerica v. WB Music

University of London Press Ltd v. University Tutorial Press Ltd [1912] 2 Ch. 601 Ch D

VMG Salsoul v. Ciccone

Warner v. X One X Production No. 10-1743 (2011)

WTO DS160 sz. vitarendezési eljárás a FIMLA (Fairness In Music Licensing Act 1998) kapcsán

SzJSzT szakvélemények

SzJSzT 08/15. – Rézmetszet, rézkarc nyomólemez szerzői jogi oltalma

SzJSzT 04/15. – Gyűjteményes műnek minősülő kiadványok összehasonlító vizsgálata c. ügy

SzJSzT 01/15. – Népdal felhasználása filmzene részeként

SzJSzT 12/14. – Hatóság vállalkozási szerződése alapján készült tanulmányok harmadik személyek számára való hozzáférhetősége c. szakvélemény

SzJSzT 10/14. – Szakvélemény a Cég 1. és Cég 2. közötti szerződésben foglalt filmjogok értékének meghatározásához

SzJSzT 09/14. – A nyilvánossághoz közvetítés kérdése háttérzene esetén; a kiterjesztett hatályú közös jogkezelés feltételei

SzJSzT 06/14. – Külföldi szerzői művek védelme

SzJSzT 5/14. – Szakindítási dokumentáció szerzői jogi védelme

SzJSzT 04/14. – Számítógépi program jogi védelme

SzJSzT 01/14. – Sítérkép szerzői jogi védelme

SzJSzT 24/13. – Fényképek és a rajtuk szereplő téglafalak, mint építészeti alkotás szerzői jogi védelme

SzJSzT 19/13. – Számítógépi program jogi védelme

SzJSzT 18/13. – Köztisztviselő által vezetett nyilvántartások/adatbázisok jogi védelme

SzJSzT 5/13. – Uszoda fejlesztésével kapcsolatos szerzői jogi kérdések

SzJSzT 08/12. – Turisztikai honlap tartalmának szerzői jogi védelme ügyben

- SzJSzT 03/12. – Színpadi mű rendezésének szerzői jogi védelme
- SzJSzT 23/11. – Számítógépi programalkotás jogi védelme
- SzJSzT 16/11. – Filmalkotás 3D-s feldolgozásának szerzői jogi kérdései
- SzJSzT 12/11/1. – Számítógépi program jogi védelme
- SzJSzT 11/11. – Cím szerzői jogi védelme
- SzJSzT 08/11. – Cím szerzői jogi védelme
- SzJSzT 32/10. – Televíziós műsor alapját képező szinopszis szerzői jogi védelme
- SzJSzT 16/10. – Adatbázis szerzői jogi és kapcsolódó jogi (sui generis) védelme
- SzJSzT 15/10. – Építészeti alkotás engedélyezési tervének felhasználása kivitelezési terv elkészítésére és a felhasználási engedély terjedelme támogatási szerződés részét képező általános szerződési feltételek alapján
- SzJSzT 12/10. – Elektronikus szótár védelme gyűjteményes műként, illetve adatbázisként
- SzJSzT 05/10. – Adatbázis kapcsolódó jogi (sui generis) védelme
- SzJSzT 26/09/1. – Számítógépi programalkotás szerzősége
- SzJSzT 19/09/1. – Jogtár védelme gyűjteményes műként, illetve adatbázisként
- SzJSzT 11/09. – Áru csomagolásán, reklámján felhasznált fotográfiai mű szerzői jogdíja
- SzJSzT 09/09/1. – Számítógépi programalkotás átdolgozása
- SzJSzT 31/08/1. – Interneten közzétett, használatú hirdetésekkel összeállított adatbázis szerzői jogi és sui generis kapcsolódó jogi védelme
- SzJSzT 24/08. – Televíziós műsor formátumának egyéni, eredeti jellege
- SzJSzT 23/08/1. – Adatbázis szerzői jogi és sui generis védelme
- SzJSzT 16/08. – Reklámozás céljából megrendelt mű felhasználása
- SzJSzT 07/08/1. – Szerzői művek online fájl cserélő rendszerek segítségével megvalósuló felhasználása

- SzJSzT 43/07/1. – Digitális műsorelosztás és műsorszolgáltatás szerzői jogi megítélése
- SzJSzT 36/07/1. – Szakirodalmi mű közzététele és felhasználása az Internet útján
- SzJSzT 31/07/1. – IPTV szolgáltatás szerzői jogi megítélése
- SzJSzT 28/07. – A filmelőállító fogalmának értelmezése
- SzJSzT 10/07/1. – Fényképfelvétel szerzői jogi védelme
- SzJSzT 1/07. – Bútorkatalógusok szerzői jogi védelme
- SzJSzT 38/2006. – Szerzői jogi védelem fennállása műholdas televízióprogramok térképe és frekvencia táblázat esetében
- SzJSzT 36/2006. – Grafikák jogosulatlan felhasználása diafilmben
- SzJSzT 29/2006. – Reklámcélra készített művekre fennálló szerzői vagyoni jogok átruházása, illetve ilyen művekre adott felhasználási szerződések
- SzJSzT 27/2006. – Az előadóművészek közreműködésével készült televízió-műsorok ismételt sugárzásának díjazása – Az Szt. 74. §-a (2) bekezdésének értelmezése
- SzJSzT 17/2006. – A jogellenes forrásból történő másolás kérdése
- SzJSzT 6/2006. – Előadóművészi jogok gyakorlása szinkronizálás esetén
- SzJSzT 05/2006. – Az idézeteket tartalmazó tanulmány online hozzáférhetővé tétele; nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak által végezhető szabad másolatkészítések feltételei
- SzJSzT 01/2006. – Építészeti mű átépítése
- SzJSzT 33/2005. – Pedagógus-továbbképzési programok szerzői jogi megítélése
- SzJSzT 28/2005. – Rajzfilmek szerzői jogai
- SzJSzT 22/2005. – Munkaviszonyban alkotott szoftverre kötött felhasználási szerződés
- SzJSzT 20/2005. – Reklámozás céljából megrendelt mű felhasználása
- SzJSzT 12/2005. – Grafikák jogosulatlan felhasználása
- SzJSzT 10/2005. – Vázlattervek felhasználása emblématerv készítéséhez

- SzJSzT 2/2005. – Szerzői felhasználási jogok sorsa gazdasági társaság jogutód nélküli megszűnése esetén
- SzJSzT 39/2004/1-2. – Adatbázisok összehasonlítása
- SzJSzT 38/2004. – „Font” (betű-, illetve karakterkészlet) szerzői jogi védelme
- SzJSzT 28/2004. – A számítógépi programalkotás célszerű működése és grafikus felhasználói felületének vizuális megjelenítése közötti funkcionális kapcsolat
- SzJSzT 21/2004. – Szakácskönyvek, illetve receptek szerzői jogi védelme
- SzJSzT 20/2004. – A „font” (betű-, illetve karakterkészlet) szerzői jogi védelme és felhasználása
- SzJSzT 13/2004. – A képzőművészeti, fotóművészeti, iparművészeti, ipari tervezőművészeti és építészeti alkotások, műszaki létesítmények szabad felhasználása
- SzJSzT 10/2004. – Fotók szerzői jogi védelme
- SzJSzT 7/2004. – Embléma és logó szerzői jogi védelme és felhasználása
- SzJSzT 4/2004. – Emblématerv felhasználó általi megváltoztatásának kérdése
- SzJSzT 32/2003. – Csomagolóanyag szerzői jogi védelme és felhasználása
- SzJSzT 26/2003. – Filmalkotás címének és betűtípusának felhasználása más termék reklámozására
- SzJSzT 13/2003. – Játékfilm lényeges elemeinek jogosulatlan felhasználása reklámfilmekben
- SzJSzT 11/2003. – Építési engedélyezési tervek szerzői jogi védelme
- SzJSzT 23/2003. – Filmalkotás jogosulatlan bemutatása közgyűjteményben
- SzJSzT 20/2003. – Kábeltelevíziós hálózat működtetésének szabályszerűsége
- SzJSzT 18/2003. – Emblématerv felhasználása
- SzJSzT 39/2002. – Flintstones figurák felhasználása reklámcélokra
- SzJSzT 35/2002. – Kórház tervdokumentációjának átdolgozása

- SzJSzT 34/2002. – Mozaik címer szerzői jogi védelme; a szerzőt megillető jogdíj mértéke
- SzJSzT 31/2002. – Forgatókönyv és irodalmi mű közötti szerzői jogi kapcsolat
- SzJSzT 25/2002/1-2. – Filmalkotás látvány-, illetve fényterveinek szerzői jogi védelme
- SzJSzT 19/2002. – Az Európai Unió keretében elfogadott jogi aktusok magyar nyelvű fordításaival kapcsolatos szerzői jogi kérdések
- SzJSzT 8/2002. – Videófelvétel szerzői jogi védelme; filmelőállítói jogok
- SzJSzT 38/2001. – Épület átalakítása során felmerülő egyes szerzői jogi kérdések
- SzJSzT 30/2001. – Logó plakáton való felhasználása
- SzJSzT 27/2001. – Szakvélemények szerzői jogi védelme, a szerzői jogok gyakorlása
- SzJSzT 24/2001. – Emblémák összehasonlítása
- SzJSzT 2/2001. – Engedélyezési és kivitelezési terv egymáshoz való viszonya a megváltoztatás és átdolgozás tükrében
- SzJSzT 44/2000. – Embléma módosításához szükséges szerzői engedély
- SzJSzT 42/2000. – Dokumentumfilm közreműködői mint szerzők, illetve előadóművészek
- SzJSzT 37/2000/1-2. – Festmények reprodukcióinak aukciós katalógusban való engedély nélküli közlése; az okozott vagyoni hátrány; tulajdonjog és szerzői jog viszonya

A kiadvány megjelentetése a Pázmány Péter Katolikus Egyetem támogatása keretében történt:
Központi Alapok Program KAP17-61007-1.2-JÁK azonosítószámon.